

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Κοινωνία και πολιτισμός στην αρχαία Γάζωρο και την περιοχή
της (Π. Ε. Σερρών)

Αναθηματικό ανάγλυφο αφιερωμένο στον Πάνα, Pilhofer II² 545 (SEG 30, 571).

Ονοματεπώνυμο: Ειρήνη Κουβοπούλου (ΑΜ: 75)

Επιβλέπων: Επίκουρος Καθηγητής Άγγελος Ζάννης

Εξάμηνο: Δ΄

Ακαδημαϊκό έτος 2024-2025

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	4
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ.....	6
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ-ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.....	6
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ.....	11
ΓΑΖΩΡΟΣ.....	12
ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ.....	19
ΒΕΡΓΗ (Νέος Σκοπός).....	24
ΣΙΡΙΣ/ΣΙΡΡΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ.....	30
ΔΡΑΒΗΣΚΟΣ.....	34
ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ.....	36
ΤΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ.....	39
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ.....	53
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ.....	53
Επιγραφές από τη Γάζωρο (Αγ. Αθανάσιο) και τις γειτονικές θέσεις.....	54
Επιγραφές από τη Σίρρα και τις γειτονικές θέσεις.....	88
Επιγραφές από την αρχαία Βέργη και τις γειτονικές θέσεις.....	103
Επιγραφές από τον Δραβήσκο.....	108
ΤΑΦΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ.....	116

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ.....	128
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	128
Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	134
ΤΟ <i>TERRITORIUM</i> ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ.....	141
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	145
ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝΥΜΙΩΝ.....	157
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ.....	168
ΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	170
ΛΑΤΡΕΙΕΣ.....	172
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΦΕΣ.....	177
ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ.....	178
Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ ΣΤΗ ΓΑΖΩΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ.....	187
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	189
ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	193
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	202

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε ως διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Αρχαίος Κόσμος», με εξειδίκευση στην Κλασική Αρχαιολογία, του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Με την ολοκλήρωσή της, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Α. Ζάννη, για την καθοδήγηση, τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις και τη διαρκή υποστήριξή του.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω επίσης στα άλλα δύο μέλη της εξεταστικής επιτροπής, την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα. Κ. Καθάριου και την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα. Α. Αλεξανδρίδου, για τις επισημάνσεις και τις ουσιαστικές παρατηρήσεις τους.

Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω στον σύζυγό μου και τον γιο μας για τη διαρκή ενθάρρυνση, την αμέριστη κατανόηση και τη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της απαιτητικής πορείας. Τέλος, ευχαριστώ εγκάρδια τους γονείς μου για την πολύτιμη συνδρομή και την ψυχολογική ενίσχυση που μου παρείχαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η υπό εξέταση περιοχή εντοπίζεται μεταξύ της πόλης Σίρρας (σημ. Σέρρες) και της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η σύσταση της κοινωνίας της αρχαίας Γαζώρου και της περιοχής της μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Πώς επηρεάστηκε η σύσταση του πληθυσμού της εθνολογικά; Τι συνέβη στην οικονομία της, στις λατρείες της, στην πολιτική και διοικητική της οργάνωση; Τι ρόλο έπαιξε η επανίδρυση της αποικίας των Φιλίππων από τους Ρωμαίους;

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστεί, με βάση τις μαρτυρίες των αρχαίων συγγραφέων και τα αρχαιολογικά δεδομένα, η αρχαία γεωγραφία και η τοπογραφία της υπό εξέταση περιοχής της Γαζώρου και των γειτονικών με αυτήν πόλεων ή πολισμάτων, καθώς και των μικρότερων αρχαίων οικισμών. Η μελέτη αποσκοπεί να παρουσιάσει τις μαρτυρίες που σχετίζονται με τη διοικητική ένταξη και οργάνωση αυτής της περιοχής και την εξέλιξή τους πριν και μετά από τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

Στο δεύτερο μέρος η εργασία θα εστιάσει στη μελέτη της κοινωνίας και των μεταβολών που υπέστη, όπως αυτές αντικατοπτρίζονται στις επιγραφές οι οποίες έχουν ανακαλυφθεί στην υπό εξέταση περιοχή και οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ χρονολογικό φάσμα από τα χρόνια της βασιλείας του Φιλίππου Ε΄ έως και τον 3^ο αι. μ.Χ. Μολονότι η συντριπτική πλειονότητα των επιγραφών είναι επιτύμβια μνημεία, δεν απουσιάζουν και τα επίσημα δημόσια έγγραφα, όπως π.χ. ψηφίσματα και ορόσημα, και οι αναθηματικές επιγραφές. Τα επιγραφικά τεκμήρια προέρχονται από τέσσερις πόλεις και πολισμάτα και δεκαέξι διάσπαρτους γύρω από αυτά μικρότερους οικισμούς στην ανατολική όχθη του Στρυμόνα: Γάζωρος (Νέα Ζίχνη, Τούμπα, Δαφνούδι, Άγιος Χριστόφορος, Απάνω Μέταλλα), Σίρρα (Άγιο Πνεύμα, Νέο Σούλι, Οινούσσα, Χρυσό), αρχαία Βέργη (Παραλίμνιο, Πεθελινός) και Δραβήσκος. Η Δραβήσκος ανήκε στην αρχαία Ηδωνίδα, η Βέργη στη Βισαλτία, ενώ η Γάζωρος και η Σίρρα στην Οδομαντική. Παρουσιάζονται επίσης ταφικά ανάγλυφα, ενεπίγραφα και μη, από την Πεντάπολη και το Μελενικίτσι.

Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη της κοινωνίας θα βασισθεί στην ιστορική πραγμάτευση των ανθρωπωνυμίων με σκοπό να προσδιορίσει την εθνολογική σύσταση της περιοχής, να περιγράψει τα επιμέρους στοιχεία του πληθυσμού της (Έλληνες, Θράκες, Ρωμαίοι), το κοινωνικοπολιτικό τους καθεστώς και να πραγματευθεί τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις που δέχθηκαν, επικεντρώνοντας στην εξέταση των λατρειών και

ερμηνεύοντας τα χαρακτηριστικά τους σε συνάρτηση με την επιρροή που άσκησε στην περιοχή η ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων.

Το τρίτο μέρος θα εστιάσει στον υλικό πολιτισμό, μέσω της μελέτης της μορφής και της εικονογραφίας των επιτύμβιων μνημείων, ενεπίγραφων και μη, με σκοπό να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά α) με τις τοπικές ταφικές συνήθειες και πρακτικές σε συνάρτηση με την οικονομική στάθμη των νεκρών και του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, και β) με την επιβίωση παραδοσιακών και την υιοθέτηση νέων τύπων μνημείων συνεπεία της επίδρασης των ρωμαϊκών προτύπων.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ-ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η υπό εξέταση περιοχή ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα (Νομό) Σερρών και περιλαμβάνει μεγάλο μέρος της ανατολικής πλευράς της κοιλάδας του κάτω ρου του Στρυμόνα, η οποία εκτείνεται από τα σημερινά ελληνοβουλγαρικά σύνορα μέχρι τις εκβολές του ποταμού στον Στρυμονικό κόλπο, με τα όρη Μενοίκιο, Παγγαίο, Κερδύλιο και Βερτίσκο να την περιβάλλουν ως φυσικό φρούριο (Εικ. 1).¹ Η περιοχή μελέτης εκτείνεται ειδικότερα από την αρχαία Σίρρα (σημ. Σέρρες) στα βόρεια έως την συμβολή των ποταμών Αγγίτη και Στρυμόνα στα νότια, και από τον ρου του Στρυμόνα στα δυτικά έως τον ορεινό όγκο του Μενοικίου στα ανατολικά.

Η κάτω κοιλάδα του ποταμού Στρυμόνα συνδέεται από την κοιλάδα του Αγγίτη με την πεδιάδα Δράμας-Φιλίππων. Ο Αγγίτης είναι παραπόταμος του Στρυμόνα και οι πηγές του βρίσκονται στη θέση Μααρά, στα βόρεια του χωριού Γραμμένη Δράμας. Ρέει ανάμεσα στο Μενοίκιο και το Παγγαίο, όπου ο Αγγίτης διασχίζει ένα -πιθανώς, εν μέρει τουλάχιστον, τεχνητό- φαράγγι, γνωστό ως *Στενά Πέτρας*, ανάμεσα στα χωριά Συμβολή και Σ.Σ. Αγγίστας. Ο ρους του Αγγίτη συμβάλλει με αυτόν του Στρυμόνα κοντά στα χωριά Δραβήσκος και Μύρκινος. Στους αρχαίους χρόνους, στη συμβολή των ποταμών Αγγίτη και Στρυμόνα εκτεινόταν η περιοχή της Φυλλίδος,² ενώ βορείως αυτής σχηματιζόταν μια λίμνη, η *Κερκινίτις*, η οποία εκτεινόταν στα βόρεια μέχρι το όρος *Κερκίνη* (σημ. Μπέλες).³

Ο Θουκυδίδης (5^{ος} αι. π.Χ.) στο έργο του *Ιστορίαι* αναφέρει, ότι κατά την αρχαιότητα η Κερκινίτιδα λίμνη προσέφερε φυσικό καταφύγιο στα πλοία, ασφάλεια την οποία εκμεταλλεύτηκε ο Βρασίδας ναυπηγώντας εκεί τις τριήρεις του.⁴ Κατά τον Αρριανό

¹ Samsaris 1989, 204.

² Ηρόδοτος VII. 113. 2: *Ἡ δὲ γῆ αὕτη ἢ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καλέεται Φυλλίς, κατατείνουσα τὰ μὲν πρὸς ἐσπέρην ἐπὶ ποταμὸν Ἀγγίτην ἐκδιδόντα ἐς τὸν Στρυμόνα, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίην τείνουσα ἐς αὐτὸν τὸν Στρυμόνα.* Παπαζογίου 1988, 377.

³ Για το φαράγγι του Αγγίτη και για τις αρχαίες πηγές σχετικά με την λίμνη Κερκινίτιδα βλ. Zannis 2014, 71-72, 77-78 και 126-128.

⁴ Θουκυδίδης, IV. 108: *...καὶ αὐτὸς τῷ Στρυμόνι ναυπηγίαν τριήρων παρεσκευάζετο...*

(2^{ος} αι. μ.Χ.), ο Μέγας Αλέξανδρος στη λίμνη αυτή παρέταξε τον στόλο του πριν την αναχώρησή του για την εκστρατεία του στην Ασία.⁵

Πράγματι, αυτή η λίμνη καταλάμβανε μεγάλο μέρος της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα μέχρι την αποξήρανσή της κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930. Τα νερά του ποταμού πλημμύριζαν συχνά την γύρω πεδιάδα, ενώ έως και τα νεότερα χρόνια οι πλημμύρες αυτές ήταν καταστροφικές για τα γειτονικά χωριά. Νοτίως των στενών του Στρυμόνα, όπου βρίσκεται το οχυρό του Ρούπελ, ο Στρυμόνας διευρυνόταν στο κέντρο της πεδιάδας των Σερρών σχηματίζοντας τη λίμνη του Αχινού. Οι εργασίες αναδιάταξης της κοίτης του Στρυμόνα πραγματοποιήθηκαν την δεκαετία του 1930 και του έδωσαν την πορεία που ακολουθεί σήμερα, με τα νερά του να διοχετεύονται μέσω καναλιών στην τεχνητή λίμνη Κερκίνη. Δεν διαθέτουμε πληροφορίες όσον αφορά την έκταση και τα ακριβή όρια της αρχαίας λίμνης Κερκινίτιδος. Ωστόσο, μια εικόνα για το μέγεθός της σχηματίζουμε χάρη στις γεωλογικές έρευνες και στις έμμεσες πληροφορίες που διαθέτουμε σχετικά με την λίμνη του Αχινού. Τα χωριά Παραλίμνιο και Βαλτοτόπι βρίσκονταν κάποτε στην ανατολική όχθη της λίμνης. Πριν από την αποξήρανσή της, η λίμνη και τα έλη που την περιέβαλλαν εκτεινόταν σε μήκος 50 χλμ. και πλάτος 6 χλμ.⁶

Το όρος Μενοίκιο υψώνεται ανατολικά της ανατολικής όχθης του Στρυμόνα και ταυτίζεται με το αρχαίο όρος Δύσωρον. Η ταύτιση αυτή έχει κρίσιμη γεωπολιτική σημασία, καθώς η περιοχή του Μενοικίου, από τους Κλασικούς και τους Ελληνιστικούς έως και τους Ρωμαϊκούς χρόνους, αποτελούσε στρατηγικό πέρασμα υψίστης σημασίας. Μέσω του Δυσώρου, εξασφαλιζόταν η σύνδεση των περιοχών των Θρακών και των Παιόνων με τη μακεδονική Βισαλτία, γεγονός που προσέδιδε στον χώρο αυτόν ρόλο-κλειδί στις μετακινήσεις, τις εκστρατείες και τις γεωπολιτικές ισορροπίες.⁷

⁵ Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, 11.

⁶ Zannis 2014, 72 με υποσημ. 25 & 26.

⁷ Zannis 2014, 83-85 με υποσημ. 94, 95, 103 & 105.

Αρχαίες πολιτικές οργανώσεις και διοικητικές ενότητες

Παιονία

Η αρχαιότερη μαρτυρία που διαθέτουμε για την πολιτική και διοικητική διαίρεση της υπό εξέταση περιοχής προέρχεται από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.). Ο ιστορικός από την Αλικαρνασσό, αναφερόμενος στα γεγονότα της κατάκτησης της περιοχής του Στρυμόνα και του Παγγαίου από τους Πέρσες, αφιερώνει ένα αρκετά εκτενές χωρίο στην Παιονία. Με αυτόν τον όρο προσδιορίζεται ένα κράτος, στο οποίο ανήκαν διάφορες κοινότητες (έθνη), οι οποίες είτε ήταν παιονικής καταγωγής είτε εντάσσονταν πολιτικά στο εν λόγω κράτος. Συγκεκριμένα, ο Ηρόδοτος αναφέρει τους Σιριοπαίονες – δηλαδή τους Παίονες της περιοχής της Σίριος/Σίρρας (σημ. Σέρρες) –, τους Οδόμαντες, τους Δόβηρες, τους Αγριάνες και άλλους πληθυσμούς, και χαρακτηρίζει την Παιονία ως *πεπολισμένη*.⁸ Από αυτές τις μαρτυρίες του ιστορικού συνάγεται ότι, τουλάχιστον στο τέλος της Αρχαϊκής εποχής, αν όχι και νωρίτερα, η Παιονία περιλάμβανε αστικά -ίσως πολιτικώς αυτόνομα- κέντρα, τα οποία χαρακτηρίζονται ως *πόλεις* των Παιόνων, και ότι στην εν λόγω περιοχή κατοικούσαν πολυάριθμα έθνη, μεταξύ των οποίων και οι Οδόμαντες.⁹ Την ίδια εποχή, οι Παίονες αποδυναμώθηκαν. Η συρρίκνωση των Παιόνων βορειότερα ήταν αποτέλεσμα της επέκτασης των Βισαλτών και των Ηδωνών επί των παιονικών εδαφών, γεγονός το οποίο συμπίπτει χρονολογικά με την αποδυνάμωση της συνοχής του κράτους Παιονίας προς όφελος του Μακεδονικού βασιλείου κατά τη διάρκεια της Περσικής κατοχής (513-479 π.Χ.).¹⁰ Από την νέα τάξη πραγμάτων θα πρέπει να αποκόμισαν οφέλη και οι Οδόμαντες, καθώς τόσο η Σίρρα όσο και η Γάζωρος μαρτυρούνται στις μεταγενέστερες γραπτές πηγές ως πόλεις της Οδομαντικής.

⁸ Ηρόδοτος, V. 13: *Εἴη δὲ ἡ Παιονίη ἐπὶ τῷ Στρυμόνι ποταμῷ πεπολισμένη...* V 15 : *τάς πόλεις* (sc. τῶν Παιόνων τοῦ Στρυμόνος). V. 15-16 : *ἐτρέποντο καὶ παρεδίδοσαν σφέας αὐτοὺς τοῖσι Πέρσῃσι. Οὕτω δὲ Παιόνων Σιριοπαίονές τε καὶ Παιόπλαι καὶ οἱ μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης ἐξ ἡθέων ἐξαναστάντες ἦγοντο ἐς τὴν Ἀσίην. Οἱ δὲ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καὶ Δόβηρας καὶ Ἀγριᾶνας καὶ Ὀδομάντους καὶ αὐτὴν τὴν λίμνην τὴν Πρασιάδα οὐκ ἐχειρώθησαν ἀρχὴν ὑπὸ Μεγαβάζου.* V 16 : *πολιῆται* (sc. Παίονες Πρασιάδος λίμνης).

⁹ Zannis 2014, 500-501.

¹⁰ Samsaris 1982.

Οδομαντική

Ο Τίτος Λίβιος αναφέρεται στην Οδομαντική (*terra odomantica*) και στη Σίρρα (*Sira*) στο πλαίσιο της σύγκρουσης του βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα με τον Ρωμαίο στρατηγό και ύπατο Λεύκιο Αιμίλιο Παύλο το 168 π.Χ.¹¹ Ο Πολύβιος στο έργο του *Ιστορίαι* (2^{ος} αι. π.Χ.) τοποθετεί την Οδομαντική πέραν του Στρυμόνα, δηλαδή στα ανατολικά του ποταμού. Ο Στράβων (1^{ος} αι. π.Χ.) αναφέρει πως οι Οδόμαντες μοιράζονταν με τους Βισάλτες και τους Ήδωνες την παράκτια περιοχή στα ανατολικά του Στρυμόνα. Ο Γεωγράφος περιγράφει τα έθνη που κατοικούσαν κατά μήκος του ρου του Στρυμόνα, απαριθμώντας τα από την ενδοχώρα προς το δέλτα του ποταμού. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι ο Στρυμόνας αφού διέσχισε τα εδάφη των Μαίδων και των Σιντών, εκβάλλει στις περιοχές που βρίσκονταν ανάμεσα στους Βισάλτες και τους Οδόμαντες (Εικ. 2).¹² Μολονότι δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια η ιστορική περίοδος στην οποία ανάγεται η γεωγραφική τοποθέτηση αυτών των εθνών, είναι χαρακτηριστική η απουσία των Παιόνων από τον χάρτη της κοιλάδας του κάτω ρου του Στρυμόνα. Αυτό δείχνει ότι για το κείμενό του ο Στράβων βασίστηκε σε αρχαιότερους από τον ίδιο συγγραφείς, πιθανώς της κλασικής εποχής, αλλά μεταγενέστερους από την ιστορική πραγματικότητα της περσικής κατοχής που περιγράφει ο Ηρόδοτος. Κατά συνέπεια, η περιγραφή του Γεωγράφου θα πρέπει να αποτυπώνει σχηματικά την θέση των εθνών, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί από το α΄ μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και εξής.

Από το κείμενο του Στράβωνα συνάγεται ότι είναι πιθανό οι Οδόμαντες να συνόρευαν στα δυτικά με τους Βισάλτες, στα βόρεια με τους Σιντούς και στα νοτιοανατολικά με τους Ήδωνες. Ωστόσο, οι γεωγραφικές περιοχές στις οποίες κατοικούσαν αυτά τα έθνη, όπως και οι περιοχές τις οποίες είχαν ενσωματώσει κατά περιόδους στη σφαίρα επιρροής τους δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν με ακρίβεια. Η ασάφεια αυτή επιτείνεται επιπλέον από το γεγονός ότι η ευρύτερη περιοχή των αρχαίων θρακικών και παιονικών εθνών πιθανώς εντάχθηκε στη χώρα αυτόνομων αρχαίων πόλεων, όπως η Γάζωρος. Είναι βέβαιο εξάλλου ότι η ίδια περιοχή αποτέλεσε σε διάφορες εποχές τμήμα διοικητικών περιφερειών των κρατών που επέκτειναν την κυριαρχία τους στην κάτω

¹¹ Livius, XLV. 4, 2.

¹² Παπαζογλου 1988, 377. Στράβων VII. απόσπασμα 36: ...ὁ Στρυμὼν, ἐξ Ἀγριάων γὰρ διὰ Μαίδων καὶ Σιντῶν εἰς τὰ μετὰ Βισαλτῶν καὶ Ὀδομάντων ἐκπίπτει...

κοιλάδα του Στρυμόνα, δηλαδή του βασιλείου της Μακεδονίας και αργότερα της Ρώμης.

Η Γάζωρος και η περιοχή της ανήκε στην αρχαία Οδομαντική, η οποία μαρτυρείται ως διοικητική ενότητα (περιφέρεια) του Μακεδονικού βασιλείου με αφορμή την σύγκρουση του Περσέα με τη Ρώμη. Ομοίως, τον 2ο αι. μ.Χ. η Οδομαντική εμφανίζεται εκ νέου ως διοικητική ενότητα, της Ρωμαϊκής επαρχίας της Μακεδονίας, η οποία τοποθετείται γενικά στην περιοχή γύρω από την αρχαία Σίρρα, τις σημερινές Σέρρες.¹³ Ωστόσο, τα ακριβή όρια της Οδομαντικής δεν είναι γνωστά, καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες που να επιτρέπουν τον καθορισμό τους. Άλλωστε, αυτά δεν φαίνεται πιθανόν να παρέμειναν σταθερά, αλλά μεταβλήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Το βέβαιο είναι ότι η Οδομαντική πήρε το όνομά της από το έθνος των Οδομάντων, οι οποίοι τον 5^ο αι. π.Χ. μαρτυρούνται ως αυτόνομο βασίλειο, όπως αναφέρεται από τον Θουκυδίδη εξιστορώντας τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.).¹⁴ Μολονότι η περιοχή δράσης τους δεν μπορεί να προσδιορισθεί επακριβώς, ο ίδιος ιστορικός μας πληροφορεί ότι το 429 π.Χ. οι Οδόμαντες κατείχαν πεδινές εκτάσεις στα ανατολικά του Στρυμόνα.¹⁵

Βισαλτία

Περιγράφοντας την διαίρεση του βασιλείου της Μακεδονίας σε μερίδες από τον Αιμίλιο Παύλο, ο Τίτος Λίβιος μας πληροφορεί ότι η Βισαλτία περιλάμβανε εδάφη εκατέρωθεν του ρου του Στρυμόνα και ένα τμήμα από την κοιλάδα του μέσου ρου του Νέστου.¹⁶ Συγκεκριμένα, η Βισαλτία εκτεινόταν κατά μήκος του κάτω ρου του Στρυμόνα περιλαμβάνοντας την περιοχή βορείως των Στενών του Ρούπελ, όπου βρισκόταν η Ηράκλεια Σιντική (Εικ. 3). Οι Βισάλτες κατοικούσαν όχι μόνο στις δύο πλευρές του Στρυμόνα αλλά και πέρα από τον Νέστο, δηλαδή ανατολικά του ποταμού.¹⁷ Από το απόσπασμα 36 του Στράβωνα που προαναφέρθηκε, συνάγεται επίσης ότι ο Στρυμόνας χώριζε την επικράτεια των Βισαλτών τόσο από τους Ηδωνούς

¹³ Livius, XLV. 4, 2. Περισσότερα για την Οδομαντική, βλ. Οδόμαντες/Οδόμαντοι.

¹⁴ Θουκυδίδης, 5.6.2.

¹⁵ Θουκυδίδης, II. 101. 3: *Ἐφοβήθησαν καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορέα Θρᾶκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι...*

¹⁶ Zannis 2014, 305-306 με υποσημ. 459. Περισσότερα για τη Βισαλτία βλ. Βισάλτες.

¹⁷ Papazoglou 1988, 351-354.

στα νοτιοανατολικά όσο και από τους Οδόμαντες στα βόρεια. Το όρος Βερτίσκο (αρχ. Κερδύλιον) αποτελούσε πιθανώς το φυσικό όριο της Βισαλτίας στα δυτικά, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στα χρόνια της δυναστείας των Αντιγονιδών.

Ηδωνίδα

Όπως προαναφέρθηκε, η εμφάνιση των Ηδωνών στην περιοχή του κάτω ρου του Στρυμόνα συνδέεται με την νέα τάξη πραγμάτων που διαμορφώθηκε από τα πρώτα χρόνια της περσικής κατάκτησης (περ. 513 π.Χ.). Στην εγκατάστασή τους γύρω από την περιοχή των εκβολών του Στρυμόνα καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα (και ίσως και αργότερα) οφείλεται το γεγονός ότι η διοικητική περιφέρεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας τον 2^ο αι. μ.Χ. ονομαζόταν Ηδωνίς (Πτολεμαίος). Αυτή εκτεινόταν από την ανατολική όχθη του κάτω ρου του Στρυμόνα μέχρι τη συμβολή του με τον Αγγίτη και περιλάμβανε την παράκτια ζώνη του Παγγαίου με τμήματα της πεδιάδας των Φιλίππων (Εικ. 4). Η Ηδωνίδα προσαρτήθηκε στη Μακεδονία κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου Β'. Πριν από την ενσωμάτωσή της στη Μακεδονία, η παράκτια ζώνη της είχε αποικιστεί από Θασίους και Παρίους, καθώς και από Αθηναίους αποίκους.¹⁸

ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Στη βόρεια πλευρά της κοιλάδας του Αγγίτη και στην ανατολική πλευρά της κοιλάδας του κάτω ρου του Στρυμόνα, περιοχή που μας ενδιαφέρει στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, εντοπίζονται πολυάριθμες αρχαίες οικιστικές εγκαταστάσεις, οι οποίες αποδίδονται από την σύγχρονη έρευνα σε πόλεις και μικρότερους οικισμούς (*κῶμαι*). Ωστόσο, λόγω της απουσίας επαρκών δεδομένων, λίγες μόνο από αυτές τις θέσεις μπορούν με βεβαιότητα να ταυτιστούν με πόλεις ή οικισμούς γνωστούς από τις αρχαίες γραμματειακές και επιγραφικές πηγές. Εξάλλου, δεν είναι γνωστό εάν και ποιες από αυτές τις θέσεις αντιστοιχούν σε *πόλεις* ή σε μικρότερους οικισμούς που δεν είχαν αυτό το καθεστώς.¹⁹ Τη σχετική έρευνα δυσχεραίνει περαιτέρω το γεγονός ότι υπάρχουν και

¹⁸ Papazoglou 1988, 385-386. Περισσότερα για την Ηδωνίδα βλ. Ήδωνες/Ηδωνοί.

¹⁹ Loukopoulou 2004, 855-856. Zannis 2014, 129.

περιπτώσεις οικισμών οι οποίοι μαρτυρούνται ότι είχαν άλλοτε το καθεστώς της πόλεως και άλλοτε της *κώμης*, όπως η Βέργη. Αυτό φανερώνει τις μεταβολές που συντελέστηκαν κατά την αρχαιότητα στην πολιτική και διοικητική οργάνωση, χωρίς όμως να διαθέτουμε στοιχεία που να επιτρέπουν να τις τοποθετήσουμε χρονικά και να τις ερμηνεύσουμε ιστορικά με ικανοποιητικό τρόπο. Ως εκ τούτου, πολλά είναι τα ερωτήματα που παραμένουν αναπάντητα.

Η παρούσα εργασία θα εστιάσει, εκτός από την περιοχή της Γαζώρου, και σε τρεις ακόμα γειτονικές με αυτήν πόλεις, και συγκεκριμένα την αρχαία Βέργη και τον Δραβήσκο, καθώς σε ορισμένους οικισμούς γύρω από τη Σίρρα,²⁰ προκειμένου η κοινωνία και ο πολιτισμός της Γαζώρου να ερευνηθούν σε σύγκριση με αυτές τις πόλεις. Από τη Σίρρα (Οδομαντική, βόρεια και δυτικά της Γαζώρου): το Άγιο Πνεύμα, η Οινούσσα, το Χρυσό, το Νέο Σούλι και η Πεντάπολη. Από την Βέργη (Βισαλτία): η ίδια η αρχαία Βέργη, το Παραλίμνιο και ο Πεθελινός. Και, τέλος, ο Δραβήσκος (Ηδωνίδα).

ΓΑΖΩΡΟΣ

Ιστορικά στοιχεία

Οι αρχαίες μαρτυρίες που διαθέτουμε για τη Γάζωρο είναι λιγοστές, αλλά σημαντικές για την ιστορία της, και ειδικότερα για την εσωτερική της οργάνωση, τους θεσμούς, τις λατρείες και την οικονομία της. Η Γάζωρος μαρτυρείται ως *πόλις Μακεδονίας*, τόσο στο έργο *Γεωγραφική Υφήγησις* του Πτολεμαίου (2^ο αι. μ.Χ.)²¹ όσο και στο γεωγραφικό λεξικό *Έθνικά* του Στεφάνου Βυζαντίου (6^ο αι. μ.Χ.).²² Ο Στέφανος Βυζάντιος την αναφέρει ως πόλη γνωστή για τη λατρεία της *Άρτέμιδος Γαζωρίας*.²³ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η χειρόγραφη παράδοση του έργου του Πτολεμαίου. Σε κάποια χειρόγραφα η Γάζωρος καταγράφεται μεταξύ των πόλεων της Οδομαντικής και σε

²⁰ Ο διαχωρισμός των τεσσάρων πόλεων και πολισμάτων έγινε σύμφωνα με τον Dana, 2014.

²¹ Loukourouliou 2004. 857. Πτολεμαίος, 3.13.

²² Στέφανος Βυζάντιος, λ. Γάζωρος: *Γάζωρος, πόλις Μακεδονίας. Τὸ ἐθνικὸν Γαζώριος, ἢ γὰρ Ἄρτεμις αὐτόθι Γαζωρία τιμᾶται.*

²³ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Γάζωρος: *Γάζωρος, πόλις Μακεδονίας. Τὸ ἐθνικὸν Γαζώριος, ἢ γὰρ Ἄρτεμις αὐτόθι Γαζωρία τιμᾶται.*

άλλα μεταξύ εκείνων της Ηδωνίδας. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε μεταβολές των ορίων των διοικητικών περιφερειών της περιοχής του Στρυμόνα κατά τον 1^ο και 2^ο αιώνα.

Σε ό,τι αφορά την ίδρυση της Γαζώρου δεν διαθέτουμε πληροφορίες. Ωστόσο, μολονότι οι γραμματειακές πηγές δεν διασώζουν καμία πληροφορία σχετικά με την ίδρυση της πόλης και την ταυτότητα των πρώτων κατοίκων της, υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις που συνδέουν τους πρώτους χρόνους ζωής της με γηγενείς πληθυσμούς. Γίνεται η εύλογη υπόθεση ότι η Γάζωρος ίσως ιδρύθηκε από Οδόμαντες ή από Παίονες, καθώς, όπως αναφέρθηκε, αυτά τα έθνη μαρτυρούνται από τις πηγές ότι κατοικούσαν σε αυτήν την περιοχή το αργότερο ήδη από το τέλος της Αρχαϊκής εποχής.²⁴ Εξάλλου, το όνομα της πόλης της Γαζώρου σχηματίζεται με το συνθετικό -ωρος παραπέμποντας σε αυτόχθονες πληθυσμούς. Σε αυτό συνηγορούν διάφορα παράλληλα τοπωνυμίων που μαρτυρούνται στη Μακεδονία και τα οποία σχηματίζονται με το ίδιο συνθετικό, π.χ. Άζωρος (Πελαγονία), Άλωρος (Θερμαϊκός κόλπος), Ίωρον, όρος Δύσωρον. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να τονιστεί ότι η περιοχή της Παιονίας του Στρυμόνα ανέπτυξε επαφές με την νησιωτική Ελλάδα και την Μικρά Ασία, όπως συνάγεται από μια σχετική με την Σίρι (σημ. Σέρρες) αρχαία παράδοση αλλά και από τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής της Γαζώρου (βλ. παρακάτω).

Η αρχαιότερη πηγή που διαθέτουμε για τη Γάζωρο ανάγεται στην ελληνιστική εποχή. Πρόκειται για ένα ψήφισμα που χρονολογείται επί Φιλίππου Ε' (περ. 215 π.Χ.) και βρέθηκε στον λόφο «Άγιος Αθανάσιος», όπου τοποθετείται η αρχαία πόλη²⁵. Η κυρωτική έκφραση *ἔδοξεν Γαζωρίοις καὶ ταῖς συγκυρούσαις κώμαις* αποδεικνύει ότι το ψήφισμα αποτελεί απόφαση της Γαζώρου και των εξαρτώμενων από αυτήν κωμών που το ενέκριναν από κοινού με τους Γαζωρίους. Από αυτό συνάγεται ότι οι Γαζωριοί ήταν μέλη μιας ένωσης κοινοτήτων, δηλ. μιας τοπικής συνομοσπονδίας, που αποτελούνταν από κοινότητες που είχαν το καθεστώς της *κώμης*.²⁶ Το ότι οι μικροί οικισμοί (*κῶμαι*) ήταν εξαρτημένοι από τη Γάζωρο, είναι μια ιστορική πραγματικότητα κατά τη διάρκεια τόσο της ελληνιστικής περιόδου όσο και των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων, όπως αποδεικνύεται από άλλες επιγραφικές μαρτυρίες (Εικ. 5).²⁷

²⁴ Πούλιος 1995, 419.

²⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1. Για τη θέση της πόλης βλ. παρακάτω.

²⁶ Zannis 2014, 140 και 508 με υποσημ. 251. Για την πολιτική και κοινωνική σημασία του όρου *κώμη* βλ. την βιβλιογραφία στο Zannis 2014, 509 υποσημ. 279.

²⁷ Papazoglou 1988, 359. Zannis 2014, 140.

Το γεγονός ότι η Γάζωρος εμφανίζεται και σε άλλες επιγραφές ως μέλος συνομοσπονδίας (στο ψήφισμα του 158 μ.Χ. από τη Γάζωρο, βλ. παρακάτω), αλλά και ως μέλος της συμπολιτείας των Πενταπολιτών σε ανάθημα που αφιέρωσαν στους Φιλίππους προς τιμήν της οικογένειας του Σεπτιμίου Σεβήρου, δείχνει πιθανώς ότι αυτή η ένωση των οικισμών γύρω από τη Γάζωρο επιβίωσε μέχρι τη ρωμαϊκή περίοδο ή αναβίωσε αυτήν την εποχή.²⁸ Σύμφωνα με τον Μ. Χατζόπουλο, είναι πιθανόν ότι η δημιουργία της συνομοσπονδίας αυτής ανάγεται στα χρόνια του Φιλίππου Β' και του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ότι, όπως και σε άλλες περιπτώσεις γνωστές από τη Μακεδονία, η διοικητική οργάνωση της περιοχής από τον Φίλιππο, ενέπνευσε τους Ρωμαίους διοικητές.²⁹

Από επιγραφές της ρωμαϊκής εποχής μαρτυρούνται ονόματα κωμών, τα οποία θα μπορούσαν να αντιστοιχούν στις *συγκυρούσες κώμες* της Γαζώρου, όπως υποδεικνύει ο τόπος προέλευσης των εν λόγω επιγραφών από θέσεις που γειτνιάζουν με την Γάζωρο (βλ. παρακάτω).

Το τοπωνύμιο *Γάζωρος* συναντάται σε μια ακόμα επιγραφή από τη Γάζωρο, που χρονολογείται το 158 μ.Χ. και συνιστά απόδειξη της συνέχειας της θέσης της Γαζώρου ως μέλους μιας συνομοσπονδίας³⁰. Πρόκειται για ένα ψήφισμα (*δόγμα*) το οποίο ψηφίστηκε από την πόλη της Γαζώρου, έπειτα από τη συνεδρίαση των πολιτειακών οργάνων της που ήταν το συμβούλιο (*βουλή*) και ο λαός (*δήμος*). Η διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί για την έκδοση ενός ψηφίσματος ήταν η τυπική διαδικασία που γνωρίζουμε από την κλασική αρχαιότητα. Ένας εισηγητής (*είσηγησάμενος*) καταθέτει μια πρόταση στη *βουλή*. Τη συζητούσαν στο συμβούλιό τους οι *βουλευταί*, την ψήφιζαν και εξέδιδαν ένα *προβούλευμα*, το οποίο υποβαλλόταν στην εκκλησία του δήμου. Κάθε τι που έπαιρνε έγκριση από τη συνέλευση του δήμου κοινοποιούταν στον μνήμονα, εκπρόσωπο κάθε μέλους της συνομοσπονδίας. Οι εκτελεστικοί αξιωματούχοι δεν ήταν τακτικοί αλλά από το ψήφισμα προκύπτει ότι κληρώνονταν με κλήρο και ήταν τρεις. Συνιστούσαν δηλαδή ένα προσωρινό ομοσπονδιακό όργανο.³¹ Το ψήφισμα αυτό αφορούσε την εμφύτευση των δημόσιων εκτάσεων και τι μερίδιο θα έπρεπε να δώσουν οι ενοικιαστές των δημοσίων γαιών στο ταμείο από τη συγκομιδή της σοδειάς.

²⁸ Hatzopoulos 1996, τ. Ι, 71. Pilhofer II², αρ. 349 σ. 417. Brélaz 2014, αρ. 24, σ. 120-124

²⁹ Zannis 2014, 508.

³⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

³¹ Zannis 2014, 508-509.

Το εθνικό *Γάζωρ* μαρτυρείται επίσης σε μια επιτύμβια ενεπίγραφη πλάκα του 144/5 μ.Χ. από το χωριό Τούμπα, στην οποία αναφέρεται ότι μια γυναίκα από τη Γάζωρο ανήγειρε το μνημείο για την ίδια και τα παιδιά της.³²

Λόγω της θέσης της, μαζί με τις τοποθεσίες που εξαρτώνται από αυτήν, π.χ. αυτή της Νέας Ζίχνης, η Γάζωρος πρέπει να ήταν το πολιτικό, θρησκευτικό και εμπορικό κέντρο ολόκληρης της βόρειας όχθης του Αγγίτη σε όλη την αρχαιότητα. Η Γάζωρος ίσως απέκτησε το καθεστώς της *πόλεως* είτε επί Φιλίππου Β΄ είτε, το αργότερο, κατά τη διάρκεια της δυναστείας των Αντιγονιδών.³³ Η γειτνίασή της με τα μεταλλεία που βρίσκονταν κοντά στο χωριό Μέταλλα καθιστά εύλογη την υπόθεση ότι οι κάτοικοί της είχαν πρόσβαση σε σημαντικές πλουτοπαραγωγικές πηγές και ότι η εξόρυξη μετάλλων και η μεταλλουργία περιλαμβάνονταν στις κύριες δραστηριότητές τους.³⁴

Τοπογραφία και Αρχαιολογικά ευρήματα

Με βάση τον τόπο εύρεσης των προαναφερθέντων ψηφισμάτων, η Γάζωρος τοποθετείται με ασφάλεια βορείως της κοιλάδας του Αγγίτη, στον λόφο του Αγίου Αθανασίου, στα ανατολικά του χωριού Άγιος Χριστόφορος, και ανάμεσα στα χωριά Γάζωρος και Άγιος Χριστόφορος, απέχοντας περίπου 25 χλμ. από την πόλη Σίρρα (Εικ. 6).³⁵

Από επιφανειακές έρευνες διαπιστώθηκε ότι η πόλη της κλασικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής εκτεινόταν στην ομαλή πλαγιά δυτικά και νοτιοδυτικά του λόφου του Αγίου Αθανασίου μέχρι τους πρόποδες των λόφων στα βόρεια. Ανατολικά και δυτικά ορίζεται από δυο ρέματα και νότια από ένα λόφο που έχει ονομαστεί «Τράπεζα» εξαιτίας του σχήματός του. Η έκτασή της φτάνει τα 120 στρέμματα,³⁶ περιλαμβάνοντας στη *χώρα* της μικρότερους οικισμούς (*κῶμαι*, βλ. παρακάτω) οι οποίοι ήταν εξαρτημένοι από αυτήν. Την εικόνα της κατοίκησης στην περιοχή συμπληρώνουν

³² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

³³ Loukopoulou 2004, 857, με βιβλιογραφία.

³⁴ Zannis 2014, 139.

³⁵ Papazoglou 1988, 383. Hatzopoulos 1996, I, 58-59. Βάλλα 1997, 558. Loukopoulou 2004, 857. Zannis 2014, 139.

³⁶ Βάλλα 1997, 558.

όστρακα τη Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου που συλλέχθηκαν από τους νοτιοανατολικούς πρόποδες της Τράπεζας.³⁷

Η εκτεταμένη νεκρόπολη έχει εντοπιστεί ανάμεσα στις κοινότητες Αγίου Χριστοφόρου και Γαζώρου, η οποία συνδέεται με την αρχαία Γάζωρο (Εικ. 7). Τέσσερις σωστικές ανασκαφές: το 2004 & 1997 από τη Μ. Βάλλα,³⁸ το 1994-1995 από τον Β. Πούλιο³⁹ και το 1982 από τη Σ. Σαμαρτζίδου⁴⁰ έφεραν στο φως ταφές της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου, ύστερων αρχαϊκών, κλασικών και ελληνιστικών χρόνων.⁴¹ Βέβαιο είναι ότι το ρωμαϊκό νεκροταφείο βρισκόταν ανατολικά του Αγίου Αθανασίου από όπου προέρχονται επιτύμβιες επιγραφές αυτοκρατορικών χρόνων.⁴² Κεραμική Εποχής του Χαλκού συλλέχθηκε από την περιοχή του κλασικού-ρωμαϊκού νεκροταφείου και συγκεκριμένα από τους δυτικούς πρόποδες του λόφου του Αγ. Αθανασίου.⁴³

Στην ανασκαφή του 1982 αποκαλύφθηκαν και ανασκάφηκαν κιβωτιόσχημοι τάφοι: μια ταφή μέσα σε πίθο και μετρήθηκαν άλλοι δώδεκα περίπου συλημένοι και κατεστραμμένοι. Οι μισοί ήταν παιδικοί και οι υπόλοιποι ενηλίκων. Τέσσερις τάφοι περιείχαν αρκετά κτερίσματα: χάλκινα ενώτια, δαχτυλίδι με παράσταση ιππέα, τοξωτές πόρπες, μικρό χρυσό σφηκωτήρα, σιδερένια μαχαίρια, κλειδί, τρία αγγεία. Από τα ευρήματα οι ταφές μπορούν να χρονολογηθούν στον 5^ο-4^ο αι. π.Χ.⁴⁴

Σε έναν τάφο εντοπίστηκε *θησαυρός* 98 χάλκινων νομισμάτων, από τα οποία τα 61 είναι του Φιλίππου Β', τα 19 του Αλεξάνδρου Γ' και τα 18 της πόλης των Φιλίππων. Βάσει των νομισμάτων η ταφή μπορεί να χρονολογηθεί περί το 320 π.Χ.⁴⁵

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας των ετών 1994-1995 αποκαλύφθηκαν και διερευνήθηκαν συνολικά είκοσι τάφοι. Στους τάφους αυτούς εντοπίστηκαν είκοσι μία ταφές: δώδεκα ενταφιασμοί σε έντεκα κιβωτιόσχημους τάφους (εκ των οποίων ο ένας χρησιμοποιήθηκε δύο φορές, αρχικά για την ταφή ενήλικα και μεταγενέστερα για νηπιακή ταφή), τρεις απλοί ενταφιασμοί στο φυσικό έδαφος καλυμμένοι με λίθινες

³⁷ Βάλλα, 559.

³⁸ Βάλλα 2005, 109-116. Βάλλα 1997, 557-558.

³⁹ Πούλιος 1995, 411-420.

⁴⁰ Σαμαρτζίδου 1989, 327-328.

⁴¹ Βάλλα 2005, 109-115.

⁴² Βάλλα 1997, 558-559. Ρωμιοπούλου 1967, 379 αρ. 1. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 10, 11, 14.

⁴³ Βάλλα 1997, 559.

⁴⁴ Πούλιος 1990, 188. Σαμαρτζίδου 1989, 328-329.

⁴⁵ Πούλιος 1990, 188 & 202.

πλάκες και έξι εγχυτρισμοί. Από τους κιβωτιόσχημους τάφους, δύο βρέθηκαν χωρίς καλυπτήριες πλάκες, οι οποίες πιθανώς απομακρύνθηκαν εξαιτίας της μικρής επιχωμάτωσης που τους κάλυπτε.⁴⁶

Από τους δώδεκα ενταφιασμούς των κιβωτιόσχημων οι οκτώ ήταν ενηλίκων και οι τέσσερις παιδιών ή νηπίων. Ένας παιδικός βρέθηκε ακτέριστος και ένας άλλος, που σύμφωνα με τις διαστάσεις του περιείχε ενήλικα, βρέθηκε συλημένος. Οι πλάκες που κάλυπταν τους τρεις απλούς ενταφιασμούς στο έδαφος σκέπαζαν παιδικές ή νηπιακές ταφές κρίνοντας από το μέγεθός τους. Οι έξι εγχυτρισμοί ήταν σε όρθια τοποθετημένα μικρά πιθάρια, τα οποία περιείχαν βρεφικές ταφές που ήταν ακτέριστες. Στους εννέα κιβωτιόσχημους τάφους με τις δέκα κτερισμένες ταφές βρέθηκαν αγγεία (μελαμβαφή και μη, άβαφα και με διακόσμηση, αττικά μελανόμορφα), δύο ειδώλια πουλιών, κοσμήματα (χάλκινα, χρυσά, ασημένια, ελεφαντοστέινα), οκτώ χρυσά ελάσματα, τρία χρυσά επιστόμια, μια ζώνη με πυραμιδοειδή μοτίβα ή μοτίβο των «επάλξεων», τρία κορινθιακά εξάλειπτρα και ένα τοπικού εργαστηρίου και δύο *θησαυροί* νομισμάτων.⁴⁷

Ο ένας *θησαυρός* περιέχει επτά ασημένια νομίσματα Αμφίπολης και Θάσου: δύο ημίδραχμα Αμφίπολης με την επιγραφή ΑΜΦΙΠΟΛΙΤΕΩΝ στον οπισθότυπο, δύο ημίεκτα Θάσου με την επιγραφή ΘΑΣ-ΙΩΝ στον οπισθότυπο και τρία ογδοημόρια έκτης Θάσου με την επιγραφή ΘΑΣ στον οπισθότυπο. Ο δεύτερος *θησαυρός* αποτελείται από επτά ασημένια και τρία επάργυρα νομίσματα: ασημένια τρίτη στατήρα με την επιγραφή ΒΕΡΓΑΙΟΥ στον οπισθότυπο, δύο επάργυρες τρίτες στατήρα Θάσου, πέντε ασημένια ημίεκτα Θάσου με την επιγραφή ΘΑΣ-ΙΩΝ στον οπισθότυπο, επάργυρο ημίδραχμο Νεάπολης με την επιγραφή ΝΕΟΠ στον οπισθότυπο και ασημένιο τριημιώβολο «Ηιόνας». Από τα κτερίσματα οι ταφές μπορούν να χρονολογηθούν στα τελευταία χρόνια του 5^{ου} αι. π.Χ. και στον 4^ο αι. π.Χ.⁴⁸

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας του 1997 διερευνήθηκαν συνολικά δέκα τάφοι. Τρεις από αυτούς ήταν λακκοειδείς, καλυμμένοι με λίθινες πλάκες· οι ταφές στο εσωτερικό τους βρέθηκαν αδιατάρακτες, χωρίς συνοδευτικά κτερίσματα. Οι υπόλοιποι επτά είναι κιβωτιόσχημοι. Από αυτούς, οι έξι είχαν παραβιαστεί σε προγενέστερη περίοδο, ενώ ένας κιβωτιόσχημος, ο οποίος χρονολογείται στο τέλος του 6^{ου} ή στις

⁴⁶ Πούλιος 1995, 411-412.

⁴⁷ Πούλιος 1995, 412-419.

⁴⁸ Πούλιος 1995, 413-414 & 417.

αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ., εντοπίστηκε ασύλητος. Η ακεραιότητα του τάφου πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι δεν έφερε καλυπτήριες πλάκες, οι οποίες ενδέχεται να είχαν απομακρυνθεί ή παρασυρθεί μεταγενέστερα, καθιστώντας τη θέση του λιγότερο ορατή. Η ταφή ήταν κτερισμένη και συνοδευόταν από κορινθιακό εξάλειπτρο, αργυρό νόμισμα (υποδιαίρεση Θασιακού στατήρα), σιδερένιο μαχαίρι και χρυσό επιστόμιο ρομβοειδούς σχήματος. Ο νεκρός έφερε επίσης σιδερένια ζώνη, το ένα άκρο της οποίας καταλήγει σε σπειροειδή απόληξη.⁴⁹

Από την ανασκαφή του 2004 εντοπίστηκαν και ερευνήθηκαν δεκαπέντε τάφοι συνολικά. Οι έξι από αυτούς είναι κιβωτιόσχημοι ενώ όλοι (εκτός από έναν μικρού παιδιού) βρέθηκαν διαταραγμένοι. Οι υπόλοιποι τάφοι καλύπτονταν με λιθοσωρό. Κτερίσματα συνόδευαν όλες τις ταφές, όπως φαίνεται από τα πεταμένα αντικείμενα έξω από τους τάφους ή όσα αφέθηκαν από τους τυμβωρύχους. Οι ταφές ήταν οργανωμένες σε ταφικές συστάδες και μπορούν να παραπέμψουν στο τέλος τη Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου (7^{ος} αι. π.Χ.).⁵⁰

Τα συνήθη κτερίσματα ήταν πήλινα αγγεία, στην πλειονότητά τους τροχήλατα και χάλκινα κοσμήματα *μακεδονικού τύπου*. Βρέθηκαν συνολικά δεκαεννέα αγγεία. Τα πέντε είναι χειροποίητα από τα οποία δύο είναι πίθοι, δύο κύπελα και το κάτω μέρος ενός κλειστού αγγείου. Τα υπόλοιπα είναι τροχήλατα με μεγαλύτερη ποικιλία σε σχήματα: αμφορείς, κύλικες, κάνθαροι, σκύφοι, πρόχοι. Αρκετά φέρουν γραπτή διακόσμηση με οριζόντιες λεπτές γραμμές. Τρία φέρουν γεωμετρικά σχέδια: ένας σκύφος με αποφύσεις στα άκρα των λαβών που φέρουν πυκνές, λεπτές κατακόρυφες γραμμές, ένας αρύβαλλος με πυκνές οριζόντιες γραμμές και σειρά κύκλων στον ώμο και ένας κρατηρόσχημος στάμνος με συνεστραμμένες λαβές, προτεταμένο οριζόντιο χείλος που περιορίζει το άνοιγμα του στομίου και διακόσμηση που αποτελείται από σειρά διαγραμμισμένων ρόμβων και οριζόντιες ταινίες.⁵¹

Τα κοσμήματα που βρέθηκαν είναι λίγα σε αριθμό, είναι χάλκινα και δεν συνόδευαν όλες τις ταφές: τοξωτές πόρπες, δύο βραχιόλια, σφηκωτήρες, πτηνόμορφο περίαπτο με δύο χάντρες, μια περόνη και ένα σταυρόσχημο κόσμημα που ήταν μάλλον εξάρτημα ζώνης. Πήλινα σφονδύλια βρέθηκαν σε δυο γυναικείες ταφές και χαρακτηρίζουν το

⁴⁹ Βάλλα 1997, 557.

⁵⁰ Βάλλα 2005, 110-112 & 115.

⁵¹ Βάλλα 2005, 114.

γυναικείο φύλο. Αντίστοιχα τα όπλα χαρακτηρίζουν το αντρικό φύλο: μαχαίρια, αιχμή δόρατος, πέλεκυς, ξίφος, μικρό δόρυ.⁵²

Από τα ευρήματα μαρτυρείται η άμεση επικοινωνία με τους Θάσιους αλλά και με άλλους Έλληνες της νότιας Ελλάδας. Η Γάζωρος θα πρέπει να ήταν σημαντικός εμπορικός σταθμός, ο οποίος διαδραμάτιζε κυρίαρχο ρόλο στη διακίνηση των αγαθών από το Αιγαίο και τη Θάσο προς τη Θρακική ενδοχώρα. Η ελληνική επίδραση φαίνεται ότι είναι έντονη στο εσωτερικό της Θράκης. Τα κτερίσματα αυτά δε διαφέρουν με εκείνα των αντίστοιχων σύγχρονων ταφών μιας ελληνικής βορειοελλαδικής παραλιακής πόλης.⁵³

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ

Οι θέσεις των οικισμών (*κῶμαι*) της περιοχής της Γαζώρου που μαρτυρούνται στο ψήφισμα της εποχής του Φιλίππου Ε΄ δεν είναι γνωστή. Ωστόσο, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι βρίσκονταν σε άμεση γειτνίαση με το ίδιο το αστικό κέντρο της Γαζώρου (λόφος Αγ. Αθανασίου) και ότι θα πρέπει να εντοπίζονται κοντά στα εξής σημερινά χωριά των Σερρών (Εικ. 8): βόρεια και ανατολικά της Γαζώρου είναι η Νέα Ζίχνη, βόρεια και δυτικά είναι το Δαφνούδι και τα Απάνω Μέταλλα, νότια και δυτικά είναι η Τούμπα και ο Θολός.

Νέα Ζίχνη (αρχαίες Ίχναι;)

Ιστορικά στοιχεία

Οι Ίχναι μαρτυρούνται από τον Στέφανο Βυζάντιο στο γεωγραφικό λεξικό του *Εθνικά* (6^{ος} αι. μ.Χ.), ο οποίος αναφέρει μόνο ότι ήταν μια πόλη της Ανατολικής Μακεδονίας, την οποία διαχωρίζει με την ομώνυμή της στη Βοττιαία.⁵⁴ Η ύπαρξη της πόλης με αυτή την ονομασία μπορεί να επιβεβαιωθεί από μια επιγραφή του 3^{ου} αι. π.Χ. που βρέθηκε στην Αμφίπολη, η οποία αναφέρει το όνομα ενός προσώπου *Ίχναϊος*⁵⁵ που

⁵² Βάλλα 2005, 114-115.

⁵³ Πούλιος 1995, 419-420.

⁵⁴ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Ίχναι: "Ίχναι πόλις Μακεδονίας..." *Ἔστι καὶ ἑτέρα τῆς ἀνατολικῆς (Μακεδονίας) πόλις.*

⁵⁵ Hatzopoulos, I, 182, υπ. 4 και II 91, στ. 10.

σχηματίζεται από το εθνικό του και προδίδει την καταγωγή του. Εκτός αυτού, νομίσματα της Ύστερης Αρχαϊκής Εποχής που φέρουν την επιγραφή *ΙΧΝΑΙΟΝ*, έχουν αποδοθεί σε εκδότρια αρχή της περιοχής.⁵⁶

Όσον αφορά την ταύτιση της θέσης της, έχει υποστηριχτεί ότι το όνομά της έχει επιβιώσει στη σημερινή κωμόπολη Νέα Ζίχνη (Ζίχνα), η οποία απαντά και στα βυζαντινά χρόνια.⁵⁷ Το *εἰς Ἰχναν* δηλαδή, είναι το σημερινό Ζίχνα.⁵⁸

Τοπογραφία και Αρχαιολογικά Ευρήματα

Θέσεις Εποχής του Χαλκού

Ανάμεσα στους σημερινούς οικισμούς της Νέας Ζίχνης, του Σφελινού, της Σκοπιάς και της Λευκοθέας έχουν καταγραφεί τέσσερις θέσεις της Εποχής του Χαλκού με τη μορφή τούμπας (Εικ. 9). Οι θέσεις εντοπίζονται στην ημιορεινή ζώνη της νοτιοανατολικής κατάληξης του Μενοίκιου Όρους μεταξύ της κοιλάδας του Στρυμόνα, της κοιλάδας του Αγγίτη και της πεδιάδας της Δράμας. Ακόμα δυο τούμπες της Εποχής του Χαλκού υπάρχουν νότια της περιοχής αυτής. Η μία νοτιοδυτικά του οικισμού της Νέας Ζίχνης σε υψόμετρο 260,92 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και η άλλη δίπλα στον Σιδηροδρομικό Σταθμό Αγγίστας σε χαμηλότερο υψόμετρο των 90,00 μ. από τη στάθμη της θάλασσας.⁵⁹

Η πρώτη από τις τέσσερις τούμπες ονομάζεται τούμπα Σφελινού, η δεύτερη τούμπα Μανδηλίου, η τρίτη Μεγάλη Τούμπα της Σκοπιάς και η τέταρτη Μικρή Τούμπα της Σκοπιάς.⁶⁰ Οι τέσσερις τούμπες γειτνιάζουν μεταξύ τους. Την κεντρικότερη θέση από όλες την κατέχει η Τούμπα Σφελινού και μαζί με την ύπαρξη εκτεταμένης τράπεζας ίσως έχει μεγαλύτερη σημασία από τις υπόλοιπες τούμπες της περιοχής. Είναι επίσης πιθανό να παίζει σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο ενός δικτύου εγκαταστάσεων που

⁵⁶ Psoma and Zannis 2011, 23-46. Οι Ιχναίοι είναι Ίωνες και με βάση τον σταθμητικό κανόνα, την εικονογραφία και τις επιγραφές των νομισμάτων τους, εγκαταστάθηκαν στην Αν. Μακεδονία, βλ. Zannis 2014, 400-403.

⁵⁷ Moutsopoulos 1986, 163-338. Μπακιρτζής 1988, 438.

⁵⁸ Σαμσάρης 1972, 134 με υποσημ. 7.

⁵⁹ Τόλια-Χριστάκου 2009, 435.

⁶⁰ Τόλια-Χριστάκου 2009, 435-437.

μάλλον σχετίζονται με την αποθήκευση και τη διανομή αγαθών σε αυτή την κομβική περιοχή ανάμεσα στις δυο κοιλάδες των δυο ποταμών και της πεδιάδας της Δράμας.⁶¹

Οι αρχαίες Ίχναι

Η αρχαία νεκρόπολη χρονολογείται, βάσει των κεραμικών ευρημάτων, από τον 6^ο έως τον 3^ο αι. π.Χ. Στο πλαίσιο της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκαν συνολικά δεκαπέντε τάφοι, εκ των οποίων έντεκα είναι κιβωτιόσχημοι και τέσσερις απλοί λακκοειδείς. Τρεις από τους τάφους περιβάλλονταν από πρόχειρα διαμορφωμένο ταφικό περίβολο μικρών διαστάσεων. Οι ταφές αφορούσαν τόσο ενήλικες όσο και ανήλικα άτομα, τα οποία δεν ανήκαν στην ίδια χρονική φάση χρήσης της νεκρόπολης. Τα κτερίσματα των ταφών χαρακτηρίζονται από σχετική ποικιλομορφία και πλούτο και περιλαμβάνουν χάλκινα και αργυρά κοσμήματα, ψήφους από υαλόμαζα και ήλεκτρο, αργυρό νόμισμα αρχαϊκής περιόδου, θησαυρό αποτελούμενο από 41 χάλκινα νομίσματα, καθώς και αγγεία, κυρίως προϊόντα τοπικών εργαστηρίων. Μέσω των κτερισμάτων τεκμηριώνονται οι σχέσεις της κοινότητας με τον ευρύτερο ελληνικό κόσμο.⁶²

Οι βυζαντινές Ίχναι

Οι Ίχνες της Βυζαντινής περιόδου εντοπίζονται βορειοανατολικά της Γαζώρου σε λόφο 1 χλμ. νότια του σημερινού χωριού Νέα Ζίχνη,⁶³ όπου έχουν βρεθεί ερείπια αρχαίας πόλης. Ο λόφος αυτός έχει εξαιρετικά στρατηγική θέση, διότι από την κορυφή του έχει κανείς ορατότητα σε όλη την πεδιάδα των Σερρών. Ίσως εκεί ήταν χτισμένη η ακρόπολη και στη νότια πλαγιά βρισκόταν η πόλη, όπως μαρτυρεί η ανεύρεση αρχαίων αγγείων ανάγλυφων και νομισμάτων που χρονολογούνται από την Κλασική Εποχή έως την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορική περίοδο.⁶⁴

Οι Ίχναι υπήρξαν σημαντική πόλη της περιοχής των Σερρών στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια. Στα ερείπια της παλιάς Ζίχνης εντοπίστηκε κόγχη εκκλησίας.

⁶¹ Τόλια-Χριστάκου 2009, 443.

⁶² Σαμαρτζίδου 1989, 329.

⁶³ Λουκοπούλου 2004, 858.

⁶⁴ Σαμσάρης 1999, 78-79. Σαμσάρης 1972, 135.

Εκτός του οχυρωματικού περιβόλου που διασώζεται τμηματικά, διακρίνονται ανάμεσα στα ερείπια κινστέρνα ορθογώνιας κάτοψης καλυμμένη με κτιστή καμάρα και συγκρότημα λουτρώνος στα βορειοανατολικά του περιβόλου. Στον μεταβυζαντινό ναό του Ιωάννη του Προδρόμου, που βρίσκεται βόρεια του περιβόλου, υπάρχουν δυο μεγάλες επιτύμβιες πλάκες με ανάγλυφο σταυρό και φυτικό διάκοσμο που χρονολογούνται στην Ύστερη Βυζαντινή περίοδο. Στην ίδια περιοχή αποκαλύφθηκε εσωτερικά του ανατολικού οχυρωματικού περιβόλου φρεάτιο κτιστό με πλίνθους που έφερε εσωτερικά επίχρυσμα υδραυλικού κονιάματος. Στο στόμιό του βρέθηκε πήλινος αγωγός παροχής ύδρευσης.⁶⁵

Δαφνούδι

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

1 χλμ. δυτικά του σημερινού χωριού Δαφνούδι εντοπίζεται οικισμός των ρωμαϊκών χρόνων στη θέση *Παλιοχώρι*.⁶⁶ Την ύπαρξή του ενισχύει η εύρεση ενός ενεπίγραφου επιτύμβιου μνημείου με παράσταση Θράκα ιππέα που χρονολογείται στον 2^ο αι. μ.Χ.⁶⁷ Από την περιοχή έχουν περισυλλεχθεί όστρακα ρωμαϊκών χρόνων. Η χρήση του νεκροταφείου πιθανώς ανάγεται σε εποχή παλαιότερη των ρωμαϊκών χρόνων. Η διαρκής κατοίκηση της περιοχής έως τους μεταβυζαντινούς χρόνους επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη φρουρίου⁶⁸

Απάνω Μέταλλα

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Κατάλοιπα αρχαίου κάστρου βρέθηκαν βόρεια των σημερινών χωριών Συκιά και Μέταλλα. Στη νότια πλαγιά του λόφου του Αγίου Αθανασίου εντοπίστηκαν τάφοι που περιείχαν νομίσματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Βορειοανατολικά του χωριού Μέταλλα αποκαλύφθηκε στη θέση *Οβατζίκ* κιβωτιόσχημος τάφος πρώιμων

⁶⁵ Μπακιρτζής 1988, 438.

⁶⁶ Σαμσάρης 1976, 177.

⁶⁷ Σαμσάρης 2000, 13 υποσημ. 27. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 17.

⁶⁸ Κουκούλη 1969 (ΑΔ22), 427.

ελληνιστικών χρόνων με 372 χάλκινα νομίσματα από τα οποία 1 ήταν της πόλης των Φιλίππων, 152 του Μέγα Αλεξάνδρου, 1 των Μακεδόνων Βασιλέων, 1 του Κάσσανδρου και τα υπόλοιπα ήταν πολύ φθαρμένα.⁶⁹ Ο αρχαίος οικισμός μπορεί να τοποθετηθεί εκεί όπου εντοπίστηκε το αρχαίο κάστρο, ενώ από τα ευρήματα μπορεί να προκύψει ότι η διάρκεια ζωής του ήταν από τον 7^ο αι π.Χ. έως και τα ρωμαϊκά χρόνια.⁷⁰ Από τον Άγιο Αθανάσιο προέρχονται δυο επιτύμβιες επιγραφές που περιέχουν θρακικά ονόματα χρονολογημένες στον 2^ο αι. μ.Χ.⁷¹

Τούμπα

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Βορειοανατολικά των Σερρών, 150 μ. βορειοανατολικά του χωριού Τούμπα εντοπίστηκαν ίχνη αρχαίου οικισμού στο ύψωμα *Φακίστρα*.⁷² Συγκεκριμένα, βρέθηκαν όστρακα αρχαίων αγγείων, νομίσματα και δύο επιγραφές ρωμαϊκών χρόνων.⁷³ Από τα αρχαιολογικά ευρήματα προκύπτει ότι ο οικισμός είχε ζωή από την Ελληνιστική έως τη Ρωμαϊκή Εποχή. Από την επιγραφή των ρωμαϊκών χρόνων στην οποία μνημονεύεται το εθνικό *Γαζωρία*⁷⁴ εικάζεται ότι είναι πολύ πιθανό ο οικισμός μετά την μακεδονική κατάκτηση να ήταν εξαρτημένος από τη Γάζωρο.⁷⁵

Θολός

Σε επιγραφή με κείμενο διαθήκης των ρωμαϊκών χρόνων (μετά το 212 μ.Χ.) από την περιοχή του χωριού Θολός μαρτυρούνται τα ονόματα κωμών *Γραναρήσιοι* και *Τατιανῖται* καθώς και οι *Μεγάλοι Πύδναι* και *Μικραὶ Πύδναι*. Αυτές οι κόμεις πιθανώς ανήκουν στην *χώρα* της Γαζώρου και εντοπίζονται στην αγροτική περιοχή της.⁷⁶

⁶⁹ Κουκούλη 1970, 352. Σαμσάρης 1976, 177.

⁷⁰ Σαμσάρης 1976, 177.

⁷¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19 & 20.

⁷² Σαμσάρης 1976, 179.

⁷³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 & 16.

⁷⁴ Samsaris 1989, αρ. 118 σ. 279.

⁷⁵ Σαμσάρης 1999, 80.

⁷⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23. Για περισσότερες πληροφορίες επί του ζητήματος βλ. Tolia-Christakou 2022.

ΒΕΡΓΗ (Νέος Σκοπός)

Ιστορικά στοιχεία

Η πρωιμότερη μαρτυρία που διαθέτουμε για τη Βέργη είναι η πλούσια νομισματοκοπία της, η οποία ανάγεται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ., όταν η Βέργη βρισκόταν υπό την επιρροή της Θάσου. Η πόλη έκοψε τότε σε αφθονία σειρές από αργυρά νομίσματα, η παραγωγή των οποίων διακόπηκε πιθανώς λίγα χρόνια πριν από το τέλος των Μηδικών Πολέμων. Η Βέργη αρχίζει ξανά να κόβει αργυρά νομίσματα στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. και χάλκινα νομίσματα στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ., όπως έκαναν όλες οι πόλεις της περιοχής.⁷⁷ Λόγω των εμπορικών συναλλαγών της θα πρέπει να ήταν σημαντικό *ἐμπόριον*, δηλαδή εμπορικός σταθμός στον Στρυμόνα και στις όχθες της λίμνης Κερκινίτιδας. Η σημασία της καθίσταται εμφανής από την καίρια θέση της στην εμπορική αρτηρία της κοιλάδας του Στρυμόνα, εφόσον διευκόλυνε τη ροή αγαθών από το Αιγαίο και τη Θάσο προς τη θρακική ενδοχώρα και τις βαλκανικές περιοχές.⁷⁸ Τον ίδιο σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζε, και η Γάζωρος έχοντας κι εκείνη εμπορικές σχέσεις με τη νότια και νησιωτική Ελλάδα. Ένα ερώτημα που προκύπτει από αυτό είναι το εάν οι δυο αυτές πόλεις είχαν από τον 5^ο αι. π.Χ. έως και τα ελληνιστικά χρόνια ανταγωνισμό μεταξύ τους εκπροσωπώντας η κάθε μία τα συμφέροντα τοπικών δυνάμεων.

Εκτός από την νομισματική μαρτυρία, η κατάταξή της ως *πόλεως* κατά την Κλασική περίοδο επιβεβαιώνεται και από την εμφάνισή της στους φορολογικούς καταλόγους της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας, αλλά και από τη μνεία του Βεργαίου Αντιφάνη στον κατάλογο των *θεωροδόκων* της Επιδαύρου.⁷⁹ Εμφανίζεται για πρώτη φορά στον κατάλογο της εξηκοστής των φόρων της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας το 452/1 π.Χ.⁸⁰ Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγήσει την ανυποταγή της στον Αλέξανδρο Α' της Μακεδονίας ενισχύοντας έτσι τις προσπάθειες των Αθηναίων να αποκτήσουν τον έλεγχο της ανατολικής όχθης του Στρυμόνα, αφού οι ίδιοι προσπαθούσαν να διεισδύσουν στην ενδοχώρα από το 476 π.Χ. μετά την απομάκρυνση της περσικής φρουράς.⁸¹ Ως *πόλις* η Βέργη εμφανίζεται και σε μεταγενέστερες πηγές. Ο Πτολεμαίος

⁷⁷ Zannis 2014, 137.

⁷⁸ Περιστέρη 2008, 501 και 504. Περιστέρη 2005, 120-121. Για τα σχετικά αρχαιολογικά ευρήματα βλ. παρακάτω.

⁷⁹ Loukouroulou 2004, 859.

⁸⁰ Loukouroulou 2004, 859.

⁸¹ Περιστέρη 2008, 504. Papazoglou 1988, 356-357.

στο έργο του *Γεωγραφική Υφήγησις* (2^{ος} αι. μ.Χ.) την τοποθετεί στην Οδομαντική (στα περισσότερα χειρόγραφα),⁸² αλλά σε κάποια χειρόγραφα η Βέργη εμφανίζεται κάτω από τον τίτλο της Βισαλτίας.⁸³ Η Βέργη απείχε από την Αμφίπολη 200 στάδια (περίπου 37 χλμ.), όπως αναφέρει ο Στράβωνας στη *Γεωγραφία* του (1^{ος} αι. π.Χ.).⁸⁴ Τοποθετείται από τον ίδιο και άλλους συγγραφείς, όπως ο Στέφανος Βυζάντιος στα *Εθνικά* (6^{ος} αι. μ.Χ.),⁸⁵ στην ενδοχώρα βόρεια της Αμφίπολης, στη χώρα των Βισαλτών.⁸⁶

Η ταύτιση της θέσης αφενός της Βέργης στον σημ. Νέο Σκοπό (βλ. παρακάτω) και αφετέρου της Ηράκλειας Σιντικής (στο Muletaronο, Rupite) άλλαξε ριζικά τις γνώσεις μας για την ιστορία και την αρχαία γεωγραφία της περιοχής⁸⁷. Πλέον είναι επιβεβαιωμένο ότι οι Βισάλτες (και η Βισαλτία, άρα και η Μακεδονία) εκτείνονταν πολύ πιο βόρεια και πιο ανατολικά από ό,τι γινόταν αποδεκτό πριν από την ανακάλυψη της επιγραφής που επέτρεψε την ταύτισή της.⁸⁸ Από την Βέργη προέρχεται μια αναθηματική επιγραφή αφιερωμένη στον Δία και στον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο. Μολονότι η επιγραφή χρονολογείται στα χρόνια της εποχής του Φιλίππου Ε΄, την σύγχρονη έρευνα απασχολεί το ζήτημα εάν ο λατρευόμενος βασιλιάς είναι ο Φίλιππος Ε΄ ή ο Φίλιππος Β΄. Σε κάθε περίπτωση, η επιγραφή φανερώνει ότι η πόλη γνώρισε ιδιαίτερη ακμή την περίοδο της δυναστείας των Αντιγονιδών.

Η μαρτυρία του Στράβωνα, την οποία αναπαράγει ο Στέφανος Βυζάντιος, δείχνει ότι η Βέργη δεν διατήρησε αδιάλειπτα το καθεστώς της *πόλεως*, αλλά ότι για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα ήταν *κώμη*. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εσωτερική οργάνωση της Βέργης, στην οποία φαίνεται πιθανόν ότι ανήκαν και κώμες, κατ' αναλογία με τη Γάζωρο και τις *συγκυρούσες κώμες* της. Σύμφωνα με τη Χ. Κουκούλη, η *χώρα* της Βέργης περιλάμβανε τις αρχαίες θέσεις που εντοπίζονται στην περιοχή των σημερινών χωριών Παραλίμνιο και Πεθελινό.⁸⁹ Στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια η *κώμη*

⁸² Πτολεμαίος, V. 11.

⁸³ Papazoglou 1988, 358.

⁸⁴ Στράβων, VII. απόσπασμα 36: *έν δέ τοῖς Βισάλταις ἀνά ποταμόν ἰόντι τὸν Στρυμόνα καὶ ἡ Βέργη ἱδρύται, κώμη ἀπέχουσα Ἀμφιπόλεως περὶ διακοσίους σταδίους.*

⁸⁵ Στέφανος Βυζάντιος, λ. *Βέργη*: *Βέργη, πόλις Θράκης πρὸς τῇ Χερρονήσῳ. τὸ ἐθνικὸν Βεργαῖος. Στράβων δὲ κώμην αὐτὴν λέγει, ἐξ ἧς ὁ Βεργαῖος Ἀντιφάνης ὁ κωμικός. ἄπιστα δὲ οὗτος συνέγραψεν, ὥς φασιν· ἀφ' οὗ καὶ παροιμία βεργαῖζειν ἀντὶ τοῦ μηδὲν ἀληθὲς λέγειν. λέγεται καὶ Βέργιον ὑποκοριστικῶς.*

⁸⁶ Zannis 2014, 136-137 με υποσημ. 467 & 470.

⁸⁷ Hatzopoulos 2008, 31.

⁸⁸ Hatzopoulos 2008, 33-37 & 46.

⁸⁹ Koukouli-Chrysanthaki 2000, 355. Μπόνιας 2000, 302.

Ολδηνῶν⁹⁰, όπως πιθανώς και άλλοι γειτονικοί οικισμοί (*κῶμαι*), είναι δυνατόν να ανήκε στη Βέργη (για την κώμη Ολδηνῶν, βλ. παρακάτω).

Στην ανάθεση προς τιμήν της οικογένειας του Σεπτίμιου Σεβήρου από τους Φιλίππους, οι *Βεργᾶοι* μαρτυρούνται ως ένα από τα πέντε μέλη της συμπολιτείας της *Πεντάπολης* μαζί με τη Γάζωρο, την Αδριανόπολη, τους Σκιμβέρτιους και τους Ερμαίους.⁹¹ Κατά τον Μ. Χατζόπουλο, η Βέργη, όπως και τα υπόλοιπα μέλη της *Πεντάπολης* δεν ήταν ομάδα υποτελών χωριών αλλά ίσως αποτελούσαν ομάδα συνδεδεμένων κοινοτήτων με ενδιάμεσο καθεστώς. Οι απαρχές της *συννομοσπονδίας* στην οποία ανήκαν η Βέργη και η Γάζωρος ως *κῶμαι* χρονολογούνται στην εποχή του Φιλίππου Β΄ και στο σχέδιό του που αφορούσε τη διοικητική οργάνωση των Φιλίππων. Και οι δυο πόλεις δηλαδή ήταν μέλη μιας *συννομοσπονδίας* που ήταν συνδεδεμένη με την επικράτεια των Φιλίππων στα χρόνια της ίδρυσής τους από τον Φίλιππο Β΄.⁹² Η γειτνίαση της Βέργης με τη Γάζωρο, το καθεστώς τους ως *κώμες*, η συμμετοχή τους στην συμπολιτεία της Πεντάπολης και πιθανώς και στις κοινότητες που συγκροτούσαν *συγκυρούσες κώμες*, αλλά και η ένταξή τους στα χειρόγραφα του Πτολεμαίου ως πόλεις της Οδομαντικής⁹³ αποδεικνύουν ότι είναι πιθανό να ανήκαν στην ίδια *συννομοσπονδία* από τα κλασικά χρόνια έως τον 3^ο αι. μ.Χ.⁹⁴

Τοπογραφία και Αρχαιολογικά ευρήματα

Η Βέργη εντοπίζεται νοτιοανατολικά του σημερινού χωριού Νέος Σκοπός, στη θέση *Τσιφλίκι*.⁹⁵ Ο Νέος Σκοπός είναι χωριό που εντοπίζεται μόλις 11 χλμ. νοτιοανατολικά των Σερρών. Ο σύγχρονος οικισμός αναπτύχθηκε από πρόσφυγες της Ανατολικής Θράκης που έως τις αρχές του 20^{ού} αι. είχε το όνομα *Κισισλίκ*.⁹⁶

Η ταύτιση της θέσης της Βέργης είχε απασχολήσει επί μακρόν την έρευνα. Η ταύτισή της με τον Νέο Σκοπό κατέστη δυνατή χάρη στην εύρεση μιας επιγραφής του β΄ τετάρτου του 5^{ου} αι. π.Χ., η οποία αναφέρει την παραχώρηση γης σε κάποιον

⁹⁰ Η κώμη Ολδηνῶν μαρτυρείται στο κείμενο διαθήκης (Κατάλογος επιγραφών) Αρχαία Βέργη αρ. 4.

⁹¹ Brélaz 2014, αρ. 24. Zannis 2014, 160 υποσημ. 663.

⁹² Hatzopoulos 1996, I, 62.

⁹³ Papazoglou 1988, 358.

⁹⁴ Zannis 2014, 509.

⁹⁵ Περιστέρη 2008, 499. Hatzopoulos 2008, 31.

⁹⁶ Βάλλα 2003, 111.

Τιμησικράτη από τα μέλη της κοινότητας της Βέργης (*Βεργαῖοι*).⁹⁷ Την άποψη ότι η Βέργη βρίσκεται ανατολικά του Στρυμόνα υποστήριξε πρώτη η F. Papazoglou.⁹⁸ Οι παλαιότεροι μελετητές τοποθετούσαν τη Βέργη δυτικά του Στρυμόνα, ενώ η F. Papazoglou, αναλύοντας σωστά τα δεδομένα, πρότεινε την αναζήτησή της ανατολικά του Στρυμόνα, παρότι δεν είχε βρεθεί ακόμα η επιγραφή του Τιμησικράτη.⁹⁹

Με εξαίρεση την κατοίκηση της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, η Βέργη κατοικείται από το β' τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁰⁰ Η συνολική έκταση του αρχαίου οικισμού ανέρχεται στα 60 στρέμματα και ένα μέρος αυτής έχει ανασκαφεί αποκαλύπτοντας οικίες, αποθέτες και άλλους χώρους της οικιστικής ζώνης που χρονολογούνται από τα τέλη του 6^{ου} έως και τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κεραμική που είναι μελανόμορφη, ερυθρόμορφη, αβαφή επιτραπέζια και αποθηκευτική. Επίσης, βρέθηκαν κινητά ευρήματα όπως ειδώλια, κοσμήματα, χάλκινα και σιδερένια εργαλεία και άλλες «οικοσκευές».¹⁰¹

Στον χώρο του αρχαίου οικισμού ανακαλύφθηκε *θησαυρός* 80 αργυρών νομισμάτων, τα οποία ήταν μέσα σε πήλινο αρύβαλλο κρυμμένο μέσα σε τμήμα τοίχου που χρονολογείται στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. Τα νομίσματα του *θησαυρού* είναι αργυρά θασιακά. Βρέθηκαν κι άλλα νομίσματα εκτός *θησαυρού*, τα οποία είναι κι αυτά αργυρά θασιακά και χρονολογούνται στις αρχές του 5^{ου} έως τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. καθώς και μερικά χάλκινα των αρχών του 4^{ου} αι. π.Χ. που φέρουν την επιγραφή ΒΕΡΓ.¹⁰²

Στην αρχαία νεκρόπολη εντοπίστηκαν ταφικά σύνολα που καλύπτουν χρονολογικό φάσμα από την Αρχαϊκή έως και τη Ρωμαϊκή περίοδο. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν δέκα ασύλητες ταφές των Ελληνιστικών χρόνων, οι οποίες χρονολογούνται στα τέλη του 3^{ου} έως τις αρχές του 2^{ου} αιώνα π.Χ. Πρόκειται για λακκοειδείς τάφους, συνοδευόμενους από ποικίλα κτερίσματα, όπως πήλινα ειδώλια, αγγεία, καθώς και χρυσά και αργυρά κοσμήματα. Οι ρωμαϊκές ταφές, οι περισσότερες εκ των οποίων είχαν συληθεί, ανάγονται στον 3ο αιώνα μ.Χ. Συνολικά εντοπίστηκαν 28 ρωμαϊκές ταφές, εκ των οποίων διακρίνονται κεραμοσκεπείς, καλυβίτες και ορθογώνιοι

⁹⁷ Hatzopoulos 2008, 31.

⁹⁸ Papazoglou 1988, 356-359.

⁹⁹ Papazoglou 356-359. Zannis 2014, 136-137, 303-307.

¹⁰⁰ Βάλλα 2003, 111.

¹⁰¹ Περιστέρη 2013, 14.

¹⁰² Περιστέρη 2008, 499.

κιβωτιόσχημοι τάφοι, που περιείχαν διάφορα κτερίσματα, όπως πήλινα ειδώλια, αγγεία και κοσμήματα.¹⁰³

Από την ρωμαϊκή εποχή διαθέτουμε και ένα ενδιαφέρον επιτύμβιο μνημείο με κείμενο διαθήκης του 2^{ου}/3^{ου} αι. μ.Χ., το οποίο βρέθηκε στα ερείπια της αρχαίας πόλης και μνημονεύει την *κώμη των Όλδηνών*.¹⁰⁴ Σύμφωνα με το κείμενο της επιγραφής, ένα χρηματικό ποσό κληροδοτήθηκε με τον όρο ότι από τους τόκους του θα γεμίζεται κάθε χρόνο ένα κύπελλο με κρασί μπροστά στον τάφο του διαθέτη και θα στεφανώνεται ο ίδιος ο τάφος σε μια συγκεκριμένη γιορτή. Εάν οι όροι αυτοί δεν τηρούνταν, τα χρήματα θα επιστρέφονταν στους κληρονόμους του διαθέτη.

Το εθνικό *Όλδηνός* έχει θεωρηθεί ότι είναι θρακικό και ότι προέρχεται από το τοπωνύμιο *Όλδα*.¹⁰⁵ Για τη θέση της *κώμης* αυτής δεν διαθέτουμε στοιχεία, θα μπορούσε όμως να αναζητηθεί στην περιοχή γύρω από τη Βέργη, όπου εντοπίζονται δύο οικισμοί (ή μικρότερες εγκαταστάσεις), κοντά στο Παραλίμνιο και στον Πεθελινό. Δεν αποκλείεται να εντοπίζεται σε ένα χαμηλό ύψωμα, σε μικρή απόσταση νοτιοδυτικά της αρχαίας Βέργης.¹⁰⁶ Η F. Papazoglou άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο η *κώμη των Όλδηνών* να εντοπίζεται στον Νέο Σκοπό.¹⁰⁷

Παραλίμνιο και Πεθελινός

Τοπογραφία και Αρχαιολογικά ευρήματα

Περίπου 5 χλμ. νοτιοανατολικά της αρχαίας Βέργης και δυτικά από το σημερινό χωριό Παραλίμνιο έχει αναφερθεί μια αρχαία τοποθεσία, η οποία σύμφωνα με την κεραμική της χρονολογείται στον 7^ο/6^ο αι. π.Χ.¹⁰⁸ Μια επιτύμβια στήλη του 4^{ου}/3^{ου} αι. π.Χ. αναφέρει *Κόλπος Κίμα*,¹⁰⁹ δηλαδή ο Κόλπος γιος του Κίμα.¹¹⁰ Βρέθηκε στην περιοχή

¹⁰³ Περιστέρη 2005, 121-122.

¹⁰⁴ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4.

¹⁰⁵ Pilhofer II², σ. 694. Ίσως είναι ινδοευρωπαϊκό έχοντας ένα πιο ντόπιο υπόστρωμα λόγω της συσχέτισής του με το κέλτικο όνομα του ποταμού Oida ή την πόλη Oldenburg στη Γερμανία, βλ. Samsaris 1989, 305-306.

¹⁰⁶ Για τη θέση της *κώμης* Όλδηνών βλ. Zannis 1014, 138 με υποσημ. 481.

¹⁰⁷ Papazoglou 1988, 384.

¹⁰⁸ Koukouli-Chrysanthaki 2000, 361-362. Σαμσάρης 1996, 17-31.

¹⁰⁹ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 6.

¹¹⁰ Zannis 2014, 138. Ο Pilhofer II² αρ. 569, σ. 696 υποστηρίζει ότι η επιγραφή δεν είναι ένας επιτάφιος αλλά θα υποδείκνυε το όριο της λίμνης και τη μεταφράζει ως εξής: *Ο κόλπος (της πόλης) Κίμα*.

της Αγίας Μαρίνας που βρίσκεται στο νότιο άκρο του Παραλιμνίου. Στην περιοχή διακρίνονται θραύσματα κεραμίδων από κεραμοσκεπείς τάφους, επομένως θα πρέπει να υπήρχε αρχαίο νεκροταφείο.¹¹¹

3-4 χλμ. νοτιοανατολικά της θέσης Παραλιμνίου, κοντά στο χωριό Πεθελινό, εντοπίζεται αρχαίος οικισμός με μεγάλη έκταση. Από την περιοχή του αρχαίου οικισμού ήρθαν στο φως όστρακα μελανόμορφων και ερυθρόμορφων αγγείων, όστρακα από λαβές και βάσεις άβαφων και μελαμβαφών αγγείων καθημερινής χρήσης, λαβές και βάσεις οξυπύθμενων αμφορέων και θασιακοί αμφορείς.¹¹² Σύμφωνα με την κεραμική που βρέθηκε, η θέση κατοικήθηκε από το τέλος της Αρχαϊκής και κατά τη διάρκεια της Κλασικής, Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής περιόδου.¹¹³

Ο αρχαίος οικισμός εκτεινόταν σε έκταση περίπου 50 στρεμμάτων. Στα δυτικά του οριοθετούνταν από τη λίμνη του Αχινού, τη γνωστή από τις αρχαίες πηγές ως Κερκινίτιδα. Σε απόσταση περίπου 1 χλμ. νοτιοανατολικά του οικισμού εντοπίστηκε η νεκρόπολη, όπου αποκαλύφθηκαν αρχαίοι τάφοι. Πρόκειται κυρίως για κιβωτιόσχημους τάφους, οι οποίοι φέρουν λίθινη πλίνθο τοποθετημένη ως προσκεφάλι του νεκρού, με εξαίρεση έναν τάφο, ο οποίος είναι κτιστός εξ ολοκλήρου.¹¹⁴

Από τα αττικά μελανόμορφα και μελαμβαφή αγγεία που βρέθηκαν επιβεβαιώνονται οι εμπορικές επαφές του αρχαίου οικισμού με τα μεγάλα αστικά κέντρα της αρχαιότητας, όπως ήταν η Αθήνα. Η Κερκινίτιδα λίμνη με την οποία επικοινωνούσε ο αρχαίος οικισμός, σχηματιζόταν από τον Στρυμόνα, τον Αγγίτη και άλλους ποταμούς. Βρισκόταν στο νοτιοανατολικό τμήμα της πεδιάδας των Σερρών. Εκτεινόταν βόρεια από την Αμφίπολη και η ανατολική της όχθη περιλάμβανε και την περιοχή του Νέου Σκοπού. Μέσω της Κερκινίτιδας οι κάτοικοι του οικισμού είχαν επικοινωνία με τα στενά της Αμφίπολης και μέσα από τον Στρυμόνα κατέληγαν στον κόλπο του Ορφανού από όπου μπορούσαν να ταξιδέψουν στο υπόλοιπο Αιγαίο.¹¹⁵

Η περιοχή του αρχαίου οικισμού του Πεθελινού είχε άφθονα φυσικά αγαθά λόγω της αλιείας από τη λίμνη, της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και του ορυκτού πλούτου. Ο φυσικός πλούτος της περιοχής προσήλκυσε την προσοχή των Ελλήνων της νότιας και

¹¹¹ Βάλλα 2000, 700.

¹¹² Σαμσάρης 1996, 19-21.

¹¹³ Δαδάκη 1993, 447. Σαμσάρης 1996, 17-31. Zannis 2014, 138 με υποσημ. 484.

¹¹⁴ Σαμσάρης 1996, 21 & 29.

¹¹⁵ Σαμσάρης 1996, 29-30.

νησιωτικής Ελλάδας, με αποτέλεσμα εκτός από τη δημιουργία της αθηναϊκής αποικίας στην Αμφίπολη στη θέση των Εννέα Οδών το 437/6 π.Χ., Έλληνες άποικοι μέσω του Στρυμόνα να δημιουργήσουν μια σειρά από μικρούς εμπορικούς σταθμούς, τα *ἐμπόρια*, κατά μήκος της όχθης της λίμνης.¹¹⁶

Σημαντικό *ἐμπόριον* ήταν και η αρχαία Βέργη με την οποία συνδέονται μέσω της λίμνης οι αρχαίοι οικισμοί του Πεθελινού και του Παραλιμνίου και είναι πιθανό να ήταν εξαρτημένοι από αυτήν.¹¹⁷ Εάν είναι έτσι υπάρχει το ενδεχόμενο ένας από τους δυο να είναι η κώμη των Ολδηνών.

ΣΙΡΙΣ/ΣΙΡΡΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ

Ιστορικά στοιχεία

Στο έργο του *Δειπνοσοφισταί*, ο Αθήναιος από την Ναύκρατη (2^{ος}-3^{ος} αι. μ.Χ.) διέσωσε στίχους από μια χαμένη ελεγεία του λυρικού ποιητή Αρχίλοχου από την Πάρο, ο οποίος υπήρξε άποικος στη Θάσο κατά τον 7^ο αι. π.Χ. Ο Αρχίλοχος αναφέρει έναν ποταμό που ονομάζεται *Σίρις* και την εύφορη *χώρα* των *Σιριτών* της οποίας τη γονιμότητα συγκρίνει με εκείνη της Θάσου.¹¹⁸ Την σύγχρονη έρευνα απασχόλησε το ερώτημα εάν ο ποταμός Σίρις, που αναφέρει ο Αρχίλοχος, είναι αυτός που ρέει στην πόλη Σίρις της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα ή στην περιοχή της ομώνυμης πόλης στον κόλπο του Τάραντα (σημερινό Policoro). Ωστόσο, είναι αμφίβολο ότι ο Αρχίλοχος αφιέρωσε τις ελεγείες του στην πόλη της Ιταλίας. Η μαρτυρία του θα πρέπει να αναφέρεται στην περιοχή του Στρυμόνα, εφόσον ο ίδιος ζούσε στο νησί της Θάσου και μαρτυρεί ότι πολέμησε στην απέναντι ηπειρωτική χώρα εναντίον των Θρακών Σαπαίων. Η μαρτυρία του εθνικού *Σιρίτης* και της *χώρας* των Σιριτών, εφόσον προέρχονται από τον Αρχίλοχο, δείχνουν ότι η πόλη της Σίριος (ή Σίρρας, μεταγενέστερος τύπος του ονόματος της πόλης *Σίρις*¹¹⁹) είχε ήδη ιδρυθεί γύρω στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ.¹²⁰ Το τοπωνύμιο Σίρις

¹¹⁶ Σαμσάρης 1996, 32.

¹¹⁷ Koukouli-Chrysanthaki 2000, 362-363.

¹¹⁸ Αρχίλοχος, απόσπασμα 19 (West).

¹¹⁹ Samsaris 1989, αρ. 36 & 37, σ. 233-235. Το εθνικό Σιρραΐος απαντάται σε ένα θραύσμα επιτύμβιας επιγραφής από την Οινούσσα και χρονολογείται στον 2ο/3ο αι. μ.Χ. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

¹²⁰ Zannis 2014, 258-259 με υποσημ. 172, 174, 175, 176, 177.

θεωρείται συνήθως θρακικό αλλά ίσως είναι προθρακικό, ίσως προπαιονικό ή ακόμη και Τρωικό δεδομένου ότι η πόλη αποικίστηκε από τους Τρώες.¹²¹

Έμμεση μαρτυρία για την ύπαρξη της Σίριος στο τέλος του 6^{ου} αιώνα αποτελεί και η αφήγηση του Ηροδότου για την κατάκτηση της Παιονίας από τους Πέρσες¹²². Ο ιστορικός μνημονεύει τους Σιριοπαίονες ανάμεσα σε άλλους Παίονες του Στρυμόνα, όνομα που σχετίζεται προφανώς με αυτό της πόλης.¹²³

Άγιο Πνεύμα

Τοπογραφία

1-1,5 χλμ. βορειοδυτικά του σημερινού χωριού Άγιο Πνεύμα, στην ορεινή περιοχή βορειοανατολικά της πόλης των Σερρών από την οποία απέχει 16 χλμ., εντοπίζονται λείψανα τειχών ακροπόλεως ρωμαϊκών χρόνων που φανερώνουν την ύπαρξη αρχαίου οικισμού.¹²⁴ Ο οικισμός αναπτύσσεται σε χαμηλό φυσικό λόφο του Μενοίκιου Όρους, τον Γκραντήσκο, σε υψόμετρο 250 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας. Δυο ρέματα που πλαισιώνουν τον λόφο ανατολικά και δυτικά εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε νερό.¹²⁵ Είναι πολύ πιθανό εδώ να υπήρχε το αρχαίο λατομείο μαρμάρου, ίχνη του οποίου εντοπίστηκαν μερικά χιλιόμετρα βορειότερα, όπως υποστηρίζει ο Δ. Σαμσάρης.¹²⁶

Αρχαιολογικά ευρήματα

Το νεκροταφείο εκτείνεται από τον λόφο Γκραντήσκο προς το ύψωμα *Κούτρα*, όπου ανακαλύφθηκαν πολλοί θολωτοί και κιβωτιόσχημοι τάφοι.¹²⁷ Στους τάφους βρέθηκαν νομίσματα ελληνιστικών, ρωμαϊκών και πρώιμων βυζαντινών χρόνων.¹²⁸

¹²¹ Samsaris 1989, 306.

¹²² Ηρόδοτος, V. 13.

¹²³ Zannis 2014, 259 με υποσημ. 173.

¹²⁴ Κουκούλη 1970, 352. Σαμσάρης 1976, 176.

¹²⁵ Τόλια-Χριστάκου και Σιώπη 2008, 505.

¹²⁶ Για το ζήτημα αυτό βλ. Σαμσάρης 1978.

¹²⁷ Σαμσάρης 1976, 176.

¹²⁸ Κουκούλη 1970, 352.

Νότια του χωριού εντοπίζεται προϊστορικός οικισμός από όπου περισυλλέχθηκαν όστρακα Ύστερης Νεολιθικής και Πρώιμης Εποχής του Χαλκού.¹²⁹

Χρυσό

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Οικισμός ρωμαϊκών χρόνων εντοπίζεται σε χαμηλό βραχώδη λόφο γνωστό με το όνομα *Ζελί* ή *Ζηλί*. Σε απόσταση 3 χλμ. από το λόφο βρίσκεται το σημερινό χωριό Άγιο Πνεύμα, στα όρια όπου είναι η κτηματική περιοχή του σημερινού χωριού Χρυσό.¹³⁰ Στον λόφο βρέθηκαν όστρακα αγγείων ρωμαϊκών χρόνων, βυζαντινά αγγεία και μια επιτύμβια επιγραφή ρωμαϊκών χρόνων.¹³¹

Νέο Σούλι

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Δυτικά του λόφου Αγριανίστα, ο οποίος βρίσκεται ανατολικά του σημερινού χωριού Νέο Σούλι, εντοπίζεται αρχαίος οικισμός με διάρκεια ζωής από τα προϊστορικά έως τα υστερορωμαϊκά χρόνια. Νοτιότερα του λόφου στη θέση *Χατζή-σουληνάρ* εντοπίζεται η αρχαία νεκρόπολη¹³² όπου και βρέθηκαν δυο επιτύμβιες ελληνικές επιγραφές των αυτοκρατορικών χρόνων¹³³ αλλά και μια λατινική επιγραφή η οποία έχει υποστηριχτεί ότι είναι ορόσημο των συνόρων της επικράτειας των Φιλίππων με μια ιδιωτική ιδιοκτησία.¹³⁴

Οινούσσα

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

¹²⁹Κουκούλη 1970, 352. Για το νεολιθικό οικισμό βλ. Τόλια-Χριστάκου και Σιώπη 2008, 505-512.

¹³⁰ Σαμσάρης 1999, 156.

¹³¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6.

¹³² Σαμσάρης 1999, 163.

¹³³ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2 & 3.

¹³⁴ Zannis 2014, 134. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

Στο λόφο Προφήτης Ηλίας της Οινούσσας μαρτυρείται ρωμαϊκός οικισμός όπου στους δυτικούς πρόποδες αυτού βρέθηκε η νεκρόπολη του οικισμού.¹³⁵ Εκεί εντοπίστηκαν δυο ενεπίγραφα επιτύμβια ανάγλυφα χρονολογημένα στον 2^ο/3^ο αι. μ.Χ.¹³⁶ και μια ενεπίγραφη πλάκα που ήταν εντοιχισμένη στο νερόμυλο δυτικά του χώρου και χρονολογείται στον 1^ο/2^ο αι. μ.Χ.¹³⁷

Πεντάπολη

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Μέσα στο σημερινό χωριό Πεντάπολη καθώς και στη γύρω περιοχή της έχουν εντοπιστεί διάφορα ευρήματα, τα οποία κάνουν φανερό ότι ο χώρος βρίσκεται σε χρήση από τα νεολιθικά ακόμα χρόνια. Σε μικρή απόσταση βόρεια του χωριού στη θέση *Δεξαμενή ή Άγιος Βλάσσης* από τα ευρήματα προϊστορικών αλλά και ιστορικών χρόνων προέκυψε ένας οικισμός της Μέσης Νεολιθικής κι ένας δεύτερος της Εποχής του Χαλκού.¹³⁸ Κοντά στο σημερινό χωριό Πεντάπολη στη θέση *Αλώνια* βρέθηκαν ταφές των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων, οι οποίες συνθέτουν ρωμαϊκό νεκροταφείο. Από αυτές αναδύθηκαν αγγεία και νομίσματα της εποχής εκείνης. Βορειοδυτικά της Πεντάπολης σε μεγάλη απόσταση από το χωριό στη θέση *Χάνια* εντοπίστηκαν υπολείμματα υστερορωμαϊκού νεκροταφείου.¹³⁹ Σε μικρή απόσταση ανατολικά της Πεντάπολης εντοπίστηκε ένα κυκλικό ταφικό ανάγλυφο της εποχής των Σεβήρων και κατά πάσα πιθανότητα το 224 ή 226 μ.Χ., το οποίο προμηνύει την ύπαρξη νεκροταφείου των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων.¹⁴⁰

¹³⁵ Σαμσάρης 1999, 163.

¹³⁶ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 5 & 9.

¹³⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

¹³⁸ Για τους προϊστορικούς οικισμούς της Πεντάπολης βλ. Γραμμένος και Φωτιάδης 1980, 18.

¹³⁹ Κουκούλη 1969 (ΑΔ23), 360. Σαμσάρης 1976, 180.

¹⁴⁰ Ιωακειμίδου 2009, 139 & 141 με υποσημ. 24.

Μελενικίτσι

Τοπογραφία

Το σημερινό χωριό του Μελενικιτσίου βρίσκεται ανατολικά του Στρυμόνα και βορειοδυτικά της Σίρρας απέχοντας περίπου 12 χλμ. απόσταση από αυτήν. Πέντε αρχαιολογικές θέσεις (*Λεγκίνιτσκο*, *Μπακαρτζίκια*, *Γκραντίστι*, *Σπήλαιο* και *Πισέικα*) έχουν εντοπιστεί προς το παρόν στην ευρύτερη περιοχή του σημερινού οικισμού στα βόρεια, βορειοανατολικά και ανατολικά, οι οποίες απλώνονται στους πρόποδες της οροσειράς της Βροντούς (Εικ. 10).¹⁴¹

Αρχαιολογικά ευρήματα

Η θέση *Λεγκίνιτσκο* από τα ευρήματα που ήρθαν στο φως φαίνεται ότι ήταν σε χρήση από την Εποχή του Σιδήρου-αρχαϊκούς χρόνους έως και τα αυτοκρατορικά χρόνια. Από τη θέση αυτή αναδύθηκαν επτά ταφικά ανάγλυφα των αυτοκρατορικών χρόνων.¹⁴² Η θέση *Μπακαρτζίκια* δείχνει μέχρι στιγμής δραστηριότητα από τα γεωμετρικά έως και τα ύστερα κλασικά χρόνια. Από τη θέση *Γκραντίστι* περισυλλέχθηκαν ευρήματα, τα οποία συνθέτουν ένα ευρύ χρονολογικό πλαίσιο από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου έως και τους ελληνιστικούς χρόνους. Η θέση *Σπήλαιο* μαρτυρεί δραστηριότητα κατά την εποχή του Ιουστινιανού, όπως προκύπτει από νομισματική μαρτυρία. Στη θέση *Πισέικα* αναδύθηκαν ευρήματα Νεότερης Νεολιθικής εποχής, τα οποία μαρτυρούν κινητικότητα την περίοδο εκείνη.¹⁴³

ΔΡΑΒΗΣΚΟΣ

Ιστορικά στοιχεία

Η *Δραβήσκος* (ή *Δραβησκός*) ήταν πόλις στην επικράτεια των Θρακών Ηδωνών¹⁴⁴, οι οποίοι έδωσαν το όνομά τους στην Ηδωνίδα, διοικητική περιφέρεια της ρωμαϊκής

¹⁴¹ Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016, 175-198. Σαμσάρης 1976, 180.

¹⁴² Για τα επτά ανάγλυφα των αυτοκρατορικών χρόνων βλ. Ταφικά ανάγλυφα από το Μελενικίτσι. Επίσης, βλ. Ιωακειμίδου 2018.

¹⁴³ Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016, 175-198.

¹⁴⁴ Θουκυδίδης, Ι. 100.3: ...έν Δραβησκάῳ τῇ Ἡδωνικῇ...

επαρχίας Μακεδονίας (Πτολεμαίος). Η πόλη μνημονεύεται από τον Θουκυδίδη με αφορμή την περίφημη μάχη που διεξήχθη εκεί το 465 π.Χ. μεταξύ Θρακών και 10.000 Αθηναίων αποίκων με επικεφαλής τους στρατηγούς Λέαγρο και Σωφάνη, οι οποίοι επιχειρούσαν να ιδρύσουν αποικία στις Εννέα Οδούς.¹⁴⁵ Οι Αθηναίοι υπέστησαν ολοκληρωτική ήττα. Όπως αναφέρουν ο Ηρόδοτος (5^{ος} αι. π.Χ.) και ο Ισοκράτης (4^{ος} αι. π.Χ.), η σφαγή των Αθηναίων έλαβε χώρα στο Δάτον.¹⁴⁶ Η διαφορά πιθανώς οφείλεται στο ότι υπήρχαν δύο εκστρατευτικά σώματα, καθένα από τα οποία επιχειρούσε εκατέρωθεν (ανατολικά και δυτικά) του ορεινού όγκου του Παγγαίου υπό την αρχηγία ενός στρατηγού¹⁴⁷. Ο Θουκυδίδης προσδιορίζει τη θέση της βόρεια της Αμφίπολης.¹⁴⁸ Ο Στράβων (*Γεωγραφικά*, 1^{ος} αι. π.Χ.) την τοποθετεί ανάμεσα στις πόλεις του Στρυμονικού κόλπου¹⁴⁹ και είναι ο μόνος που τη χαρακτηρίζει ως *πόλις*.¹⁵⁰

Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα

Ο Cousinery στο έργο του (1831) που εξιστορεί το χρονικό των ταξιδιών του υποστήριξε ότι το όνομα του χωριού Zdravik, το οποίο βρίσκεται 12 χλμ. βόρεια της Αμφίπολης, είναι μια τροποποιημένη μορφή του αρχαίου ονόματος Δραβήσκος. Πράγματι και από τον Αππιανό (*Ρωμαϊκά*, 1^{ος} αι. μ.Χ.) γίνεται γνωστό ότι η Δραβήσκος μπορεί να αναζητηθεί δυτικά της πεδιάδας των Φιλίππων κοντά στη Μύρκινο και τον Στρυμόνα.¹⁵¹ Σύμφωνα με τη F. Papazoglou και τον M. Χατζόπουλο, ο αρχαίος οικισμός μπορεί να τοποθετηθεί 1,5 χλμ. νοτιοδυτικά του σημερινού χωριού Δραβήσκος στην τοποθεσία *Φραγκάλα*, όπου βρέθηκαν επιγραφές που χρονολογούνται από την ελληνιστική έως και την αυτοκρατορική περίοδο.¹⁵² Η αρχαϊκή και κλασική κατοίκηση της θέσης αυτής δεν επιβεβαιώνεται, αλλά κοντά στο χωριό Μύρκινος ανασκάφηκε μια ομάδα τάφων που έχουν χρονολογηθεί στην Αρχαϊκή περίοδο και ανήκουν πιθανώς στη νεκρόπολη της θέσης που είναι γνωστή ως Φιδοκορυφή. Ακόμα

¹⁴⁵ Θουκυδίδης, I. 100, 3. IV, 102, 2.

¹⁴⁶ Loukouroulou 2004, 856.

¹⁴⁷ Zannis 2014, 422-423.

¹⁴⁸ Θουκυδίδης, I. 100, 3: ...προέλθοντες δὲ τῆς Θράκης ἐς μεσόγειαν διεφθάρησαν ἐν Δραβησκῷ τῇ Ἡδωνικῇ ὑπὸ τῶν Θρακῶν...

¹⁴⁹ Στράβων, VII. απόσπασμα 3.

¹⁵⁰ Loukouroulou 2004, 856.

¹⁵¹ Papazoglou 1988, 391 με υποσημ. 41 & 44.

¹⁵² Zannis 2014, 142 με υποσημ. 518. Loukouroulou 2004, 856.

πιο πρόσφατα ευρήματα βόρεια του Δραβήσκου, κοντά στο χωριό Δόμηρος, τα οποία χρονολογούνται στην Αρχαϊκή περίοδο μπορούν να συνδεθούν με την Δραβήσκο.¹⁵³

ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Εκτός της Εγνατίας οδού και των μικρότερων ρωμαϊκών δρόμων, υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες για αρχαιότερους δρόμους της περιοχής, οι οποίοι αποτελούσαν το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας. Από τη Σίρρα διερχόταν ένας σημαντικός οδικός άξονας με κατεύθυνση Νότου-Βορρά, ο οποίος εξασφάλιζε την επικοινωνία Βορείου Αιγαίου με τις παραδουνάβιες περιοχές. Η ύπαρξη του δρόμου αυτού μαρτυρείται και από τον Ηρόδοτο (*Ιστορίαι*, 5^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος αφηγείται την κάθοδο των Σιριοπαιόνων στη θάλασσα ώστε να επιτεθούν και να εμποδίσουν τους Πέρσες.¹⁵⁴ Ο δρόμος αυτός είχε αφετηρία το λιμάνι της Ηιόνας, επινεΐου της Αμφίπολης. Από την Ηιόνα ο δρόμος κατευθυνόταν προς τις Εννέα Οδούς¹⁵⁵ και από εκεί κατευθυνόμενος βόρεια κι έπειτα βορειοανατολικά έφθανε στη Σίρρα περνώντας από την Δραβήσκο και τη Γάζωρο. Ένα τμήμα του δρόμου αυτού είναι πιθανό να χρησιμοποιήσαν οι Αθηναίοι με τους στρατηγούς τους Λέαγρο και Σωφάνη για την εκστρατεία τους στη Θράκη. Ο δρόμος αυτός ίσως είναι εκείνος που χρησιμοποιούσαν οι Αμφιπολίτες έμποροι για να διαθέσουν τα προϊόντα τους στην ενδοχώρα. Τον ίδιο δρόμο είχε χρησιμοποιήσει και ο Αιμίλιος Παύλος με τον στρατό του ώστε να κατεβεί από τη Σίρρα στην Αμφίπολη.¹⁵⁶

Ένας άλλος από τους κυριότερους δρόμους ερχόταν από το Βυζάντιο διασχίζοντας την Ανατολική Μακεδονία και φθάνοντας έως τη Θέρμη. Για να φτάσει στη Θέρμη περνούσε από τον ποταμό Νέστο και σε συνέχεια ακολουθούσε τη πορεία της σημερινής εθνικής οδού Ξάνθης-Καβάλας-Θεσσαλονίκης. Ο δρόμος αυτός διακλαδιζόταν σε δυο δευτερεύουσες αρτηρίες. Η μια οδηγούσε από τη Νεάπολη στους Φιλίππους και η άλλη από τη σημερινή Ελευθερούπολη στη Σίρρα και από εκεί στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Ένας ακόμα δρόμος οδηγούσε από τη Σίρρα στην Αμφίπολη.¹⁵⁷

¹⁵³ Zannis 2014, 142 με υποσημ. 519.

¹⁵⁴ Ηρόδοτος, V. 15.

¹⁵⁵ Για τις Εννέα Οδούς βλ. Σαμσάρης 1974, 135-136.

¹⁵⁶ Σαμσάρης 1999, 69-70.

¹⁵⁷ Σαμσάρης 1976, 43.

Το οδικό δίκτυο της Εγνατίας οδού κατασκευάστηκε πάνω στα χνάρια των αρχαιότερων δρόμων με τις δευτερεύουσες αρτηρίες τους. Οι Ρωμαίοι τις επέκτειναν ώστε να εξυπηρετήσουν τις πόλεις που ιδρύθηκαν τον 1^ο και 2^ο αιώνα μ.Χ. στην ενδοχώρα (π.χ. Σερδική, Νικόπολις Νέστου κ.ά.). Το οδικό δίκτυο της περιοχής χαρακτηρίζεται από έναν κύριο δρόμο από τη δύση προς την ανατολή, την λεγόμενη Βασιλική Οδό των Μακεδόνων ή Via Egnatia των Ρωμαίων, που περνούσε από την Αμφίπολη, τους Φιλίππους, την Νεάπολη και το Ακόντισμα.¹⁵⁸ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί σε μεγάλο βαθμό η συγκοινωνιακή σημασία της πόλης Σίρρας και των γύρω περιοχών της, δεδομένου ότι οι οικισμοί και οι πόλεις αυτές βρίσκονταν εκτός οδικού δικτύου Εγνατίας οδού.¹⁵⁹

Δύο παρακαμπτήριες οδοί ξεκινούσαν από την Ηράκλεια Σιντική, αλλά απέκλιναν αμέσως. Αυτή, ως τμήμα της Βισαλτίας, στα ελληνιστικά χρόνια ανήκε διοικητικά στο Μακεδονικό βασίλειο, και κατόπιν στην Πρώτη μερίδα της ρωμαϊκής επαρχίας. (Εικ. 11). Χάρη σε μία από αυτές τις οδούς που περνούσε από τη Σίρρα, η πόλη και οι γύρω οικισμοί της δεν έχασαν την επικοινωνία της με το Αιγαίο και την ενδοχώρα της κοιλάδας του Στρυμόνα και κατ' επέκταση των Βαλκανίων.¹⁶⁰ Η μία οδός ακολουθούσε την ανατολική όχθη του Στρυμόνα και κατέληγε στους Φιλίππους μέσω Σερρών, αφού διέσχιζε τη Βασιλική Οδό νότια της Δραβήσκου.¹⁶¹ Έτσι τουλάχιστον είχε υποστηριχτεί στην αρχή, διότι τα δεδομένα διαφοροποιήθηκαν χάρη στην επιβεβαίωση της ακρίβειας της μεθόδου του Miller, ο οποίος υποστήριξε ότι ο δρόμος αυτός κατέληγε στην Αμφίπολη και όχι στους Φιλίππους.¹⁶²

Αναλυτικότερα, από την Ηράκλεια που βρισκόταν στη Σιντική,¹⁶³ κατευθυνόταν στη Σίρρα με ενδιάμεση στάση τη Σκοτούσσα.¹⁶⁴ Η Ηράκλεια Σιντική, τοποθετείται λίγα χλμ. βόρεια από το Νέο Πετρίτσι, κοντά στο χωριό Μουλετάροβο. Η επιγραφή που επέτρεψε αυτήν την ταύτιση περιέχει μια επιστολή του Αύγουστου Γαλέριου και του Καίσαρα Μαξιμίνου, του 307/308 μ.Χ., και απευθυνόταν στους *quattuorviri* και τους *decuriones* των Ηρακλεωτών. Μια επιγραφή από την ίδια τοποθεσία, η οποία βρίσκεται

¹⁵⁸ Hatzopoulos 2008, 46.

¹⁵⁹ Σαμσάρης 1999, 141.

¹⁶⁰ Papazoglou 1988, 380.

¹⁶¹ Hatzopoulos 2008, 46.

¹⁶² Hatzopoulos 2008, 33-34, 36-37. Zannis 2014, 110.

¹⁶³ Hatzopoulos 2008, 46. Papazoglou 1988, 391.

¹⁶⁴ Hatzopoulos 2008, 39.

στο μικρό ιστορικό μουσείο του γειτονικού χωριού Πετρίτσι χρονολογείται στον 3^ο αι. π.Χ., επιβεβαιώνοντας έτσι την προρωμαϊκή χρονολόγηση της ίδρυσης της Ηράκλειας του Στρυμόνα,¹⁶⁵ η οποία είχε ήδη ιδρυθεί στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου από τον Αμύντα, ανενψίο του βασιλιά της Μακεδονίας Περδίκκα Β΄.¹⁶⁶

Από τη Σίρρα, στην περιοχή της οποίας εντοπίστηκε λατινικό ορόσημο (Νέο Σούλι),¹⁶⁷ περνούσε νότια της Νέας Ζίχνης, όπου βρέθηκε ρωμαϊκή γέφυρα και νότια του Χρυσού που επίσης σώζεται ρωμαϊκή γέφυρα, η οποία αποτελούσε μέρος της διαδρομής αυτής της οδού.¹⁶⁸ Έπειτα, διέσχισε τον Αγγίτη και περνώντας από τον σταθμό Daraveskos που ταυτίζεται με το σημερινό χωριό Δραβήσκο (Zdravik)¹⁶⁹ κατέληγε στην Αμφίπολη.¹⁷⁰ Τέλος,

Η δεύτερη οδός ξεκινούσε από την Ηράκλεια Σιντική ακολουθώντας τον ρου του Στρυμόνα μέχρι την Ευπορία (κοντά στο Νέο Πετρίτσι), όπου διέσχισε για πρώτη φορά τον ποταμό, για να συνεχίσει στην δυτική όχθη μέσω μιας πιο ευθείας διαδρομής. Συνέχιζε μέσω της Αρρώλου (Καλόκαστρο) και του Graero (ίσως στο Παλαιόκαστρο Τερπνής), στην Τράγιο (Αηδονοχώρι) μέχρι την Αμφίπολη κοντά στις εκβολές του ποταμού, όπου συναντούσε ξανά τη Βασιλική Οδό / Via Egnatia.¹⁷¹

¹⁶⁵ Hatzopoulos 2008, 35-36, 46.

¹⁶⁶ Zannis 2017, 92.

¹⁶⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1 & Δραβήσκος αρ. 2.

¹⁶⁸ Hatzopoulos 2008, 36-37.

¹⁶⁹ Hatzopoulos 2008, 36-37, 39-40. Σαμσάρης 1976, 50-52.

¹⁷⁰ Hatzopoulos 2008, 40.

¹⁷¹ Hatzopoulos 2008, 46.

ΤΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ

Οι συγγραφείς της Κλασικής, Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής Εποχής διασώζουν αρχαίες παραδόσεις σχετικές με τους Πελασγούς, τους Φρύγες/Βρύγες και τους Φοίνικες. Οι Πελασγοί αναφέρονται από τον Αισχύλο στην τραγωδία του *Ικέτιδες* (5^{ος} αι. π.Χ.) στην οποία ο βασιλιάς Πελασγός παρουσιάζεται ως ηγεμόνας του Άργους και βασιλεύει σε όλα τα μέρη δυτικά του Στρυμόνα, από την Πίνδο προς την Παιονία και μέχρι τα βουνά της Δωδώνης.¹⁷²

Για τους Φρύγες/Βρύγες γνωρίζουμε από ένα απόσπασμα του Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.) σχετικό με τους Παίονες. Ο Γεωγράφος μας πληροφορεί ότι κάποιοι αρχαίοι συγγραφείς θεωρούσαν τους Παίονες ως αποίκους των Φρυγών, ενώ άλλοι τους θεωρούσαν ως ηγέτες, αρχηγούς, ιδρυτές τους.¹⁷³ Από τον Πλίνιο (1^{ος} αι. μ.Χ.) γνωρίζουμε για την παρουσία των Φρυγών στα εδάφη που διασχίζει ο ποταμός Νέστος, κοντά στις πλαγιές του όρους Ορβήλου.¹⁷⁴ Από αυτές τις μαρτυρίες συνάγεται ότι πληθυσμοί φρυγικής καταγωγής (πιθανώς Παίονες) κατοικούσαν μεταξύ των κοιλάδων των ποταμών Στρυμόνα και Νέστου.¹⁷⁵ Για τους Βρύγες/Φρύγες που ζούσαν στον Άθω ο Ηρόδοτος (5^{ος} αι. π.Χ.) αναφέρει ότι επιτέθηκαν στο πεζικό του Μαρδόνιου μετά το ναυάγιο του περσικού στόλου στον Άθω, αλλά τελικά υποτάχθηκαν στον Πέρση στρατηγό.¹⁷⁶

Αναφορικά με τους Φοίνικες, ο γεωγράφος Ψευδο-Σκύμνος (2^{ος} αι. π.Χ.) μαρτυρεί την μετακίνησή τους από την Ασία και την εγκατάστασή τους στη Θάσο, η οποία παλαιότερα κατοικούνταν από βαρβαρικούς πληθυσμούς.¹⁷⁷ Από τον Ηρόδοτο επίσης γνωρίζουμε για τον αποικισμό των Φοινίκων στο νησί της Θάσου, ο οποίος έχοντας επισκεφτεί το νησί στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. αναφέρει ότι τα μεταλλεία χρυσού στα

¹⁷² Αισχύλος, *Ικέτιδες*, στ. 250-259.

¹⁷³ Στράβων, VII. απόσπασμα 38: *Τοὺς δὲ Παίονας οἱ μὲν ἀποίκους Φρυγῶν οἱ δ' ἀρχηγέτας ἀποφαίνουσι.*

¹⁷⁴ Plinius, IV, 40-41.

¹⁷⁵ Zannis 2014, 280.

¹⁷⁶ Ηρόδοτος, VI. 44-45: *Ἐκ μὲν δὴ Θάσου διαβαλόντες πέρην ὑπὸ τὴν ἡπειρον ἐκομίζοντο μέχρι Ἀκάνθου, ἐκ δὲ Ἀκάνθου ὁρμώμενοι τὸν Ἄθων περιέβαλλον. Μαρδονίῳ δὲ καὶ τῷ πεζῷ στρατοπεδευομένῳ ἐν Μακεδονίᾳ νυκτὸς Βρύγοι Θρήικες ἐπεχείρησαν καὶ σφεων πολλοὺς φονεύουσι οἱ Βρύγοι, Μαρδόνιον δὲ αὐτὸν τραυματίζουσι. Οὐ μὲν οὐδὲ αὐτοὶ δουλосύνην διέφυγον πρὸς Περσέων· οὐ γὰρ δὴ πρότερον ἀπάνεστη ἐκτῶν χωρέων τουτέων Μαρδόνιος πρὶν ἢ σφεας ὑποχειρίου ἐποιήσατο. Τούτους μέντοι καταστρεψάμενος ἀπῆγε τὴν στρατιὴν ὀπίσω, ἅτε τῷ πεζῷ τε προσπταίσας πρὸς τοὺς Βρύγους καὶ τῷ ναυτικῷ μεγάλως περὶ Ἄθων.*

¹⁷⁷ Ψευδο-Σκύμνος, 659-662: *νῆσος Θάσος, ἣν βάρβαροι τὸ πρότερον ᾤκουν, ὡς λόγος, ἔπειτα Φοίνικες μετὰ Κάδμου καὶ Θάσου ἐκ τῆς Ἀσίας διαβάντες.*

Αίνυρα και στα Κοίνυρα (ανατολική ακτή, απέναντι από τη Σαμοθράκη) ανακαλύφθηκαν και αξιοποιήθηκαν για πρώτη φορά από τους «Φοίνικες».¹⁷⁸ Ο ιστορικός Ηγήσιππος ο Μηκυβερνήτης (4ος αι. π.Χ.) στο έργο του *Παλληνιακά* (μια ιστορία των πόλεων της Μακεδονίας και της Θράκης) διηγείται τον μύθο σύμφωνα με τον οποίο ο Κάδμος έφτασε στη θρακική χώρα απέναντι από τη Θάσο αναζητώντας την Ευρώπη και ότι κυριάρχησε σε όλους τους λαούς που ζούσαν εκεί.¹⁷⁹

Οι μύθοι αυτοί αντανakλούν την εικόνα που είχαν οι Έλληνες για τους πρωτοπόρους «Φοίνικες» που κατέκτησαν τη περιοχή πριν από την άφιξη των Ελλήνων αποίκων τον 7^ο αι. π.Χ. Παρά ταύτα δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου αρχαιολογικά στοιχεία για την παρουσία ή τη δραστηριότητα των Φοινίκων σημιτικής καταγωγής στη Θάσο, στην ηπειρωτική χώρα ή αλλού, όπου αυτοί δραστηριοποιούνταν, σύμφωνα με τη λογοτεχνική παράδοση. Σύγχρονοι μελετητές πρότειναν ότι η ονομασία «Φοίνικες» χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει ένα προελληνικό ινδοευρωπαϊκό πληθυσμιακό υπόστρωμα το οποίο σχετίζεται ή και ταυτίζεται με τους Πελασγούς. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι οι «Φοίνικες» του Κάδμου δεν είχαν καμία σχέση με την Εγγύς Ανατολή. Ο μύθος του Κάδμου θα μπορούσε να αντανakλά την επιστροφή ή και τη φυγή στην Ελλάδα των Φιλισταίων, δηλαδή των Μυκηναίων που είχαν εγκατασταθεί στη Συρία και τη Φοινίκη μετά την ήττα που υπέστησαν από τους Ισραηλίτες γύρω στο 1000 π.Χ. Επιπλέον, σύγχρονοι μελετητές έχουν προτείνει ότι ο όρος *Φοίνικες*, όπως και οι όροι *Κάρες* και *Λέλεγες*, αναφέρεται στους Λαούς της Θάλασσας και σε στοιχεία των κρητομυκηναϊκών πληθυσμών που ζούσαν στο Αιγαίο, τη Μικρά Ασία και την Εγγύς Ανατολή, και ότι οι «Φοίνικες» έφτασαν στη Θάσο και στη γη του Παγγαίου πιθανότατα κατά τη διάρκεια της Εποχής του Σιδήρου, ή ακόμη και μεταξύ του 10^{ου} και του 8^{ου} αι. π.Χ. Η «φοινικική» παρουσία στην περιοχή του Στρυμόνα (όπως και στη Θάσο από την Κλασική περίοδο και την περιοχή του Παγγαίου) θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί από τοπωνύμια. Το αρχαίο όνομα *Παλαιστίνος*, που αποδίδεται από τον Ψευδο-Πλούταρχο στον ποταμό Στρυμόνα, είναι πιθανό να αναφέρεται και στον αρχαίο πληθυσμό που καταγόταν από την ίδια αυτή την περιοχή της Παλαιστίνης και βρέθηκε στη Θράκη.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Ηρόδοτος, VI. 47.

¹⁷⁹ Zannis 2014, 270 με υποσημ. 249.

¹⁸⁰ Zannis 2014, 271, με τη σχετική βιβλιογραφία.

Παίονες

Κατά την Αρχαϊκή, την Κλασική και την Ελληνιστική περίοδο, το κράτος των Παιόνων ήταν η σημαντικότερη πολιτική οντότητα στο βόρειο Αιγαίο. Κατά την Αρχαϊκή περίοδο, οι Παίονες κατείχαν μεγάλο μέρος της περιοχής του Στρυμόνα και του Παγγαίου μέχρι τα Άβδηρα. Μάλιστα ενδέχεται να επεκτάθηκαν ακόμη πιο ανατολικά στη γη της αρχαίας φυλής των Κικόνων.¹⁸¹ Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, προς την ίδια κατεύθυνση δείχνει και η νικηφόρα στρατιωτική εκστρατεία τους κατά της Πέρινθου, στις τελευταίες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁸² Από τον Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ) γνωρίζουμε ότι οι Παίονες κατά την Αρχαϊκή εποχή κατείχαν μεγάλο μέρος της μετέπειτα Μακεδονίας, ώστε να πολιορκήσουν ακόμα και την Πέρινθο, και να έχουν υπό την εξουσία τους την Κρηστωνία, ολόκληρη τη Μυγδονία και την περιοχή των Αγριάνων μέχρι το Παγγαίο.¹⁸³

Από τον 6^ο αι. π.Χ. και μέχρι την περσική κατάκτηση η Παιονία περιλάμβανε τα εδάφη πολυάριθμων *έθνων* που εκτείνονταν μεταξύ Ολύμπου και Νέστου και μέχρι τις πηγές των ποταμών Στρυμόνα και Όσκιου,¹⁸⁴ αστικά κέντρα όπως η Σίρις,¹⁸⁵ η Γάζωρος και η Δόμηρος στην περιοχή του Στρυμόνα, η Άβυδών στην περιοχή του Αξιού¹⁸⁶ καθώς και παράκτιες πόλεις, όπως η Γαληψός.¹⁸⁷ Με βάση μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων έχει υποστηριχθεί ότι οι Παίονες είχαν πιθανώς επεκτείνει την σφαίρα επιρροής ή και ελέγχου τους ακόμη πιο ανατολικά, μέχρι τα Άβδηρα (στη επικράτεια του έθνους των Σαΐων/Σαπαίων), και ίσως έως εκείνη των Κικόνων, όπου βρισκόταν η Μαρόνεια.¹⁸⁸

Κατά την Αρχαϊκή και την Κλασική περίοδο, η Παιονία περιλάμβανε διάφορα έθνη, όπως οι Αγριανοί, οι Λαιαίοι, οι Δόβηρες, οι Σιριοπαίονες κλπ. Κάποια από αυτά, ενώ αποτελούσαν μέρος του παιονικού κράτους, διατηρούσαν τη φυλετική τους

¹⁸¹ Zannis 2014, 273.

¹⁸² Ηρόδοτος, V. 1.

¹⁸³ Στράβων, VII. απόσπασμα 41: *καὶ πάλαι καὶ νῦν οἱ Παῖονες φαίνονται πολλὴν τῆς νῦν Μακεδονίας κατεσχηκότες, ὥς καὶ Πέρινθον πολιορκῆσαι, καὶ Κρηστωνίαν καὶ Μυγδονίδα πᾶσαν καὶ τὴν Ἀγριάνων μέχρι Παγγαίου ὑπ' αὐτοῖς γενέσθαι.*

¹⁸⁴ Ηρόδοτος, IV. 49, V. 15-16, VII. 113. Στράβων, VII. αποσπάσματα 38, 41. Plinius, IV. 35.

¹⁸⁵ Ηρόδοτος, V. 13 & 15, VIII. 115.

¹⁸⁶ Στράβων, VII. αποσπάσματα, 20, 23, 23a.

¹⁸⁷ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Γαληψός: *Γαληψός, πόλις Θράκης καὶ Παιόνων, Ἐκαταῖος Εὐρώπῃ. Θουκυδίδης τετάρτῃ ἐτέραν λέγει "καὶ Γαληψός οὐ πολλῶ ὕπερον καὶ Οἰσύμῃ". [ὠνόμασται δὲ ἀπὸ Γαληψοῦ τοῦ ἐκ Θάσου καὶ Τηλέφης.] τὰ δὲ εἰς 'ψος' ὑπερδυσύλλαθα ὀξύνεται, σκινδαψός (ὄργανου ὄνομα καὶ κύριον, τίθεται καὶ κατ' οὐδενὸς ὡς τὸ τραγέλαφος) χεραψός Λυκαψός. ὁ πολίτης Γαλήψιος.* Zannis 2014, 277.

¹⁸⁸ Zannis 2014, 277.

ταυτότητα.¹⁸⁹ Ο Ηρόδοτος, περιγράφοντας τα γεγονότα πριν από την περσική κατάκτηση της Θράκης το 513 π.Χ., αποκαλεί «Παίονες του Στρυμόνα» εκείνους που ζούσαν στην περιοχή του ποταμού, προκειμένου να τους διακρίνει από άλλες παιονικές ομάδες εγκατεστημένες σε διαφορετικές περιοχές.¹⁹⁰ Επίσης, ο ιστορικός παραθέτει έναν μακρύ κατάλογο με ονόματα λαών και τόπων που αποδίδονται στους Παίονες. Μεταξύ των Παιόνων αναφέρει τους Σιριοπαίονες, τους Παίοπλες, αυτούς που ζούσαν μέχρι τη λίμνη Πρασιάδα, τους Παίονες που διαβιούσαν στις όχθες της λίμνης Πρασιάδας (στην πεδιάδα των Φιλίππων) και εκείνους που ζούσαν στο Παγγαίο οι οποίοι ήταν γείτονες των Δοβήρων και των Αγριάνων και των Οδομάντων.¹⁹¹

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο στην αφήγησή του για το ποιοι Παίονες αιχμαλωτίστηκαν από τον Μεγάβαζο και οδηγήθηκαν στην Ασία κατά την περίοδο των Περσικών πολέμων (513 π.Χ.), ως Σιριοπαίονες αναφέρει τους Παίονες οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή της Σίριος.¹⁹² Η θέση τους στην κοιλάδα του Στρυμόνα μπορεί να βασιστεί στην ασφαλή ταύτιση της πόλης Σίριος/Σίρρας με τη σημερινή πόλη των Σερρών. Ότι Παίονες κατοικούσαν και στο όρος Δυσώρον (σημ. Μενοίκιο) συνάγεται από την ανακάλυψη παραστάσεων *βραχογραφιών* στους δυτικούς πρόποδες του Δυσώρου κοντά στο χωριό Νέο Σούλι. Οι παραστάσεις απεικονίζουν τον Ήλιο σε μορφή μικρού δίσκου επάνω σε επιμήκη ξύλα. Πράγματι, από τον σοφιστή Μάξιμο (2^{ος} αι. μ.Χ.) και το έργο του *Διαλέξεις* γνωρίζουμε ότι οι Παίονες λάτρευαν τον Ήλιο και ότι τα αγάλματα που απεικόνιζαν τον θεό αυτό αποτελούνταν από μικρούς δίσκους που ήταν τοποθετημένοι πάνω σε μακριά κοντάρια.¹⁹³

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω ιστορικές και αρχαιολογικές μαρτυρίες για την παρουσία των Παιόνων στην περιοχή του Στρυμόνα και του Μενοικίου, δεν προκαλεί έκπληξη ότι Παίονες κατοικούσαν και στη Γάζωρο, όπως προκύπτει από την ανασκαφή του 2004 στη νεκρόπολη της Γαζώρου που εκτείνεται ανάμεσα στις χωριά Άγιος Χριστόφορος και Γάζωρος. Εκεί αποκαλύφθηκαν ευρήματα που χρονολογούνται στην Εποχή του Σιδήρου και στην Αρχαϊκή περίοδο (7^{ος} αι. π.Χ.). Ο τύπος του τάφου που

¹⁸⁹ Zannis 2014, 500.

¹⁹⁰ Ηρόδοτος, V. 1: οἱ γὰρ ὧν ἀπὸ Στρυμόνος Παίονες... & 97: ...τούς Παίονας τοὺς ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ...

¹⁹¹ Ηρόδοτος, V. 15-16.

¹⁹² Ηρόδοτος, V. 15: οὕτω δὴ Παιόνων Σιριοπαίονές τε καὶ Παίοπλαι καὶ οἱ μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης ἐξ ἡθέων ἐξαναστάντες ἦγοντο ἐς τὴν Ἀσίην.

¹⁹³ Μάξιμος, Τύριος, 2.8 b : Παίονες σέβουσιν μὲν Ἥλιον, ἄγαλμα δὲ Ἥλιου Παιονικὸν δίσκος βραχὺς ὑπὲρ μακροῦ ξύλου. Zannis 2014, 281 με υποσημ. 302.

καλύπτεται με λιθοσωρό, όπως επίσης και τα λεγόμενα «μακεδονικά» (παιονικά) χαλκά, δηλ. χάλκινα κοσμήματα, τα οποία εμφανίζονται στη νεκρόπολη της Αρχαϊκής εποχής της Γαζώρου, παρουσιάζουν ομοιότητες με ανάλογα ευρήματα που έχουν έρθει στο φως σε αρχαίες θέσεις της Παιονίας κατά μήκος του ποταμού Αξιού.¹⁹⁴

Η εκτόπιση των Παίωνων από τους Πέρσες

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Παίονες του Στρυμόνα εξεστράτευσαν εναντίον της Περίνθου, αποικίας της Σάμου στην Προποντίδα, ύστερα από χρησμό του μαντείου των Δελφών. Νίκησαν τους Περινθίους, οι οποίοι υποτάχθηκαν σε αυτούς και κατέλαβαν την περιοχή τους.¹⁹⁵ Η δράση τους εκλήφθηκε ως απειλή εναντίον των Περσών και της επεκτατικής τους πολιτικής. Αυτό τουλάχιστον αφήνει να εννοήσουμε η περιγραφή του Ηροδότου, στην οποία ο ιστορικός φαίνεται να παρουσιάζει την εκστρατεία των Παίωνων εναντίον της Περίνθου ως αιτία για την περσική κατάκτηση της Παιονίας του Στρυμόνα.¹⁹⁶

Ο ιστορικός από την Αλικαρνασσό αναφέρει επίσης, ότι δύο Παίονες, οι αδελφοί Πίγρης και Μαντύης, πήγαν στον Δαρείο και ζήτησαν να τους διορίσει τυράννους επιτρέποντάς τους να υπηρετήσουν τα συμφέροντά τους, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την παιονική κυριαρχία στην περιοχή.¹⁹⁷ Ο Δαρείος αρνήθηκε την πρότασή τους και διέταξε τον στρατηγό του Μεγάβαζο να εκτοπίσει κάποιους από τους Παίονες του Στρυμόνα με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, και συγκεκριμένα εκείνους της περιοχής που συνόρευε άμεσα με τη Βισαλτία, στην ανατολική όχθη του Στρυμόνα (Σίρις και Δύσωρον).¹⁹⁸ Οι Πέρσες μετέφεραν στη Φρυγία όλους τους Παίονες αυτής της περιοχής, δηλαδή τους Σιριοπαίονες, τους Παίοπλες και τους υπόλοιπους Παίονες που κατοικούσαν «μέχρι τη λίμνη Πρασιάδα», πάνω και γύρω από το όρος Δύσωρον.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Βάλλα 2005, 115-116. Zannis 2014, 263 & 282 με υποσημ. 309. Βλ. Γάζωρος, Αρχαιολογικά ευρήματα.

¹⁹⁵ Ηρόδοτος, V. 1, 2-3.

¹⁹⁶ Zannis 2014, 339. Σαμσάρης 1999, 37.

¹⁹⁷ Ηρόδοτος, V. 12 : *Ἦν Πίγρης καὶ Μαντύης ἄνδρες Παίονες, οἳ ἐπεῖτε Δαρεῖος διέβη ἐς τὴν Ἀσίην, αὐτοὶ ἐθέλοντες Παίωνων τυραννεύειν ἀπικνέονται ἐς Σάρδεις, ἅμα ἀγόμενοι ἀδελφεὴν μεγάλην τε καὶ εὐειδέα.*

¹⁹⁸ Ηρόδοτος, V.14: *Δαρεῖος γράφει γράμματα Μεγαβάζῳ, τὸν ἔλιπε ἐν τῇ Θρηίκῃ στρατηγόν, ἐντελλόμενος ἐξαναστῆσαι ἐξ ἡθέων Παίονας καὶ παρ' ἐωυτὸν ἀγαγεῖν καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα τε καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν.* Zannis 2014, 341.

¹⁹⁹ Ηρόδοτος, V. 15.3, 17.1, 23.1 & 98. Zannis 2014, 342.

Λαμβάνοντας υπόψη την αφήγηση του Ηροδότου είναι δυνατόν να υποθέσουμε ότι οι Σιριοπαίονες και οι Παίονες, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στην κοιλάδα του Αγγίτη, είχαν τον έλεγχο της πρόσβασης στα μεταλλεία του Παγγαίου και του Δυσώρου.²⁰⁰ Κρίνοντας με βάση την έκρηξη που σημειώθηκε στην νομισματική παραγωγή κατά την διάρκεια της περσικής κατοχής, εύλογα έχει υποστηριχθεί ότι μια από τις κύριες αιτίες της επέκτασης της αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών μέχρι την περιοχή του Παγγαίου ήταν η διασφάλιση του ελέγχου των μεταλλείων του Παγγαίου και του Δυσώρου από τον Δαρείο. Η παραμονή κάποιων Παιόνων στην περιοχή (εκείνοι που ζούσαν στις όχθες της λίμνης Πρασιάδος, οι Παίονες που κατοικούσαν στο Παγγαίο, και οι Σάτραι) δείχνει πιθανώς ότι οι Πέρσες είτε δεν κατάφεραν να τους υποτάξουν ή προτίμησαν να μην τους μετακινήσουν και να μην μεταβάλουν το ελεύθερο καθεστώς τους προκειμένου να εκμεταλλευτούν την πείρα τους στην εξόρυξη μετάλλων και στη μεταλλουργία. Μαζί με τους Παίονες που κατάφεραν να γλιτώσουν από τους Πέρσες κι άλλοι λαοί μπόρεσαν και παρέμειναν στην περιοχή (οι Δόβηρες, οι Αγριάνες, οι Οδόμαντες) διαφεύγοντας την περσική κυριαρχία από τον Μεγάβαζο μέχρι την εκστρατεία του Ξέρξη.²⁰¹

Όταν ξέσπασε η Ιωνική Επανάσταση (499-494 π.Χ.) ύστερα από προτροπή και με τη βοήθεια του Αρισταγόρα -τυράννου της Μιλήτου και ηγέτη της Ιωνικής Επανάστασης εναντίον των Περσών- οι Παίονες που είχαν μεταφερθεί από τους Πέρσες στην Φρυγία, κατάφεραν να διαφύγουν, να επιβιβαστούν σε πλοία, να περάσουν απέναντι στη Χίο και τη Λέσβο και να επιβιβαστούν σε πλοία αυτών των νησιών που τους μετέφεραν στη Θράκη. Από εκεί επέστρεψαν πεζή στις εστίες τους στην περιοχή του Στρυμόνα. Ο Αρισταγόρας τους ακολούθησε βρίσκοντας άδοξο τέλος, αφού σκοτώθηκε από τους Ηδωνούς στη Μύρκινο, επιχειρώντας να διεισδύσει στο εσωτερικό, ενώ προηγουμένως είχε καταλάβει την περιοχή των Εννέα Οδών.²⁰²

Ο εκτοπισμός των Παιόνων από την κοιλάδα του Στρυμόνα, τα παράλια και βόρεια του Παγγαίου, γύρω από το όρος Δύσωρο, είχε ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της κυριαρχίας τους στην περιοχή αυτή. Ειδικότερα ο εκτοπισμός των Σιριοπαιόνων

²⁰⁰ Ηρόδοτος, V. 17.2: *ἔστι δὲ ἐκ τῆς Πρασιάδος λίμνης σύντομος κάρτα ἐς τὴν Μακεδονίην. πρῶτα μὲν γὰρ ἔχεται τῆς λίμνης τὸ μέταλλον ἐξ οὗ ὕστερον τούτων τάλαντον ἀργυρίου Ἀλεξάνδρῳ ἡμέρης ἐκάστης ἐφοίτα, μετὰ δὲ τὸ μέταλλον Δύσωρον καλούμενον ὄρος ὑπερβάντι εἶναι ἐν Μακεδονίῃ.*

²⁰¹ Ηρόδοτος, V. 16: *οἱ δὲ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος [καὶ Δόβηρας καὶ Ἀγριᾶνας καὶ Ὀδομάντους] καὶ αὐτὴν τὴν λίμνην τὴν Πρασιάδα οὐκ ἐχειρώθησαν ἀρχὴν ὑπὸ Μεγαβάζου...* Zannis 2014, 342.

²⁰² Ηρόδ. V 126. Θουκ. IV 102.2. Διόδωρος Σικ. XII 68.1-2. Zannis 2014, 381-382.

συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην εξασθένηση της παιονικής εξουσίας στην κοιλάδα του Στρυμόνα. Περίπου τριάντα χρόνια αργότερα, όταν η πόλη Σίρις καταλήφθηκε και επιτάχθηκε από τον Ξέρξη²⁰³, τότε πιθανότατα όλοι οι Παίονες είχαν ήδη υποταχθεί στους Πέρσες.²⁰⁴

Ως αποτέλεσμα των μεγάλων αναταραχών που προκάλεσε η περσική κατάκτηση, τα παιονικά έθνη που εκτοπίστηκαν δεν επανεγκαταστάθηκαν στα παλιά τους εδάφη, αλλά κατευθύνθηκαν βορειότερα στα ορεινά εκατέρωθεν του Άνω και Μέσου Στρυμόνα. Οι Παίονες δηλαδή που κατοικούσαν τις περιοχές του κάτω Στρυμόνα, μεταξύ Παγγαίου και Δυσώρου, την εποχή του Δαρείου, έχασαν για πάντα τον έλεγχο της εκβολής του ποταμού. Αυτή η μετακίνηση θα μπορούσε να χρονολογηθεί στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. Οι Παίονες παραχώρησαν τη θέση τους στους Ηδωνούς, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην κοιλάδα του Αγγίτη, βόρεια του Παγγαίου, ενώ οι Βισάλτες πήραν τον έλεγχο των παιονικών εδαφών μεταξύ Βέργης και Μέσου Στρυμόνα, φτάνοντας μέχρι τον μέσο Νέστο (συμπεριλαμβανομένου του όρους Δύσωρον).²⁰⁵

Ήδωνες/Ηδωνοί

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (4^{ος} αι. π.Χ.), τον Πλίνιο (1^{ος} αι. μ.Χ.)²⁰⁶ και τον Στέφανο Βυζάντιο (6^{ος} αι. μ.Χ.)²⁰⁷ οι Ήδωνες ή Ηδωνοί ήταν εγκατεστημένοι στην Αιολίδα, όμως ζούσαν και στη Χαλκιδική (Σιθωνία) και την ενδοχώρα της, στη Μυγδονία, ήδη από τον 7^ο αι. π.Χ.²⁰⁸ Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές από τις οποίες άντλησε τις πληροφορίες του ο Στράβων (1^{ος} αι. μ.Χ.), οι Ήδωνες, πριν από την μακεδονική κατάκτηση της Χαλκιδικής από τον Φίλιππο Β', συγκροτούσαν μια σημαντική πολιτική οντότητα, η οποία θα μπορούσε να νοηθεί ως συνομοσπονδία εθνοτήτων και αποτελούνταν από τους Ηδωνούς, τους Σίθωνες και τους Μύγδωνες.²⁰⁹

²⁰³ Ηρόδοτος, VIII. 115.

²⁰⁴ Zannis 2014, 343.

²⁰⁵ Zannis 2014, 344.

²⁰⁶ Plinius, V. 123: *rursus in litore Antandros Edonis prius vocata, dein Cimmeris*.

²⁰⁷ Στέφανος Βυζάντιος: λ. Ἄντανδρος: Ἄντανδρος, πόλις ὑπὸ τὴν Ἰδην πρὸς τῇ Μυσίᾳ τῆς Αἰολίδος ἀπὸ Ἀντάνδρου τοῦ στρατηγοῦ Αἰολέων. τὸ ἐθνικὸν Ἀντάνδριος. Ἀριστοτέλης φησὶ ταύτην ὠνομάσθαι Ἠδωνίδα διὰ τὸ Θρᾷκας Ἠδωνοὺς ὄντας οἰκῆσαι, καὶ Κιμμερίδα Κιμμερίων ἐνοικούντων ἑκατὸν ἔτη.

²⁰⁸ Zannis 2014, 297 με υποσημ. 407.

²⁰⁹ Στράβων, VII. απόσπασμα 11: Ἠδωνοὶ δὲ καὶ Βισάλται τὴν λοιπὴν μέχρι Στρυμόνος- ὧν οἱ μὲν αὐτὸ τοῦτο προσηγορεύοντο Βισάλ- ται, Ἠδωνῶν δ' οἱ μὲν Μυγδόνες, οἱ δὲ Ἠδωνες, οἱ δὲ Σίθωνες.

Ένα μέρος των Ηδωνών ζούσαν και στη χερσόνησο της Ακτής (Αθως). Όπως αναφέρουν ο Θουκυδίδης (5^{ος} αι. π.Χ.) και ο Στράβων (1^{ος} αι. μ.Χ.), οι Ήδωνες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή των εκβολών του Στρυμόνα έχοντας εκτοπιστεί από τους Μακεδόνες από τη Μυγδονία πριν από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.²¹⁰ Η εγκατάστασή τους στην περιοχή του Στρυμόνα είναι πολύ πιθανόν ότι έγινε ειρηνικά,²¹¹ γιατί όπως γνωρίζουμε από τον Ηρόδοτο γύρω στο 512 π.Χ. συμμετείχαν στην ίδρυση της πόλης της Μυρκίνου από τον Ιστιαίο, τύραννο της Μιλήτου, στον οποίο δώρισε την περιοχή ο Μέγας Βασιλεύς Δαρείος Α΄.²¹² Ωστόσο, δεν διαθέτουμε πληροφορίες για τις σχέσεις τους με τους κυρίαρχους τότε Παίονες. Η Μύρκινος, η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή Παλαιοκόμη, παρέμεινε υπό τον έλεγχο των Ηδωνών και μαρτυρείται ως *Ήδωνική πόλις* και έδρα του βασιλιά των Ηδωνών Πιττακού το 424/3 π.Χ.²¹³ Το καθεστώς της Μυρκίνου ως *πόλεως* επιβεβαιώνεται τόσο από τον Ηρόδοτο (V 11 και 124), στο πλαίσιο της αναφοράς του στα γεγονότα της Ιωνικής επανάστασης περί το 497 π.Χ., όσο και από τον Θουκυδίδη (5^{ος} αι. π.Χ.) και τον Στράβωνα (1^{ος} αι. μ.Χ.).²¹⁴

Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, και συγκεκριμένα κατά την εκστρατεία του βασιλιά των Οδρυσών Σιτάλκη εναντίον του Περδίκκα Β΄ το 429, μαρτυρείται από τον Θουκυδίδη και το ηδωνικό έθνος των Παναίων, οι οποίοι ζούσαν στην πεδινή περιοχή της κοιλάδας του Αγγίτη και στην πεδιάδα της Δράμας.²¹⁵ Σε αυτήν την περιοχή βρισκόταν και η αρχαία Δραβήσκος, όπως μας πληροφορεί ο Αθηναίος ιστορικός στο πλαίσιο της πανωλεθρίας των Αθηναίων το 463 π.Χ. Οι Ήδωνες στάθηκαν πολλές φορές εμπόδιο στις επιχειρήσεις των Αθηναίων και των συμμάχων τους που στόχευαν να δημιουργήσουν αποικίες και κληρουχίες στην εύφορη και πλούσια σε μέταλλα και ξυλεία κοιλάδα του Στρυμόνα. Με αυτήν την πολιτική εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα του βασιλείου της Μακεδονίας και των θρακικών πληθυσμών που απειλούνταν από τον αθηναϊκό ιμπεριαλισμό.²¹⁶

²¹⁰ Θουκυδίδης, II. 99.4. Στράβων, VII. απόσπασμα 36.

²¹¹ Zannis 2014, 300.

²¹² Ηρόδοτος, V. 11: *Ὁ μὲν δὴ Ἰστιαῖος, ἅτε τυραννέων τῆς Μιλήτου, τυραννίδος οὐδεμῆς προσεχρήριζε, αἰτέει δὲ Μύρκινον τὴν Ἠδωνῶν, βουλόμενος ἐν αὐτῇ πόλιν κτίσαι*. V. 124.2: *Μύρκινον τὴν Ἠδωνῶν, τὴν Ἰστιαῖος ἐτείχε παρὰ Δαρείου δωρεὴν λαβών*.

²¹³ Zannis 2014, 140-141, 216-217, 300-302.

²¹⁴ Στράβων, VII. απόσπασμα 33.

²¹⁵ Θουκυδίδης II. 101.3: *ἐφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορρᾶν Θρᾷκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρῶοι καὶ Δερσαῖοι· αὐτόνομοι δ' εἰσὶ πάντες*.

²¹⁶ Zannis 2014, 468-469.

Βισάλτες

Κρίνοντας με βάση ένα απόσπασμα του Στράβωνα (1^{ος} αι. μ.Χ.), η παρουσία των Βισαλτών στην περιοχή ανάμεσα στους ποταμούς Αξιό και Στρυμόνα ανάγεται στην περίοδο πριν από την πρώτη μακεδονική επέκταση προς τη θάλασσα, δηλαδή στο β' μισό του 7^{ου} αι. π.Χ.²¹⁷ Ωστόσο, δεν είναι εφικτό να προσδιοριστεί με ακρίβεια από πότε οι Βισάλτες ζούσαν και είχαν τον έλεγχο στην περιοχή αυτή. Το βέβαιο είναι ότι ήταν κυρίαρχοι σε ένα μεγάλο μέρος της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα και ότι κατά την Αρχαϊκή περίοδο αποτέλεσαν ένα από τα ισχυρότερα αυτόχθονα θρακικά έθνη που συνάντησαν οι Έλληνες κατά τον αποικισμό στις εκβολές του Στρυμόνα.²¹⁸

Αναφερόμενος σε εποχές πριν από τη δική του, ο Στράβων (εποχή Αυγούστου, 1^{ος} αι. μ.Χ.) μας πληροφορεί ότι η επικράτειά τους περιλάμβανε την Ηράκλεια («Σιντική»), και ότι εκτεινόταν τόσο στα ανατολικά όσο και στα δυτικά του Στρυμόνα όπου και συνόρευε με τη χώρα των Οδομάντων και των Ηδωνών. Σε αυτό το απόσπασμα του Γεωγράφου γίνεται μνεία στην Ηράκλεια,²¹⁹ η οποία ιδρύθηκε από τους Μακεδόνες στα πρώτα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου.²²⁰ Συνεπώς, τα έργα των αρχαίων συγγραφέων από τα οποία άντλησε τις πληροφορίες του ο Στράβων αναφέρονταν στην περιοχή του Στρυμόνα είτε του τέλους του 5^{ου} και του 4^{ου} αι. π.Χ. είτε, το αργότερο, της Ελληνιστικής Εποχής.²²¹

Η επέκταση της επικράτειας των Βισαλτών έως την Ηράκλεια σημαίνει ότι το Μακεδονικό Βασίλειο απέκτησε έκτοτε τον έλεγχο της γεωστρατηγικής σημασίας κοιλάδας του Μέσου Στρυμόνα και των διαβάσεων που οδηγούν προς τη Θράκη και την Παιονία. Γι' αυτόν τον λόγο, μολονότι δεν διαθέτουμε μαρτυρίες, η μακεδονική κυριαρχία στην περιοχή του Μέσου Στρυμόνα θα πρέπει να επηρέασε τόσο τους Παίονες όσο και τους Θράκες, είτε μετατοπίζοντάς τους είτε προσεγγίζοντάς τους με τα μακεδονικά συμφέροντα.²²²

²¹⁷ Στράβωνας, VII. απόσπασμα 11: *Παίονες δὲ ἐνέμοντο τὰ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ τὴν καλουμένην διὰ τοῦτο Ἀμφαξίτιν, Ἡδωνοὶ δὲ καὶ Βισάλται τὴν λοιπὴν μέχρι Στρυμόνος.*

²¹⁸ Zannis 2014, 304 με υποσημ. 447.

²¹⁹ Στράβων, VII. απόσπασμα 36: *ὑπὲρ δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως Βισάλται καὶ μέχρι πόλεως Ἡρακλείας, ἔχοντες αὐλῶνα εὐκαρπον, ὃν διαρρεῖ ὁ Στρυμὼν.*

²²⁰ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Ἡράκλεια: *Ἡράκλεια.... κγ Μακεδονίας, Ἀμύντου τοῦ Φιλίππου κτίσμα.* Zannis 2017, 92.

²²¹ Zannis 2014, 294.

²²² Zannis 2014, 306.

Οι Βισάλτες και κατά συνέπεια το Μακεδονικό Βασίλειο όχι μόνο διατήρησαν τον έλεγχο αυτής της περιοχής στις κατοπινές περιόδους, αλλά επεκτάθηκαν ακόμα περισσότερο προς βόρεια και ανατολικά. Αναφερόμενος στα γεγονότα των Μακεδονικών πολέμων, ο Τίτος Λίβιος (1^{ος} αι. π.Χ.) γράφει ότι οι Βισάλτες κατοικούσαν και *trans Nessum*, δηλαδή είχαν επεκταθεί προς τα ανατολικά έως στη Μέση κοιλάδα του Νέστου, πιθανώς πολύ πριν τις αρχές του 2ου αι. π.Χ.²²³ Σε αυτό συνέβαλε οπωσδήποτε η επιβολή της μακεδονικής κυριαρχίας μετά την κατάκτηση όλης της Θράκης από τον Φίλιππο Β΄ μέσω της ίδρυσης πόλεων από τον ίδιο και τον Μέγα Αλέξανδρο. Γνωρίζουμε ότι ο τελευταίος ίδρυσε την πρώτη Αλεξάνδρεια²²⁴ στην χώρα των Μαίδων ενώ στον Φίλιππο Β΄ αποδίδεται η ίδρυση τεσσάρων πόλεων στην Παρορβηλία. Αν και η θέση τους είναι άγνωστη, αναζητούνται όλες στην περιοχή του Μέσου και του Άνω Στρυμόνα.²²⁵

Δεν διαθέτουμε πληροφορίες για τις ισορροπίες που διαμορφώθηκαν στις σχέσεις μεταξύ των Βισαλτών και των Παιόνων στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα κατά την Αρχαϊκή περίοδο, όταν δηλαδή οι δύο λαοί θα πρέπει να συνυπήρχαν. Αναμφίβολα, όμως, η σταδιακή εξασθένιση των Παιόνων μέχρι το τέλος της Αρχαϊκής περιόδου φαίνεται ότι απέβη προς όφελος των αυτόχθονων πληθυσμών στους οποίους ανήκουν και οι Βισάλτες.²²⁶

Οδόμαντες/Οδόμαντοι

Οι Οδόμαντες ή Οδόμαντοι ήταν ένα θρακικό έθνος,²²⁷ το οποίο στα ύστερα αρχαϊκά χρόνια, την εποχή της απέλασης των Παιόνων από τους Πέρσες, κατοικούσε στην περιοχή ανατολικά του Στρυμόνα μαζί με τους Παίονες, όπως γνωρίζουμε από τον Ηρόδοτο,²²⁸ γεγονός που θα ήταν δυνατόν να υποδεικνύει ότι την περίοδο της ακμής

²²³ Livius, XLV. 30.3: *pars prima Bisaltas habet, fortissimos uiros-trans Nessum amnem incolunt et circa Strymonem*.

²²⁴ Zannis 2014, 481.

²²⁵ Στράβων, VII. απόσπασμα 36: ...παράκειται τῆς Μακεδονίας ἡ Παρορβηλία, ἐν μεσογαίᾳ ἔχουσα κατὰ τὸν αὐλῶνα τὸν ἀπὸ Εἰδομένης Καλλίτολιν Ὀρθόπολιν Φιλιππούπολιν Γαρησκόν. Zannis 2014, 483.

²²⁶ Zannis 2014, 305-306 με υποσημ. 459.

²²⁷ Θουκυδίδης, II. 101.3: ἐφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορέαν Θραῖκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρωῖοι καὶ Δερσαῖοι· αὐτόνομοι δ' εἰσὶ πάντες. Στέφανος Βυζάντιος, λ. Ὀδόμαντοι: Ὀδόμαντοι, ἔθνος Θράκης.

²²⁸ Ηρόδοτος, V.16: οἱ δὲ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος [καὶ Δόβηρας καὶ Ἀγριᾶνας καὶ Ὀδομάντους] καὶ αὐτὴν τὴν λίμνην τὴν Πρασιάδα οὐκ ἐχειρώθησαν ἀρχὴν ὑπὸ Μεγαβάζου.

των Παιόνων βρίσκονταν υπό τον έλεγχό τους. Μυθολογικές παραδόσεις τους τοποθετούν και δυτικά του Στρυμόνα και στη Χαλκιδική.²²⁹ Σύμφωνα με την παράδοση που άντλησε ο Παρθένιος (1^{ος} αι. π.Χ.) από τον Ηγήσιππο, ο Σίθων (πιθανώς ο μυθικός βασιλιάς των Σιθώνων) ήταν βασιλιάς των Οδομάντων που είχε επαφές με την Τανάιδα.²³⁰ Ο Ψευδο-Σκύμνος (2^{ος} αι. π.Χ) αντλώντας πιθανώς τις πληροφορίες του από τον Έφορο (4^{ος} αι. π.Χ.), αναφέρεται στα έθνη που ανήκαν στο Μακεδονικό Βασίλειο: ανάμεσα σε εκείνα που κατοικούσαν στην περιοχή γύρω από τον Στρυμόνα (*τῶν περὶ τὸν Στρυμόνα*)²³¹ μεταξύ αυτών ήταν και οι Θράκες.²³²

Ο Θουκυδίδης αναφέρει τους Οδόμαντες μεταξύ των αυτόνομων θρακικών λαών οι οποίοι το 429 π.Χ. κατείχαν πεδινές περιοχές στα ανατολικά του Στρυμόνα και προς τα βόρεια.²³³ Το βασίλειο του θρακικού έθνους των Οδομάντων και ο βασιλιάς τους Πολλής μνημονεύονται από τον Θουκυδίδη κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου στο πλαίσιο της εκστρατείας του Κλέωνα κατά τη μάχη της Αμφίπολη, όπου ο βασιλιάς των Οδομάντων Πολλής συμμετείχε με στρατιωτικό σώμα στο πλευρό των Αθηναίων.²³⁴ Ο Στράβων (1^{ος} αι. π.Χ.) τους τοποθετεί επίσης στην περιοχή της κοιλάδας του κάτω ρου του Στρυμόνα, σε γειτνίαση με τους Βισάλτες, αντλώντας προφανώς τις πληροφορίες του από ιστορικούς και γεωγράφους της κλασικής εποχής (πιθανώς τον Έφορο).²³⁵ Το βασίλειο και το όνομα των Οδομάντων εξαφανίζονται από τις πηγές μας στα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ.²³⁶

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, την εποχή της εκστρατείας του Ξέρξη και της πορείας του διαμέσου της Θράκης, οι Οδόμαντες εκμεταλλεύονταν τα μεταλλεία του Παγγαίου μαζί με άλλα έθνη της περιοχής, τους Πίερες και τους Σάτρες.²³⁷ Από αυτές τις μαρτυρίες συνάγεται ότι είναι πιθανόν οι Οδόμαντες να ισχυροποίησαν τη θέση τους στην περιοχή ανατολικά του κάτω ρου του Στρυμόνα, μετά την εκστρατεία των Περσών και την

²²⁹ Zannis 2014, 312.

²³⁰ Παρθένιος, *ΕΠ*, 6.

²³¹ Ψευδο-Σκύμνος, 621-623: *έθνος τὸ Λυγκηστῶν δὲ καὶ τῶν Πελαγόνων, τῶν κειμένων ἐκεῖσε παρὰ τὸν Ἄξιον, καὶ Βοττεατῶν, τῶν τε περὶ τὸν Στρυμόνα.*

²³² Zannis, 2014, 411.

²³³ Θουκυδίδης, II. 101.3: *έφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορέαν Θραῖκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρωῖοι καὶ Δερσαῖοι· αὐτόνομοι δ' εἰσὶ πάντες.*

²³⁴ Θουκυδίδης, V. 6.2: *καὶ πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις, ὅπως παραγένοιτο στρατιᾷ κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, καὶ ἐς τὴν Θράκην ἄλλους παρὰ Πολλῆν τὸν Ὀδομάντων βασιλέα, ἄξοντας μισθοῦ Θραῖκας ὡς πλείστους, αὐτὸς ἡσύχαζε περιμένων ἐν τῇ Ἡϊόνι.*

²³⁵ Στράβων, VII. απόσπασμα 36: *...εἰς τὰ μεταξύ Βισαλτῶν καὶ Ὀδομάντων ἐκίπτει.*

²³⁶ Zannis, 2014, 313.

²³⁷ Ηρόδοτος, VII. 112: *τὰ νέμονται Πίερές τε καὶ Ὀδόμαντοι καὶ μάλιστα Σάτραι.* Zannis 2014, 216.

απέλαση των Σιριοπαιόνων, εφόσον εκείνοι δεν εγκαταστάθηκαν στην ίδια περιοχή που ζούσαν αλλά βορειότερα στα ορεινά εκατέρωθεν του Άνω και Μέσου Στρυμόνα.²³⁸

Το ότι η περιοχή αυτή ονομάστηκε Οδομαντική από τους ίδιους, δεν αφήνει αμφιβολία ότι μετά την περσική κατάκτηση της περιοχής ήταν το ισχυρότερο έθνος στην ανατολική όχθη του κάτω ρου του Στρυμόνα, ίσως έως και την εποχή του τελευταίου βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα, όταν μνημονεύεται η Οδομαντική και η πόλη Σίρρα ως τμήμα του βασιλείου της Μακεδονίας, όπως γνωρίζουμε από τον Λίβιο (1^{ος} αι. π.Χ.).²³⁹

Ελλείπει πηγών, αναπάντητο είναι το ερώτημα που αφορά στην ακριβή κατανομή των εδαφών της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα μεταξύ των Οδομάντων και των Ηδωνών. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, οι Μακεδόνες απέλασαν τους Ηδωνούς από τις εστίες τους στη Μυγδονία και οι Ήδωνες εγκαταστάθηκαν στην ίδια περιοχή του κάτω ρου του Στρυμόνα.²⁴⁰ Η εκδίωξη των Ηδωνών και η εγκατάστασή τους στην περιοχή της Μυρκίνου χρονολογείται στα χρόνια του Αμύντα Α΄, πατέρα του Αλεξάνδρου Α΄²⁴¹ και είναι πιθανόν ότι εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Μακεδονίας, αλλά και των Περσών.²⁴²

Ίωνες και Λυδοί

Το λεξικό της Σούδας, στο λήμμα *Χρυσός Κολοφώνιος*, μαρτυρεί ότι κάποιοι Ίωνες από την Κολοφώνα, και εξόριστοι Λυδοί εγκαταστάθηκαν στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα. Σύμφωνα με το κείμενο, εκεί εκμεταλλεύθηκαν τα χρυσωρυχεία της περιοχής του Στρυμόνα, παράγοντας χρυσό εξαιρετικής ποιότητας, ίσως από τα μεταλλεία στο Παγγαίο ή στο Δύσωρον (Μενοίκιο).²⁴³ Τα ιστορικά συμφραζόμενα στα οποία εντάσσεται αυτή η δραστηριοποίηση δεν είναι σαφή. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Κολοφώνα καταλήφθηκε από τον Λυδό βασιλιά Γύγη, θα μπορούσε να γίνεται λόγος

²³⁸ Zannis 2014, 344.

²³⁹ Livius, XLV. 4: *ad Siras terrae Odomanticae*.

²⁴⁰ Θουκυδίδης, II. 99.4: *τῆς δὲ Παιονίας παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν στενὴν τινα καθήκουσαν ἄνωθεν μέχρι Πέλλης καὶ θαλάσσης ἐκτῆσαντο, καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος τὴν Μυγδονίαν καλουμένην Ἠδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται*. Zannis 2014, 212 & 313.

²⁴¹ Zannis 2014, 300-303.

²⁴² Zannis 2014, 357 & 380-382.

²⁴³ Zannis 2014, 212.

για την περίοδο του ελληνικού αποικισμού, δηλαδή γύρω στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ., ίσως μεταξύ του 660-650 π.Χ. Η μετανάστευσή τους στην περιοχή μπορεί να αποδοθεί στην επιθετική πολιτική των Λυδών βασιλέων κατά των ελληνικών πόλεων με στόχο την απόκτηση του ελέγχου των λιμανιών του Αιγαίου. Κάποιοι Λυδοί πιθανώς αντιτάχθηκαν σε αυτό και πλέον ως εξόριστοι, με τη συνδρομή μιας μερίδας της αριστοκρατίας των Κολοφώνων, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Στρυμόνα. Δεν αποκλείεται όμως να γίνεται λόγος στο ιστορικό πλαίσιο της κατάκτησης της Λυδίας από τους Πέρσες, το 546 π.Χ.²⁴⁴

Το πολιτικό καθεστώς των Θρακών και Παιόνων της περιοχής μεταξύ των ποταμών Στρυμόνα και Νέστου

Η συγκέντρωση των διαθέσιμων μαρτυριών αποδεικνύει ότι, τουλάχιστον από τις τελευταίες δεκαετίες του 6^{ου} αι. π.Χ. έως και τον 3^ο αι. μ.Χ., κοινό χαρακτηριστικό της πολιτικής κατάστασης των πολυάριθμων θρακικών και παιονικών φύλων ήταν το καθεστώς της αυτονομίας και της ελευθερίας τους. Το συμπέρασμα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία του βορείου ελληνικού χώρου.²⁴⁵ Σε αντίθεση με ό,τι υποστήριζαν επί πολλά έτη Βούλγαροι ερευνητές, τους οποίους ακολούθησαν πολλοί νεότεροι ιστορικοί, οι Θράκες και οι Παίονες της περιοχής μεταξύ των ποταμών Στρυμόνα και Νέστου δεν προσαρτήθηκαν ούτε αποτέλεσαν ποτέ μέρος της σφαίρας επιρροής του μεγάλου και ισχυρού βασιλείου των Οδρυσών (εσωτερικό της Θράκης, βορείως της Ροδόπης),²⁴⁶ όπως γνωρίζουμε από τον Θουκυδίδη, ο οποίος αναφέρεται στην εποχή της σύναψης της συνθήκης μεταξύ του Σιτάλκη, βασιλιά των Οδρυσών, και των Αθηναίων (431-429 π.Χ.), όταν το βασίλειο είχε μόλις φτάσει στο απόγειό του.²⁴⁷ Το ίδιο αναφέρει και ο Διόδωρος (1^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος βασίζεται στον Θουκυδίδη.²⁴⁸

Το ιδιαίτερο αυτό καθεστώς της αυτονομίας τους θα πρέπει να θεωρηθεί αποτέλεσμα του ρόλου που έπαιξαν τα γηγενή φύλα στη δημιουργία μιας πολιτικής και οικονομικής ισορροπίας σε μια περιοχή την οποία διεκδικούσαν Θάσιοι, Μακεδόνες και Αθηναίοι (buffer states). Οι ελεύθεροι Θράκες διατηρούσαν την αυτονομία τους ελέγχοντας τα

²⁴⁴ Zannis 2014, 259-261.

²⁴⁵ Zannis 2014, 519.

²⁴⁶ Zannis 2014, 258 & 466-467.

²⁴⁷ Θουκυδίδης, II. 96-97, 101.3.

²⁴⁸ Διόδωρος, XII. 50.2.

μεταλλεία και ενισχύοντας έτσι τις εμπορικές επιχειρήσεις από τις οποίες επωφελούνταν όλες οι δυνάμεις που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι το αυτόνομο καθεστώς τους διατήρησαν ακόμα και μετά την κατάκτηση της Θράκης από τον Φίλιππο Β΄ (357 π.Χ.). Από την εποχή αυτή και έως τον 3^ο αι. μ.Χ., οι θρακικοί και παιονικοί πληθυσμοί ενσωματώθηκαν στον πολιτικό ιστό των ελληνικών και μεικτών πόλεων της περιοχής – και σε αυτόν της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων – χωρίς όμως να χάσουν το ελεύθερο καθεστώς τους, τη δυνατότητά τους να αυτοδιοικούνται και να καλλιεργούν τις γαίες τους. Είναι προφανής η σημασία της συγκεκριμένης ιστορικής διαπίστωσης για την έρευνα που ασχολείται με τη διαδικασία εξελληνισμού των Θρακών.²⁴⁹

²⁴⁹ Zannis 2014, 520-521.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ

Ο ακόλουθος κατάλογος περιλαμβάνει πενήντα επιγραφές που προέρχονται από τις τέσσερις κύριες πόλεις (Γάζωρος, Σίρρα, Βέργη, Δραβήσκο) και τους δεκαέξι διάσπαρτους γύρω από αυτές μικρότερους οικισμούς που βρίσκονται στην ανατολική όχθη του Στρυμόνα (Γαζώρου: Άγιος Χριστόφορος, Νέα Ζίχνη, Τούμπα, Δαφνούδι, Απάνω Μέταλλα. Σίρρας: Άγιο Πνεύμα, Νέο Σούλι, Οινούσσα, Χρυσό. Βέργης: Παραλίμνιο, Πεθελινός. Δραβήσκου).

Με εξαίρεση δύο επιγραφές από τον Δραβήσκο (αρ. 1 και 3), οι οποίες χρονολογούνται τον 4^ο αι. π.Χ., οι υπόλοιπες επιγραφές καλύπτουν ένα ευρύ χρονολογικό φάσμα από τα χρόνια της βασιλείας του Φιλίππου Ε΄ έως και τον 3^ο αι. μ.Χ. Η συντριπτική πλειονότητα των επιγραφών είναι επιτύμβια μνημεία, όμως δεν απουσιάζουν και τα επίσημα δημόσια έγγραφα, όπως π.χ. ψηφίσματα, ορόσημα και αναθηματικές επιγραφές.

Οι επιγραφές παρατίθενται με κριτήριο τον τόπο προέλευσής τους, δηλαδή την πόλη στην οποία βρέθηκαν (Γάζωρος, Σίρρα, Βέργη, Δραβήσκο). Επιπλέον, η σειρά με την οποία παρουσιάζονται υιοθετεί αυτήν που εφαρμόζεται στα επιγραφικά *corpora*, δηλαδή ανάλογα με το είδος τους: ψηφίσματα, ορόσημα, συμβόλαιο αγοράς, αναθηματικές, επιτύμβιες, απροσδιόριστες. Για τα θρακικά ονόματα υιοθετήθηκε η πρακτική του D. Dana σύμφωνα με την οποία δεν γίνεται χρήση του τονισμού.²⁵⁰

²⁵⁰ Dana 2014.

Επιγραφές από τη Γάζωρο (Αγ. Αθανάσιο) και τις γειτονικές θέσεις

Τιμητικά ψηφίσματα

1. Τιμητικό ψήφισμα της εποχής του Φιλίππου Ε' (περ. 215 π.Χ.). (Εικ. 12)

Στήλη από γκρίζο μάρμαρο. Δυο πείροι στην άνω επιφάνεια υποδεικνύουν ότι η στήλη σώζεται ακέραια και ότι η αρχή του κειμένου ήταν χαραγμένη σε άλλο τμήμα μαρμάρου, το οποίο ήταν τοποθετημένο επάνω από τη σωζόμενη στήλη και δεν σώζεται.²⁵¹ Διαστάσεις: Υ 0,73 μ. Π 0,45-0,48 μ. Β 0,12 μ. Υ γραμμάτων 0,015-0,023 μ. Διάστιχο 0,01 μ.

Βρέθηκε στους πρόποδες του λόφου του Αγίου Αθανασίου Γαζώρου.

Pilhofer Π², αρ. 543, σ. 654.

Βαστικίλας, Dana 2014, 26.

Κερζουλας, Dana 2014, 83.

Κοζισιοτος, Dana 2014, 98.

Μαντας, Dana 2014, 207.

[...] δραχμῶν ἐ[πί πο-]

λὺ [ο]ὺ [δ]υναμένων εὐρεῖν ἔντα[ῦθα],

ἐπηνγείλατο τοῖς πολίταις πωλήσ[ειν]

ἕως ἰ' νεῶν σῖτον, τῶν μὲν πυρῶν τὸν με-

5 διμνον δραχμῶν δὺ' οβολῶν τεσάρων,

τῶν δέ κριθῶν μιᾶς ὀβολῶν τεσσάρων·

ὅς καὶ ἐκεῖνο τε τὸ ἔτος ἐπεποιήκει τοῦ-

το καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ ἔτει [ὁ]μ[ο]ίως οὐ διαλέλοι-

²⁵¹ Hatzopoulos 1996, I, 51-52.

- πεν πωλῶν. ἐπεὶ οὖν ἀξίως τοῦ τε βα-
- 10 σιλέως καὶ τῶν πολιτῶν πρ[ο]ενοήσατο τῇ-
 ς χώρας τοῦ διασωθῆ[να]ι καὶ [δ]ύνασθαι τοὺς
 μένοντας ἐν οἴκῳ τὰς ληιτ[ο]υργίας συντ-
 ελεῖν καὶ τὰς συ[νκυρο]ύσας κόμας ἐξ-
 ἤτησεν διασ[ῶ]ι[σ]ται κοινῇ καὶ καθ' ἰδίαν,
- 15 ἔδοξεν Γαζ[ωρίοις] κ[α] ἰί ταῖς συ[νκ]υρούσαις κώ-
 μαις τό τε ψήφ[ισμα πεμ]φθῆναι πρὸς τὸν βασι-
 λέα καὶ αἰ[ρεθῆναι πρέσβεις] τρεῖς [ο]ἵτινες πορεύ-
 σονται πρ[ὸς τὸν βασιλέα δια]λεγησόμενοι ὑπέ -
 ρ τοῦ ψηφίσμ[ατος· στήσουσιν δ]ὲ οἱ αἰρεθέντες
- 20 στήλην λιθίν[ην ἐν -----]ος [ίε]ρῶ[ι] ἢ ἂν αἰρήται Πλῆστ-
 ις καὶ ἀναγρά[ψου]σιν τὸ ψηφισμα· στεφα-
 νόσουσιν δὲ στεφάνῳι θαλλίνῳι, ἵνα καὶ οἱ λ-
 οιοὶ ὀρῶντες τὴν γεγεννημένην εὐεργε-
 σίαν ὑπὸ τῶν πολιτῶν πρόνοιαν ἔχωσιν τοῦ
- 25 διασώζειν τοὺς ἰδίους πολίτας. εἰρέθησαν
 [κα]ὶ ἐπεψηφίσθη· Κοζισιοτος Βαστικίλα, Διονύ-
 [σ]ιος Ἀπολοδόρου, Μαντ[ας]
vacat Κερζουλα. *vacat*

...Όταν για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν μπορούσε κανείς να βρει δημητριακά εδώ για (την τιμή του) ενός μέδιμνου (έναν ορισμένο αριθμό) δραχμών, αυτός υποσχέθηκε στους

πολίτες να τους πουλήσει έως και δέκα φορτία σιτηρών· σιτάρι για δύο δραχμές και τέσσερις οβολούς, [6] κριθάρι για μία δραχμή και τέσσερις οβολούς ανά μέδιμνο. Έπραξε το ίδιο τόσο εκείνο το έτος όσο και το έκτο έτος, με παρόμοιο τρόπο, πουλώντας χωρίς διακοπή [9] δημητριακά. Εφόσον λοιπόν φρόντισε με τρόπο αντάξιο του βασιλιά και των συμπολιτών του ώστε να σωθεί η χώρα και να είναι σε θέση όσοι έμειναν στην πατρίδα να εκπληρώνουν τις λειτουργίες τους, και επειδή κατέβαλε προσπάθεια να διασώσει τις εξαρτώμενες κόμεις τόσο συνολικά όσο και μεμονωμένα, [15] οι πολίτες της Γαζώρου και οι εξαρτώμενες κόμεις αποφάσισαν να αποστείλουν την απόφαση στον βασιλιά και να εκλέξουν τρεις απεσταλμένους, οι οποίοι θα ταξιδέψουν προς τον βασιλιά για να αναφέρουν [19] την απόφαση. (Επιπλέον) οι εκλεγμένοι θα στήσουν λίθινη στήλη στο ιερό ... όπου επιλέξει ο Πλήσις, [21] και θα αναγράψουν σε αυτή το ψήφισμα. Επίσης θα την στεφανώσουν με στεφάνι από νέο τρυφερό κλαδί ελιάς, ώστε και οι υπόλοιποι, βλέποντας την ευεργεσία που προσέφεραν οι πολίτες, να φροντίζουν να σώζουν τους συμπολίτες τους. Εκλέχθηκαν [26] και με απόφαση εγκρίθηκαν οι: Κοζισιώτος, (γιος) του Βαστικίλα, Διονύσιος, (γιος) του Απολλόδωρου, Μάντας, (γιος) του Κερζούλα.²⁵²

Το ψήφισμα χωρίζεται σε τρία μέρη: Αιτιολόγηση της απόφασης, όπου περιγράφεται το ιστορικό υπόβαθρο (στ. 1–14). Απόφαση των πολιτών της Γαζώρου και των εξαρτώμενων οικισμών (στ. 15–25). Εκλογή τριών ανδρών που θα εκτελέσουν την απόφαση (στ. 25–28).

Οι πολίτες της Γαζώρου και οι κάτοικοι των εξαρτημένων της κωμών αποφάσισαν να εκλέξουν μια τριμελή αντιπροσωπεία που θα παρουσιαστεί στον βασιλιά για να του γνωστοποιήσει τις ευεργεσίες που εκτέλεσε το τιμώμενο πρόσωπο, και επίσης να αναγράψουν το ψήφισμα σε στήλη, να την κοσμήσουν με στεφάνι από νέο τρυφερό βλαστάρι ελιάς και να την ανεγείρουν σε κατάλληλο μέρος σε κάποιο ιερό της πόλης (δεν σώζεται το όνομα της θεότητας, αλλά έχει γίνει η υπόθεση ότι η σωζόμενη στήλη είναι αυτή που προβλέπεται να στηθεί στο ιερό την Άρτεμης Γαζωρίας στη Γάζωρο), προκειμένου να προβάλουν την συνεισφορά του τιμώμενου ανθρώπου, ο οποίος διέθεσε σιτηρά σε σταθερές τιμές σε περίοδο ανάγκης, και να ενθαρρύνουν τους άλλους πολίτες να επιδείξουν την ίδια φροντίδα για τους συμπολίτες τους.

²⁵² Hatzopoulos 1996, I, 51.

Η αρχή της επιγραφής έχει χαθεί, και μαζί της ίσως το όνομα του τιμώμενου προσώπου. Αν και είναι πολύ πιθανό ο τιμώμενος να είναι ο Πλήστις (στ. 20-21), αυτό δεν μπορεί να τεκμηριωθεί. Συζήτηση μεταξύ των μελετητών υπάρχει και σχετικά με την ιδιότητα του τιμώμενου, ο οποίος έχει υποστηριχθεί ότι είναι βασιλικός λειτουργός και πολίτης της Γαζώρου. Αυτό υποδεικνύει, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι η ευεργεσία του περιγράφεται ως αντάξια τόσο του βασιλιά όσο και της πόλης.²⁵³ Παρ' όλα αυτά, υπάρχει και διαφορετική άποψη σύμφωνα με την οποία ο τιμώμενος είναι ένας απλός πολίτης.

Στην επιγραφή γίνεται λόγος σε δύο διαφορετικά έτη: στον στίχο 7 *εκείνο το έτος*, και στον στίχο 8 *το έκτο έτος*. Η μνεία σε *εκείνο το έτος* παραπέμπει πιθανότατα σε χρονική περίοδο η οποία προσδιοριζόταν στο μη σωζόμενο τμήμα της αρχής του κειμένου. Το *έκτο έτος* πιθανώς αναφέρεται στο έτος βασιλείας του βασιλιά που μνημονεύεται στον στίχο 9. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο αρχαίος αναγνώστης της επιγραφής γνώριζε ποιος βασιλιάς εννοείται.

Σχετικά με την ταυτότητα του βασιλιά έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις στην έρευνα. Από τη μια γίνεται η πρόταση ότι δεν πρόκειται για βασιλιάς της Μακεδονίας, αλλά για τον Πτολεμαίο Β΄ Φιλάδελφο, του οποίου το έκτο έτος της βασιλείας τοποθετείται στο 277/76 π.Χ. Αυτή η χρονολόγηση, ωστόσο, φαίνεται πολύ πρόωμη και απορρίπτεται, καθώς δεν υποστηρίζεται από τα παλαιογραφικά κριτήρια. Γι' αυτό έχει προταθεί ότι ο βασιλιάς είναι είτε ο Φίλιππος Ε΄, το έκτο έτος της βασιλείας του οποίου αντιστοιχεί με το έτος 217/6, ή μάλλον το 216/5, είτε ο Περσέας, το έκτο έτος του οποίου είναι το 175/4 π.Χ.²⁵⁴

Στην επιγραφή η Γάζωρος εμφανίζεται ως επικεφαλής μιας τοπικής ένωσης κοινοτήτων (*κωμών*). Η Γάζωρος ήταν *πόλις*, εφόσον μνημονεύονται οι *πολίται*, ήταν όμως επιπλέον συνδεδεμένη με ένα σύνολο από *κώμες*, οι οποίες αντιπροσωπεύουν πιθανώς έναν διαφορετικού τύπου οικισμό. Σύμφωνα με την Χρ. Βεληγιάννη, ενώ οι Γαζώριοι εμφανίζονται ως πολίτες οι οποίοι συνήλθαν στη συνέλευση, αντίθετα οι *συγκυρούσες κώμες* παρουσιάζονται ως ημι-αυτόνομοι οικισμοί που ενδέχεται να μην αποτελούσαν συστατικό στοιχείο της *πόλεως* της Γαζώρου. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, είναι επομένως πιθανόν ότι οι κάτοικοι των *κωμών* δεν ανήκαν στο σώμα των πολιτών της

²⁵³ Hatzopoulos 1996, I, 51-52

²⁵⁴ Hatzopoulos 1996, II, αρ. 39, σ. 57-58

Γαζώρου, αλλά ότι είχαν ένα υποδεέστερο καθεστώς. Την άποψη αυτή αντέκρουσε ο Μ. Χατζόπουλος, υποστηρίζοντας το προφανές, ότι δηλαδή στην διαδικασία λήψης αποφάσεων συμμετείχαν και οι κοινότητες των κωμών, οι οποίες φαίνεται ότι ανήκουν στην χώρα της Γαζώρου και επομένως οι κάτοικοι των κωμών θα πρέπει να ήταν και αυτοί πολίτες, και να απολάμβαναν τα ίδια δικαιώματα με εκείνα των Γαζωρίων. Είναι γνωστή επίσης η *Πεντάπολη* του 3^{ου} αι. μ.Χ., η οποία είναι πολύ πιθανό να έχει τις ρίζες της από την μνημονευόμενη στο ψήφισμα οργάνωση των ελληνιστικών χρόνων και να αποτελεί συνέχεια αυτής.²⁵⁵

Σε ό,τι αφορά την σύνθεση του πληθυσμού, είναι ενδιαφέρον ότι αυτός είναι μεικτός: Στην επιγραφή εμφανίζονται τόσο ελληνικά (Διονύσιος, Απολλόδωρος και Πλήσις) όσο και θρακικά ονόματα (Κοζισιοτος, Βαστικίλας, Μαντας και Κερζουλας).

2. Ψήφισμα (δόγμα) της βουλής και του δήμου. (Εικ. 13)

158/9 μ.Χ.

Στήλη από γκρίζο μάρμαρο με αετωματική επίστεψη (Υ 0,25 μ.) και σφηνοειδές έμβολο στη βάση της (Υ 0,15 μ.). Διαστάσεις: Υ 2,00 μ. Π 0,35 μ. Β 0,15 μ. Υ γραμμάτων 0,03 μ.

Βρέθηκε στον λόφο του Αγίου Αθανασίου, όπου τοποθετείται η αρχαία Γάζωρος,²⁵⁶ 3 χλμ. ανατολικά του σημερινού χωριού Γάζωρος. Στη συγκεκριμένη περιοχή του λόφου βρέθηκαν όστρακα ελληνιστικής και ρωμαϊκής κεραμικής.

Brélaz 2014, αρ. 24, σ. 123.

Pilhofer Π², αρ. 544, σ. 659.

Αϊούλας, Dana 2014, 2. Σύμφωνα με τον Dana το Αϊούλα Ἡροῦνος μπορεί να διαβαστεί και Διθυλα Ἡροῦνος.

Βειθς, Dana 2014, 40.

Κοζιμασης, Dana 2014, 96.

²⁵⁵ Farrington 2008, 14. Hatzopoulos 1996, I, 56-57. Παπακυριάκου 2013, 182-184.

²⁵⁶ Ρωμοπούλου 1967, 378.

Δουλης, Dana 2014, 167.

Συρος, Dana 2014, 343.

Ταραλας, Dana 2014, 345.

vacat Ἀγαθῇ τύχῃ. *vacat*

παρὰ Σύρου τοῦ Εὐάλκου, Κοζειμάσου [τοῦ]

Πολυχάρμου, Δουλέους τοῦ Βεΐθους, τῶ[ν]

κληρωθέντων προέδρων, τῇ ι' τοῦ Ἀρ-

5 [τ]εμεισίου μηνὸς τοῦ ρρ' Σεβαστοῦ

τοῦ καὶ ςτ' ἔτους, Αἰούλα Ἡροῦνος

τῶ ἐν Γαζώρῳ μνήμονι. δόγμα τὸ κυρωθέν ὑ-

πό τε τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἀπεστάλκαμεν

πρὸς σὲ καθάπερ ὁ νόμος συντάσσει. εἰσηγη-

10 σαμένου Ἀλκίμου τοῦ Ταράλα καὶ εἰπόντος δεῖ-

σθαι τοὺς δημοσίους τόπους ἐνφυτεύσεως

ἀμπέλων τε καὶ δενδρέων καρποφόρων καὶ ὁ-

πωρῶν εἶναί τε τοὺς βουλομένους θέλειν ἐ[πι-]

μελεῖσθαι καὶ ἐπικαρπίαν τινὰ λαμβάνειν ἐ-

15 ξ αὐτῶν, τοῖς βουλευταῖς βουλευσαμένοις ἔ-

δοξεν εὐλογος εἶναι ἢ εἰσήγησις αὐτοῦ [καὶ]

ἐδοκίμασαν τοὺς ἐνφυτεύσαντας κα[ὶ ἐπι-]

[μ]ελομένους ἔχειν ἐπικαρπίαν ἀμπ[έλων]

[μὲν] ἐξ ἡμισείας, χωροῦντος το[ῦ ἡμι-]

20 σέου μέρους εἰς τὸ δημόσιον, τῆς δ' ἐ[λαί-]
 ας τὰ δύο μέρη, [σ]υκέ[ων δ]ὲ καὶ τῶν λο[ι-]
 πῶν ὀπωρῶν καὶ στεμφύλων ἔ[χειν τήν]
 ἐπικαρπίαν τὸν ἐπιμελούμενον μη-
 δενὸς ἐξ αὐτῶν χωροῦντος εἰς τὸ δημό-
 25 σιον. καὶ περὶ τούτου ψήφου διενεχθεί-
 σης ἐγένοντο πᾶσαι λευκαί· ἐπεχειροτό-
 νησεν ὁ δῆμος.

Με καλή επιτυχία. (Η ακόλουθη επιστολή στάλθηκε) από τον Σύρο, (τον γιο) του Ευάλκου, τον Κοζειμασο, (τον γιο) του Πολυχάρμου, και τον Δούλη, (τον γιο) του Βείθου, τους προεδρεύοντες αξιωματούχους που επιλέχθηκαν με κλήρωση, τη 10η ημέρα του μήνα Αρτεμισίου, το 190^ο έτος του Αυγούστου, το 306^ο έτος (της Μακεδονικής εποχής), στον Αϊούλα, (τον γιο) του Ηρούνο, τον Μνήμονα στη Γάζωρο: "Το ψήφισμα που κυρώθηκε από τη βουλή και τον δήμο σας το στείλαμε, όπως προστάζει ο νόμος. Σχετικά με την αίτηση και τα επιχειρήματα του Αλκίμου, (γιου) του Ταραλα, ότι οι δημόσιες εκτάσεις θα πρέπει να φυτευτούν με αμπέλια και καρποφόρα οπωροφόρα δέντρα, ότι επιπλέον θα πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι με πρόθεση να τις καλλιεργήσουν και να λάβουν μερίδιο από τη συγκομιδή τους, μετά από διαβούλευση των βουλευτών η αίτησή του τους φάνηκε βάσιμη (και) έδωσαν τη συγκατάθεσή τους ώστε οι άνθρωποι που είχαν αναλάβει την καλλιέργεια και τη φροντίδα να λάβουν μερίδιο από τη συγκομιδή, τα μισά από τα αμπέλια, με το άλλο μισό να πηγαίνει στο δημόσιο ταμείο και τα δύο τρίτα από τις ελιές- από τα σύκα, τους άλλους καρπούς και τις πατημένες ελιές, ο καλλιεργητής θα έπρεπε να λάβει ολόκληρη την παραγωγή, χωρίς καμία από αυτές να πηγαίνει στο δημόσιο ταμείο. Όταν η πρόταση αυτή τέθηκε σε ψηφοφορία, όλες οι ψήφοι ήταν υπέρ. Ο λαός υπερψήφισε δια χειροτονίας.

Πρόκειται για ένα ψήφισμα (δόγμα) το οποίο κυρώθηκε από τη βουλή και την εκκλησία του δήμου μιας πόλεως, και χρονολογείται τη δέκατη ημέρα του Αρτεμισίου του 158/9 μ.Χ.

Το ψήφισμα, που είχε ως στόχο να ενθαρρύνει την καλλιέργεια ακαλλιέργητων δημόσιων γαιών και να καθορίσει τα τέλη που έπρεπε να πληρώσουν οι αγρότες που επιθυμούσαν να τις εκμεταλλευτούν, κυρώθηκε από τη *βουλή* και το *δήμο* μιας μη προσδιορισμένης πολιτικής οντότητας. Στη συνέχεια, σύμφωνα με έναν νόμο, το ψήφισμα μεταφέρθηκε στον «μνήμονα της Γάζωρου» από ένα σώμα τριών προέδρων που είχαν επιλεγεί με κλήρο. Η διατύπωση υποδηλώνει ότι τα πολιτικά όργανα που εξέδωσαν το ψήφισμα και οι πρόεδροι ανήκαν σε μια αρχή διαφορετική από την πόλη της Γάζωρου.

Η F. Parazoglou πρότεινε ότι τα πολιτειακά όργανα που κύρωσαν το ψήφισμα είναι αυτά της *Πεντάπολης*, στην οποία ανήκε η Γάζωρος. Εάν αυτή η ερμηνεία είναι σωστή, θα πρέπει να εννοήσουμε ότι τα μέλη της *Πεντάπολης* ήταν πολιτικά ενωμένα σε μια συμπολιτεία με κοινή βουλή και κοινό δήμο. Τα μέλη της θα σχημάτιζαν επομένως μια ενιαία πολιτική οντότητα, κάτι που φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τη μνεία των «δημοσίων τόπων» και του «δημοσίου ταμείου», που δεν φαίνεται να περιορίζονται μόνο στη Γάζωρο, καθώς και από την απουσία εθνικού προσδιορισμού στα ονόματα των προέδρων και του εισηγητή. Οι αποφάσεις που αφορούσαν την κοινότητα, όπως η αξιοποίηση των ακαλλιέργητων γαιών στην προκειμένη περίπτωση, λαμβάνονταν πλέον στο επίπεδο της συμπολιτείας.

Το γεγονός ότι ο αποδέκτης του αντιγράφου του διατάγματος χαρακτηρίστηκε «μνήμων στη Γάζωρο» και όχι «μνήμων των ανθρώπων της Γάζωρου», για παράδειγμα, υποδηλώνει ότι αυτός ο αξιωματούχος ήταν τοπικός εκπρόσωπος των θεσμών της συμπολιτείας. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απόδειξη ότι τα όργανα της συμπολιτείας συνεδρίαζαν στη Γάζωρο (αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να υπήρχε μνήμων σε κάθε κοινότητα-μέλος της *Πεντάπολης*).

Αυτός ο τρόπος λειτουργίας φαίνεται να επιβεβαιώνει τον αποκλεισμό των Σερρών από την *Πεντάπολη* – και, κατά συνέπεια, την απόρριψη της ανάγνωσης του εθνικού προσδιορισμού της Σίρρας στην επιγραφή των Φιλίππων προς τιμήν του Σεπτιμίου Σεβήρου–, δεδομένου ότι αυτή η πόλη συνέχιζε να διαθέτει ανεξάρτητα πολιτικά θεσμικά όργανα κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.²⁵⁷

²⁵⁷ Η Πεντάπολη αποτελούταν από πέντε πόλεις εκ των οποίων οι τέσσερις ήταν η Γάζωρος, η Βέργη, οι Αδριανοπολίτες και οι Σκιμβέρτιοι. Όσον αφορά την πέμπτη πόλη, υποστηριζόταν ότι ήταν η Σίρρα, κάτι το οποίο έπειτα αμφισβητήθηκε. Βλ. Η εσωτερική διοικητική οργάνωση της Γάζωρου.

Ο προορισμός της *Πεντάπολης*, η οποία βρισκόταν στα δυτικά της επικράτειας της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων, κοντά στη Σίρρα, δεν περιοριζόταν, επομένως, σε ένα θρησκευτικό σκοπό, όπως η τέλεση της αυτοκρατορικής λατρείας ή η λατρεία της Αρτέμιδος Γαζωρίας. Αντιθέτως, αποτελούσε προφανώς μια αυτόνομη πολιτική οντότητα που προέκυψε από μια συμπολιτεία, παρόμοια με άλλες ομοσπονδιακές οργανώσεις που συγκέντρωναν κοινότητες διαφόρων καθεστώτων (πόλεις, χωριά) και οι οποίες είναι γνωστές στη Μακεδονία κατά τη Ρωμαϊκή εποχή.

Αυτή η συμπολιτεία ήταν ανεξάρτητη από τη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων, και οι αντίστοιχες επικράτειές τους φαίνεται να επικαλύπτονται (Εικ. 50).

Όσον αφορά την σύνθεση του πληθυσμού, αυτός είναι μεικτός, όπως προκύπτει από τα ονόματα των τριών προέδρων, του μνήμονος και του εισηγητή. Η επιγραφή παρουσιάζει ένα μείγμα ελληνικών (Εϋαλκος, Πολύχαρμος, Ἄλκιμος και Ἡρων) και θρακικών ονομάτων (Σύρος, Κοξειμασης, Δουλης, Βειθυς, Ταραλας και Ἀϊουλας). Επομένως, δεν πρόκειται για έναν πρόσφατο και επιφανειακό εξελληνισμό, αλλά για μια ήδη αρχαία συγχώνευση διαφορετικών στοιχείων του πληθυσμού. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η απουσία ρωμαϊκών ονομάτων. Επιπλέον, εκτός από την γλώσσα της επιγραφής, και οι θεσμοί είναι αμιγώς ελληνικοί.

Ο Ἀρτεμείσειος είναι ο έβδομος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

Αναθηματικές επιγραφές

3. Ενεπίγραφο αναθηματικό ανάγλυφο Πανός. (Εικ. 14)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Διαστάσεις: Υ 0,30 μ. Π 0,40 μ. Β. 0,20 μ.. Υ γραμμάτων 0,028 μ. Διάστιχο 0,02-0,03 μ. Στο ανάγλυφο διακρίνονται τα πόδια του θεού Πάνα.

Βρέθηκε το 1965 στις δυτικές παρυφές του λόφου Αγ. Αθανασίου στη Γάζωρο.

Pilhofer Π², αρ. 545, σ. 663.

Κουζίλας, Dana 2014, 97.

Θευδᾶς, Κουζίλα[ς, ...]

ρις εὐξάμενοι ἀνέθ[εν-]

το τὸν Πᾶνα.

Θευδᾶς, Κουζίλας και ... ρις, σύμφωνα με το τάμα τους, ἔστησαν τον Πάνα.

Επιτύμβιες επιγραφές

4. Θραύσμα στήλης, πιθανώς επιτύμβια ή σχετική με τον θρησκευτικό βίο. (Εικ. 15)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Τμήμα στήλης από λευκό μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,135 μ. Π 0,10 μ. Β 0,025 μ. Τα γράμματα του πρώτου και του τρίτου στίχου έχουν ύψος 0,006 μ., ενώ των υπόλοιπων στίχων 0,01-0,014 μ. Διάστιχο 0,01-0,025 μ.

Βρέθηκε τον Νοέμβριο του 1962 στη δυτική πλαγιά του λόφου Άγιος Αθανάσιος Γαζώρου. Το 1967 είχε μεταφερθεί στη Δημόσια Βιβλιοθήκη των Σερρών.

Pilhofer Π², αρ. 546, σ. 664.

[... Φίλιπ]πος [...]

[... Φι]λιππο[...]

[...]ΙΚ[...]

[...] ἱερὸν [...]

[...]ΑΙ[...].

5. Επιτύμβιο μνημείο του Μάρκου

2^{ος} αι. μ.Χ.

Είναι χαραγμένη σε μαρμάρινο τμήμα, εντοιχισμένο στο νάρθηκα του Αγ. Γεωργίου Νέας Ζίχνης.

Pilhofer II², αρ. 538, σ. 646.

Δούλης, Dana 2014, 167.

Μεστος, Dana 2014, 275.

Δούλης Μέστου.

ἥρωε, χαῖρε.

Μάρκω Μέσ-

του.

Ο Δούλης, ο γιος του Μέστου (βρίσκεται θαμμένος εδώ). Ἡρώε χαίρε. Για τον Μάρκο γιο του Μέστου.

6. Επιτύμβια στήλη του Σινβρασου και του Μάρκου

Το έτους σδ' αντιστοιχεί στο 204 της Μακεδονικής εποχής. Σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου προκύπτει $204 - 32 = 172$ μ.Χ. Ο Καφταντζής υπολογίζει τη Μακεδονική εποχή σύμφωνα με την ανάγνωση τδ' = 304, καταλήγοντας για την εποχή του Ακτίου στο 156 μ.Χ. ($304 - 148 = 156$).

Διαστάσεις: Υ 0,35 μ. Π 0,20 μ. Β. 0,20 μ. Υ γραμμάτων 0,025 μ. Ο λίθος έχει μια τρύπα στο πάνω μέρος, το οποίο χρησίμευε για τη στερέωση ενός άγνωστου αντικειμένου.

Βρέθηκε κατά την κατεδάφιση του Αγ. Γεωργίου Νέας Ζίχνης τον Ιούνιο του 1967 και εντοιχίστηκε ξανά σαν αγκωνάρι, ψηλά στον Ανατολικό και Νότιο τοίχο της νέας του εκκλησίας.

Pilhofer II², αρ. 539a, σ. 648.

(Σιν)βρασιν, Dana 2014, 65.

[...] ικο[ς ...]

ΠΤΕΑΙ ἐγ[έ-]

νέτο ἐπ[ί]

τέκνοις

5 Σινβρασ[ω]

καὶ Μάρ[κω]

ἔτους σδ'

Σεβα[στοῦ].

... που ανεγέρθηκε (ή πραγματοποιήθηκε) προς τιμήν των τέκνων Σινβρασου και Μάρκου το έτος 204 του Αυγούστου...

Στ. 2: θα μπορούσαμε να προτείνουμε την ανάγνωση [λη]πτέαι, δηλαδή «αυτές που πρέπει να ληφθούν», αλλά αυτό δεν βοηθάει στην ερμηνεία του κειμένου.

7. Επιτύμβια στήλη τριών Θρακών (Εικ. 16)

Ἔτους ςοσ'= 296, δηλαδή 148 σύμφωνα με τη Μακεδονική εποχή ή 264 σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου.

Η επιγραφή, ελλιπής στο κάτω μέρος της, είναι χαραγμένη σε ένα μπλοκ ακατέργαστου λευκού μαρμάρου κοντά στην εκκλησία του χωριού, στο νεκροταφείο.

Βρέθηκε το 1899 στην Αναστασιά της Ν Ζίχνης.

Pilhofer II², αρ. 540, σ. 650.

Κοζειλας, Dana 2014, 97.

Κοζειδελθης (Κοζεικελθης), Dana 2014, 97.

Ζειπας, Dana 2014, 400.

Ζειπαλα, Dana 2014, 403.

Ἔτους ζοσ' Ὑπε[ρ-]

βερτέου Κοζείλα[ς]

Ζειπάλα ἐτῶ-

ν κε' ὑειὸς καὶ

5 Ζείπας Κοζει[κ-]

ελθου ΘΕΤ[...]

[· · -] C N Θ [. . .]

Το έτος 296, τον μήνα Υπερβερεταίο, ο Κοζείλας, ο γιος του Ζειπάλα, 25 ετών, και ο Ζείπας, (ο γιος) του Κοζικέλθου...

Το Υπερβερτέος είναι το μακεδονικό όνομα του μήνα *Υπερβερεταίος* ή *Υπερβερεταίος*, ο πρώτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

8. Επιτύμβια στήλη του Βαστεκίλα (Εικ. 17)

2^{ος} αι. μ.Χ.

Επιτύμβια στήλη από γκριζωπό μάρμαρο. Διαστάσεις της στήλης: 0,30x0,47x0,12 μ. Η επιγραφή είναι χαραγμένη μέσα σε ορθογώνια βάθυνση 0,22x0,17 μ. Υ γραμμάτων: 1^{ος} στίχος 0,016 μ., 2^{ος} στίχος 0,0175 μ., 3^{ος} στίχος 0,0095 μ. Διάστιχο 0,022 ή 0,025 μ.

Βρέθηκε το 1987 στη θέση Δραγασιά (3,5 χλμ. νοτιοδυτικά του χωριού Αναστασιά της Νέας Ζίχνης) και εντοπίστηκε το 1994 στο προαύλιο της οικίας του Θεόδωρου Κιοσσέ. Άγνωστη η σημερινή θέση της στήλης.

Pilhofer II², αρ. 540a, σ. 652.

Βαστεκίλας, Dana 2014, 26-27.

Κρούσπιος, Dana 2014, 98.

Βαστεκίλας

Κρούσπιος,

χαίρε.

Βαστεκίλα, γιε του Κρούσπη, χαίρε!

9. Επιτύμβια στήλη. (Εικ. 18)

Χρονολογείται γύρω στο 150 μ.Χ. με βάση το *T* στον στίχο 5.

Στήλη από γκρι μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,55 μ. Π 0,53 μ. Β 0,05 μ. με ορθογώνια κοιλότητα (0,33x0,23 μ.) στην οποία βρίσκεται η επιγραφή.

Βρέθηκε την άνοιξη του 1962 σε βάθος 1 μ. στον κήπο του σπιτιού του Περικλή Τζαμπαζάκη στον Θολό.

Pilhofer II², αρ. 541, σ. 653.

Γεσείλας, Dana 2014, 187.

ΖΕΙΣ- & ΓΕΣΕΩΣ, Dana 2014, 421.

ίχνη γραμμάτων

ίχνη γραμμάτων (---ζεις)

Γεσ---- ις

χαῖρε

5 [ἔτ]ου[ς] τ '

[Αὐ]δην[αίου].

*Ο ---ζεις (;), (γιος) του ΓΕΣ---, χαίρε! Το **έτος τ'** (την ημέρα,;) του μήνα Αυδηναίου ...*

Υπάρχουν πολλά θρακικά ονόματα με την κατάληξη -ζ(ε)ις. Το όνομα Γεσείλας απαντάται στη Θράκη.

Το Αὐδηναῖος είναι μακεδονικό όνομα μήνα, ο τρίτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

10. Θραύσμα από πήλινη επιτύμβια πλάκα. (Εικ. 19)

Διαστάσεις: Υ 0,10 μ. Π 0,17 μ. Β 0,035 μ. Υ των γραμμάτων 0,03-0,02 μ.

Βρέθηκε το 1965 στον λόφο ανατολικά του Αγίου Αθανασίου Γαζώρου. Η επιγραφή βρισκόταν στη Δημόσια Βιβλιοθήκη των Σερρών το 1967.

Pilhofer Π², αρ. 547, σ. 665.

Ἐγώ

εἰμι

ἥρω[ς].

Εγώ είμαι ήρωας.

11. Επιτύμβια επιγραφή του Κλαυδίου.

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε πήλινη πλάκα. Διαστάσεις: Υ 1,00 μ. Π 0,60 μ. Β. 0,03 μ.

Βρέθηκε το φθινόπωρο του 1962 στους δυτικούς πρόποδες του Αγίου Αθανασίου της Γαζώρου.

Pilhofer II², αρ. 550, σ. 668.

Κλαύδιος, υἱὸς ἰχνη γραμμάτων

vacat ἥρως, *vacat*

vacat χαῖρε. *vacat*

Κλαύδιος, γιος του (;). Ἡρώα, χαίρε!

12. Επιτύμβια επιγραφή της Ουενέριας και του Γαῖου. (Εικ. 20)

Η διπλή χρονολόγηση οδηγεί σε $176 - 32 = 144$ μ.Χ. σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου ή $292 - 148 = 144$ μ.Χ. σύμφωνα με την εποχή των Μακεδόνων.

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινη πλάκα. Διαστάσεις: Υ 1,0 μ. Π 0,73 μ. Β 0,10 μ.

Χρησίμευε ως πατάρι στο Αγίασμα του μοναστηριού Αγ. Τριάδας στην Τούμπα. Βρέθηκε το 1926 μαζί με μια άλλη επιτύμβια επιγραφή, σε ένα λόφο στα δεξιά του παλιού δρόμου στα μισά του δρόμου μεταξύ Τούμπας και Πεντάπολης.

Pilhofer II², αρ. 552, σ. 670.

Μεστος, Dana 2014, 219.

Μωμω, Dana 2014, 225.

Μωμω Μεστου θυγά-

τηρ, Γαζωρία, Οὐ<ε>-

νερία τῇ θυγατρὶ

ἐαυτῆς καὶ Γαίῳ

5 Τορκάτου καὶ ἐαυ-

τῆς · ζώσῃ {MNH}-

{Σ} μνήμης χάριν.

ἔτους 509' τοῦ β' αἰ.

Ἡ Μωμω, ἡ κόρη τοῦ Μέστου, ἀπὸ τῆ Γαζωρο, (ἔστησε τὸ μνημεῖο) γιὰ τὴν Ουενέρια, τὴν κόρη τῆς, καὶ γιὰ τὸν Γάιο, (τὸν γιό) τοῦ Τορκουάτου, καὶ γιὰ τὸν εαυτό τῆς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς, γιὰ χάριν τῆς μνήμης τῆς. Τὸ ἔτος 176 (ἐποχὴ τοῦ Ακτίου) καὶ τὸ 292 (Μακεδονικὴ ἐποχὴ).

13. Επιτύμβια ἐπιγραφή τοῦ Λεύκιου Κορνήλιου.

Ελληνιστικὴς Εποχῆς.

Ἡ πλάκα αὐτὴ βρέθηκε στὴν περιοχὴ τοῦ Αγίου Αθανασίου τῆς Γαζώρου. Δὲν παρέχονται περαιτέρω λεπτομέρειες σχετικὰ μετὰ τὴ θέση καὶ τὴ φύση τῆς πέτρας.

Brélaz 2014, αρ. 53, σ. 166.

Pilhofer II², αρ. 552a, σ. 671.

Λεύκιος Κορ[νήλιος]

Αὔλου υἱ[ός,]

χαῖρε.

Λεύκιος Κορνήλιος, γιος του Αύλου, χαίρε!

Από τον Μ. Χατζόπουλο έχει υποστηριχτεί, όσον αφορά τη χρονολόγηση, ότι η μορφή Λεύκιος, δηλαδή ο ονοματολογικός τύπος με την αναφορά του *praenomen* και η φόρμα/το τυπικό της δομής του κειμένου (με την αναφορά του χαιρετισμού *χαῖρε*) υποδηλώνουν μια χρονολόγηση γύρω στον 2^ο/1^ο αι. π.Χ. Η Μ. Βάλλα, που δημοσίευσε την επιγραφή, υποστήριξε ότι χρονολογείται στον 2^ο/3^ο αι. μ.Χ.

Πρόκειται για Ρωμαίο πολίτη, που ανήκει στα μέλη των *Cornelii* που απαντώνται στους Φιλίππους και στην περιοχή του Στρυμόνα.

14. Επιτύμβια στήλη του Αλκίμου και του Πρωτέα.

2 και 1 π.Χ.

Βρέθηκε στη Γάζωρο.

Pilhofer Π², αρ. 548, σ. 665.

Α

ἔτους γμρ', Δείου.

Ἄλκιμος Πρωτέου

ἥρως, χαῖρε· χαῖρε καὶ σύ,

τίς ποτε εἶ.

Το έτος 143, τον μήνα Δείο. Αλκίμος, (ο γιος) του Πρωτέα. Ἡρώα, χαίρε σε σένα. Χαίρε και σε σας, όποιοι κι αν είστε.

Επιτύμβια στήλη του Αλκίμου.

Τα όνομα Δεῖος της πρώτης επιγραφής ισοδυναμεί με το Δῖος, είναι μακεδονικός μήνας και είναι ο πρώτος μήνας του μακεδονικού έτους.

Όσον αφορά τη χρονολόγηση, εάν η χρονολογία διαβαστεί γμρ' τότε σύμφωνα με την Μακεδονική εποχή είναι 2 μ.Χ. και σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου είναι 111/112 μ.Χ.

B

Έτους θμρ'

Άπελλαίου σ'

Πρωτέας Άλκίμου,

χαῖρε.

Το έτος 149, τον μήνα Άπελλαίο. Ο Πρωτέας, (γιος) του Αλκίμου, Χαίρε!

Επιτύμβια επιγραφή του Πρωτέα.

θμρ' δίνει 149, σύμφωνα με τη Μακεδονική εποχή, έτσι 1 μ.Χ. και σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου χρονολογείται στο 117/118 μ.Χ.

Το όνομα Άπελλαῖος είναι μακεδονικός μήνας, ο δεύτερος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

Σύμφωνα με τον Λαζαρίδη, τα Α και Β βρίσκονται πάνω στην ίδια πέτρα· την περιγράφει ως εξής: «Επιτύμβια στήλη με εγχάρακτη αετωματική επίστεψη. Κάτω από το αέτωμα εγχάρακτο στεφάνι με φύλλα ελιάς και σε δέλτο η επιγραφή (Α) ... Πιο κάτω ένα δεύτερο στεφάνι και μια δεύτερη δέλτος με την επιγραφή (Β) ... Οι δυο επιγραφές, που ανήκουν σε πατέρα και γιο, είναι χρονολογημένες με το μακεδονικό ημερολόγιο το έτος 2 και 1 π.Χ. Ύψος στήλης 2.06 μ. Βρέθηκε στη Γάζωρο».

15. Επιτύμβια στήλη του Πρωτέα.

Επειδή ο νεκρός ανήκε πιθανότατα στην ίδια οικογένεια που αναφέρεται στην επιγραφή αρ. 14, μπορεί να χρονολογηθεί εν λόγω επιγραφή στο πρώτο μισό του 2^{ου} αι. μ.Χ.

Το πάνω τμήμα της επιτύμβιας στήλης έχει εγχάρακτο αέτωμα. Κάτω από το αέτωμα υπάρχει εγχάρακτο στεφάνι μαζί με την επιγραφή. Υ 0,77μ.

Βρέθηκε στη Γάζωρο, στον ίδιο τάφο με την προηγούμενη στήλη της επιγραφής αρ. 14.

Pilhofer II², αρ. 549, σ. 667.

Πρωτέας

Λυσιμάχου

ἥρως, [χαῖ]ρε.

Ο Πρωτέας (ο γιος) του Λυσιμάχου. Ἡρώα, χαίρε.

16. Επιτύμβια στήλη του Αρσενίου.

Στον πρώτο στίχο, για την ημερομηνία, σαν να φαίνεται ότι αναγνωρίζεται ένα Π αντί για ένα Τ. Τότε ίσως θα μπορούσε να αποκατασταθεί ένα Σ, το οποίο θα έδινε τη χρονολογία του έτους 280 της Μακεδονικής εποχής, δηλαδή 132/1 μ.Χ. της εποχής του Ακτίου.

Γκριζα μαρμάρινη στήλη. Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε ένα προσεκτικά γυαλισμένο ορθογώνιο, αποκλείοντας την υπόλοιπη επιφάνεια και πλαισιώνεται σφιχτά από μια απλή γραμμή. Πάνω από αυτό υπάρχει ένας κύκλος στον οποίο, παρά τη φθορά της πέτρας, διακρίνεται ακόμη ένα μοτίβο φύλλων κισσού. Η χάραξη είναι αρκετά λεπτή. Βρέθηκε στο χωριό Τούμπα.

Pilhofer II², αρ. 551, σ. 668.

ἔτους · π[σ', μ]-

ηνὸς Αἰ[δυναί]-

ου · Ἀρσ[ενίω(?) Δι]-

οσκουρίδου

5 εὐδαίμονι,

χαῖρε· χ[αῖρε]

καὶ σὺ, τ[ὶς ποτ' εἶ].

Κατὰ το ἔτος ..., κατὰ τον μήνα Αἰδυναίος. Στον ευλογημένο Ἀρσένιο, (τον γιο) του Διοσκουρίδου, (στον οποίο ανήκει ο τάφος). Χαίρε! Χαίρε σε σένα, ὅποιος κι αν εἶσαι.

Το Αἰδυναίος ισοδυναμεί με το Αὐδυναῖος που εἶναι μακεδονικό ὄνομα μήνα, δηλαδή ο τρίτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

17. Επιτύμβια στήλη του Κοζίλα.

ανρ' = 151, αν λάβουμε ως βάση τη Μακεδονική εποχή, ἔχουμε: 151 - 148 = 3, η επιγραφή θα μπορούσε τότε να χρονολογηθεῖ στο 3 μ.Χ. Η χρονολογία του Ακτίου θα ἔδινε: 151 - 31 = 120 μ.Χ.

Η λευκή μαρμάρινη στήλη (Υ 1,60, μ. πάνω 0,27 μ. κέντρο 0,52 μ. κάτω 0,60 μ.) εἶναι κατεστραμμένη στην κορυφή και στο κάτω μέρος. Στο ἄνω τέταρτο αριστερά εἶναι σκαλισμένη ημισέληνος. Κάτω από αυτό υπάρχει η επιγραφή (ὑψος γραμμάτων 0,025 μ.- διάστιχο 0,02 μ.). Αποτελεῖται από 5 στίχους εντός πλαισίου (Υ 0,27 μ., Π 0,42 μ.). Κάτω από την επιγραφή απεικονίζεται στεφάνι.

Βρέθηκε κοντά σε ρωμαϊκό τάφο στο Δαφνούδι.

Pilhofer II², αρ. 553, σ. 672.

Κοζίλας, Dana 2014, 97.

Μέστος, Dana 2014, 219.

Ἔτους · ανρ' · Δαι-

σίου · Κοζίλας

Μέστου, χαῖρε·

vacat

χαῖρε καὶ σὺ παρο-

δίτα.

Το έτος 151 του μήνα Δαισίου. Ο Κοζίλας, (ο γιος) του Μέστου, χαίρε! Χαίρε και σε σένα που περνάς από εδώ.

Η ημισέληνος έχει εσχατολογική σημασία. Ο ήλιος και το φεγγάρι συμβόλιζαν την αιωνιότητα. Η παρουσία τους στις ταφόπλακες μπορεί να αποδοθεί στην επίδραση των ανατολικών λατρειών.

Στον τάφο βρέθηκαν χάλκινα νομίσματα (antoniniani) από το δεύτερο μισό του 3^{ου} αι. μ.Χ., που μας προσφέρουν και το *terminus post quem* για τη χρονολόγηση του τάφου. Η επιτύμβια στήλη είναι επομένως σημαντικά παλαιότερη από τον τάφο και ίσως χρησιμοποιήθηκε ως δεύτερο κάλυμμα του λακκοειδούς τάφου.

18. Επιτύμβια στήλη της Ζηκαλώγης.

Ελληνιστικής Εποχής.

Λίθινη επιτύμβια στήλη που φέρει εγγράφακτο σχηματοποιημένο στεφάνι κάτω από την επιγραφή. Διαστάσεις: Υ 0,61 μ. Π 0,565 μ. Β 0,06-0,09 μ. Υ γραμμάτων 0,02-0,03 μ. Διάστιχο 0,04-0,05 μ.

Βρέθηκε στο Δαφνούδι.

Pilhofer Π², αρ. 554, σ. 673.

Τραλεικειλας, Dana 2014, 387.

Ζηκαλώγη, Dana 2014, 377.

Ζηκαλώγη

Τραλεικείλου.

χαῖρε.

Η Ζηκαλώγη (η κόρη) του Τραλεικείλου (βρίσκεται θαμμένη εδώ). Χαίρε!

19. Επιτύμβια στήλη του Διονυσίου και άλλων. (Εικ. 21)

ηλρ' = 138, εποχή του Ακτίου: 138 - 32 = 106 μ.Χ. και δνσ' = 254, Μακεδονική εποχή: 254 - 148 = 106 μ.Χ.

Επιτύμβια στήλη από λευκό μάρμαρο: Υ 1,70 μ. Π 0,53 μ. Β 0,18 μ. Στο πρώτο μέρος (Υ 0,16 μ.) υπάρχει τρίγωνο σχηματικής αετωματικής επίστεψης (πλάτος έκτυπου στίχου 0,03 μ.) με ένα λουλούδι στο κέντρο και την πρώτη γραμμή της επιγραφής από κάτω. Το δεύτερο μέρος (Υ 0,31 μ.) απεικονίζει τον Θράκα ιππέα που ιππεύει προς τα δεξιά, με τον σκύλο, τον κάπρο, το δέντρο και το φίδι. Στο τρίτο μέρος (Υ 0,31 μ.), το οποίο χωρίζεται από το δεύτερο με ένα κανόνα ύψους 0,05 μ. που περιέχει τον δεύτερο στίχο της επιγραφής, απεικονίζονται τρεις μορφές. Η μία (αριστερά), μια γυναίκα, κάθεται σε έναν πάγκο, κρατώντας το πέπλο της στο αριστερό της χέρι, τα πόδια της στηρίζονται σε ένα σκαμνί. Δεξιά βρίσκεται ένας άνδρας σε ένα κρεβάτι ανάπαυσης. Στο κέντρο υπάρχει ένα χαμηλό τραπέζι με προσφορές και στα δεξιά βρίσκεται η τρίτη

μορφή, ένα γυμνό αγοράκι που παίζει με ένα περιστέρι-παιχνίδι. Αυτοί είναι προφανώς οι άνθρωποι που αναφέρονται στην επιγραφή. Το τέταρτο και τελευταίο μέρος περιέχει τους υπόλοιπους εννέα στίχους της επιγραφής. Τα γράμματα έχουν ύψος 0,025 μ. στον πρώτο στίχο και 0,03 μ. στον δεύτερο στίχο. Το μέγεθος των γραμμάτων μειώνεται σταθερά προς τα κάτω. Διάστιχο 0,02-0,015 μ.

Βρέθηκε στα Απάνω Μέταλλα.

Pilhofer II², αρ. 555, σ. 674.

Μουκασης, Dana 2014, 234.

Παιβης, Dana 2014, 266.

Σουρα, Dana 2014, 338.

[Δι]ογύσιος Διοσκουρίδου

ἤρως, χαῖρε· χαῖρε καὶ σύ, παροδεῖτα.

ἔτους ηλρ τοῦ καὶ

δνσ Ἀπελλαίου α.

5 Διοσκουρίδης Μουκίσου,

φύσει δὲ Παίβου, ζωὸς ἑαυ-

τῷ καὶ Σούρα Μουκάσου

συμβίῳ, τελευτήσαντος

δὲ Διονυσίου υἱοῦ ἐτῶν

10 κβ καὶ Διοσκουρίδου Τόρκου

υἱοῦ ἐτῶν ε, ἀνέθηκεν.

Ο Διονύσιος, (ο γιος) του Διοσκουρίδη. Ἡρώα, χαίρε! Χαίρε και σε σας, που περνάτε από εδώ. Το έτος 138 ή 254, την πρώτη ημέρα του μήνα Απελλαίου. Ο Διοσκουρίδης, (γιος) του Μουκάσου, αλλά φυσικός (γιος) του Παίβου, (έστησε) την στήλη για τον εαυτό του και για τη Σούρα, (κόρη) του Μουκάσου, τη σύζυγό του, εν ζωή. Αφού όμως πέθαναν ο Διονύσιος, ο γιος του, ηλικίας είκοσι δύο ετών, και ο Διοσκουρίδης, (ο γιος) του Τόρκου, ο εγγονός του, ηλικίας πέντε ετών, έστησε (την στήλη).

Ο εναλλασσόμενος χαιρετισμός συναντάται σε αυτή τη μορφή μόνο στους Φιλίππους, πιο συχνός είναι ο χαιρετισμός προς τον περαστικό.

20. Ανάγλυφη επιτύμβια πλάκα λευκού μαρμάρου. (Εικ. 22)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Διαστάσεις: Υ 0,94 μ. Π 0,49 μ. Β 0,18 μ. Στην κορυφή απεικονίζονται έξι κεφάλια σε δύο σειρές. Τα δύο πρώτα κεφάλια της δεύτερης σειράς αναπαριστούν γυναίκες. Κάτω από το δεύτερο γυναικείο κεφάλι αναγράφεται με μικρότερα γράμματα το όνομα Λουσαλά. Τα υπόλοιπα γράμματα έχουν Υ 0,03 μ. και το διάστιχο είναι 0,01-0,005 μ.

Βρέθηκε στα Απάνω Μέταλλα.

Pilhofer Π², αρ. 556, σ. 676.

Δουλης, Dana 2014, 168.

?Λουσαλα, Dana 2014, 203.

vacat Λουσαλα. *vacat*

Κλιò Δουλεου

[έα]υτῆ καὶ τῷ ἰδίῳ [ἀνδρὶ]

[...]ητι καὶ τοῖς τέκ[νοις],

5 [μνή]μης χάριν. ἔ[τους ...],

Λόφου κζ'.

Λουσάλα. Η Κλειώ, (η κόρη) του Δούλη, έχει για τον εαυτό της και για τον σύζυγό της ... και για τα παιδιά της, για χάρη της μνήμης της (επιγραφή). Το έτος ..., την 27η ημέρα του μήνα Λώου.

Το όνομα Λώος είναι μακεδονικός μήνας, ο δέκατος μήνας στο μακεδονικό ημερολόγιο.

21. Επιτύβιο ανάγλυφο του Διουλα και των συγγενών του. (Εικ. 23)

Σύμφωνα με τη διπλή Μακεδονική χρονολογία της, η επιγραφή χαρακτηρίστηκε το έτος 132 μ.Χ. Στην επιγραφή συμπεριλαμβάνεται η λέξη έτους. Πρόκειται για μια διπλή χρονολόγηση, η μία σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου και η άλλη σύμφωνα με την Μακεδονική εποχή. δξρ' σημαίνει 164, δηλαδή $164 - 32 = 132$ μ.Χ. σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου. Το πσ' σημαίνει 280, δηλαδή $280 - 148 = 132$ σύμφωνα με την Μακεδονική εποχή.

Επιτύμβιο ανάγλυφο από γκρίζο μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 1,82 μ. Π 0,60 μ Β 0,14 μ. Επιστέφεται από εγγεγραμμένο αέτωμα. Από κάτω εικονίζονται σε σχήμα τρίγωνο, τρεις κακότεχνες μορφές, τριγυρισμένες από τσαμπιά και κληματόφυλλα, δύο αντρικές στην α' σειρά με πέτασους και γένια και μια γυναικεία και μαντίλα.

Βρέθηκε βόρεια της Νέας Ζίχνης, κοντά στον δημόσιο δρόμο Σερρών-Δράμας.

Pilhofer Π², αρ. 539, σ. 646.

Διουλας, Dana 2014, 143.

Πετουλας/Γετουλας/Τετουλας/Καπετουλας, Dana 2014, 270.

Έτους δξρ' Σεβαστοῦ

τοῦ καὶ πσ', μηνὶ Γ-

ορπιαίου, νομηνία,

Διούλας Κλεώ καὶ Κ-
5 λεώ Διούλα καὶ Γέτου-

λας Διούλα, εὐδαιμον

χαίριν ἀνέθηκαν μν-

ήμιν αὐτό.

Κατά το έτος 164 του Αυγούστου, που είναι επίσης το έτος 280 (της μακεδονικής εποχής), κατά τον μήνα Γορπιαίο, την ημέρα της νέας σελήνης, ο Διούλας, (ο γιος) της Κλεώς, και η Κλεώ, (η κόρη) του Διούλα, και ο Γέτουλας, (ο γιος) του Διούλα, έστησαν αὐτόν τον τάφο με καλό αποτέλεσμα (;)...

Το όνομα Γορπιαίος είναι μακεδονικό όνομα μήνα (ο ενδέκατος στο μακεδονικό ημερολόγιο).

Το Γετουλας είναι ένα θρακικό όνομα, μπορεί να διαβαστεί και ως Πετουλας, Καπετουλας, Τετουλας στη συγκεκριμένη επιγραφή.

Δυσκολότερη είναι η περίπτωση του Κλεώ, το οποίο εμφανίζεται αρχικά σε γενική πτώση και στη συνέχεια — με την ίδια μορφή — σε ονομαστική, στη δοτική ως Κλεούδι και Κλεῦδι, άρα το όνομα ήταν Κλεούς και Κλεύς. Στην περίπτωση του Διούλας Κλεώ, το δεύτερο όνομα πρέπει να ερμηνευθεί ως μητρωνυμικό στη «γενική», δηλαδή ως άκλιτο θηλυκό όνομα. Η ονομαστική δεν είναι Κλεώς (γεν. Κλεώ), διότι η κόρη του Διούλα, η οποία φέρει το όνομα της γιαγιάς της, ονομάζεται Κλεώ Διούλα· αυτήν απεικονίζει η γυναικεία προτομή.

Στην επιγραφή αυτή περιέχονται τα πρόσωπα: ο Διούλας πατέρας του Γετουλα και της Κλεώς και γιος της Κλεώς, η Κλεώ κόρη του Διούλα και εγγόνη της Κλεώς, ο Γέτουλας γιος του Διούλα και εγγόνη της Κλεώς, η Κλεώ μητέρα του Διούλα και γιαγιά του Γέτουλα και της Κλεώς. Συνολικά δηλαδή αναφέρονται τέσσερα πρόσωπα. Η γυναικεία προτομή είναι η Κλεώ κόρη του Διούλα και εγγόνη της Κλεώς. Και τα τέσσερα πρόσωπα έχουν θρακικά ονόματα.

22. Επιτύμβιο ανάγλυφο του Απολλόδωρου.

1^{ος} αι. π.Χ.

Το ανάγλυφο είναι μαρμάρινο και φέρει την αναπαράσταση ενός άνδρα που στέκεται ανάμεσα σε δύο καθιστές γυναίκες. Διαστάσεις: Υ 0,54 μ. Π 0,37 μ. Β 0,14 μ.

Βρέθηκε στον Άγιο Χριστόφορο, χωριό το οποίο βρίσκεται 5 χλμ. βόρεια της Γαζώρου ανάμεσα στην Αναστασιά και το Δαφνούδι.

Pilhofer Π², αρ. 539b, σ. 649.

Βειθυσ, Dana 2014, 40.

Απολόδωρον Βείθυ-

ος Μάρκος ἐκ τῶν

ιδίων *vacat* ἥρωα.

ο Μάρκος (έφτιαξε) με δικά του έξοδα (εδώ) για τον ήρωα Απολόδωρο (γιο) του Βείθυος.

23. Επιτύμβια επιγραφή της Ίουλίας Ίλάρης. (Εικ. 24)

Η επιγραφή χρονολογείται μετά το Διάταγμα του Καρακάλλα (212 μ.Χ.), διότι όλοι οι πρωτοκωμήτες έχουν υιοθετήσει το *gentilicium* Αὐρήλιος.

Μαρμάρινη ελληνική επιγραφή. Το κείμενο αποτελείται από 30 στίχους χαραγμένους στο πάνω μέρος της πλάκας μήκους 0,865 μ., το κάτω μέρος είναι άδειο μήκους 0,265 μ.

Προέρχεται από μια πεδινή περιοχή 1 χλμ. δυτικά του σημερινού χωριού Θολός και 5 χλμ. νοτιοδυτικά του λόφου του Αγίου Αθανασίου, όπου και έχει διαπιστωθεί ότι βρισκόταν η αρχαία Γάζωρος.

Tolia-Christakou 2022, 115-130.

Εισαγωγή (για την κατάληξη -ιλας), Dana 2014, LVII & 86.

Βιθους, Dana 2014, 40.

Βρασης, Dana 2014, 65-66.

Διζαλας, Dana 2014, 151.

Δουλης, Dana 2014, 167.

Παιβης, Dana 2014, 266.

- Αὐ]ρ(ήλιος) < Βρασης Διζαλα πρωτοκωμήτη[ς Γραναρησί-
ων?] Πύδναις Μεγάλαις τοῖς συνπα[ροίοις
χα]ί ρειν· συνέδοξε καὶ ἡμεῖν καὶ [ὕμιν εἰς
μνή]μην τῆς εὐμοίρου Ἰουλίας Ἰλάρη[ς τῆς
5 πρ]αματευτίσση & ἡμῶν δοῦναι ὑμ[ῖν
x]φ < ὥστε ὑμᾶς παρακέειν καὶ ῥοδ[ίζιν
αὐτῇ τῷ παντὶ χρόνῳ ἐγ γένους ὑμετέρο[υ·
ἐάν δὲ μὴ ποιήσητε, τότε δώση τε διπλοῦν τὸ χρήμα,
ὃ ἐλάβετε παρ' ἡμῶν καὶ ἔξστρα προστίμου x φ
10 Αὐρ(ήλιος) < Σακινος Βρασου πρωτοκωμήτης Πυδνῶν Μεγάλων Γρανα-
ρησίοις τοῖς συνπαροίοις χαίρειν· καθὼς συνέδο &
ξε ἡμῖν καὶ ὑμῖν εἰς μνήμην τῆς εὐμοίρου Ἰουλίας Ἰλά-
ρης τῆς πραματευτίσση & ἡμῶν δοῦναι ὑμῖν x [φ < ὥστε ὑ-
μᾶς παρακέειν καὶ ῥοδίζιν αὐτῇ τῷ παντὶ χρόνῳ ἐγ
15 γένους ὑμετέρου· ἐάν δὲ μὴ ποιήσητε, τότε δώσητε δι-
πλοῦν τὸ χρήμα, ὃ ἐλάβετε παρ' ἡμῶν καὶ ἔξστρα προσ-

- τίμου x φ Αὐρ(ήλιος) < Παιβης Βιθυος πρωτοκωμήτης
- Τατιανιτῶν Πύδναις Μικραῖς τοῖς συνπαροίοις
- χαίρειν· συνέδοξε κὲ ἡμῖν καὶ ὑμῖν εἰς μνήμην τῆς εὐ-
- 20 μοίρου Ἰουλίας Ἰλάρης τῆς πραγματευτί(σ)ση ἡμῶν δοῦναι
- ὑμῖν x φ < ὥστε ὑμᾶς παρακέειν καὶ ῥοδίζιν αὐτῇ τῷ παντὶ
- χρόνῳ ἐγ γένους ὑμετέρου ᾧ ἐὰν δὲ μὴ ποιήσῃτε, τότε δώσῃτε
- διπλοῦν τὸ χρήμα, ὃ ἐλάβετε παρ' ἡμῶν καὶ ἔξστρα προστίμου x φ <
- Αὐρ(ήλιος) < Γαῖλας Δουλέους πρωτοκωμήτης Πυδνῶν Μικρῶν Τατια-
- 25 νίτρε τοῖς συνπαροίοις χαίρειν· καθὼς (συν)έν δοξε ὑμῖν
- κὲ ἡμῖν εἰς μνήμην τῆς εὐμοίρου Ἰουλίας Ἰλάρης τῆς πραγμα-
- τευτίσ(σ)ης ἡμῶν δοῦναι ὑμῖν x φ < ὥστε ὑμᾶς παρακέειν
- κὲ ῥοδίζιν αὐτῇ τῷ παντὶ χρόνῳ ἐγ γένους ὑμετέρου ᾧ ἐὰν
- δὲ μὴ ποιήσῃτε, τότε δώσῃτε διπλοῦν τὸ χρήμα, ὃ ἐλάβετε
- 30 παρ' ἡμῶν καὶ ἔξστρα προστίμου x φ.

Το κείμενο της επιγραφής περιέχει τέσσερις επιστολές τοποθετημένες σε ζεύγη. Η πρώτη απευθύνεται από τον πρωτοκωμήτη μιας *κώμης* της οποίας το όνομα δε σώζεται προς τη γειτονική *κώμη* των Μεγάλων Πυδνών δηλώνοντας με τη φράση *συνέδοξε καὶ ἡμεῖν καὶ ὑμῖν*, κοινή απόφασή τους να παραχωρήσουν στην τελευταία το ποσό των πεντακοσίων δηναρίων, προκειμένου να τιμήσουν τη μνήμη της Ἰουλίας Ἰλάρης με τελετουργίες που προσδιορίζονται από τα απαρέμφοτα *παρακέειν* (= παρακαίειν) και *ῥοδίζιν* (= ῥοδίζειν), γνωστά από τη ρωμαϊκή γιορτή Rosalia. Η δεύτερη επιστολή απευθύνεται από τον πρωτοκωμήτη των Μεγάλων Πύδνων προς τους Γραναρησίους επαναλαμβάνοντας με τη φράση *καθὼς συνέδοξε ἡμῖν καὶ ὑμῖν* την κοινή απόφασή τους να χορηγήσουν στην τελευταία το ποσό των πεντακοσίων δηναρίων για τον ίδιο λόγο που αναφέρεται στην πρώτη επιστολή. Οι δύο τελευταίες επιστολές, που ακολουθούν

τον ίδιο ακριβώς τύπο με τις δύο πρώτες, απευθύνονται αντίστοιχα στον πρωτοκωμήτη των Τατιανιτών, στη γειτονική *κώμη* των Μικρών Πυδνών και ο πρωτοκωμήτης των Μικρών Πυδνών στους Τατιανίτες, αναφερόμενος στη χορήγηση του ίδιου ποσού για τον ίδιο σκοπό.

Ο τρόπος με τον οποίο οι *κῶμαι* της τρίτης και της τέταρτης επιστολής απευθύνονται η μία στην άλλη μέσω του πρωτοκωμήτη ενισχύει την υπόθεση ότι η *κώμη* στην πρώτη επιστολή, της οποίας το όνομα δε σώζεται, θα μπορούσε να είναι των Γραναρησίων. Οι τέσσερις επιστολές τελειώνουν κάνοντας αναφορά στην οικονομική ποινή που υποχρεούται να καταβάλει η κάθε *κώμη*, σε περίπτωση που δεν εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της.

Τα ονόματα και τα πατρώνυμα των πρωτοκωμήτων, εκτός από ένα, είναι θρακικά. Όλα ακολουθούν τον ελληνικό τύπο ονοματοδοσίας (το όνομα ακολουθείται από το πατρώνυμο στη γενική πτώση) ενώ του ονόματος προηγείται το *gentilicium* Αὐρήλιος. Πέντε από αυτά, τα ονόματα Βρασης (Βρασου), Διζαλας, Παιβης, Βιθυσ και Δουλης, είναι θρακικά ανθρωπωνύμια και μαρτυρούνται στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Το όνομα του δεύτερου πρωτοκωμήτη, Σακίνος, μαρτυρείται στα λατινικά (Sacinus) και είναι πιθανώς κελτικό. Το ανθρωπωνύμιο Γαῖλας ίσως είναι θρακικό όνομα, δεδομένου ότι η κατάληξη -ίλας είναι αρκετά συχνή μεταξύ των θρακικών ανθρωπωνυμίων (π.χ. Τραλεικιλας).²⁵⁸

Το όνομα της νεκρής, Ἰουλία Ἰλάρη, είναι το μόνο που ακολουθεί τον ρωμαϊκό τύπο ονοματοδοσίας. Η τιμώμενη νεκρή φέρει το αυτοκρατορικό *gentilicium* Ἰουλία, ένας πρόγονός της δηλαδή είχε αποκτήσει τη ρωμαϊκή πολιτεία από την περίοδο του Αυγούστου. Το Ἰλάρη ίσως πρόκειται για παραλλαγή του γνωστού ανθρωπωνυμίου Ἰλάρα/Hilara, το οποίο απαντά σε επιγραφές από όλα σχεδόν τα μέρη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Όλες οι *κῶμαι* που αναφέρονται στην επιγραφή είναι άγνωστες από αλλού. Οι δύο ορίζονται από τα εθνικά Γραναρήσιοι και Τατιανῖται και οι άλλες δύο από τα τοπωνύμια Μεγάλοι Πύδναι και Μικραὶ Πύδναι. Οι τέσσερις αυτές *κῶμαι* ίσως ήταν γειτονικές, λόγω του χαρακτηρισμού τους ως *συμπάροικοι*. Η θέση των *κωμών* ίσως θα πρέπει να αναζητηθεί στην αγροτική περιοχή της Γαζώρου, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με

²⁵⁸ Dana 2014, 86 & 377.

τις επαναλαμβανόμενες αναφορές σε κοινές τους αποφάσεις (*συνέδοξεν ὑμῖν καὶ ἡμῖν*), ενισχύει την υπόθεση ότι οι οικισμοί αυτοί ανήκαν σε *κῶμαι* που βρίσκουν το πλησιέστερο παράλληλό τους στην ίδια περιοχή: Είναι πιθανώς οι *συγκυροῦσαι κῶμαι* του ψηφίσματος των ελληνιστικών χρόνων από τη Γάζωρο (επιγραφή αρ. 1).

Οι τέσσερις αυτοί οικισμοί πρέπει να ήταν γειτονικοί. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι *κῶμαι* κάθε ζεύγους γραμμάτων βρίσκονταν πιο κοντά μεταξύ τους. Η τοπογραφική τους εγγύτητα αποδεικνύεται επίσης από τα τοπωνύμια *Μεγάλαι Πύδναι* και *Μικραὶ Πύδναι*, αλλά κυρίως από το γεγονός ότι όλες οι *κῶμαι* χαρακτηρίζονται ως *σμπάροικοι*. Ο όρος *σμπάροικος* δεν απαντάται επιγραφικά αλλού και στις πηγές χαρακτηρίζει κάποιον που κατοικεί μαζί με κάποιον άλλο στον ίδιο τόπο. Στη συγκεκριμένη επιγραφή όμως αποδίδεται η κοινή ιδιότητα των κατοίκων ως *πάροικοι*, σύμφωνα με το περιεχόμενό της. Είναι πολύ πιθανό, η λέξη *πάροικοι* να χρησιμοποιείται στο κείμενο ως συνώνυμο του λατινικού όρου *coloni*, για να δηλώσει τους ελεύθερους γεωργούς που καλλιεργούσαν μισθωμένη γη. (*colonia partiaria*). Οι ελληνικές επιγραφές της ρωμαϊκής περιόδου στις οποίες ο όρος *πάροικος* εμφανίζεται με σαφή σχέση με την κατοχή γης δεν είναι πολλές.

Στην επιγραφή αρ. 23 δεν αναφέρεται σε ποιον ανήκαν οι *πάροικοι* των τεσσάρων *κωμῶν*. Αυτό που μπορεί να υποθεθεί με σχετική βεβαιότητα είναι ότι καλλιεργούσαν γη, στη διαχείριση της οποίας η Ίουλία Ίλάρη φαίνεται να είχε σημαντικό ρόλο ως πραγματευτής. Η έλλειψη οποιασδήποτε αναφοράς στον ιδιοκτήτη αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο η καλλιεργούμενη γη να μην ήταν ιδιωτική, αλλά να ανήκε στη δημόσια γη της γειτονικής πόλης Γάζωρος ή στην τοπική συμπολιτεία των *Πενταπολιτῶν*, στην οποία η πόλη φαίνεται να εντασσόταν τουλάχιστον κατά την περίοδο των Σεβήρων.

Εάν ισχύει η παραπάνω υπόθεση, τότε η πραγματευτής Ίουλία Ίλάρη ενδέχεται να ενεργούσε ως διαχειρίστρια εκ μέρους της πόλης ή της συμπολιτείας, κάτι που πιθανώς εξηγεί τη χρήση της αντωνυμίας *ἡμῶν*, με την οποία προσδιορίζεται η τιμώμενη αποθανούσα στις τέσσερις επιστολές. Η εκμετάλλευση δημόσιας γης με αντάλλαγμα ποσοστό της παραγωγής δεν ήταν άγνωστη στην περιοχή της ρωμαϊκής Γαζώρου κι αυτό μαρτυρείται σε ένα διάταγμα του 158-159 μ.Χ., το οποίο καθορίζει τα ποσοστά

των προϊόντων που έπρεπε να παραχωρηθούν στο κράτος από τις φυτεύσεις (ἐμφύτευσις) σε δημόσια γη αμπελίων, ελαιώνων και οπωροφόρων δέντρων.²⁵⁹

Δεν αποκλείεται όμως εντελώς η πιθανότητα οι τέσσερις *κῶμαι* να βρίσκονταν εντός των ορίων ενός μεγάλου ιδιωτικού κτήματος. Εάν οι *κῶμαι* της επιγραφής αρ. 23 ανήκαν σε ένα μεγάλο ιδιωτικό κτήμα, το όνομα του γαιοκτήμονα μπορεί να παραλείφθηκε ως αυτονόητο, δεδομένου ότι η επιγραφή ανεγέρθηκε εντός των ορίων της ιδιοκτησίας του.

24. Μαρμάρινο επιτύμβιο ανάγλυφο της Ίουλίας Ίάρας. (Εικ. 25)

Χρονολογείται κατά το α' μισό του 3^{ου} αι. μ.Χ., όπως και η επιγραφή αρ. 23.

Βρέθηκε στην ίδια περιοχή με την επιγραφή αρ. 23, δηλαδή 1 χλμ. δυτικά του σημερινού χωριού Θολός και 5 χλμ. νοτιοδυτικά του λόφου του Αγίου Αθανασίου, όπου και έχει διαπιστωθεί ότι βρισκόταν η αρχαία Γάζωρος.

Tolia-Christakou 2022, 115-130.

Ίούλιος Ψγλας Ίουλίᾳ Ίάρα τóδε σῆμα

μνήμης ἔνεκεν τῆς πρὸς ἀλλήλους

διαθέσεως.

Τυπολογικά και εικονογραφικά κατατάσσεται στα μακεδονικά ανάγλυφα της αυτοκρατορικής περιόδου. Ανεγέρθηκε από τον Ίούλιο Ψγλα στη μνήμη της Ίουλίας Ίάρας.

Τόσο η μορφή των γραμμάτων που είναι ίδια με την προηγούμενη επιγραφή όσο και το ότι και οι δυο προέρχονται από το ίδιο μέρος, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αναφέρονται στο ίδιο πρόσωπο, την Ίουλίᾳ Ίάρα. Το κοινό *gentilicium* της νεκρής με αυτού του Ίουλίου Ψγλα αλλά και η ανέγερση του μνημείου *ἔνεκεν τῆς πρὸς ἀλλήλους διαθέσεως*

²⁵⁹ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

(λόγω της διάθεσής τους ο ένας προς τον άλλον), φανερώνουν ότι ίσως πρόκειται για απελεύθερους της ίδιας οικογένειας, οι οποίοι ζούσαν μαζί ως αντρόγυνο.

Αδιευκρίνιστες επιγραφές

25. Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής (Εικ. 26)

Έχει προταθεί ότι ο β' στίχος μπορεί να αναγράφεται και αλλιώς, όπως του Θεοῦ μνήσθητι, Διονύσι κ.ά.

Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής που βρέθηκε στη Νέα Ζίχνη.

Pilhofer II², αρ. 536, σ. 645.

Ἡ ΔΟΥΛΑ<H>

Θ(ΕΟΥ) ΝΗΣΙ(?).

Η δούλη του Θεού...

26. Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής (Εικ. 27)

Τα σχόλια είναι τα ίδια με την προηγούμενη επιγραφή (αρ. 25).

Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής που βρέθηκε στη Νέα Ζίχνη.

Pilhofer II², αρ. 537, σ. 645.

Ὁ ΔΟΥΛΟΣ

ΘΕΟΥ ΝΗΣΙ(?).

Ο δούλος του Θεού...

27. Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής

Τμήμα αδιευκρίνιστης επιγραφής που βρέθηκε το 1964 σε ένα χωράφι στη Νέα Πέτρα, κοντά στη Γάζωρο.

Pilhofer II², αρ. 542, σ. 653.

ΑΤΑΡΗΚΟ

Επιγραφές από τη Σίρρα και τις γειτονικές θέσεις

Ορόσημα

1. Ορόσημο της εποχής του Τραϊανού. (Εικ. 28)

97-101 μ.Χ.

Ρύθμιση συνόρων από την περίοδο του Τραϊανού (οριοδείκτης). Βρέθηκε στο Νέο Σούλι. Ο Δήμιτσας σημειώνει επίσης *έντετοιχισμένη είς τὸ σχολεῖον αὐτοῦ*.²⁶⁰ Σύμφωνα με τον Σάμσαρη, η πέτρα δεν υπάρχει πλέον σήμερα.²⁶¹ Ωστόσο ξαναβρέθηκε και φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών.

Brélaz και Tirolagos 2016, 147-148.

Brélaz 2014, app. 3, αρ. 5, σ. 385.

Pilhofer II², αρ. 559, σ. 681.

ex auctoritate

Imp(eratoris) · Nervae · Traia-

²⁶⁰ Δήμιτσας 1896, 671.

²⁶¹ Samsaris 1989, 269.

ni · Caesaris · Aug(usti) ·
 Ger(manici) · fines dere-
 5 cti · inter · rem[pu]-
 blicam · col(oniam) · Phi-
 lippiensem · et ·
 Claudianum · Ar-
 temidorum ·
 10 SPC

Με εντολή του αυτοκράτορα Νέρβα Τραϊανού Καίσαρα Αυγούστου Γερμανικού, καθορίστηκαν τα όρια μεταξύ της res publica της αποικίας των Φιλίππων και του Claudianum Artemidorum. ...

Το ορόσημο αυτό που ανακαλύφθηκε στο Νέο Σούλι σχετίζεται με τα σύνορα της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων και την ιδιοκτησία ενός Claudianus Artemidorus, υπό την εξουσία του Αυτοκράτορα Τραϊανού. Η στήλη βρέθηκε στα τέλη του 19^{ου} αι. μ.Χ σε δεύτερη χρήση εντοιχισμένη στο σχολείο στο Νέο Σούλι. Θεωρούνταν χαμένη, αλλά πρόσφατα ανακαλύφθηκε ξανά μέσα στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου του χωριού. Δεν είναι βέβαιο ότι αρχικά ήταν τοποθετημένη στο Νέο Σούλι, καθώς οι λίθοι και τα μνημεία από τους Φιλίππους συχνά μετακινούνταν σε άλλες περιοχές.

Η ύπαρξη της στήλης δεν αποδεικνύει οριστικά ότι η γη που όριζε ανήκε στους Φιλίππους και ήταν αποκομμένη από τον κεντρικό αποικιακό πυρήνα. Η αναφορά στη *res publica coloniae Philippiensis* αναφέρεται στη δημόσια περιουσία της αποικίας, μέρος της οποίας αποτελούσαν κτηματικές ιδιοκτησίες. Επίσης, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η γη βρισκόταν μακριά από το κέντρο της αποικίας, καθώς παρόμοια διατύπωση υπάρχει και σε άλλη στήλη που βρέθηκε στο φαράγγι της Προσοτσάνης, το οποίο ανήκε αδιάλειπτα στα εδάφη των Φιλίππων.

Ο Α. Rizakis πρότεινε ότι ο Claudianus Artemidorus ήταν ξένος προς την αποικία των Φιλίππων.²⁶² Ωστόσο, η απουσία πλήρους ρωμαϊκής ονοματολογικής αναφοράς δεν σημαίνει απαραίτητα ότι δεν ήταν Ρωμαίος πολίτης. Είναι πιθανό να καταγόταν από οικογένεια *peregrini*,²⁶³ η οποία είχε αποκτήσει τη ρωμαϊκή *civitas*. Η γη του μάλλον βρισκόταν εντός των ορίων του *territorium* των Φιλίππων, ανεξάρτητα από την προσωπική του καταγωγή.

Το ορόσημο από το Νέο Σούλι αποτελεί σημαντικό τεκμήριο για την οργάνωση των γαιών στην Ανατολική Μακεδονία. Αν και δεν είναι σίγουρο ότι η περιοχή γύρω από το Νέο Σούλι ανήκε στην αποικία των Φιλίππων, το εύρημα δείχνει τη διοικητική και οικονομική επιρροή των Φιλίππων στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, η αναφορά στον Claudianus Artemidorus υποδηλώνει τη σύνθετη κοινωνική δομή της ρωμαϊκής Μακεδονίας, όπου οι τοπικές ελίτ μπορούσαν να αποκτήσουν ρωμαϊκή πολιτεία και γη.

Επιτύμβιες επιγραφές

2. Επιτύμβια μαρμάρινη στήλη του Δουσκελου.

Εάν η επιγραφή χρονολογείται στο έτος 25, δηλαδή στη βασιλεία του Τιβέριου, τότε ίσως είναι μια από τις παλαιότερες επιγραφές της περιοχής. γορ' = 173, από το οποίο προκύπτει $173 - 148 = 25$ μ.Χ. σύμφωνα με τη Μακεδονική εποχή. Αν υπολογιστεί το 173 σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου, η χρονολόγηση που προκύπτει είναι 141/2 μ.Χ.

Επιτύμβια μαρμάρινη στήλη του Δουσκελου. Η επιγραφή είναι σχεδόν άθικτη και έχει διαστάσεις: 1,50 x 0,70 μ.

Βρέθηκε κατά το όργωμα ενός χωραφιού σε ένα μέρος που ονομάζεται Χατζή Σουλινάρ, λίγα μέτρα νότια του σημερινού χωριού Νέο Σούλι. Η στήλη δεν υπάρχει πια, καταστράφηκε από τον αγρότη που την βρήκε, σύμφωνα με τον Δ. Σαμσάρη, ο οποίος δεν πρόλαβε να την φωτογραφήσει.

²⁶² Rizakis 2006, 126.

²⁶³ Ο λατινικός όρος *peregrini* (*peregrinus*), σημαίνει ξένος ή μη Ρωμαίος πολίτης. Στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι *peregrini* ήταν οι ελεύθεροι κάτοικοι των επαρχιών που δεν είχαν τη ρωμαϊκή πολιτεία/υπηκοότητα (*civitas*). Μπορούσαν, ωστόσο, να αποκτήσουν τη ρωμαϊκή ιθαγένεια, συχνά μετά από υπηρεσία στον ρωμαϊκό στρατό ή μέσω ειδικών διαταγμάτων. Βλ. Νομικές κατηγορίες πληθυσμού.

Pilhofer II², αρ. 560, σ. 683.

Πυρος, Dana 2014, 28.

Για το συνθετικό -σκελ-, Dana 2014, 307.

Ἔτους γορ', Δείου [..].

Δουσκελε Πύρου,

χαῖρε· χαῖρε καὶ σύ,

π<α>ροδῖτα.

Το έτος 173, στις ... ημέρα του μήνα Δίος. Δούσκελος, (γιος) του Πύρου, χαίρε. Χαίρε και σε σένα που περνάς από εδώ!

Το Δεῖος ισοδυναμεί με το Δῖος και είναι όνομα μακεδονικού μήνα, ο πρώτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

3. Επιτύμβιο του Φλάβιου, του Διοσκουρίδη και του Πρόκλου (Εικ. 29)

Κυλινδρική μαρμάρινη επιτύμβια στήλη (Υ 0,70 μ. Διάμετρος 0,40 μ.). Σύμφωνα με τον Καφταντζή, βρέθηκε το 1965 νοτιοδυτικά του Νέου Σουλίου.

Καφταντζής 2009, αρ. 486, σ. 300

Pilhofer II², αρ. 561, σ. 684.

Φλάβιος Δι[οσκουρίδου, Δι-]

οσκουρίδης [Φλαβίου ...]

είου διὰ Φλάβ[ιον ...]

νοῦ καὶ Φλαβ[ι...]

5 ν ἥρωσι μνε[ίας χάριν ...]

κα Φλαβίου

Πρόκλω τ [... καὶ ἑαυτοῖς]

ζῶσι κατασκεύασαν].

Ο Φλάβιος, γιος του Διοσκουρίδη, ο Διοσκουρίδης, γιος του Φλαβίου (έστησε τη στήλη αυτή) για τον Φλάβιο και στον Φλάβιο, στους ήρωες για τη μνήμη τους... Φλαβίου στον Πρόκλο και στους εαυτούς τους, την κατασκεύασαν ενώ ζούσαν...

Επιτύμβιο για τον Φλάβιο, τον Ούλπιο, την Μαντώ, την Κοΐντα και τον Διοσκουρίδη.

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Επιτύμβια μαρμαρίνη στήλη. Κατά τον Δ. Σάμσαρη, η επιτύμβια στήλη που αναφέρεται στον Γ. Καφταντζή ως αρ. 668 στη σ. 420 έχει διαστάσεις: Υ 1,53 μ. και διάμετρο 0,60 μ.

Σύμφωνα με τον Γ. Καφταντζή βρέθηκε στην Αμφίπολη. Έχει υποστηριχτεί στη συνέχεια ότι λανθασμένα τοποθετήθηκε στην Αμφίπολη και ότι βρέθηκε στο Νέο Σούλι. Ο ίδιος τόπος προέλευσης για την επιγραφή αυτή υποστηρίζεται από την Ε. Λεβεντοπούλου-Γιούρη.

Καφταντζής 2009, αρ. 668 σ. 420.

Λεβεντοπούλου-Γιούρη 1965, 468.

Pilhofer II², αρ. 561 σ. 684.

[Φ]λάβιος Διοσκουρί-

δης, Ούλπιος, Μα-

ντω, Κοῖντα,

Φλαβίω Πρόκλω τῷ

5 ἀδελφῷ καὶ Διοσκουρίδ-

ῃ Πύλῃ {Πύλῃ} τῷ πάππῳ

μνήμης χάριν.

Ο Φλάβιος Διοσκουρίδης, ο Ούλπιος, η Μαντώ (και) η Κοῖντα για τον Φλάβιο Πρόκλο, τον αδελφό τους, και για τον Διοσκουρίδη Πύλη (ή ο γιος του Πύλη), τον παππού τους, για χάρη της μνήμης.

Ο Φλάβιος Διοσκουρίδης με τα αδέρφια του Ούλπιο, Κοῖντα και Μαντώ έφτιαξαν αυτή την επιτύμβια στήλη για τον αδελφό τους Πρόκλο Διοσκουρίδη και για τον παππού τους Διοσκουρίδη Πύλη. Η ερμηνεία του Πύλη είναι αμφισβητήσιμη, διότι αν διαβάζει κανείς Πύλη, τότε ο παππούς θα ονομαζόταν Διοσκουρίδης Πύλης, ενώ αν κάποιος διαβάζει Πύλη (χωρίς υπογεγραμμένη), τότε θα πρέπει να μεταφράσει: *Διοσκουρίδης, ο γιος του Πύλη*.

Ο Δ. Σαμσάρης θεωρεί ότι ο Γ. Καφταντζής παρουσίασε κατά λάθος δύο φορές την ίδια επιγραφή, με διαφορετική ανάγνωση κάθε φορά. Πώς γίνεται όμως να είναι η μια πλάκα ακέραιη, και η άλλη μισή κυλινδρική στήλη; Μήπως τελικά είναι δυο επιγραφές σε δυο μνημεία; Είναι απίθανο να πρόκειται για την ίδια επιγραφή, διότι τα δυο κείμενα είναι διαφορετικά. Επομένως πιθανώς είναι δυο επιγραφές σε δυο μνημεία.

4. Η επιτύμβια στήλη του Rufinus και της αδελφής του.

1^{ος}/2^{ος} αι. μ.Χ.

Η επιγραφή του Rufinus, που βρέθηκε σε δεύτερη χρήση σε έναν μύλο κοντά στο χωριό Οινούσσα, προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την προέλευση του προσώπου και τη διοικητική οργάνωση της περιοχής.

Brélaz 2014, app. 3, αρ. 6, σ. 385.

Pilhofer II², αρ. 562, σ. 687.

[...]ius L(uci) f(ilius) Voltinia Rufinus Philipp(is)

vixit annis XXII se vivo [fec(it)]

sibi et D[o]mit{it}iae Rufillae soror(i)

suae.

... *ius Rufinus*, γιος του Λούκιου, από την *Tribus Voltinia*, από τους Φιλίππους, έζησε 22 χρόνια, έκανε (τη στήλη) για τον εαυτό του και για την *Domitiae Rufillae*, την αδελφή του, κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Η επιγραφή περιλαμβάνει τη λέξη *Philippis*, σε αφαιρετική πτώση, κάτι που είναι τυπικό στους τίτλους των αξιωματούχων των Φιλίππων. Ωστόσο, ο *Rufinus* δεν ήταν αξιωματούχος, οπότε η αναφορά αυτή δεν σχετίζεται με κάποιο διοικητικό αξίωμα. Αντίθετα, η λέξη *Philippis* εδώ υποδηλώνει την καταγωγή του *Rufinus*, όπως συνηθιζόταν σε επιγραφές στρατιωτών από τους Φιλίππους που βρίσκονταν μακριά από την πατρίδα τους.

Αν ο *Rufinus* θεώρησε αναγκαίο να αναφέρει την προέλευσή του από τους Φιλίππους, αυτό σημαίνει ότι η επιγραφή δεν βρισκόταν εντός των ορίων της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Η F. Papazoglou τονίζει ότι αυτό δεν αποδεικνύει ότι η περιοχή γύρω από τη Σύρρα ανήκε στους Φιλίππους. Αντίθετα, υποδηλώνει ότι το σημείο όπου είχε στηθεί αρχικά η επιγραφή (είτε στην Οινούσσα είτε κοντά σε αυτήν) ανήκε πιθανότατα στην πόλη των Σερρών όπου ζούσαν *peregrini*, και όχι στην αποικία των Φιλίππων.

Η επιγραφή του *Rufinus* επιβεβαιώνει ότι η Οινούσσα και η γύρω περιοχή δεν αποτελούσαν τμήμα της αποικίας των Φιλίππων, αλλά πιθανότατα ανήκαν στην πόλη των Σερρών. Η αναφορά στους Φιλίππους δείχνει απλώς την καταγωγή του *Rufinus*, όχι κάποια διοικητική σύνδεση του τόπου εύρεσης της επιγραφής με την αποικία.

5. Θραύσμα επιγραφής.

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Τμήμα επιγραφής σε μάρμαρο. Φθαρμένο τμήμα επιγραφής σε μάρμαρο με παράσταση πέντε μορφών ρωμαϊκού τύπου και την προτομή μιας έκτης μορφής που έσπασε, σύμφωνα με την περιγραφή του Γ. Καφταντζή.

Βρέθηκε σε μια θέση που ονομάζεται *Μοναστηριακά κτήματα*. Μεταφέρθηκε στον προαύλιο χώρο του δημοτικού σχολείου της Οινούσσας. Για τον Δ. Σαμσάρη θεωρείται χαμένη.

Pilhofer II², αρ. 564, σ. 689.

[...]ομος Σιρ[ραῖος].

..., από τη Σίρρα.

6. Επιτύμβια στήλη του Κειλη (;). (Εικ. 30)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Στήλη από λευκό μάρμαρο. Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε έξι στίχους, η τρίτη από τις οποίες, γραμμένη με μικρότερα γράμματα, προστέθηκε αργότερα. Διαστάσεις: Υ 0,28 μ. Π 0,32 μ. Β περίπου 0,15 μ. (στη σωζόμενη κατάσταση· αρχικές διαστάσεις περίπου 0,40 x 0,50 ή 0,40 x 0,60 μ.). Υ γραμμάτων 0,03-0,035 μ. Διάστιχο 0,025-0,03 μ.

Βρέθηκε στο σημερινό χωριό Χρυσός (Τοπόλιανη), περίπου 10 χλμ. ανατολικά της πόλης των Σερρών.

Πρόκειται για επιτύμβιο θρακικής οικογένειας, το οποίο ήταν ορατό προς τους περαστικούς και μπορούσαν να διαβάσουν την επιγραφή που είναι γραμμένη στα ελληνικά.

Pilhofer II², αρ. 565, σ. 690.

Εισαγωγή (Βιθυνία), Dana 2014, LXXXI-LXXXII.

Για ονόματα σε -βρης, Dana 2014, 66.

Μαντα (;), Dana 2014, 206.

Πυροβρης, Dana 2014, 269.

Για ονόματα από Πυρ-, Dana 2014, 280.

Πυρουβρης, Πυρουβρες, Dana 2014, 283.

[Κε]ίλης Π[υ]-

[ρ]ουβρεους·

[Πυ]ρουβρες πατήρ

χαῖρε· χαῖρε

5 [καί] σὺ παροδῖ-

[τα· Μ]αντα μήτηρ.

*Ο Κειλης, (ο γιος) του Πυρουβρεους, (βρίσκεται θαμμένος εδώ). Πυρουβρης, ο πατέρας.
Χαίρε! Χαίρε και σε σένα που περνάς από δω! Μαντα, η μητέρα.*

7. Επιτύμβια στήλη του Κετρίζη.

Η χρονολόγηση δορ' = 174 σύμφωνα με τη μακεδονική εποχή οδηγεί στο 26 μ.Χ. Η χρονολογία σύμφωνα με το Άκτιο θα κατέληγε σε 174 - 31 = 143 μ.Χ.

Σε ένα πλαίσιο στο πάνω μέρος της στήλης βρίσκεται η επιγραφή. Κάτω από αυτήν, η διακόσμηση στο σωζόμενο τμήμα της στήλης απεικονίζει ένα εγχάρακτο στεφάνι ή

περιδέραιο τοποθετημένο ανάμεσα σε δύο αμφορίσκους. Διαστάσεις: Υ 0,53 μ. Π 0,53 μ. Β 0,10 μ. Υ γραμμάτων 0,03 μ. Διάστιχο 0,02-0,03 μ.

Βρέθηκε στο Άγιο Πνεύμα.

Pilhofer Π², αρ. 557a, σ. 678.

Κετρίζις, Dana 2014, 85.

Μαντα, Dana 2014, 207

Μεστικένθος, Dana 2014, 214.

Ἔτους δορ' Ὑπερβ[ερε-]

ταίου γ'. Κετρίζις Μεσ-

τικένθου εὐδαί-

μων χαῖρε. χαῖρε καί

5 σύ, παροδῖτα.

Μαντά γυνή.

Το έτος 174, την τρίτη ημέρα του μήνα Υπερβερεταίου. Ο ευτυχισμένος Κετρίζης, (ο γιος) του Μεστικένθου. Χαίρε! Χαίρε και σε σένα που περνάς από εδώ! Η Μαντά, η σύζυγός του, (έστησε την επιτύμβια στήλη)...

Το όνομα Ὑπερβερεταῖος είναι μακεδονικός μήνας, ο πρώτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

Το όνομα Μαντα είναι θρακικό γυναικείο. Απαντάται πολύ συχνά και στον αρσενικό του τύπο. Στον γυναικείο τύπο συναντάται στην Ανατολική Μακεδονία.

8. Επιτύμβια στήλη του Gamicus.

Χρονολογείται ίσως στον 1^ο αι. ή 2^ο μ.Χ. χωρίς καμία βεβαιότητα.

Η στήλη είναι σε σχήμα βωμού και είναι από λευκό κρυσταλλικό μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,34 μ. Π 0,28 μ. Β 0,15 μ. Υ των γραμμάτων 0,025-0,03 μ. Υπάρχει συνένωση των γραμμάτων Ν και D στον 2^ο στίχο. Διάστιχο μεταξύ 1^{ου} και 2^{ου} στίχου 0,03 μ. στη συνέχεια 0,005-0,01 μ.

Brélaz 2014, app. 3, αρ. 8, σ. 386-387.

Zannis 2014, 186 με υποσημ. 863 & 864.

Pilhofer II², αρ. 558, σ. 680.

Gamicu[s]

conduct[or]

an(nis) X,

lib(ertus) Pont[i]

5 Novi SC[...]

Ο Gamicus, ενοικιαστής για 10 χρόνια, απελεύθερος του Pontius Novus, (την είχε φτιάξει).

Ο Gamicus ήταν ένας απελεύθερος πολίτης της οικογένειας των Ponti, η οποία ανήκε στην αριστοκρατία της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Υπηρέτησε για δέκα χρόνια ως *conductor* (διαχειριστής μισθωμένης κρατικής δραστηριότητας). Ο τίτλος *conductor* υποδηλώνει ότι ο Gamicus ήταν υπεύθυνος για μια κρατική εκμετάλλευση που είχε μισθωθεί από το ρωμαϊκό κράτος. Σύμφωνα με τον Δ. Σαμσάρη, η δραστηριότητα αυτή αφορούσε πιθανώς μεταλλεία και λατομεία, τα οποία φαίνεται πως βρίσκονταν κοντά στο Άγιο Πνεύμα.

Ο Gamicus διαχειριζόταν την εκμετάλλευση αυτή για λογαριασμό της οικογένειας των Pontii, μιας ρωμαϊκής οικογένειας γνωστής στη Μακεδονία από τους Στόβους και τη Θεσσαλονίκη. Ένα μέλος της ίδιας *gens* μαρτυρείται επίσης στους Φιλίππους κατά τον 3^ο αι. μ.Χ., όπου τιμήθηκε με αναθηματική επιγραφή από έναν απελεύθερό του.

Ο Δ. Σαμσάρης υποστήριξε ότι η αναφορά στην οικογένεια των Pontii στην επιγραφή του Αγίου Πνεύματος επιβεβαιώνει ότι η περιοχή ανατολικά των Σερρών ανήκε στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων. Αυτό σημαίνει ότι η περιοχή είχε διοικητική και οικονομική σύνδεση με τις ρωμαϊκές αποικίες της Μακεδονίας, ειδικά με τους Στόβους και τους Φιλίππους. Οι Ρωμαίοι ενσωμάτωσαν την περιοχή στη διοικητική τους δομή και επέτρεψαν σε ρωμαϊκές οικογένειες, όπως οι Pontii, να ελέγχουν οικονομικές δραστηριότητες.

Η επιγραφή του Gamicus από το Άγιο Πνεύμα προσφέρει σημαντικά στοιχεία για τη ρωμαϊκή εκμετάλλευση των μεταλλείων στη Μακεδονία. Δείχνει ότι η οικογένεια των Pontii έπαιζε ρόλο στη διαχείριση της τοπικής οικονομίας, αξιοποιώντας τα μεταλλεία μέσω απελεύθερων, όπως ο Gamicus. Η ανακάλυψη αυτή επιβεβαιώνει τη συνεχή σημασία της περιοχής για την παραγωγή πολύτιμων μετάλλων κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Επιπλέον, η παρουσία της οικογένειας των Pontii στην επιγραφή αυτή δείχνει ότι η περιοχή του Αγίου Πνεύματος αποτελούσε μέρος της ρωμαϊκής αποικιακής ζώνης και συνδεόταν οικονομικά και διοικητικά με τη Stobi, τη Θεσσαλονίκη και τους Φιλίππους. Αυτό επιβεβαιώνει τη ρωμαϊκή επιρροή στην Ανατολική Μακεδονία και τη συνέχεια της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της περιοχής κατά τη ρωμαϊκή περίοδο.

Η ταυτότητα της οικογένειας των Pontii, που αναφέρεται στην επιγραφή του Gamicus στο Άγιο Πνεύμα, αποτελεί αντικείμενο συζήτησης μεταξύ των μελετητών. Ο Dušančić προτείνει ότι οι Pontii της επιγραφής σχετίζονται με τη συγκλητική οικογένεια των Pontii της Δαρδανίας, η οποία είχε μεταλλευτικά συμφέροντα στην περιοχή της Ulpiana στην Άνω Μοισία. Προτείνει επίσης ότι ο Gamicus μπορεί να ταυτίζεται με έναν άλλο Gamicus, που ήταν δούλος του C. Iulius Agathopus, ο οποίος διαχειριζόταν μεταλλεία στην Παννονία και σε υπερπόντιες ρωμαϊκές επαρχίες.

Το όνομα Gamicus δεν είναι τόσο σπάνιο ώστε η ταύτιση να θεωρείται αναμφισβήτητη. Για να ισχύει αυτή η θεωρία, θα έπρεπε να υποτεθεί ότι ο Gamicus άλλαξε ιδιοκτήτη και πέρασε από τον C. Iulius Agathopus στην οικογένεια των Pontii. Ο S. Dušančić

εξηγεί αυτή τη μεταβίβαση υποθέτοντας ότι οι Pontii ανέλαβαν τη μίσθωση των μεταλλείων της Μακεδονίας από τον Agathopus.

Από την άλλη, ο τίτλος *conductor* δεν περιορίζεται αποκλειστικά στη διαχείριση μεταλλείων ή λατομείων. Μπορεί επίσης να αναφέρεται σε άλλες κρατικές εκμεταλλεύσεις, όπως αγροκτήματα και αυτοκρατορικά κτήματα που είχαν μισθωθεί σε ιδιώτες. Αν ο Gamicus διαχειριζόταν αγροτικές εκτάσεις αντί για μεταλλεία, τότε η σχέση του με τους Pontii της Δαρδανίας θα ήταν λιγότερο σαφής.

Η παρουσία της λατινικής γλώσσας στην επιγραφή δεν αποδεικνύει απαραίτητα ότι η περιοχή του Αγίου Πνεύματος ανήκε διοικητικά στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων. Σε ελληνικές επαρχίες, ήταν σύνηθες οι δούλοι και απελεύθεροι Ρωμαίων πολιτών από τη Δύση να χρησιμοποιούν λατινικά στις επιγραφές τους.

Όσον αφορά την προέλευση των Pontii στην επιγραφή του Gamicus, αυτή παραμένει ανοιχτό ζήτημα. Μπορεί να συνδέονται με τους Στόβους, τη Θεσσαλονίκη ή τους Φιλίππους, όπως υποστήριξε ο Δ. Σαμσάρης. Ίσως να ανήκουν στη συγκλητική οικογένεια των Pontii της Δαρδανίας, όπως πρότεινε ο S. Dušaníc, εάν διαχειρίζονταν μεταλλεία στη Μακεδονία. Ο τίτλος *conductor* δεν αποδεικνύει ότι επρόκειτο για διαχείριση μεταλλείων, καθώς μπορεί να αφορούσε και αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Επομένως, αν και η θεωρία του S. Dušaníc είναι ενδιαφέρουσα, η σύνδεση με τους Pontii της Δαρδανίας και τα μεταλλεία της Ulpiana δεν είναι απολύτως βέβαιη.

9. Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη του Caius Sertorius. (Εικ. 31)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Η επιγραφή που ανακαλύφθηκε σε ένα χωράφι κοντά στην Οινούσσα αφορά έναν Θράκα στρατιώτη που απέκτησε τη ρωμαϊκή υπηκοότητα (*civitas Romana*) μετά την ολοκλήρωση της στρατιωτικής του θητείας ως υπέας στην *ala Antiana*. Στην κορυφή της στήλης σε μια επιφάνεια 0,30x0,30 υπάρχει το ανάγλυφο με έναν έφιππο.

Brélaz, app. 3, αρ. 7, σ. 387.

Pilhofer II², αρ. 563, σ. 687.

Besideltus, Dana 2014, 33.

Cetrizis, Dana 2014, 430.

C(aius) Sertorius C(ai) f(ilius)

sive Cetrizis,

Besidelti f(ilius), eques

missicius alae

5 Antianae, h(ic) s(itus) e(st).

Ο Γάιος Σερτόριος, γιος του Γαΐου, ο οποίος ονομαζόταν επίσης Κετριζης, γιος του Βεσιδελτου, αποστρατευμένος ιππέας της ίλης Antiana, εδώ είναι θαμμένος.

Ο ιππέας είχε το όνομα Cetrizis, το οποίο είναι θρακικό. Μετά την απονομή της ρωμαϊκής πολιτείας, υιοθέτησε το ρωμαϊκό όνομα γένους (*gentilicium*) Sertorius και απέκτησε πλήρες ρωμαϊκό όνομα.

Το γεγονός ότι χρησιμοποίησε λατινικά στην επιγραφή είναι τυπικό για *peregrini* που είχαν υπηρετήσει στον ρωμαϊκό στρατό. Σε περιοχές όπου η ελληνική γλώσσα ήταν κυρίαρχη, οι βετεράνοι χρησιμοποιούσαν συχνά τα λατινικά στις επιγραφές τους, για να δηλώσουν την ένταξή τους στον ρωμαϊκό κόσμο.

Η χρήση της λατινικής από τον Cetrizis δεν αποδεικνύει ότι η περιοχή όπου βρέθηκε η επιγραφή ανήκε στην αποικία των Φιλίππων. Αν και το όνομα Sertorius απαντάται στην Μακεδονία μόνο στους Φιλίππους, αυτό δεν σημαίνει ότι ο Cetrizis καταγόταν από εκεί. Είναι πιθανό να έλαβε το όνομα από έναν Ρωμαίο αξιωματικό της μονάδας του ή κάποιον που μεσολάβησε για την πολιτογράφησή του.

Η επιγραφή δεν περιέχει στοιχεία που να συνδέουν τον τόπο εύρεσής της με την αποικία των Φιλίππων. Αντίθετα, το γεγονός ότι ο Cetrizis θεώρησε απαραίτητο να δηλώσει τη ρωμαϊκή του ταυτότητα μέσω της επιγραφής δείχνει ότι δεν ήταν εγκατεστημένος στη ρωμαϊκή αποικία, αλλά πιθανότατα στην πόλη των Σερρών.

Η επιγραφή του Cetrizis από την Οινούσσα δεν αποδεικνύει ότι η περιοχή ανήκε στους Φιλίππους, αλλά μάλλον ενισχύει την άποψη ότι οι Σέρρες και η γύρω περιοχή δεν ήταν μέρος της ρωμαϊκής αποικίας. Η χρήση της λατινικής από τον βετεράνο δεν σχετίζεται με τη διοικητική υπαγωγή του τόπου, αλλά αντικατοπτρίζει την κοινωνική του άνοδο και την ένταξή του στον ρωμαϊκό στρατιωτικό κόσμο.

10. Επιτύμβιο ανάγλυφο του Αυρηλίου Τορκουάτου. (Εικ. 32)

3^{ος} αι. μ.Χ.

Το ανάγλυφο είναι φτιαγμένο από λευκό μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,82 μ. Π 0,63 μ. χωρίζεται σε δύο ίσες ζώνες: πάνω αριστερά ο Θράκας ιππέας (Υ 0,35 μ.), δεξιά το κεφάλι μιας γυναίκας θεάς (Υ 0,18 μ.); Στο κάτω μέρος υπάρχουν τέσσερις κεφαλές, δύο ανδρικές και δύο γυναικείες (πιθανώς) (Υ 0,17-0,15 μ.). Κάτω από αυτά βρίσκεται δίστιχη επιγραφή με πολλές συνδέσεις γραμμάτων (Υ των γραμμάτων 0,025 μ.- διάστιχο 0,01 μ.).

Βρέθηκε στο Άγιο Πνεύμα Σερρών, δίπλα στην Οινούσσα.

Pilhofer II², αρ. 557, σ. 677.

Αὐρ(ήλιος) Τορκουᾶτος, Αὐρ(ηλίω) Τορκουάτω τῷ τέκνω
μνεία-
ς χάριν καὶ αἰαντοῖς ζῶσιν.

Ο Αυρήλιος Τορκουάτος (έφτιαξε αυτό το μνημείο) στη μνήμη του γιου του Αυρηλίου Τορκουάτου, και για τους ίδιους ενώ είναι εν ζωή.

Το *αἰαντοῖς* ισοδυναμεί με το *ἐαυτοῖς*. Ο πληθυντικός *ἐαυτοῖς* είναι λογικά δύσκολο να εξηγηθεί στο κείμενο. Το κείμενο παρουσιάζει μόνο δύο μορφές, ενώ το ανάγλυφο παρουσιάζει τέσσερις. Η επιγραφή είναι γραμμένη σαν να ήταν απαραίτητο να

συμπεριληφθεί, εκτός από τον κατονομαζόμενο πατέρα, και η μητέρα, και ίσως ένα άλλο μέλος της οικογένειας, αδελφός ή αδελφή, σύμφωνα με τον πιο συνηθισμένο τύπο.

Επιγραφές από την αρχαία Βέργη και τις γειτονικές θέσεις

Αναθηματικές επιγραφές

1. Επιγραφή για τον Δία και τον βασιλιά Φίλιππο. (Εικ. 33)

Από την μορφή των γραμμάτων προκύπτει η χρονολόγηση στην περίοδο της βασιλείας του βασιλιά Φιλίππου Ε΄, δηλαδή 221-179 π.Χ.²⁶⁴

Επιγραφή για τη θεϊκή λατρεία που αποδόθηκε στον βασιλιά Φίλιππο Ε΄. Διαστάσεις: Υ 0,30 μ. Π 0,26-0,33 μ. Β 0,09 μ.

Βρέθηκε στην περιοχή της αρχαίας Βέργης στον Νέο Σκοπό Σερρών.

Μπόνιας 1997, 479 με πιν. 132 α.

Pilhofer Π², αρ. 568b, σ. 695.

Διὶ

καὶ βασιλῆϊ

Φιλίππῳ

Για τον Δία και τον βασιλιά Φίλιππο.

Επιτύμβιες επιγραφές

2. Επιτύμβια μαρμάρινη πλάκα για τη Volvia Firmina.

²⁶⁴ Μπόνιας 1997, 479 με πιν. 132 α.

Αυτοκρατορικής Περιόδου.

Βρέθηκε στον Νέο Σκοπό (αρχαία Βέργη).

Brélaz 2014, app. 3 αρ. 9, σ. 387-388.

Pilhofer II², αρ. 566, σ. 691.

Volviae · C(ai) · f(iliae) ·

Firminae · defunctae ·

ann(orum) · XVIII · et ·

C(aio) · Volvio Narcisso

5 infelicissimo patri.

Για την Volvia Firmina, την κόρη του Caius, η οποία πέθανε σε ηλικία δεκαοκτώ ετών, και για τον Caius Volvius Narcissus, τον πιο άτυχο πατέρα.

Η επιγραφή που βρέθηκε σε δεύτερη χρήση στον νάρθηκα της εκκλησίας του Αγίου Μοδέστου του Νέου Σκοπού παρουσιάζει ενδιαφέροντα στοιχεία για την κοινωνική και γλωσσική πραγματικότητα της ρωμαϊκής Μακεδονίας.

Η επιγραφή φαίνεται αποσπασματική, καθώς λείπει ο αναθέτης, ενώ τα ονόματα των δύο νεκρών αναγράφονται σε δοτική πτώση. Ο Narcissus περιγράφεται ως *infelicissimus pater* της Firmina, γεγονός που υποδηλώνει ότι η επιγραφή πιθανότατα στήθηκε από ένα άλλο παιδί του, αντί από τη σύζυγό του ή έναν εκτελεστή διαθήκης.

Το όνομα Narcissus είναι ελληνικό, κάτι που συχνά συνδέεται με απελεύθερους στη ρωμαϊκή κοινωνία. Η απουσία οικογενειακής αναφοράς και φυλής ενισχύει την άποψη ότι ο Volvius μπορεί να είχε καταγωγή απελεύθερου, όπως προτείνει η F. Papazoglou. Ωστόσο, το *gentilicium* Volvius είναι εξαιρετικά σπάνιο και δεν καταγράφεται πουθενά

αλλού στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, γεγονός που καθιστά άγνωστη την προέλευση της οικογένειάς του.

Η ύπαρξη λατινικού κειμένου δεν αποδεικνύει ότι ο Νέος Σκοπός ανήκε στους Φιλίππους. Είναι πιθανό η οικογένεια του Volvius να ήταν Ρωμαίοι πολίτες εγκατεστημένοι στην πόλη των Σερρών και όχι στη ρωμαϊκή αποικία. Σε όλη τη ρωμαϊκή Ανατολή, οι Ρωμαίοι πολίτες χρησιμοποιούσαν συχνά τη λατινική στις επιγραφές τους, ακόμα και αν ζούσαν σε περιοχές όπου κυριαρχούσε η ελληνική γλώσσα.

Η επιγραφή από τον Νέο Σκοπό δεν αποτελεί απόδειξη ότι η περιοχή ανήκε στην αποικία των Φιλίππων. Αντίθετα, η χρήση της λατινικής πιθανότατα αντικατοπτρίζει την κοινωνική θέση του Volvius Narcissus ως Ρωμαίου πολίτη, ανεξάρτητα από τη διοικητική υπαγωγή του τόπου.

3. Επιτύμβια επιγραφή του Γούρα.

Ελληνιστικής Περιόδου.

Επιμήκης πορώδης λίθος με αναθύρωση στις πλάγιες πλευρές. Διαστάσεις: Υ 0,54 μ. Π 0,18-0,26 μ. το Βάθος δεν προσδιορίζεται. Υ γραμμάτων 0,015-0,025 μ.

Βρέθηκε στον Νέο Σκοπό.

Pilhofer II², αρ. 567, σ. 691.

Γουρας, Dana 2014, 191.

Σκορου (γεν.), Dana 2014, 308.

Γούρας

Σκόρου.

Ο Γούρας, (γιος του) Σκόρου.

4. Επιτύμβια στήλη με τη διαθήκη του Διοσκουρίδη. (Εικ. 34)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Στήλη από γκρίζο μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,65 μ. Π 0,80 μ. Β 0,005 μ. Δεν δίνονται οι διαστάσεις των γραμμάτων.

Βρέθηκε το 1936 σ' ένα χαμηλό, μακρόστενο λόφο ΝΔ και δίπλα στο χωριό Νέος Σκοπός.

Pilhofer Π², αρ. 568, σ. 692.

Συρος, Dana 2014, 343.

[Δι]οσκουρίδης

Σύρου Όλδηνός ἀπεγέ-

νετο ἐτῶν · ξ' · καὶ ἀπέλιπεν

τῇ Όλδηνῶν κόμη δηνάρια

5 ιε' · ἵνα ἐκ τοῦ τόκου κρατήρ

γεμισθῇ ἔνπροσθε τῆς τα-

φῆς καὶ στεφανωθῇ ἡ ταφή

ἐν ταῖς Μαινάσιν κατ' ἐνιαυτὸν

ἅπαξ· ἐὰν δὲ μὴ ποιήσουσιν, τό-

10 τε ὁ χαλ[κ]ὸς ἔστω τῶν κληρονό-

μων μου. Διοσκουρίδη, χαῖρε.

Ο Διοσκουρίδης, (ο γιος) του Σύρου, Όλδηνός, πέθανε σε ηλικία εξήντα ετών και άφησε δεκαπέντε δηνάρια στην κόμη των Όλδηνών, ώστε να γεμίζει από τους τόκους ένας κρατήρας μπροστά από τον τάφο και να στεφανώνεται ο τάφος μια φορά το χρόνο στις

ημέρες της εορτής των Μαινάδων. Αν όμως δεν το κάνουν (οι Ολδηνοί), τότε τα χρήματα θα περιέλθουν στους κληρονόμους μου. Διοσκουρίδη, χαίρε.

Η ανάλυση της επιγραφής αυτής οδηγεί στο συμπέρασμα ότι έχει τον χαρακτήρα διαθήκης. $\iota\epsilon' = 15$, θεωρείται ταπεινό ποσό. Ένα ταπεινό ποσό αφήνεται στην κοινότητα της κώμης των Ολδηνών με τον όρο, ότι από τους τόκους του, κάθε χρόνο σε μια καθορισμένη γιορτή των Μαινάδων θα γεμίζει με κρασί ένας κρατήρας μπροστά στον τάφο του διαθέτη και θα στεφανώνεται ο ίδιος ο τάφος. Εάν οι όροι αυτοί δεν τηρηθούν, τα χρήματα θα επιστραφούν στους κληρονόμους του διαθέτη.

Οι Μαινάδες αναφέρονται άλλες δυο φορές στη Μακεδονία. Η σύνδεση μεταξύ της γιορτής στον τάφο και της ημέρας των Μαινάδων είναι αξιοσημείωτη και παραπέμπει μάλλον στις μεταθανάτιες δοξασίες των οπαδών του Διονύσου.

5. Επιτύμβιο ανάγλυφο του Δίζα.

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Στο ανάγλυφο απεικονίζεται ο Θράκας Ιππέας (Υ 0,29 μ.). Βρέθηκε τυχαία στον Νέο Σκοπό. Ο ιππέας καλπάζει προς τα δεξιά, κρατώντας μια πλωτή χλαμύδα. Στη δεξιά γωνία εμφανίζεται ένας κάπρος. Κάτω από την παράσταση υπάρχει επιτύμβια επιγραφή, σε ιδιαίτερα φθαρμένη κατάσταση.

Pilhofer II², αρ. 568a, 695.

Δεντις, Dana 2014, 121.

Διζας, Dana 2014, 146.

Δεντις Δίζα τῷ τέ-

κνῷ μνήμης χάριν.

Ο Δεντις για τον Δίζα το παιδί του, στη μνήμη του.

6. Επιτύμβιο μνημείο του Κόλπου. (Εικ. 35)

Πρώιμων Ελληνιστικών Χρόνων.

Διαστάσεις: Υ 0,70 μ. Π 0,40 μ. Β 0,90 μ. Υ γραμμάτων 0,046-0,06 μ. Διάστιχο 0,03 μ.

Βρέθηκε στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας που είναι στο νότιο άκρο του σημερινού χωριού Παραλίμνιο που ανήκει στην περιοχή της αρχαίας Βέργης.

Pilhofer Π², αρ. 569, σ. 696.

Βάλλα 2006, 700 με εικ. 35.

Κίμας, Dana 2014, 86.

Κόλπος, Dana 2014, 88

Κόλπος

Κίμα.

Κόλπος (γιος του) Κίμα.

Τα ονόματα Κίμα και Κόλπος είναι θρακικά.

Επιγραφές από τον Δραβήσκο

Συμβόλαιο αγοράς

1. Συμβόλαιο αγοράς. (Εικ. 36)

Χρονολογείται πιθανώς στον 4^ο αι. π.Χ.

Στήλη από λευκό μάρμαρο σπασμένη σε δύο κομμάτια. Διαστάσεις: Υ 0,20 μ. Π 0,23 μ. Β 0,06 μ. Υ γραμμάτων 0,015 μ. Π. 0,012 μ. Απόσταση μεταξύ των γραμμάτων 0,01 - 0,002 μ. Διάστιχο 0,002 μ.

Βρέθηκε κοντά στον Δραβήσκο.

Καφταντζής 2009, αρ. 568, σ. 352-353.

Pilhofer II², αρ. 575, σ. 701.

Ίνδας, Πονσία, Σβούβας, Σέλης, Πελκείας, Κρίσης, Φάνων, Βραμάτις

(;)Βραματις, Dana 2014, 65.

Βρασης, Dana 2014, 65.

Δουλης, Dana 2014, 167.

(;)Ινδας, Dana 2014, 197.

(;)Πελκείας, Dana 2014, 269.

[...]ο[--]ανα[ς τ]ὸ [ψιλ-]

[ὸ]ν τῶν τε βατέων ΓΣΙ :

ἔγγυος Ἰνδας Πο-

ν(σία). Σβούβα τὸ ψιλόν

5 τῶν τε βατέων Σ< : ἔγ-

γυος Σέλης Πελκεία.

Κρίσης τῶν τε βα-

[τ]έων τὸ ψιλόν : Σ< : ἔγ-

γυος Φάνων : Σ Γ : Ἰνδα-

10 ς τῶν τε βατέων τὸ ψ-

[ιλ]Jon : ΣΣΔΠ : ἔγγυος Δ-

[ούλ]ης Βραμάτιδος

[...]

Σύμφωνα με τον Γ. Καφταντζή, η χρήση του ακροφωνικού αριθμητικού συστήματος, κατατάσσει την επιγραφή ανάμεσα στον 5^ο και 2^ο αι. π.Χ. Είναι πιθανή η χρονολόγηση στον 4^ο αι. π.Χ. με βάση το σχήμα των γραμμάτων.

Πρόκειται για αποσπασματικά σωζόμενο ομαδικό συμβόλαιο αγοραπωλησίας χωραφιών, απ' το οποίο διασώθηκαν κάποια ονόματα αγοραστών και εκείνα των αντίστοιχων εγγυητών, όχι όμως του πωλητή. Εικάζεται, ότι ο πωλητής θα πρέπει να είναι το Δημόσιο και όχι κάποιος γαιοκτήμονας. Αυτή η διανομή γαιών ίσως είναι αναδασμός μετά από την κατάκτηση του τόπου, π.χ. απ' τους Μακεδόνες, αν κρίνουμε απ' τα μικτά ονόματα (θρακικά, μακεδονικά) των συμβεβλημένων.

τὸ ψιλόν τῶν τε βατέων: Αν είχε διατηρηθεί η αρχή της επιγραφής, θα ήταν εφικτό το τι θα μπορούσε να σημαίνει. Σύμφωνα με τον Γ. Καφταντζή *τὸ ψιλόν* σημαίνει το εκχερσωμένο ενώ πάλι σύμφωνα με τον ίδιο το *βατέων* σημαίνει γη.

Το *ἔγγυος* εμφανίζεται αρκετές φορές, ακολουθούμενο από ένα όνομα σε ονομαστική πτώση. Αυτό υποδηλώνει μια νομική συναλλαγή την οποία εγγυάται ένας *εγγυητής*.

Δέκα είναι τα πρόσωπα της επιγραφής: Ινδας, Βραματις, Βρασης, Δουλης, Πελκειας (θρακικά) και Πονσία, Σβούβας, Σέλης, Κρίσης, Φάνων (ελληνικά).

Ορόσημα

2. Μιλλιάριο της Εγνατίας Οδού. (Εικ. 37)

Αυτοκρατορικής Περιόδου.

Τρεις επιγραφές, η μία στα λατινικά, σε λευκό μάρμαρο. Στη βάση της στήλης υπάρχει κυκλική βάθυνση για τη στερέωσή της. Υ 1,25 μ. Διάμετρος 0,30 μ.

Βρέθηκε στον Δραβήσκο.

Pilhofer II², αρ. 571, σ. 698.

α + β επιγραφή:

IF[—]ΣΕ[—]Υ(?)ΑΜΙΥΟΣΓΑ[— —]

ΘΕΝΠ ΓορδιανΠΠC[— — — —]

ΟUC Εὐτυ[χεῖ —]ΔCOU[— — —]

COI[— — —] cons(ul) [— — — —]

5 [— — — — —]ΛCOU[— — — — —]

[— — — — —]SIΔYE[— — — — —]

[— — — — —] fil(ius) [— — — —]

γ επιγραφή:

[— —]I[—]IPT[— — — —]

[— —]CAEΓ[— — — — —]

[— —] νουμηνίαν [— —]

[— — —]CTNUIE[— — —]

5 ἔτ[ο]υς [— — — — —]

[—] Δύ[σ]τρ[ου — — —].

Σύμφωνα με τον Δ. Σαμσάρη, οι δυο επιγραφές είναι στα ελληνικά και η μια στα λατινικά έχοντας διαφορετικής μορφής γράμματα και ύψος γραμμάτων. Η τρίτη επιγραφή δείχνει ότι έχει αντικατασταθεί δυο φορές και αυτό μπορεί να φανεί επειδή ξεκινάει από τη βάση της στήλης.²⁶⁵ Ο ίδιος υποστηρίζει ότι είναι μιλλιάριο και

²⁶⁵ Samsaris 1989, 291.

υποδεικνύει την ύπαρξη ενός δρόμου, ο οποίος οδηγούσε από την Αμφίπολη στην ενδοχώρα της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα έως την Ηράκλεια Σιντική.²⁶⁶

Στις α + β επιγραφές το όνομα του αυτοκράτορα φαίνεται ότι είναι Γορδιανός. Επίσης, διακρίνονται, όσο είναι εφικτό, οι λέξεις *Εὐτυχεῖ, consul* και *filius*. Στη γ επιγραφή μπορούν να διαβαστούν οι λέξεις *νουμηνίαν, ἔτους* και *Δύστρον*. Και οι τρεις επιγραφές είναι πολύ φθαρμένες.²⁶⁷

Επιτύμβιες επιγραφές

3. Επιτύμβιο επίγραμμα της Αὔγης.

Με βάση το σχήμα των γραμμάτων χρονολογείται στον 4^ο/3^ο αι. π.Χ.

Βάση από λευκό μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,22 μ. Π 0,56 μ.

Βρέθηκε στον Δραβήσκο.

Pilhofer Π², αρ. 570, σ. 697.

[Φεῦ] ἀδίκως, Αὔγη, δόξας πρ[ὸ θέρ]ο[υς μ]οι ἀν[εῖλες].

[ἀ]μφ' ἀρετῇ τοιάδ' εἰς πόσιν ἦσθα δάμαρ

[φ]έγγος ὀρῶσα· ἀνθ' ὧν σε τάφῳ Διονύσιος αὖ[ξεω]

[σ]φζόμενος φιλίαν ἦν πρέπον εἰς ἄλοχον.

Αλίμονο! Άδικα, Αὔγη, μου στέρησες τη λάμψη μου πριν από την ώρα της ωριμότητας. Στην αρετή ήσουν τέτοια για τον σύζυγό σου, μια σύζυγος που βλέπει το φως. Γι' αυτό, ο Διονύσιος, σε τιμώ με έναν τάφο, κρατώντας μαζί μου την αγάπη που αξίζει στη σύζυγο.

²⁶⁶ Samsaris 1989, 303.

²⁶⁷ Samsaris 1989, 291.

4. Στήλη με κατάλογο ονομάτων. (Εικ. 38)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Διαστάσεις: Υ 1,63 μ. Π 0,40 μ. Β 0,20 μ. Υ των γραμμάτων 0,05-0,03 μ. απόσταση μεταξύ των γραμμάτων 0,01 μ. Διάστιχο 0,05-0,02 μ.

Βρέθηκε το 1963 δυτικά της κεντρικής πλατείας του σημερινού χωριού Δραβήσκος.

Pilhofer II², αρ. 572, σ. 698.

Βιζης, Dana 2014, 62.

Διζαπης, Dana 2014, 152.

Τωρκος, Dana 2014, 374.

Ζιπυρων, Dana 2014, 404.

Μαν (;), Dana 2014, 416.

Διζάπης Διο[σ]-

κουρίδου, Διο[σ]-

κουρίδης Ζιπύρον-

τος, Τώρκος Βίζη,

5 Σάνβος Δίζα

καὶ Μαν[... Διοσ]κουρί-

δου, [...].

Διζαπης, (ο γιος) του Διοσκουρίδη, Διοσκουρίδης, (ο γιος) του Ζιπυρουντος, Τωρκος, (ο γιος) του Βιζη, Σανβος, (ο γιος) του Διζα, και Μαν(τας;), (ο γιος) του Διοσκουρίδη...

Ο κατάλογος των ονομάτων είναι γραμμένος στην ελληνική γλώσσα αλλά τα ανθρωπωνύμια που περιέχει στο σωζόμενο τμήμα είναι θρακικά, εκτός από το Διοσκουρίδης που είναι ελληνικό.

5. Επιτύμβια επιγραφή σε ακανόνιστη πέτρα.

Χρονολογείται το 132 μ.Χ. σύμφωνα με την Μακεδονική εποχή ή το 248 μ.Χ. σύμφωνα με την εποχή του Ακτίου. πσ' σημαίνει 280, που σύμφωνα με την Μακεδονική εποχή δίνει $280 - 148 = 132$ μ.Χ.

Βρέθηκε στην περιοχή του Δραβήσκου. Το 1967 μεταφέρθηκε στο Κοινοτικό κατάστημα Δραβήσκου.

Pilhofer II², αρ. 573, σ. 700.

ἔτους πσ',

[Α]ὐδ[ηναίου](?).

Το έτος 280, (την ... ημέρα) του μήνα Αυδηναίου ...

Το όνομα Αὐδηναῖος είναι μακεδονικό όνομα μήνας, ο τρίτος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου.

6. Επιτύμβια στήλη από λευκό μάρμαρο. (Εικ. 39)

2^{ος}/3^{ος} αι. μ.Χ.

Επιτύμβια στήλη από λευκό μάρμαρο. Διαστάσεις: Υ 0,42 μ. Π 0,45 μ. Β 0,16 μ. Υ των γραμμάτων 0,05 μ. Απόσταση μεταξύ των γραμμάτων 0,01 μ. Διάστιχο 0,02 μ.

Βρέθηκε στον Δραβήσκο.

Pilhofer II², αρ. 576, σ. 702.

[...]. Δι-

[οσκο]υρίδης

[...]ζης, ἥρως,

[χαῖ]ρε.

... Διοσκουρίδης... Ἡρώα, χαίρε!

7. Ανάγλυφη ενεπίγραφη στήλη, πιθανώς επιτύμβια, από λευκό μάρμαρο. (Εικ. 40)

Pilhofer II², αρ. 574, σ. 701.

Τμήμα ανάγλυφης ενεπίγραφης στήλης, πολύ φθαρμένη επιγραφή κάτω από ανάγλυφο λευκού, λεπτόκοκκου μαρμάρου. Σώζεται μόνο το κάτω μέρος του ανάγλυφου, στο οποίο διακρίνονται τα πόδια μιας καθιστής μορφής ντυμένης με χιτώνα που φτάνει μέχρι τα πόδια. Στα δεξιά, διακρίνεται μια δεύτερη, πολύ μικρότερη μορφή που κρατάει κάτι στα χέρια της. Διαστάσεις: Υ 0,24 μ. Π 0,29 μ. Β 0,03 μ. Υ γραμμάτων 0,025 μ. Απόσταση μεταξύ των γραμμάτων 0,035 μ. Διάστιχο 0,025 μ.

Βρέθηκε στον Δραβήσκο. Το 1967 μεταφέρθηκε στο Κοινοτικό κατάστημα Δραβήσκου.

----ρομ . . σ --

----ωνι . υ -----

ΤΑΦΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Κυκλικό ταφικό ανάγλυφο από την Πεντάπολη (Εικ. 41)

Στη θέση *Λυο Μύλοι*, σε μικρή απόσταση ανατολικά του σημερινού χωριού Πεντάπολη,²⁶⁸ βρέθηκε ένα κυκλικό ταφικό ανάγλυφο της εποχής του Αλέξανδρου Σεβήρου, όπως μας πληροφορεί η επιγραφή που περιβάλλει την ανάγλυφη παράσταση. Σήμερα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο των Σερρών με αριθμό ευρετηρίου 293. Το μνημείο είναι λαξευμένο σε λευκό μάρμαρο με σκούρες γκριζωπές φλεβώσεις και μέτριους κόκκους. Το μάρμαρο αυτό είναι πιθανό να προέρχεται από το λατομείο που αναφέρει ο Δ. Σαμσάρης στην περιοχή του Αγίου Πνεύματος, το οποίο απέχει 14,5 χλμ. ανατολικά της Σίρρας και μικρή απόσταση βόρεια της Πεντάπολης. Πολλά γλυπτά που προέρχονται από την περιοχή της Σίρρας, της Γαζώρου αλλά και των λοιπών γύρω περιοχών ίσως έχουν κατασκευαστεί από το μάρμαρο αυτό.²⁶⁹

Το μνημείο κοσμεύεται από την παράσταση μιας οικογένειας· ενός άνδρα, μιας γυναίκας και του μικρού τους γιου μέσα σε κυκλικό πλαίσιο. Σώζεται μαζί με το έμβολο στερέωσής του. Η διάμετρός του είναι 0,58 μ., το πάχος του 0,07 μ. και το πλάτος του μετώπου 0,03 μ. έως 0,035 μ. Το έμβολο στερέωσης έχει πλάτος 0,19 μ., ύψος 0,10 μ. ενώ το πάχος του είναι ίδιο με το κυκλικό τμήμα του μνημείου. Η κατασκευή του μπορεί να τοποθετηθεί στο πρώτο μισό του 3^{ου} αι μ.Χ., σύμφωνα με το λόγο της διαμέτρου προς το πάχος του που είναι περίπου 8,3. Αυτό έχει προκύψει από τη μελέτη των κυκλικών ανάγλυφων κατά την οποία ο λόγος αυτός με το πέρασμα του χρόνου γίνεται μεγαλύτερος με αποτέλεσμα τα ανάγλυφα να λεπταίνουν περισσότερο.²⁷⁰

Πάνω από το κυκλικό πλαίσιο υπάρχουν τρεις μικροί τόρμοι, οι οποίοι ίσως να προορίζονταν για την υποδοχή συνδέσμων που στερέωναν το γλυπτό σε τοίχο. Είναι ακόμα άγνωστος ο τρόπος που ήταν στημένα τα κυκλικά ανάγλυφα της Μακεδονίας των αυτοκρατορικών χρόνων γιατί κανένα από αυτά δε βρέθηκε *in situ*.²⁷¹ Οι τρεις αγαλμάτινες μορφές που ομοιάζουν με προτομές και περιβάλλονται από το κυκλικό ακόσμητο πλαίσιο αποδίδονται σε χαμηλό ανάγλυφο. Η περιοχή ανάμεσα στο

²⁶⁸ Για τις αρχαιολογικές θέσεις που έχουν βρεθεί κοντά στην Πεντάπολη από τα νεολιθικά χρόνια έως και τα αυτοκρατορικά βλ. Γραμμένος και Φωτιάδης 1980, 18. Κουκούλη 1969 (ΑΔ 23), 360. Βάλλα 2003, 845.

²⁶⁹ Για το λατομείο αυτό βλ. Σαμσάρης 1978.

²⁷⁰ Ιωακειμίδου 2009, 134 με υποσημ. 4.

²⁷¹ Για το ζήτημα της στερέωσης των γλυπτών βλ. Ιωακειμίδου 2009, 137 με υποσημ. 11.

ανάγλυφο και το πλαίσιο είναι κοίλη. Το κάτω μέρος της ανάγλυφης παράστασης ορίζεται από μία οριζόντια χορδή που δεν διακόπτει τις μορφές όπου και υπάρχει επιγραφή.²⁷²

Η σειρά των μορφών έτσι όπως βλέπει κάποιος το ανάγλυφο από αριστερά προς τα δεξιά είναι ως εξής: αριστερά απεικονίζεται ένας γενειοφόρος άνδρας με ύψος κεφαλής 18,5 μ., δεξιά μια γυναίκα με ύψος κεφαλής 17,5 μ. ενώ ανάμεσά τους σε ψηλότερο επίπεδο και σε μικρότερο μέγεθος βρίσκεται ένα νεαρό αγόρι με ύψος κεφαλής 13,5 μ. Τα τρία μέλη της οικογένειας φορούν χιτώνα και ιμάτιο.²⁷³ Κοινά χαρακτηριστικά των τριών που πιθανολογεί τη σύνθεση μιας οικογένειας είναι η κλίση των φρυδιών προς τα κάτω, η παράλληλη πορεία τους προς τα λεπτά βλέφαρα και η μικρή τους απόσταση από τα αμυγδαλωτά τους μάτια.²⁷⁴

Τα μαλλιά του άνδρα αποδίδουν βοστρύχους, είναι κοντά και σχηματίζουν ένα είδος καπέλου που αρμόζει αφύσικα στο πρόσωπό του. Στο μέτωπο απολήγουν σε τόξο που κάνει καμπύλη προς τα κάτω, υποχωρούν στους κροτάφους και καταλήγουν στο ύψος των αυτιών κάνοντας πάλι καμπύλη. Ένα ατομικό του χαρακτηριστικό αποτελεί η γραμμή του πάνω χείλος του, η οποία σχηματίζει γωνιώδεις καμπυλώσεις ενώ το κεντρικό του τμήμα καλύπτει αρκετά το κάτω χείλος. Τα γένια του δεν έχουν πλαστικότητα, αντίθετα αποτυπώνονται με κοντά και αραιά χτυπήματα από καλέμι στο πρόσωπό του. Τα αυτιά του είναι ανύπαρκτα, όπως και των άλλων δύο μελών.²⁷⁵

Το πρόσωπο της γυναίκας, όπως και του άνδρα, είναι ωοειδές με μικρό στόμα, στενά χείλη και μεγάλη μύτη. Κάτω χαμηλά στα πτερύγια της μύτης της ξεκινούν αυλακώσεις, οι οποίες υποδηλώνουν ότι έχει περάσει την πρώτη της νεότητα. Στα ανάγλυφα της Μακεδονίας των αυτοκρατορικών χρόνων οι γυναίκες παρουσιάζονται ιδεαλιστικά, νέες με λείο πρόσωπο χωρίς ρυτίδες.²⁷⁶ Τα μαλλιά της σχηματίζουν χωρίστρα στη μέση, φέρουν ελαφρούς κυματισμούς και στεφανώνουν το τριγωνικό της μέτωπο. Έτσι όπως έρχονται τεντωμένα στα αυτιά της είναι πιθανό να ήταν δεμένα στη βάση του κρανίου, κάτι το οποίο δεν είναι σίγουρο, διότι δεν υπάρχει εικόνα από την πίσω μεριά του ανάγλυφου. Τα αυτιά της, τα οποία δεν διακρίνονται και ίσως έχουν

²⁷² Ιωακειμίδου 2009, 135.

²⁷³ Ιωακειμίδου 2009, 135.

²⁷⁴ Lagogianni-Georgakarakos 1998, 21-22.

²⁷⁵ Περισσότερες λεπτομέρειες για το πορτρέτο του άνδρα βλ. Ιωακειμίδου 2009, 135-136 με υποσημ. 8.

²⁷⁶ Lagogianni-Georgakarakos 1998, 21-22.

παραληφθεί, διακοσμούνται με ενώτια που φέρουν διμερή απόληξη σε μορφή σταγόνας. Στο λαιμό της φοράει περιδέραιο με ψηφίδες κυκλικής και τετράγωνης διατομής εναλλάξ.²⁷⁷

Ο γιος έχει κι αυτός ωοειδές πρόσωπο. Τα μαλλιά του σχηματίζουν βοστρύχους, οι οποίοι δηλώνονται με κυματοειδείς εγχαράξεις που έχουν κατεύθυνση προς τα κάτω. Στο μέτωπο και τους κροτάφους σχηματίζεται ένα συνεχές τόξο που δημιουργεί καμπύλη προς τα επάνω. Είναι άγνωστο ποια από τις τρεις μορφές ήταν ο νεκρός, γιατί δεν υπάρχει σχετική επιγραφή η οποία να το αναφέρει αυτό.²⁷⁸

Από το ακόσμητο πλαίσιο, το έμβολο στερέωσης και τους τόρμους στο πάνω μέρος του κυκλικού πλαισίου πιθανολογείται πως το ανάγλυφο πατούσε σε βάση και προβαλλόταν σε τοίχο στον οποίο ήταν στερεωμένο. Έτσι μπορούσε να το δει κάποιος μόνο από μπροστά. Κάτω από τις μορφές, στο ακόσμητο μέρος του ανάγλυφου σώζεται μια επιγραφή που αναφέρει την ημέρα της ανέγερσής του. Το πρώτο μέρος αυτής της επιγραφής αναπτύσσεται στο μέτωπο του κυκλικού πλαισίου περιβάλλοντας την εικονιστική παράσταση. Από την επιγραφή στο μέτωπο του κυκλικού πλαισίου σώζεται το εξής κείμενο²⁷⁹:

[..... ...] νσ' Σεβαστοῦ τοῦ κ[... ..] του ἑβδομηκοστοῦ

Και συνεχίζεται οριζόντια κάτω από τις μορφές:

τριακοσιαστοῦ Πανήμου η'

Το μνημείο έχει χρονολογηθεί και με τα δύο χρονολογικά συστήματα, της Ακτιακής χρονολόγησης που εφαρμοζόταν στην ρωμαϊκή αυτοκρατορία από τη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.) κι έπειτα και της Μακεδονικής χρονολόγησης που ήταν σε χρήση ύστερα από τη δημιουργία της Επαρχίας της Μακεδονίας (148/147 π.Χ.). Το ανάγλυφο φέρει τον πλήρη τύπο χρονολόγησης. Έτσι στα γράμματα που λείπουν στην αρχή μπορεί να συμπληρωθεί η λέξη *Ἔτους* και στα γράμματα πριν το Σεβαστοῦ μπορεί να αναγνωριστεί το έτος σύμφωνα με την Ακτιακή χρονολόγηση. Μετά από το οριστικό άρθρο ακολουθεί το *καὶ* και μετά από αυτό υπάρχει η Μακεδονική χρονολόγηση ολογράφως με τον μήνα και την ημέρα. Από τη Μακεδονική χρονολογία μπορεί να

²⁷⁷ Ιωακειμίδου 2009, 136 με υποσημ. 10.

²⁷⁸ Ιωακειμίδου 2009, 137.

²⁷⁹ Ιωακειμίδου 2009, 138.

προκύπτει το 380-370 δηλαδή 223-233 μ.Χ. Από τη χρονολογία του Ακτίου προκύπτει το 250-260 δηλαδή 219-229 μ.Χ. Τα τρία γράμματα που λείπουν από τη μονάδα της Μακεδονικής χρονολογίας ίσως συμπληρώνουν τη λέξη είτε ως *[πρώ]του* είτε ως *[τρί]του*. Επειδή η δεύτερη επιλογή είναι πιθανότερη, σύμφωνα με το πλάτος του τμήματος που είναι αποκρουσμένο, το πρώτο γράμμα της χρονολόγησης του Ακτίου ίσως είναι το *έπιλον* ή το *ζήτα*. Το μνημείο δηλαδή ανεγέρθηκε πιθανώς το 224 μ.Χ. ή το 226 μ.Χ. σύμφωνα με την χρονολόγηση του Ακτίου και κατά την περίοδο 370-376 μ.Χ. σύμφωνα με την Μακεδονική χρονολόγηση. Η επιγραφή μπορεί να συμπληρωθεί ως εξής:²⁸⁰

[Ἔτους ε ή ζ] νσ΄ Σεβαστοῦ τοῦ κ[αὶ πρῶ ή τρί]του ἑβδομηκοστοῦ

τριακοσιαστοῦ Πανήμου η΄

Από την τεχνοτροπία των μορφών του ανάγλυφου δεν μπορεί να γίνει σύγκριση με τα μεγάλα ολόγλυφα έργα της εποχής του Αλέξανδρου Σεβήρου (222-235 π.Χ.) στην οποία ανήκει σύμφωνα με την επιγραφή λόγω της προχειρότητας της κατασκευής του. Η κόμμωση της γυναίκας είναι πολύ απλή και δεν ακολουθεί τα αυτοκρατορικά πρότυπα. Αυτό σε συνδυασμό με το ότι η πίσω όψη της δεν είναι ορατή αποτελεί δυσκολία για την ένταξη του μνημείου σε ένα χρονολογικό πλαίσιο. Η χωρίστρα στη μέση πάνω από το μέτωπο εμφανίζεται και σε άλλα μακεδονικά ανάγλυφα προγενέστερων ή μεταγενέστερων εποχών, τα οποία όμως φέρουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους. Η κόμμωση του άνδρα μπορεί οδηγήσει χρονολογικά στην τρίτη και τέταρτη δεκαετία του 3^{ου} αι. μ.Χ. Αντίθετα, η απόδοση του γενιού του δεν συναντάται σε αυτοκρατορικά πορτρέτα της εποχής αυτής. Ίσως αποτελεί ένδειξη μεταγενέστερης επέμβασης ή απλά προχειρότητα του ανάγλυφου. Δεν μπορεί πάντως να αποτελέσει χρονολογικό κριτήριο. Η ίδια δυσκολία στη χρονολόγηση βάσει τεχνοτροπίας αντιμετωπίζεται και σε άλλα ανάγλυφα χαμηλής καλλιτεχνικής ποιότητας από την Οδομαντική αλλά και την υπόλοιπη Μακεδονία των αυτοκρατορικών χρόνων.²⁸¹

Από τα μέχρι τώρα ευρήματα που έχουν έρθει στο φως προκύπτει ότι η περιοχή της Πεντάπολης έχει ζωή από τα νεολιθικά χρόνια μέχρι σήμερα.²⁸² Είναι άγνωστο όμως

²⁸⁰ Περισσότερη ανάλυση για τη χρονολόγηση της επιγραφής βλ. Ιωακειμίδου 2009, 138-139.

²⁸¹ Ιωακειμίδου 2009, 139-140.

²⁸² Για τις αρχαιολογικές θέσεις που έχουν βρεθεί κοντά στην Πεντάπολη από τα νεολιθικά χρόνια έως και τα αυτοκρατορικά βλ. Γραμμένος και Φωτιάδης 1980, 18. Κουκούλη 1969 (ΑΔ 23), 360. Βάλλα 2003, 845.

σε ποιο μέρος βρισκόταν ο οικισμός στον οποίο ζούσε η συγκεκριμένη οικογένεια. Επίσης είναι άγνωστο εάν ο οικισμός αυτός βρισκόταν στη θέση της σημερινής Πεντάπολης κι εάν ανήκε στην αγροτική περιοχή της πόλης των Σερρών ή στο *territorium* των Φιλίππων. Το δεύτερο ερώτημα προκύπτει από μια ενεπίγραφη στήλη της εποχής του Τραϊανού που βρέθηκε στο Ν. Σούλι. Η επιγραφή αυτή είναι στα λατινικά και αποτελεί όριο του *territorium* των Φιλίππων με την ιδιωτική γη κάποιου Αρτεμιδώρου.²⁸³

Το ζήτημα αυτό θα αναλυθεί σε άλλο υποκεφάλαιο²⁸⁴ με ικανοποιητικότερη όλων την άποψη του Α. Ριζάκη, ο οποίος υποστηρίζει πως η ενεπίγραφη αυτή στήλη χώριζε το κτήμα του Αρτεμιδώρου από ένα τμήμα των ιδιοκτησιών της αποικίας, εκτός του *territorium* των Φιλίππων, μέσα στα όρια της *συμπολιτείας* της Πεντάπολης.²⁸⁵ Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο οικισμός ανήκει στην περιοχή αυτής της ένωσης. Ίσως να προέρχεται από την περιοχή της Σίρρας που ήταν η ισχυρότερη. Δεν αποκλείεται όμως να ανήκει και στην περιοχή της Γαζώρου.

Ταφικά ανάγλυφα από το Μελενικίτσι

Επτά επιτύμβια ανάγλυφα χρονολογημένα στον 2^ο και 3^ο αι. μ.Χ. βρέθηκαν στη θέση Λεγκίνιτσκο στην περιοχή του Μελενικιτσίου.²⁸⁶ Το Μελενικίτσι βρίσκεται ανατολικά του Στρυμόνα και βορειοδυτικά της Σίρρας, σε απόσταση από αυτήν περίπου δώδεκα χλμ. Η θέση Λεγκίνιτσκο δυο χλμ. περίπου ανατολικά-βορειοανατολικά του Μελενικιτσίου έχοντας έκταση περίπου 200 στρέμματα. Αρχαιολογικά ευρήματα που προέρχονται από τη θέση αυτή μαρτυρούν την ύπαρξη οικισμού, ο οποίος έχει συνεχή κατοίκηση από την Εποχή του Σιδήρου έως τα αυτοκρατορικά χρόνια. Ο οικισμός άνθισε κατά τη διάρκεια των ρωμαϊκών χρόνων ενώ δεν έχει γίνει ακόμα η ταύτισή του λόγω έλλειψης συστηματικών ανασκαφών στην περιοχή και μη επαρκών στοιχείων.²⁸⁷

Τα ανάγλυφα είναι λαξευμένα σε λευκό μάρμαρο με μέτριους κόκκους του οποίου η προέλευση ίσως είναι από το λατομείο που αναφέρει ο Δ. Σαμσάρης, το οποίο

²⁸³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

²⁸⁴ Βλ. Το *territorium* των Φιλίππων.

²⁸⁵ Rizakis 2006, 123-129.

²⁸⁶ Ιωακειμίδου 2018, 195.

²⁸⁷ Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016, 175-179.

υποστηρίζει ότι βρίσκεται στην περιοχή του Αγίου Πνεύματος.²⁸⁸ Σε όλα τα ανάγλυφα απεικονίζονται οικογένειες από τις οποίες οι μορφές είναι ντυμένες με χιτώνα και ιμάτιο ενώ κάποιες από τις γυναίκες φορούν περίτεχνα κοσμήματα προβάλλοντας έτσι την οικονομική ευχέρεια της οικογένειας.²⁸⁹

Τα ανάγλυφα βρίσκονται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών και εδώ αναφέρονται με την αρίθμηση του ευρήματος που τους έχει δοθεί. Στο επιτύμβιο ανάγλυφο με αριθμό καταλόγου Λ171 (Εικ. 42) απεικονίζεται οικογενειακή σκηνή, η σύνθεση της οποίας αναπτύσσεται από τα αριστερά προς τα δεξιά και περιλαμβάνει γενειοφόρο ανδρική μορφή (πιθανώς τον πατέρα), γυναικεία μορφή (τη μητέρα) και δύο νεαρές θήλεις μορφές (τις κόρες). Είναι ορθογώνιο με χαμηλό εγγεγραμμένο αέτωμα και ίσως ήταν εντοιχισμένο σε ταφικό μνημείο. Αριστερά κάτω διακρίνεται το πάνω μέρος του *ήρωα ιππέα*, η κεφαλή του οποίου μοιάζει του πατέρα και αποτελεί δεύτερο τρόπο απόδοσής του που του προσέδιδε ηρωική υπόσταση.²⁹⁰ Ο συνδυασμός αυτός συναντάται και σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας.²⁹¹ Το ανάγλυφο τοποθετείται χρονολογικά στον 2^ο αι. μ.Χ. σύμφωνα με τον τύπο της κόμμωσης και του γενιού του πατέρα, τον τρόπο απόδοσης της κόμης όλων των μορφών. Η κόμμωση της μητέρας ομοιάζει με τις κομμώσεις της Φαυστίνας της νεότερης, οι οποίες δημιουργήθηκαν περίπου τα 160 μ.Χ.²⁹²

Το ανάγλυφο με αριθμό καταλόγου Λ285 (Εικ. 43) φέρει τέσσερις μορφές, διατεταγμένες σε δύο επάλληλες ζώνες. Πρόκειται για ορθογώνιο λίθο, του οποίου η οπίσθια όψη έχει κατεργαστεί, ενώ το πάχος του μειώνεται ελαφρώς προς τη βάση. Κι αυτό είναι πιθανό να ήταν εντοιχισμένο σε κτιστό ταφικό μνημείο.²⁹³ Στην άνω ζώνη της σύνθεσης απεικονίζονται οι γονείς, ενώ στην κάτω ζώνη παριστάνονται τα τέκνα της οικογένειας, από τα οποία διατηρούνται μόνον οι κεφαλές. Στην οριζόντια ταινία που διαχωρίζει τις δύο ζώνες είναι χαραγμένη η εξής επιγραφή:²⁹⁴

²⁸⁸ Για το λατομείο βλ. Σαμσάρης 1978.

²⁸⁹ Ιωακειμίδου 2018, 195.

²⁹⁰ Ιωακειμίδου 2018, 195.

²⁹¹ Για άλλα παραδείγματα από τη Μακεδονία του συνδυασμού ιππέα-μορφών βλ. Lagogianni-Georagarakas 1998, 33-34 αρ. 17, 78-79 αρ. 86, 84-85 αρ. 96, 91 αρ. 109.

²⁹² Για τη Φαυστίνα τη νεότερη δημιουργήθηκαν εννέα εικονιστικοί τύποι. Για τους εικονιστικούς της τύπους βλ. αναλυτικά Χιώτη 2012, 513-514 & 521.

²⁹³ Σβέρκος 2001, 49 με υποσημ. 4.

²⁹⁴ Ιωακειμίδου 2018, 195.

Δημόκριτος Διοσκουρίδου

ζῶν αὐτῷ καὶ τῇ γυναικὶ ἀνέθη-

Μω- μνήμης χάριν κε

μῶ

Από τη μορφή των γραμμάτων²⁹⁵ σε συνδυασμό με την κόμμωση της μητέρας που παραπέμπει στις κομμώσεις της Φαυστίνας της νεότερης²⁹⁶ και την κόμμωση με το γένι του πατέρα καθώς και την απόδοση των χαρακτηριστικών των προσώπων το ανάγλυφο μπορεί να χρονολογηθεί στο δεύτερο μισό του 2^{ου} αι. μ.Χ.²⁹⁷ Σύμφωνα με την επιγραφή, το μνημείο ανέγειρε (ἀνέθηκεν) ο Δημόκριτος, γιος του Διοσκουρίδη, για τον μελλοντικό ενταφιασμό του, τον ενταφιασμό της συζύγου του Μωμωσ και ίσως των δύο τέκνων τους αγνώστων ονομάτων. Το όνομα Δημόκριτος απαντάται για πρώτη φορά στην περιοχή των Σερρών, είναι όμως γνωστό από άλλες περιοχές της Μακεδονίας. Παρ' όλα αυτά, συναντάται στις επιγραφές της περιοχής ως πατρώνυμο του Δημοκρίτου Διοσκουρίδη, όπως και στο όνομα της συζύγου του Δημοκρίτου Μωμῶ.²⁹⁸

Ακόμα ένα ταφικό κυκλικό ανάγλυφο προέρχεται από την ίδια περίπου χρονική περίοδο και αποτελείται από δύο συνανήκοντα κομμάτια, το Λ124 και το Λ159 (Εικ. 44). Ο κρόταφος του ανάγλυφου είναι ακόσμητος αλλά δουλεμένος, σε αντίθεση με το μέτωπο που φέρει πλούσια διακόσμηση με αστράγαλο και σχοινόμορφο μοτίβο.²⁹⁹ Η πίσω όψη του είναι δουλεμένη. Σε αυτό εικονίζεται μια ευκατάστατη, απ' ότι φαίνεται από την επιμέλεια του ανάγλυφου, οικογένεια σε δυο ζώνες, στην πάνω οι γονείς και στην κάτω τα παιδιά. Το ανάγλυφο μπορεί να χρονολογηθεί στα χρόνια του Ελαγαβάλου (203-222 μ.Χ.). Η χρονολόγηση αυτή προκύπτει από το συνδυασμό ορισμένων χαρακτηριστικών, όπως είναι τα μεγάλα μάτια με τα τονισμένα βλέφαρα, η κόμη και το γένι του πατέρα που σχηματίζει βοστρύχους με πλαστικό όγκο, τα

²⁹⁵ Σβέρκος 2001, 50.

²⁹⁶ Χιώτη 2012, 513-514 & 521.

²⁹⁷ Ιωακειμίδου 2018, 195-196.

²⁹⁸ Σβέρκος 2001, 51 με υποσημ. 11 & 12.

²⁹⁹ Το μοτίβο αυτό συναντάται και αλλού στη Μακεδονία, βλ. Lagogianni-Georgakarakos 1998, 114 αρ. 156.

διακοσμητικά μοτίβα σε όλο το ανάγλυφο αλλά και ο λόγος του πάχους του πλαισίου προς τη διάμετρο του ανάγλυφου που είναι 1/8.³⁰⁰

Το Λ173 (Εικ. 45 & 46) είναι ένα ελεύθερο κυκλικό ανάγλυφο από το οποίο σώζεται το μεγαλύτερο κάτω μέρος του κι ένα συνανήκον θραύσμα που αναγράφει τη λέξη *ζῶσιν*, η οποία ήταν αριστερά της γυναικείας κεφαλής. Στο ανάγλυφο απεικονίζονται, από τα αριστερά προς τα δεξιά, ανδρική μορφή και δίπλα της γυναικεία, ενώ σε χαμηλότερο επίπεδο, στο προσκήνιο ανάμεσά τους, παριστάνεται νεαρό αγόρι. Πάνω από το αγόρι διακρίνεται μικρογραφική γυναικεία μορφή με αγαλμάτινη απόδοση, η οποία φέρει ποδήρη χιτώνα και πατά σε χαμηλό βάθρο. Η ιδιότυπη απεικόνισή της ενδέχεται να υποδηλώνει πρόσφατο θάνατο και να λειτουργεί ως εικονογραφική διαφοροποίηση τιμητικού ή αποχαιρετιστήριου χαρακτήρα.³⁰¹ Είναι όμως πολύ πιθανό η μορφή αυτή να αποτελεί έναν δεύτερο τρόπο απεικόνισης μιας από τις υπόλοιπες μορφές του ανάγλυφου, κάτι που έχει προκύψει από τη μελέτη άλλων παρόμοιων έργων του μέσου ρου του Στρυμόνα.³⁰² Κάτω από το μικρό αγόρι υπάρχει μια μπάλα με την οποία πιθανολογείται ότι έπαιζε μικρός.³⁰³

Η μορφή των γραμμμάτων³⁰⁴ από την επιγραφή και ο λόγος του πάχους του πλαισίου προς τη διάμετρο του ανάγλυφου (1/8) μπορούν να χρονολογήσουν το ανάγλυφο στις αρχές του 3^{ου} αι. μ.Χ. Με τη χρονολόγηση ταιριάζουν η κόμη του αγοριού και το πρόσωπό του με την πλαστικότητα του στόματός του.³⁰⁵

Στο κυκλικό ανάγλυφο με αριθμό καταλόγου Λ80 (Εικ. 47) απεικονίζονται τέσσερις μορφές, διατεταγμένες από τα αριστερά προς τα δεξιά: ανδρική μορφή, δίπλα της νεαρό αγόρι σε όρθια στάση και στη συνέχεια δύο γυναικείες μορφές. Η οπίσθια επιφάνεια του λίθου παρουσιάζει αδρή κατεργασία, γεγονός που ενδεχομένως υποδηλώνει ότι το

³⁰⁰ Αυτό αναφέρθηκε και στο κυκλικό ανάγλυφο από την Πεντάπολη. Ο λόγος δηλαδή αυτός κατά τη διάρκεια των χρόνων μικραίνει κι έτσι τα κυκλικά ανάγλυφα γίνονται όλο και πιο λεπτά. Ιωακειμίδου 2018, 198.

³⁰¹ Ιωακειμίδου 2018, 198 με υποσημ. 22.

³⁰² Ιωακειμίδου 2018, 198 & 201 με υποσημ. 44.

³⁰³ Ιωακειμίδου 2018, 198. Για την απεικόνιση της μπάλας και σε άλλα έργα βλ. Lagogianni-Georgakarakos 1998, 115 αρ. 118.

³⁰⁴ Παρόμοια μορφή γραμμμάτων φέρει άλλο ένα ανάγλυφο από την περιοχή των Σερρών που έχει χρονολογηθεί στην πρώιμη εποχή των Σεβήρων, βλ. Lagogianni-Georgakarakos 1998, αρ. 128.

³⁰⁵ Ιωακειμίδου 2018, 198.

ανάγλυφο προοριζόταν για ελεύθερη τοποθέτηση. Στο κάτω μέρος της σύνθεσης χαράσσεται δίστιχη επιγραφή:³⁰⁶

Νικόπολις Διονυσίῳ τῷ υἱῷ καὶ

τοῖς ἐγγύοις μνείας χάριν

Το ύψος των γραμμάτων είναι 0,013-0,015 μ., η απόσταση μεταξύ των γραμμάτων 0,007–0,01 μ. και το διάστιχο 0,007–0,01 μ. Σύμφωνα με την επιγραφή, κάποιος (είτε άνδρας είτε γυναίκα, γιατί το όνομα Νικόπολις είναι και γυναικείο και ανδρικό) αφιέρωσε το μνημείο αυτό στην μνήμη των θανόντων μελών της οικογένειάς του, του γιου του Διονυσίου και των εγγονών του. Πιθανολογείται πως το πρόσωπο με το όνομα Νικόπολις μπορεί να ήταν ο παππούς ή η γιαγιά της οικογένειας. Το όνομα Νικόπολις δεν μαρτυρείται σε κανένα άλλο ανάγλυφο από την περιοχή της Οδομαντικής,³⁰⁷ επομένως βάσει της εικονιστικής παράστασης και της συχνότητας της εμφάνισής του σε γυναικείες μορφές μπορεί να θεωρηθεί ότι ίσως είναι γυναικείο.

Με το όνομα Νικόπολις είναι πιθανό να ονομάζεται η τρίτη γυναικεία μορφή προς τα αριστερά, διότι έχει λίγο μεγαλύτερο μέγεθος από την άλλη γυναικεία μορφή. Ο Διονύσιος³⁰⁸ ίσως είναι ο γενειοφόρος άνδρας, ο πρώτος από αριστερά. Το νεαρό αγόρι που εικονίζεται δίπλα του θα μπορούσε να ταυτίζεται με τον εγγονό της αναθέτριας, καθώς διαφοροποιείται μορφολογικά από τις λοιπές μορφές: πατά σε χαμηλή βάση και αποδίδεται ως προτομή σε έντονη προβολή, γεγονός που ενισχύει την ιδιαίτερη εικονογραφική του έμφαση. Όπως και σε άλλα ανάγλυφα από τη Μακεδονία³⁰⁹ έτσι κι εδώ συμβαίνει αυτή η διαφοροποίηση της απεικόνισης ενός μικρού παιδιού, η οποία ίσως να θέλει να δηλώσει τη θλίψη για τον πρόωρο χαμό του και έχει τιμητικό χαρακτήρα. Η νεαρή γυναίκα στα δεξιά είναι πιθανό να είναι η εγγονή της αναθέτριας.³¹⁰

Η χρονολόγηση σύμφωνα με την τεχνοτροπία των μορφών είναι δύσκολη, διότι αποδίδονται σχηματοποιημένες συνοπτικά σε χαμηλό ανάγλυφο. Παρ' όλα αυτά, βάσει

³⁰⁶ Ιωακειμίδου 2018, 199.

³⁰⁷ Ιωακειμίδου 2018, 199 με υποσημ. 29.

³⁰⁸ Το όνομα Διονύσιος συναντάται πολύ συχνά στη Μακεδονία και είναι θεοφόρο ελληνικό, βλ. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 3.

³⁰⁹ Για τα άλλα ανάγλυφα από τη Μακεδονία με τη διαφοροποίηση της απεικόνισης μικρών παιδιών βλ. Lagogianni-Georgarakakos 1998, 31-32 αρ. 13, 78 αρ. 85, 81 αρ. 90, 90-91 αρ. 108, 111 αρ. 150.

³¹⁰ Ιωακειμίδου 2018, 199.

ορισμένων τυπολογικών χαρακτηριστικών, όπως είναι η κόμη του άνδρα και του αγοριού που φαίνεται σαν μια ενιαία μάζα και ορίζεται στο μέτωπο με εγχάρακτη γραμμή, οι βόστρυχοι αυτών των δύο και το γένι του άνδρα, μπορούν να δώσουν μια χρονολόγηση στην εποχή των στρατιωτικών αυτοκρατόρων περί το 235-251 π.Χ. Με αυτή τη χρονολόγηση ταιριάζει και ο λόγος του πάχους του πλαισίου προς τη διάμετρο του ανάγλυφου (1/9).³¹¹

Δύο ακόμη θραύσματα μαρμάρινων αναγλύφων εντοπίστηκαν στη συγκεκριμένη θέση. Πρόκειται για ιδιαίτερα φθαρμένα τμήματα, με σωζόμενο ύψος 0,17–0,18 μ. Το πρώτο, με αριθμό καταλόγου Λ267 (Εικ. 48), παριστά γενειοφόρο μεσήλικα άνδρα και μπορεί να χρονολογηθεί στο δεύτερο τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ., βάσει του τύπου της κόμης. Στο δεύτερο θραύσμα, Λ256 (Εικ. 49), πιθανώς απεικονίζεται γυναικεία μορφή, τα χαρακτηριστικά της οποίας παρουσιάζουν ομοιότητες με εκείνα του ανδρικού προσώπου από το Λ267. Υπάρχει το ενδεχόμενο τα δύο αυτά θραύσματα να προέρχονται από το ίδιο ανάγλυφο, καθώς το ύψος των κεφαλών τους είναι συγκρίσιμο.³¹²

Από την εμφάνιση των ταφικών αυτών ανάγλυφων μαζί με υπόλοιπα ευρήματα³¹³ στην περιοχή του Μελενικιτσίου προκύπτει ότι υπήρχε ένα ρωμαϊκό νεκροταφείο, το οποίο θα συνδέεται με κάποιον αρχαίο οικισμό.³¹⁴ Μάλιστα, η εξαιρετική ποιότητα ορισμένων από αυτών των γλυπτών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο οικισμός αυτός θα πρέπει να ήταν σημαντικός, χτισμένος σχετικά κοντά στο δρόμο ανατολικά του Στρυμόνα που συνέδεε την Αμφίπολη με την Ηράκλεια Σιντική.³¹⁵ Η θέση του ενισχύει ακόμα περισσότερο την σημασία του οικισμού αυτού.

Όσον αφορά την σύσταση του πληθυσμού, εκτός από τα ελληνικά ονόματα (Δημόκριτος, Διοσκουρίδης³¹⁶) που απαντούν στις επιγραφές, υπάρχει κι ένα θρακικό (Μωμω³¹⁷), το οποίο εντάσσεται στα προελληνικά -επειδή οι αυτόχθονες είχαν θρακική προέλευση- και έχει ευρεία διάδοση στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη.³¹⁸ Στον

³¹¹ Ιωακειμίδου 2018, 200.

³¹² Ιωακειμίδου 2018, 200.

³¹³ Για τα υπόλοιπα ευρήματα που ήρθαν στο φως στην περιοχή του Μελενικιτσίου βλ. Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016, 175-198.

³¹⁴ Σβέρκος 2001, 48.

³¹⁵ Για αυτόν τον δρόμο βλ. Zannis 2014, 110

³¹⁶ Για το ελληνικό θεοφόρο ανθρωπωνύμιο Διοσκουρίδης βλ. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

³¹⁷ Για το ανθρωπωνύμιο Μωμω βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

³¹⁸ Σβέρκος 2001, 51-52.

οικισμό είναι πιθανό να ζούσαν Έλληνες και Θράκες. Είναι γνωστή η παράλληλη χρήση ελληνικών, προελληνικών και κατ' επέκταση θρακικών ονομάτων στις ίδιες οικογένειες από άλλες επιγραφές της περιοχής αλλά και ολόκληρης της Μακεδονίας.³¹⁹

Οι εικονογραφικές επιλογές των εργαστηρίων του Μελενικισίου δε διαφέρουν από αυτές των άλλων εργαστηρίων της Μακεδονίας και ιδιαίτερα της περιοχής της Σίρρας και κατ' επέκταση της Γαζώρου που συμπεριλαμβάνει και την Πεντάπολη. Απεικονίζονται συνήθως προτομές και παραστάσεις με ήρωα ιππέα. Ενδιαφέρουσα είναι η εμφάνιση μιας ολόσωμης μορφής ανάμεσα σε προτομές στο ανάγλυφο Λ173. Συνδυασμός σπάνιος σε περιοχές της Μακεδονίας αν και έχει εμφανιστεί σε ανάγλυφο στην Σίρρα, τον Λευκόνα, την Φλώρινα και την Λυγκιστίδα, ενώ είναι συχνός τύπος στο Sandanski που βρίσκεται στο μέσο ρου του Στρυμόνα. Από αυτό φαίνεται ότι υπάρχουν καλλιτεχνικές επαφές μεταξύ των εργαστηρίων του Μελενικισίου, της Σίρρας, της Λυγκιστίδας αλλά και με τους οικισμούς του μέσου ρου του Στρυμόνα π.χ. Sandanski και Ηράκλεια Σιντική.³²⁰

Ο τύπος του κυκλικού ανάγλυφου ήταν αγαπητός στο Μελενικίσι και την γύρω περιοχή. Κυκλικό ανάγλυφο βρέθηκε και στην Πεντάπολη, όχι όμως της ίδιας ποιοτικής τεχνοτροπίας με αυτών του Μελενικισίου. Ανάγλυφα του ίδιου τύπου και της ίδιας υψηλής ποιότητας βρέθηκαν στη Σίρρα, το Σιδηρόκαστρο και το Sandanski. Αυτό μαρτυρεί την ύπαρξη επικοινωνίας μεταξύ των εργαστηρίων αυτών των περιοχών, οι οποίες φαίνεται ότι δεν αγνόησαν ανάλογα προϊόντα της Κεντρικής Μακεδονίας. Για παράδειγμα, πιο ποιοτικά κυκλικά ανάγλυφα προέρχονται και από τη Θεσσαλονίκη.³²¹

Έτσι, προκύπτει ότι κατά την περίοδο των αυτοκρατορικών χρόνων στην περιοχή του Μελενικισίου υπήρχαν εργαστήρια παραγωγής επιτύμβιων ανάγλυφων, τα οποία βρίσκονταν σε επαφή με αυτά της Σίρρας, του Σιδηροκάστρου, της Λυγκιστίδας αλλά και με το Sandanski και την Ηράκλεια Σιντική. Εργαστήρια οργανωμένα και επανδρωμένα με έμπειρους καλλιτέχνες εξοικειωμένους με το καλλιτεχνικό ρεπερτόριο

³¹⁹ Σβέρκος 2001, 51 υποσημ. 14, 15 & 16.

³²⁰ Ιωακειμίδου 2018, 201 με υποσημ. 43 & 44.

³²¹ Ιωακειμίδου 2018, 202 με υποσημ. 49, 50 & 51.

που επικρατούσε στη Μακεδονία, και ικανούς να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των ευκατάστατων κατοίκων του οικισμού.³²²

³²² Ιωακειμίδου 2018, 202.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η περιοχή της κοιλάδας του Στρυμόνα διαθέτει πολλούς φυσικούς πόρους, γι' αυτό είχε προσελκύσει διαχρονικά πολλούς και διάφορους αποίκους και διεκδικητές. Από την εποχή της κυριαρχίας των Παίωνων ο Ηρόδοτος (5^{ος} αι. π.Χ.), εξιστορώντας ένα περιστατικό το οποίο έδωσε στον Δαρείο Α' την αφορμή να δώσει εντολή στον Μεγάβαζο να εκδιώξει τους Παίονες και να τους μεταφέρει στην Ασία, επιτρέπει να στοιχειοθετήσουμε έναν κατάλογο από τις κυριότερες οικονομικές ασχολίες τους. Ο ίδιος αναφέρεται στις διάφορες εργασίες που έκανε η αδερφή των Παίωνων Πίγρη και Μαντύη, οι οποίες ήταν η αλιεία, η γεωργία, η κτηνοτροφία και η υφαντική.³²³

Μια ακόμα ασχολία που ενίσχυε την οικονομία ήταν το κυνήγι, το οποίο ήταν ιδιαίτερα αγαπητό στην τοπική αριστοκρατία, όπως άλλωστε και στο περιβάλλον της Μακεδονικής βασιλικής αυλής.³²⁴ Η λατρεία της θεάς Αρτέμιδος ενισχύει την άποψη αυτή. Η Γάζωρος ήταν φημισμένο κέντρο λατρείας της Αρτέμιδος Γαζωρίας.³²⁵ Ο Αριστοτέλης (4^{ος} αι. π.Χ.) περιγράφει τις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν οι νεαροί άνδρες για το κυνήγι πουλιών στην ενδοχώρα βορειοανατολικά της Αμφίπολης.³²⁶ Στο ίδιο έργο του (*Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι*) ο Αριστοτέλης αναφέρει τα χέλια του Στρυμόνα και γράφει ότι η κατάλληλη εποχή για την αλίευσή τους είναι το καλοκαίρι.³²⁷ Σύμφωνα με τον Στέφανο Βυζάντιο (6^{ος} αι. μ.Χ.), ο οποίος έχει ως πηγή του τον Θεόπομπο (4^{ος} αι. π.Χ.), οι λαγοί της Βισαλτίας ήταν γνωστοί για το διπλό συκώτι τους.³²⁸

Ο εύφορος κάμπος των Σερρών ευνοούταν ακόμα περισσότερο από τον ποταμό Στρυμόνα που τον έκανε πιο γόνιμο και παραγωγικό. Η γονιμότητα της γης κατά μήκος του Στρυμόνα κατέστησε δυνατή την καλλιέργεια δημητριακών, ελιών και αμπελιών, ένα διαχρονικό χαρακτηριστικό, το οποίο μαρτυρείται ήδη σε αρχαία έγγραφα και

³²³ Ηρόδοτος, V. 12-14.

³²⁴ Zannis 2014, 227.

³²⁵ Samsaris 1989, 361.

³²⁶ Αριστοτέλης, 8.14: *Θηρεύουσι δὲ τὰ πετεινὰ περὶ τὴν Ἀμφίπολιν οἱ ἐπιχώριοι τὸν τρόπον τοιόνδε· ἐπειδὴν γὰρ εἰς τὰς λίμνας καὶ τοὺς ἔλους ἀναπαυώμενα καθίζηται, δίχτυα παρατείνουν καὶ θορύβῳ τινὶ ἐγείροντες αὐτὰ πρὸς τὸ πέτασθαι, περιπίπτειν ποιοῦσιν εἰς τὰ δίκτυα.*

³²⁷ Αριστοτέλης, 8.19: *Τὰ ἐγγέλεια θηρεύεται μάλιστα τοῦ θέρους.*

³²⁸ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Βισαλτία: *Βισαλτία, πόλις καὶ χώρα Μακεδονίας, ἀπὸ Βισάλτου τοῦ Ἡλίου καὶ Γῆς. περὶ ταύτην οἱ λαγοὶ σχεδὸν πάντες ἀλίσκονται δύο ἥπατα ἔχοντες, ὡς Θεόπομπος ἱστορεῖ καὶ Φαβωρῖνος.*

ιδιαίτερα του κάτω ρου του ποταμού.³²⁹ Σύμφωνα με τον Πλούταρχο (1^{ος} αι. μ.Χ.), η περιοχή που κατέκτησε ο Αθηναίος στρατηγός Κίμωνας (5^{ος} αι. π.Χ.) μετά την εκδίωξη της περσικής φρουράς από την Ηιόνα ήταν εξαιρετικά εύφορη.³³⁰ Η πόλη Γάζωρος, που βρίσκεται στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα, εξέδωσε ψήφισμα που χρονολογείται από την ελληνιστική περίοδο και αφορά τις νέες καλλιέργειες στην επικράτειά της (γραμμή 4: σίτον, πυρῶν, γραμμή 6: κριθῶν).³³¹

Επιπλέον, ο Στρυμόνας ήταν πλωτός και λειτουργούσε ως φυσική αρτηρία που διευκόλυνε τη μεταφορά αγαθών και ανθρώπων ενώ τα αστικά κέντρα που βρίσκονταν κατά μήκος του ποταμού αποτελούσαν σημεία διέλευσης και εμπορικής δραστηριότητας. Η οικονομική σημασία της περιοχής ενισχυόταν από τους φυσικούς της πόρους, όπως τα δάση του όρους Δύσωρον και τα ορυχεία. Αποδεικνύεται από τις πηγές η συνεχής διεκδίκηση και εκμετάλλευση αυτών των πόρων από τους Μακεδόνες βασιλείς και τις τοπικές κοινότητες.³³²

Η περιοχή του κάτω Στρυμόνα φημίζεται για τα μεταλλεία της. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την ανακάλυψη πολυάριθμων υπολειμμάτων μεταλλευτικών εργασιών που συνδέονταν με μεταλλουργικές εργασίες σε χυτήρια.³³³ Όπως πληροφορούμαστε από τον Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.), στην περιοχή Κρηνίδες-Φίλιπποι υπάρχουν αρκετά ορυχεία χρυσού και τα διακρίνει από τα ορυχεία χρυσού και αργύρου από εκείνα που είναι στο Παγγαίο. Ο ίδιος επισημαίνει και τα άλλα μεταλλεία χρυσού και αργύρου που υπάρχουν στις περιοχές εκατέρωθεν του Στρυμόνα. Τέλος, αναφέρει την Παιονία, η οποία φημίζεται για τον πλούτο της σε χρυσό και άργυρο.³³⁴ Στο όρος Παγγαίο σημαντική είναι η παρουσία διαφόρων μεταλλευμάτων, όπως χαλκός, μόλυβδος, σίδηρος, άργυρος και χρυσός.³³⁵ Τα ορυχεία του όρους Φαλακρού στις νότιες και βόρειες πλαγιές του θεωρούνται τα πλουσιότερα σε πολύτιμα μέταλλα, ιδιαίτερα σε άργυρο και χρυσό.³³⁶ Τα μεταλλεία βόρεια του Φαλακρού και του Μέσου

³²⁹ Zannis 2014, 225.

³³⁰ Πλούταρχος, Βίου Κίμωνος, 7: *τὴν δὲ χώραν εὐφρυστάτην οὖσαν καὶ καλλίστην.*

³³¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

³³² Hatzopoulos 2008, 33.

³³³ Loukoulou 2004, 854.

³³⁴ Στράβων, VII. απόσπασμα 34: *ὅτι πλεῖστα μέταλλα ἐστὶ χρυσοῦ ἐν ταῖς Κρηνίσιν, ὅπου νῦν οἱ Φίλιπποι πόλις ἵδρυται, πλησίον τοῦ Παγγαίου ὄρους· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Παγγαῖον ὄρος χρυσεῖα καὶ ἀργυρεῖα ἔχει μέταλλα καὶ ἡ πέραν καὶ ἡ ἐντὸς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ μέχρι Παιονίας· φασὶ δὲ καὶ τοὺς τὴν Παιονίαν γῆν ἀροῦντας εὐρίσκειν χρυσοῦ τινα μόρια.*

³³⁵ Farrington 2008, 7.

³³⁶ Zannis 2014, 187.

Νέστου βρίσκονταν πιθανότατα υπό τον έλεγχο των Παιόνων από τον 6^ο αι. π.Χ. και μετά, και υπό τον έλεγχο των Βισαλτών από τον 5^ο αι. π.Χ. και μετά.³³⁷

Η οροσειρά του Ορβήλου και το όρος Δύσωρον ήταν πολύ πλούσια σε χρυσό.³³⁸ Είναι πιθανό το κείμενο της Σούδας (10^{ος} αι. μ.Χ.) να αναφέρεται στα μεταλλεία του όρους Δύσωρον, σημειώνοντας ότι τα εκμεταλλεύονταν Ίωνες και Λυδοί, πιθανώς από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. Η επικερδής δραστηριότητά τους προσέλκυσε το ενδιαφέρον και άλλων για τα πλούτη του κάτω Στρυμόνα και της κοιλάδας του Αγγίτη, τόσο στη βορειοδυτική περιοχή του Παγγαίου (Μύρκινος) όσο και νοτιοδυτικά του όρους Δύσωρον. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν οι Ιχναίοι, οι Πίερες, οι Οδόμαντες και οι Παίονες της περιοχής της Γαζώρου.³³⁹ Πρώτοι όμως από όλους, οι Οδόμαντες ήταν εκείνοι που αξιοποίησαν τον πλούτο των μεταλλείων του Παγγαίου την εποχή του Ξέρξη, και από αυτό είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι ήταν φυλή μεταλλωρύχων και μεταλλουργών.³⁴⁰ Αν και δεν μαρτυρείται, πιθανώς οι Οδόμαντες να εκμεταλλεύονταν τα μεταλλεία του Δυσώρου (Μενοίκιο), τα οποία σύμφωνα με τον Ηρόδοτο από τον 5^ο αι. π.Χ. βρίσκονταν υπό την εκμετάλλευση του βασιλιά της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Α΄, ο οποίος αποκόμιζε τεράστια έσοδα (ένα τάλαντο αργύρου ημερησίως).³⁴¹

Τα όρη που περικλείουν την περιοχή και ειδικότερα το Παγγαίο αποτελούσαν πηγή άφθονης ξυλείας, η οποία αξιοποιούνταν από τον 5^ο αι. π.Χ.³⁴² και φυσικά αργότερα από τους Ρωμαίους κυρίως για την κατασκευή πλοίων αλλά και για άλλες ασχολίες.³⁴³ Οι αρχαίοι συγγραφείς κάνουν πολυάριθμες αναφορές στους πόρους ξυλείας της περιοχής. Γνωρίζουμε από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.) ότι τον 6^ο αι. π.Χ., ο Μεγάβαζος, στρατηγός υπό τον Δαρείο, έγραψε στον Μεγάλο Βασιλιά για τον πλούτο της ξυλείας στην περιοχή της Μυρκίνου, κοντά στη δυτική πλευρά του Παγγαίου, επισημαίνοντας μάλιστα ότι το ξύλο αυτό ήταν κατάλληλο για ναυπήγηση.³⁴⁴ Ο Θουκυδίδης (5^{ος} αι. π.Χ.), γράφοντας για τον ίδιο πλούτο ξυλείας, αναφέρει ότι η Αμφίπολη ήταν πολύ σημαντική

³³⁷ Zannis 2014, 211.

³³⁸ Zannis 2014, 186.

³³⁹ Zannis 2014, 212.

³⁴⁰ Loukouroulou 2004, 854. Σαμσάρης 1999, 88.

³⁴¹ Ηρόδοτος, V. 17: "Ἔστι δὲ ἐκ τῆς Πρασιᾶδος λίμνης σύντομος κάρτα ἐς τὴν Μακεδονίην-πρῶτον μὲν γὰρ ἔχεται τῆς λίμνης τὸ μέταλλον ἐξ οὗ ὕστερον τούτων τὸ ἀργυρίου Ἀλεξάνδρῳ ἡμέρης ἐκάστης ἐφοίτα, μετὰ δὲ τὸ μέταλλον Δύσωρον καλούμενον ὄρος ὑπερβάντι εἶναι ἐν Μακεδονίῃ. Zannis 2014, 212.

³⁴² Zannis 2014, 223-225.

³⁴³ Farrington 2008, 6.

³⁴⁴ Ηρόδοτος, V. 23: ναυπηγήσιμός ἐστι ἄφθονος καὶ πολλοὶ κωπέες καὶ μέταλλα ἀργύρεα.

για τους Αθηναίους, καθώς εκτός από τον ορυκτό πλούτο της περιοχής της, ήταν επίσης πλούσια σε ξυλεία για τη ναυπηγική.³⁴⁵ Είναι πιθανό η Μύρκινος και η Αμφίπολη να λειτουργούσαν όχι μόνο ως εμπορικά κέντρα, αλλά και ως κέντρα παραγωγής ξυλείας για τη ναυπηγική. Το όρος Δύσωρον ήταν επίσης πλούσιο σε ξύλο, κάτι το οποίο είναι γνωστό από την επιστολή που έστειλαν στην πόλη των Φιλίππων οι πρεσβευτές του Μέγα Αλεξάνδρου.³⁴⁶

Ο Ηρόδοτος (5^{ος} αι. π.Χ.) μιλάει για το ξύλο που μετέφεραν από το όρος Όρβηλος οι Παίονες που ζούσαν στη λίμνη Πρασιάδα.³⁴⁷ Ο πλούτος της Μακεδονίας σε ξυλεία έπαιξε σημαντικό ρόλο στις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις του βασιλείου με την Αθήνα. Το 407/6 π.Χ., ο Μακεδόνας βασιλιάς Αρχέλαος έλαβε τιμές από τους Αθηναίους για τον εφοδιασμό τους με ξύλα. Το ίδιο είχε κάνει πιθανώς και ο Αλέξανδρος Α΄, ο οποίος βοήθησε στη ναυπήγηση του νέου αθηναϊκού στόλου πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Κατά την περίοδο της Δεύτερης Αθηναϊκής Συμμαχίας (378-355 π.Χ.), η Αθήνα αναδιοργάνωσε τον στόλο της, χρησιμοποιώντας μακεδονική ξυλεία που προμηθεύτηκε από τον βασιλιά Αμύντα Γ' της Μακεδονίας μεταξύ 377 και 373 π.Χ.³⁴⁸

Η περιοχή είναι επίσης πλούσια σε μάρμαρο. Αρχαία λατομεία έχουν ανακαλυφθεί στις βόρειες πλαγιές του λόφου των Φιλίππων, στη νοτιοανατολική παρυφή του Παγγαίου, στις νοτιοδυτικές παρυφές του Φαλακρού (στον Βώλακα, στον Γρανίτη, στον Βαθύλακκο) και στο Χαλκερό, στις νότιες πλαγιές της Λεκάνης. Σύμφωνα με τον Cousinéry, στην εποχή του λειτουργούσε λατομείο μαρμάρου κοντά στις Σέρρες και το χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή αγαλμάτων. Δεν είναι όμως γνωστό εάν επρόκειτο για αρχαίο λατομείο. Υπάρχει επίσης ένα λατομείο μαρμάρου κοντά στο Dolno Uino, στην περιοχή του Άνω Στρυμόνα.³⁴⁹

³⁴⁵ Θουκυδίδης, IV. 108.1: *Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις αὐτοῖς ἦν ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ.*

³⁴⁶ Zannis 2014, 223 με υποσημ. 1154.

³⁴⁷ Ηρόδοτος, V.16: *Οἱ δὲ περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος [καὶ Δόβηρας καὶ Ἀγριᾶνας καὶ Ὀδομάντους] καὶ αὐτὴν τὴν λίμνην τὴν Πρασιάδα οὐκ ἐχειρώθησαν ἀρχὴν ὑπὸ Μεγαβάζου.*

³⁴⁸ Zannis 2014, 224-5.

³⁴⁹ Zannis 2014, 222 με υποσημ. 1145.

Η οικονομία της περιοχής μετά την ένταξη της Γαζώρου στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Μετά την ένταξη της Γαζώρου και της περιοχή της στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ενδιαφέρον για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της περιοχής έδειξαν και οι Ρωμαίοι, κάτι το οποίο αποδεικνύεται από τις εγκαταστάσεις αποίκων τους στην ύπαιθρο, οι οποίοι μετέπειτα εξελίχθηκαν σε μεγαλογαιοκτήμονες.³⁵⁰ Από το ορόσημο που βρέθηκε στο Νέο Σούλι προκύπτει ότι ο Claudianus Artemidorus είχε κτήματα προς εκμετάλλευση εκεί, τα οποία συνόρευαν με τη δημόσια γη που ανήκε στο *territorium* της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων. Αυτό το ορόσημο αποτελεί σημαντικό τεκμήριο για την οργάνωση των ρωμαϊκών εδαφών στην Ανατολική Μακεδονία. Επίσης, η αναφορά στον Claudianus Artemidorus υποδηλώνει τη σύνθετη κοινωνική δομή της ρωμαϊκής Μακεδονίας, όπου οι τοπικές ελίτ μπορούσαν να αποκτήσουν ρωμαϊκή πολιτεία (*civitas*) και γη.³⁵¹

Όσον αφορά τα μεταλλεία, ήταν περιουσία του βασιλιά της Μακεδονίας, και αργότερα έγιναν περιουσία του Ρωμαίου αυτοκράτορα. Ο χρυσός χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα στα χρόνια του Φιλίππου Β΄³⁵² καθώς και μετέπειτα. Όπως γνωρίζουμε από τον Λίβιο (1^{ος} αι. μ.Χ.), ο Περσέας, τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας της δυναστείας των Αντιγονιδών, ενθάρρυνε την εξόρυξη πολύτιμων μετάλλων ώστε να βελτιώσει την οικονομία του βασιλείου του προκειμένου να αντιμετωπίσει τους Ρωμαίους.³⁵³ Σύμφωνα με τον ίδιο ιστορικό, μετά τη μάχη της Πύδνας, το 168 π.Χ., η Σύγκλητος αποφάσισε να θέσει τέλος σε κάθε εξόρυξη χρυσού και αργύρου στη Μακεδονία και να επιτρέψει μόνο την εξόρυξη σιδήρου και χαλκού.³⁵⁴ Θεωρείται ότι το μέτρο αυτό είχε ως στόχο να αποθαρρύνει τους πιθανούς ταραξίες. Τα μακεδονικά ορυχεία χρυσού και αργύρου αναζωογονήθηκαν με τη δημιουργία της επαρχίας της Μακεδονίας (148 π.Χ.).³⁵⁵

Από μια ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στο Άγιο Πνεύμα, χρονολογημένη στον 1^ο αι. μ.Χ. γνωρίζουμε για την διαχείριση μεταλλείων ή λατομείων ή αγροκτημάτων και αυτοκρατορικών κτημάτων τα οποία είχαν μισθωθεί σε ιδιώτες στην

³⁵⁰ Σαμσάρης 1976, 26.

³⁵¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

³⁵² Farrington 2008, 7. Loukopoulou 2004, 854.

³⁵³ Livius, XXXIX. 24.2 & XLV. 40.2.

³⁵⁴ Livius, XLV 29.11.

³⁵⁵ Zannis 2014, 206 με υποσημ. 1033.

περιοχή της Γαζώρου. Η επιγραφή αναφέρει έναν απελεύθερο, ο οποίος διαχειριζόταν μια κρατική εκμετάλλευση που είχε μισθωθεί από το ρωμαϊκό κράτος, ήταν δηλαδή *conductor*. Επομένως, από την επιγραφή αυτή φαίνεται ότι και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο τα μεταλλεία της περιοχής ή και τα κτήματά της ήταν εκμεταλλεύσιμα και αποτελούσαν πηγή οικονομίας ακόμα κι εκείνη την περίοδο.³⁵⁶

Έχουν βρεθεί επιτύμβια ανάγλυφα χρονολογημένα στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια που είναι κατασκευασμένα από μάρμαρο. Σύμφωνα με τον Δ. Σαμσάρη, στα βουνά Παγγαίο και Μενοίκιο αποδείχθηκε η ύπαρξη μαρμάρου· στο πρώτο λευκού μαρμάρου και στο δεύτερο λευκού, πράσινου και γκρίζου. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε εάν τα λατομεία που ανέφερε ο Cousinégy κοντά στην πόλη των Σερρών υπήρχαν στην αρχαιότητα. Επομένως, είναι άγνωστο σε ποιο λατομείο κατασκευάστηκαν τα ανάγλυφα αυτά.³⁵⁷

Ο εύφορος κάμπος της περιοχής συνέχισε να αξιοποιείται με διαφόρων ειδών καλλιέργειες. Σύμφωνα με ένα ψήφισμα της Γαζώρου που χρονολογείται το 158 μ.Χ., στην περιοχή καλλιεργούνταν ελαιόδεντρα, οπωροφόρα δέντρα και αμπέλια. Στο ψήφισμα αυτό τίγεται ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα που αφορά την οικονομία, η εκμίσθωση που αφορά νομικές διευθετήσεις για την αγροτική εκμετάλλευση της δημόσιας γης, εκτάσεων που είχαν εγκαταλειφθεί και είχαν μείνει ακαλλιέργητες. Το ψήφισμα αναφέρει πως οι αγρότες που ήθελαν να φυτέψουν σε τέτοιες δημόσιες εκτάσεις, θα έπρεπε να προσκομίσουν στο ταμείο της πόλης ένα μεγάλο μέρος της σοδειάς τους.³⁵⁸ Ήταν αναγκασμένοι να δίνουν τα 2/3 από τους ελαιώνες, τη μισή σοδειά από τους αμπελώνες ενώ δεν είχαν καμία υποχρέωση να δίνουν στο δημόσιο από τη σοδειά που θα τους απέφεραν τα οπωροφόρα δέντρα.³⁵⁹ Η απόφαση να διατεθούν δημόσιες εκτάσεις για καλλιέργεια αποδεικνύει την ευελιξία των ρωμαϊκών νόμων καθώς και μια μορφή ελευθερίας, την οποία απολάμβανε η συγκεκριμένη πόλη.³⁶⁰

³⁵⁶ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

³⁵⁷ Σαμσάρη 1976, 33.

³⁵⁸ Ketanis 2022, 349.

³⁵⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

³⁶⁰ Ketanis 2022, 352.

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.) μαθαίνουμε, καθώς εξιστορεί τα γεγονότα που προηγήθηκαν της περσικής κατοχής της Θράκης το 513 π.Χ., ότι η περιοχή μεταξύ του Νέστου και του Στρυμόνα είχε καταληφθεί από Παίονες ήδη από τον 6^ο αι. π.Χ. Σύμφωνα με τον αρχαίο ιστορικό, η Παιονία περιλάμβανε αστικά κέντρα στην περιοχή του Στρυμόνα, όπως η Σίρρα,³⁶¹ η Γάζωρος και η Δόμηρος.³⁶² Η παρουσία των Παιόνων στη Γάζωρο επιβεβαιώνεται και από αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία βρέθηκαν στην ανασκαφή του 2004 στη νεκρόπολη της αρχαϊκής εποχής της Γαζώρου.³⁶³ Ο Ηρόδοτος ονομάζει τους Παίονες που ζούσαν στην περιοχή του Στρυμόνα «Παίονες του Στρυμόνα»³⁶⁴ μεταξύ αυτών είναι οι Σιριοπαίονες που ζούσαν στην περιοχή της Σίρρας,³⁶⁵ την περιοχή δηλαδή που μας ενδιαφέρει.

Μετά την κατάληψη της περιοχής του κάτω Στρυμόνα από τους Πέρσες, γνωρίζουμε από τον Ηρόδοτο ότι ο Μεγάβαζος μετά από εντολή του Δαρείου μετέφερε στη Φρυγία τους Σιριοπαίονες, τους Παίοπλες και τους υπόλοιπους Παίονες που κατοικούσαν «μέχρι τη λίμνη Πρασιάδα», πάνω και γύρω από το όρος Δύσωρον.³⁶⁶ Μετά την Ιωνική Επανάσταση (499-494 π.Χ.) που επέστρεψαν στην περιοχή του Στρυμόνα δεν επανεγκαταστάθηκαν στα παλιά τους εδάφη αλλά μετακινήθηκαν βορειότερα. Τα παλαιά τους εδάφη καταλήφθηκαν από τους Ήδωνες (κοιλάδα του Αγγίτη, βόρεια του Παγγαίου) και από τους Βισάλτες (μεταξύ Βέργης και μέσου Στρυμόνα, φτάνοντας μέχρι τον μέσο Νέστο και το όρος Δύσωρον). Οι μετεγκαταστάσεις αυτές θα μπορούσαν να χρονολογηθούν από τις αρχές του 5^{ου} αιώνα π.Χ.³⁶⁷

Από τον Θουκυδίδη (5^{ος} αι. π.Χ.) γνωρίζουμε ότι το 429 π.Χ. οι Οδόμαντες, ένας ανεξάρτητος θρακικός λαός, ζούσε ανατολικά του Στρυμόνα προς τα βόρεια.³⁶⁸ Ο λαός αυτός εντοπίζεται από τον Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος, αναφερόμενος στην κατοίκηση της χώρας των Στρυμόνων κατά τον 6^ο και 5^ο αι. π.Χ., τον τοποθετεί κοντά

³⁶¹ Ηρόδοτος, V. 13 & 15, VIII. 115.

³⁶² Zannis 2014, 277.

³⁶³ Βλ. Γάζωρος, Αρχαιολογικά ευρήματα.

³⁶⁴ Ηρόδοτος, V. 1: *οἱ γὰρ ὦν ἀπὸ Στρυμόνος Παίονες...* & 97: *...τούς Παίονας τοὺς ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ...*

³⁶⁵ Ηρόδοτος, V. 15: *οὕτω δὴ Παιόνων Σιριοπαίονές τε καὶ Παίοπλαι καὶ οἱ μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης ἐξ ἡθέων ἐξαναστάντες ἦγοντο ἐς τὴν Ἀσίην*. Βλ. παραπάνω: Ιστορικά στοιχεία της Γαζώρου.

³⁶⁶ Ηρόδοτος, V. 15.3, 17.1, 23.1 & 98. Zannis 2014, 342.

³⁶⁷ Zannis 2014, 344.

³⁶⁸ Θουκυδίδης, II. 101.3: *ἐφοβήθησαν δὲ καὶ οἱ πέραν Στρυμόνος πρὸς βορέαν Θρᾷκες, ὅσοι πεδία εἶχον, Παναῖοι καὶ Ὀδόμαντοι καὶ Δρῶοι καὶ Δερσαῖοι· αὐτόνομοι δ' εἰσὶ πάντες*.

στον κάτω Στρυμόνα, στη γειτονιά της Βισαλτίας.³⁶⁹ Πιθανώς οι Οδόμαντες να ισχυροποίησαν την θέση τους στην περιοχή ανατολικά του κάτω ρου του Στρυμόνα, μετά την εκστρατεία των Περσών και την απέλαση των Σιριοπαιόνων, αφού και οι τελευταίοι δεν επέστρεψαν στα παλαιά τους εδάφη.³⁷⁰

Ο ελληνικός αποικισμός του 7^{ου} αι. π.Χ. είναι πιθανό να επηρέασε τη σύσταση του πληθυσμού της περιοχής αν και δεν υπάρχουν μαρτυρίες που να αναφέρουν την εγκατάσταση Ελλήνων στη Γάζωρο και την περιοχή της εκτός από αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία δείχνουν εμπορικές σχέσεις ανάμεσα σε Νότια και Βόρεια Ελλάδα.³⁷¹ Οι Ερετριείς από τα τέλη του 8^{ου} αι. π.Χ. είχαν ιδρύσει αποικίες στις ακτές του Παγγαίου και ανατολικά του Στρυμόνα. Στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. οι Πάριοι αφού ίδρυσαν το νησί της Θάσου εγκαταστάθηκαν στην ενδοχώρα, στην κοιλάδα του Στρυμόνα, στην πεδιάδα της Δράμας και στην κοιλάδα του Νέστου.³⁷² Στην αριστερή όχθη του κάτω Στρυμόνα, η Βέργη, στην περιοχή των Βισαλτών, ήταν αναμφίβολα ένα από τα σημαντικότερα κέντρα για τις εμπορικές συναλλαγές των Θασίων. Στα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ., οι Θάσιοι απολάμβαναν στη Βέργη το δικαίωμα *ἐγκτήσεως* (δηλαδή το δικαίωμα κατοχής γης) έχοντας ήδη δημιουργήσει *ἐμπόρια* σε περιοχές της ενδοχώρας. Επιπλέον, από τον 7^ο αι. π.Χ. οι Άνδριοι εγκαταστάθηκαν στις ακτές του Στρυμονικού κόλπου ιδρύοντας κι αυτοί με τη σειρά τους αποικίες (Άργιλος, Άκανθος, Στάγειρα).³⁷³

Στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ. εγκαταστάθηκαν στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα Ίωνες και Λυδοί, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν τα χρυσωρυχεία της περιοχής του Στρυμόνα, παράγοντας χρυσό εξαιρετικής ποιότητας, ίσως από τα μεταλλεία στο Παγγαίο ή στο Δύσωρον (Μενοίκιο).³⁷⁴ Από τον 7^ο αι. π.Χ. ξεκίνησαν και οι μετακινήσεις των Μακεδόνων προς τα ανατολικά. Ο Θουκυδίδης (5^{ος} αι. π.Χ.) αναφέρει ότι το Μακεδονικό Βασίλειο διεύρυνε τα όριά του, ενσωματώνοντας τη χώρα των Βισαλτών, δηλαδή τη Βισαλτία, η οποία, όπως ήδη έχει αναφερθεί,³⁷⁵ ταυτίζεται με ένα μεγάλο

³⁶⁹ Στράβων, VII. απόσπασμα 36: *...εἰς τὰ μεταξὺ Βισαλτῶν καὶ Ὀδομάντων ἐκπίπτει.*

³⁷⁰ Zannis 2014, 344.

³⁷¹ Για τα αρχαιολογικά ευρήματα βλ. Οι πόλεις και οι οικισμοί του Κάτω Στρυμόνα. Επίσης βλ. Zannis 2014, 261-264.

³⁷² Zannis 2014, 231-236.

³⁷³ Zannis 2014, 368 & 410.

³⁷⁴ Zannis 2014, 212 & 236. Βλ. Έθνη, Ίωνες και Λυδοί.

³⁷⁵ Βλ. Γεωγραφία-Τοπογραφία, Βισαλτία & Έθνη, Βισάλτες.

τμήμα της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα.³⁷⁶ Ωστόσο, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη ένδειξη που να μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε με ακρίβεια το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έλαβε χώρα αυτή η επέκταση, διότι στο κείμενο του Θουκυδίδη -ο ιστορικός στο κείμενό του αφηγείται την εκστρατεία του βασιλιά των Οδρυσών, Σιτάλκη, εναντίον του Περδίκκα Β' (429 π.Χ.)- δεν γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ των κατακτήσεων που πραγματοποιήθηκαν από τους προγόνους του Αλεξάνδρου Α' και εκείνων που έγιναν κατά τη διάρκεια της δικής του βασιλείας. Δεδομένου ότι ο νεότερος βασιλιάς που αναφέρει ο Θουκυδίδης είναι ο Αλέξανδρος Α', προκύπτει το συμπέρασμα ότι η μακεδονική προσάρτηση της χώρας του Στρυμόνα, όπου βρισκόταν η Βισαλτία, πραγματοποιήθηκε κατά την εποχή του Αλεξάνδρου Α' (495-442 π.Χ.).³⁷⁷

Την ίδια περίοδο οι Αθηναίοι προσπαθούσαν να εξαπλώσουν την κυριαρχία τους σε ορισμένα εδάφη της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα που, όπως ήδη έχουμε δει,³⁷⁸ ανήκαν στους Ηδωνούς (Εννέα Οδοί), χωρίς όμως επιτυχία. Ωστόσο, μετά τη νίκη τους έναντι των Θασίων (463 π.Χ.) κατάφεραν να ενισχύσουν την παρουσία τους στην περιοχή του Στρυμόνα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η σχέση Αθήνας-Μακεδονίας καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. να χαρακτηρίζεται από εναλλασσόμενες φάσεις συμμαχιών και συγκρούσεων, που είχαν ως στόχο τον έλεγχο της στρατηγικής περιοχής του Στρυμόνα.³⁷⁹

Κατά τα έτη 475-450 π.Χ. οι Αθηναίοι προσεταιρίστηκαν την αρχαία Βέργη κάνοντάς την και μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας (452/1 π.Χ.).³⁸⁰ Μαθαίνουμε από τον Θουκυδίδη (5^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος, περιγράφοντας τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου και όσα προηγήθηκαν, αναφέρει ότι κατάφεραν να κυριαρχήσουν στην πόλη των Εννέα Οδών. Στη συνέχεια, οι ίδιοι επιχείρησαν να καταλάβουν την Δραβήσκο χωρίς κανένα αποτέλεσμα (465/464 π.Χ.). Μάλιστα, όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης, έπαθαν καταστροφή από τους ενωμένους Θράκες.³⁸¹

³⁷⁶ Θουκυδίδης, II. 99.3-6.

³⁷⁷ Zannis 2014, 369-373.

³⁷⁸ Βλ. Γεωγραφία-Τοπογραφία, Ηδωνίδα & Έθνη, Ήδωνες/Ηδωνοί.

³⁷⁹ Zannis 2014, 410-419.

³⁸⁰ Loukouroulou 2004, 859. Zannis 2014, 440.

³⁸¹ Θουκυδίδης, I. 100.2-3: *χρόνω δὲ ὕστερον ξυνέβη Θασίους αὐτῶν ἀποστῆναι, διενεχθέντας περὶ τῶν ἐν τῇ ἀντιπέρας Θράκῃ ἐμπορίων καὶ τοῦ μετάλλου ᾧ ἐνέμοντο. καὶ ναυσὶ μὲν ἐπὶ Θάσον πλεούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι ναυμαχίᾳ ἐκράτησαν καὶ ἐς τὴν γῆν ἀπέβησαν, ἐπὶ δὲ Στρυμόνα πέμψαντες μυρίουσ οἰκῆτορας αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὡς οἰκιοῦντες τὰς τότε καλουμένας Ἐννέα ὁδοὺς, νῦν δὲ Ἀμφίπολιν, τῶν μὲν Ἐννέα ὁδῶν αὐτοὶ ἐκράτησαν, ἃς εἶχον Ἡδωνοί,*

Αργότερα, οι Αθηναίοι ίδρυσαν την Αμφίπολη (437/436 π.Χ.) στην περιοχή των Ηδωνών που ονομαζόταν Εννέα Οδοί (είχαν προσπαθήσει να την κατακτήσουν πρώτα το 475 π.Χ. και στη συνέχεια ξανά το 465 π.Χ., κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων τους στη μάχη της Δραβήσκου). Η πόλη αυτή χαρακτηρίστηκε «αθηναϊκή» και ήταν πολύ σημαντική για τους ίδιους αποφέροντάς τους θέση ισχύος καθώς και άλλα προνόμια αν και δεν έμεινε πολύ καιρό υπό την κατοχή των Αθηναίων αφού το 424 π.Χ. καταλαμβάνεται από τον Σπαρτιάτη στρατηγό Βρασίδα.³⁸²

Το 357 π.Χ. ο Φίλιππος Β΄ κατέκτησε την ανατολική Παιονία και τη Θράκη δημιουργώντας ένα αμάλγαμα αποτελούμενο από γηγενείς κατοίκους και Έλληνες που μεταφέρθηκαν από άλλες περιοχές και εγκαταστάθηκαν στις πόλεις και τους οχυρωμένους οικισμούς που ίδρυσε ο βασιλιάς στους κύριους δρόμους επικοινωνίας με το Μακεδονικό Βασίλειο. Δημιούργησε ένα μεγάλο αριθμό πόλεων στο εσωτερικό της Θράκης, όπου ζούσαν οι αυτόνομοι Θράκες, οι Παίονες και πολλοί Έλληνες. Η διαφορετική καταγωγή και το διαφορετικό κοινωνικό και νομικό καθεστώς των πληθυσμών που κατείχαν τη χώρα αυτή ενθάρρυναν την πολιτική του βασιλιά να ιδρύει πόλεις στα κατακτημένα εδάφη. Με αυτόν τον τρόπο θέλησε να εξασφαλίσει την ένταξη των νέων εδαφών και την κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική αφομοίωση αυτών των μικτών πληθυσμών, η οποία ήταν απαραίτητη σε πολλές από τις νέες πόλεις, όπως ήταν οι Φίλιπποι (356 π.Χ.).³⁸³

Μετά την υποταγή της Μακεδονίας στον Αιμίλιο Παύλο (168 π.Χ.) και την επικράτηση του Οκταβιανού και του Μάρκου Αντωνίου στη μάχη των Φιλίππων (42 π.Χ.) εγκαταστάθηκαν στη ρωμαϊκή αποικία βετεράνοι του ρωμαϊκού στρατού καθώς και πολίτες που είχαν εκδιωχθεί από την Ιταλία λόγω της υποστήριξης που παρείχαν στον ηττημένο αυτοκράτορα. Σε αυτούς παραχωρήθηκαν εδάφη. Ιταλοί μετανάστες θέλησαν να εκμεταλλευτούν τα μεταλλεία της περιοχής καθώς και τις εκτεταμένες εκτάσεις γης. Όλοι αυτοί μαζί με τον τοπικό πληθυσμό έπρεπε να συνυπάρξουν.³⁸⁴

Επομένως όλους αυτούς τους αιώνες (8^{ος} π.Χ.-3^{ος} αι. μ.Χ.) στην περιοχή της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα συνυπήρχαν Παίονες, Θράκες, Έλληνες, Μακεδόνες και

προελθόντες δὲ τῆς Θράκης ἐς μεσόγειαν διεφθάρησαν ἐν Δραβησκῷ τῇ Ἡδωνικῇ ὑπὸ τῶν Θρακῶν συμπαντων, οἷς πολέμιον ἦν τὸ χωρίον [αἱ Ἐννέα ὁδοί] κτιζόμενον.

³⁸² Zannis 2014, 425-426 & 457.

³⁸³ Zannis 2014, 475-476.

³⁸⁴ Brélaz 2016, 121-122. Nigdelis 2007, 60-61.

Ρωμαίοι. Αυτοί οι πληθυσμοί εντοπίζονται και στην περιοχή της Γαζώρου, γεγονός που προκύπτει και από τις επιγραφές.³⁸⁵ Μεταξύ αυτών των λαών υπήρχε έντονη αλληλεπίδραση, διότι ήθελαν όλοι να επωφεληθούν από τους φυσικούς πόρους της περιοχής (μεταλλεία, ξυλεία, εμπορικοί σταθμοί κλπ.).³⁸⁶

Οι σχέσεις μεταξύ των πληθυσμών στην περιοχή της Γαζώρου

Οι διάφοροι αυτοί πληθυσμοί άλλοτε συνήπταν μεταξύ τους συμμαχίες και άλλοτε βρίσκονταν σε αντιπαλότητα, ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα. Μακεδόνες και Αθηναίοι, όπως μαθαίνουμε από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος περιγράφει τα γεγονότα των Περσικών πολέμων (513 π.Χ.), συμάχησαν την περίοδο εκείνη, πιθανώς επειδή τους έωνε ένας κοινός στόχος: η αντιμετώπιση των Περσών. Αντίθετα, στη μάχη του Δραβήσκου (465 π.Χ.) ο βασιλιάς της Μακεδονίας Αλέξανδρος Α΄ χωρίς να συμμετέχει άμεσα στη σύγκρουση αυτή, παρακίνησε όλους τους Θράκες της περιοχής να συνασπιστούν προσφέροντας βοήθεια στους Θασίους εναντίον των Αθηναίων που εποφθαλμιούσαν τα θασιακά μεταλλεία και εμπορικούς σταθμούς της περιοχής του Παγγαίου. Η Μακεδονία ακολούθησε επαμφοτερίζουσα πολιτική, δηλαδή έπαιξε ένα διπλό διπλωματικό και πολιτικό παιχνίδι προκειμένου να επιβιώσει στον αγώνα να αντιμετωπίσει την επεκτατική πολιτική της Αθήνας και να εξυπηρετήσει τα ζωτικά της συμφέροντα. Αφενός, μέσω της ειρηνικής συνεργασίας με τους ελεύθερους και αυτόνομους Θράκες, σταθεροποίησε το ανατολικό όριο της πολιτικής της επιρροής στην περιοχή που εκτείνεται ανατολικά του Στρυμόνα, αφετέρου, διασφάλισε την ανάπτυξη των εμπορικών και πολιτικών της δεσμών διατηρώντας σχέσεις φιλίας και συμμαχίας με την Αθήνα.³⁸⁷

Οι Παίονες και οι Θράκες παρέμεναν αυτόνομοι και ελεύθεροι διατηρώντας την αυτονομία τους, ελέγχοντας τα μεταλλεία και ενισχύοντας έτσι τις εμπορικές επιχειρήσεις από τις οποίες επωφελούνταν όλες οι δυνάμεις που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή. Οι ίδιοι ενσωματώθηκαν στον πολιτικό ιστό των ελληνικών και μεικτών

³⁸⁵ Βλ. Κατάλογος επιγραφών.

³⁸⁶ Βλ. Οικονομία.

³⁸⁷ Zannis 2014, 423-425.

πόλεων της περιοχής – μαζί με αυτόν της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων – χωρίς όμως να χάσουν το ελεύθερο καθεστώς τους.³⁸⁸

Όταν ο Φίλιππος Β΄ κυριάρχησε στην Ανατολική Παιονία και Θράκη ιδρύοντας τους Φιλίππους, εφάρμοσε ένα τεράστιο πρόγραμμα οργάνωσης της περιοχής των Φιλίππων δημιουργώντας μια μεγάλη συνομοσπονδία που περιλάμβανε τους διάφορους ελληνικούς και θρακικούς πληθυσμούς που κατείχαν τη χώρα αυτή κερδίζοντας έτσι την εύνοιά τους.³⁸⁹

Στα αυτοκρατορικά ρωμαϊκά χρόνια οι διάφοροι ελληνικοί και θρακικοί πληθυσμοί της συνομοσπονδίας της περιοχής της Γαζώρου, παρέμειναν οργανωμένοι με βάση το κλασικό και ελληνιστικό πρότυπο (μοντέλο που επινόησε ο Φίλιππος Β΄) ως *Πεντάπολη*.³⁹⁰ Δεν έχουμε στοιχεία για τις σχέσεις ανάμεσά τους αλλά είναι πιθανό να μην υπήρχαν εντάσεις και να συνυπήρχαν αρμονικά μεταξύ τους³⁹¹ καθώς και με τους Ρωμαίους που εγκαταστάθηκαν στην ρωμαϊκή επαρχία και στο *territorium* της.

Η εθνικότητα των κατοίκων της περιοχής του τριγώνου

Από τις λίγες λατινικές επιγραφές που έχουν βρεθεί στην περιοχή του τριγώνου των χωριών Νέο Σούλι, Άγιο Πνεύμα, Οινούσσα, Νέος Σκοπός δεν τεκμηριώνεται η παρουσία Ρωμαίων πολιτών που φέρουν ρωμαϊκή καταγωγή. Κι αυτό, επειδή οι περισσότερες αν όχι όλες, αναφέρονται σε πολίτες της.³⁹²

Οι Ρωμαίοι που αναφέρονται σε αυτές είναι ελεύθεροι ή δούλοι απελεύθεροι της ρωμαϊκής πολιτείας, όπως φαίνεται από τα ελληνικά τους επωνύμια (*cognomina*) και ονόματα γένους (*gentilicia*) που ανήκουν κάποια σε αυτοκράτορες ενώ κάποια άλλα σε γνωστές οικογένειες Ρωμαίων αποίκων των Φιλίππων.³⁹³

Μια επιτύμβια επιγραφή από την Οινούσσα ενός αποστρατευμένου ιππέα του οποίου το όνομα, παρά τον ρωμαϊκό τύπο που τη συνοδεύει, προδίδει την αυτόχθονη καταγωγή

³⁸⁸ Zannis 2014, 520-521.

³⁸⁹ Zannis 2014, 476-477. Βλ. Η εσωτερική διοίκηση της Γαζώρου.

³⁹⁰ Βλ. Το *territorium* των Φιλίππων.

³⁹¹ Αυτό μπορεί να φανεί από το ψήφισμα της Γαζώρου (158 μ.Χ.), Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2, όπου εμφανίζονται Έλληνες και Θράκες μαζί σε θέσεις ισχύος να παίρνουν από κοινού αποφάσεις.

³⁹² Loukouroulou 1990, 180, 183, 188-189.

³⁹³ Loukouroulou 1990, 189.

του βάζοντας δίπλα στα ρωμαϊκά (Caius, Sertorius) τα θρακικά ονόματα (Cetrizis, Besideltus) του ίδιου και του πατέρα του.³⁹⁴ Μια ακόμα επιτύμβια επιγραφή από την Οινούσσα αναφέρει ρητά πολίτες των Φιλίππων.³⁹⁵ Μια ακόμη επιγραφή, που βρέθηκε στο Νέο Σούλι, κάνει λόγο για έναν πολίτη είτε της Σίρρας είτε κάποιας άλλης πόλης της περιοχής· έναν άνθρωπο που ήταν, είτε απλώς Έλληνας με λατινοποιημένο όνομα (Claudianus), είτε πρώην δούλος απελευθερωμένος από τον αυτοκράτορα Κλαύδιο, με το όνομα Artemidorus να φανερώνει την ελληνική του καταγωγή.³⁹⁶

Άλλη μια επιτύμβια επιγραφή από το χωριό Άγιο Πνεύμα αναφέρει έναν απελεύθερο της οικογένειας των Pontii, μιας ρωμαϊκής οικογένειας γνωστής στη Μακεδονία η προέλευση της οποίας παραμένει ανοιχτό ζήτημα. Ο Gamicus ήταν υπεύθυνος για μια κρατική εκμετάλλευση που είχε μισθωθεί από το ρωμαϊκό κράτος στην περιοχή, η οποία περιείχε αυτοκρατορικές κτήσεις, ορυχεία, λατομεία ή γεωργικά κτήματα, τα οποία ήταν εξαρτημένα από την αποικία των Φιλίππων. Η παρουσία της λατινικής γλώσσας στην επιγραφή δεν αποδεικνύει απαραίτητα ότι η περιοχή του Αγίου Πνεύματος ανήκε διοικητικά στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων. Σε ελληνικές επαρχίες, ήταν σύνηθες οι σκλάβοι και απελεύθεροι Ρωμαίων πολιτών από τη Δύση να χρησιμοποιούν λατινικά στις επιγραφές τους.³⁹⁷

Σε ακόμα μια επιτύμβια επιγραφή από την αρχαία Βέργη προβληματίζει εξίσου για το που μπορεί να τοποθετηθεί ο τόπος εύρεσής της, αν ανήκει δηλαδή στο *territorium* των Φιλίππων ή σε κάποια άλλη πόλη. Στην επιγραφή αυτή³⁹⁸ το Narcissus είναι ελληνικό ανθρωπωνύμιο. Οι Volnii όμως δεν είναι δυνατό να τοποθετηθούν στους Φιλίππους ώστε να εξηγηθεί η χρήση της λατινικής γλώσσας της επιγραφής. Ίσως ήταν Ρωμαίοι πολίτες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή αυτή. Αυτό από μόνο του δεν μπορεί να αποδείξει την ένταξη της αρχαίας Βέργης στην επικράτεια των Φιλίππων.³⁹⁹

³⁹⁴ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

³⁹⁵ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

³⁹⁶ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1. Η επιγραφή αυτή αποτελεί επίσης ένδειξη των ορίων της επικράτειας των Φιλίππων με ιδιωτική γη, βλ. Zannis 2014, 134.

³⁹⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

³⁹⁸ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

³⁹⁹ Brélaz 2014, app. 3, αρ. 9, σ. 387-388.

ΤΟ *TERRITORIUM* ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ

Με την ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων το 42 π.Χ. και ιδιαίτερα με την επανίδρυσή της το 30 π.Χ., επήλθαν αρκετές αλλαγές στη διάρθρωση της επικράτειας της αποικίας. Το *territorium* της αποικίας (Εικ. 50) και η έκταση αυτού βορειοδυτικά παίζει σημαντικό ρόλο στο εάν η περιοχή της Γαζώρου περιλαμβάνεται (ή όχι) εντός του *territorium* αλλά και στο πώς διαμορφώθηκε η κοινωνία σε αυτούς τους διάφορους οικισμούς.⁴⁰⁰ Σύμφωνα με τον Α. Ριζάκη, το *territorium* των Φιλίππων περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία οικισμών και κοινοτήτων με διαφορετικό νομικό και διοικητικό καθεστώς χωρίς να έχουν συνέχεια στον χώρο.⁴⁰¹

Όσον αφορά την έκταση του *territorium* της αποικίας των Φιλίππων υπάρχουν πολλές και διαφορετικές απόψεις.⁴⁰² Για την καλύτερη κατανόηση του *territorium* μιας αποικίας πρέπει να αναφερθεί ότι είναι κάτι το διαφορετικό από τη *χώρα* μιας ελληνικής πόλης, διότι σε αυτό μπορεί να συμπεριλαμβάνεται τόσο ιδιωτική γη των αποίκων όσο και δημόσια γη της κοινότητας. Το *territorium* μπορεί να παρουσιάζει ασυνέχεια. Αυτό σημαίνει πως η αποικία ίσως κατέχει γη, η οποία βρίσκεται πολύ μακριά από τις γειτονικές εκτάσεις της. Τα απομακρυσμένα αυτά εδάφη χρησιμοποιούνταν μόνο εάν τα εδάφη της αποικίας δεν κάλυπταν τις ανάγκες της. Αυτά τα εδάφη είτε παραχωρούνταν σε νέους αποίκους είτε παρέμεναν στη *res publica*. Οι απομακρυσμένες αυτές περιοχές που ενσωματώθηκαν με αυτόν τον τρόπο στο *territorium* των Φιλίππων ονομάζονταν *praefectura*, διότι η εξουσία σε αυτές ασκούνταν από τους άρχοντες της αποικίας.⁴⁰³

Η ύπαρξη μιας απομακρυσμένης *praefectura* αποδεικνύεται, σύμφωνα με τον Α. Ριζάκη, από την παρουσία ενός μεγάλου αριθμού λατινικών επιγραφών που βρέθηκαν σε θέσεις που βρίσκονται στο τρίγωνο που οριοθετείται από τις πόλεις των Σερρών στα δυτικά, της Οινούσσας και του Νέου Σουλίου στα βόρεια και του Νέου Σκοπού (Βέργη) στα νότια - αρκετά χιλιόμετρα μακριά από τους Φιλίππους. Επίσης, η απουσία λατινικών επιγραφών στην περιοχή μεταξύ της Αγγίστας στα ανατολικά και του Νέου Σουλίου και του Νέου Σκοπού στα δυτικά, ενισχύει ακόμα περισσότερο την ύπαρξη

⁴⁰⁰ Brélaz και Tiologos 2016, 124.

⁴⁰¹ Rizakis 2006, 127-129.

⁴⁰² Για τις απόψεις αυτές βλ. Rizakis 2006, 123-127.

⁴⁰³ Rizakis 2006, 128.

μιας *praefectura*.⁴⁰⁴ Οι λατινικές αυτές επιγραφές αναφέρονται σε αποίκους των Φιλίππων ή και στην ίδια την αποικία. Μία από αυτές αποτελεί ρύθμιση συνόρων και χρονολογείται την περίοδο του Τραϊανού ως ορόσημο.⁴⁰⁵ Ως εκ τούτου, δυο ερευνητές, ο P. Perdrizet και ο P. Collart υποστήριζαν ότι το *territorium* των Φιλίππων εκτεινόταν έως την περιοχή του Νέου Σουλίου, όπου ανακαλύφθηκε η επιγραφή. Η άποψη αυτή απορρίφθηκε από την F. Parazoglou με το επιχείρημα ότι η επιγραφή αυτή, όπως και άλλες λατινικές επιγραφές μπορεί να μετακινήθηκαν από την επικράτεια της αποικίας για να επαναχρησιμοποιηθούν εκεί ή να ανήκαν σε λατινόφωνους που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή αυτή⁴⁰⁶

Οι C. Brélaz και G. Tirolagos υποστηρίζουν ότι αυτό το ορόσημο, το οποίο βρέθηκε σε μια περιοχή πολύ περιφερειακά του κεντρικού πυρήνα της *pertica*⁴⁰⁷ των Φιλίππων αποτελεί ένα από τα πιο πειστικά επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης μιας *praefectura* της αποικίας και, επομένως, των δημόσιων γαιών των Φιλίππων στην περιοχή των Σερρών. Η ερμηνεία αυτή φαίνεται να ενισχύεται από το γεγονός ότι ένας παρόμοιος οριοδείκτης βρέθηκε, επίσης στο Νέο Σούλι, από τον P. Perdrizet το 1899. Το ορόσημο αυτό, οριοθετεί για άλλη μια φορά, με εντολή του Τραϊανού, τα δημόσια κτήματα της αποικίας και την ιδιοκτησία ενός ιδιώτη. Ωστόσο, το γεγονός ότι τα δύο αυτά ορόσημα βρέθηκαν επί τόπου δεν μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η περιοχή που αντιστοιχεί στο σημερινό χωριό Νέο Σούλι αποτελούσε κατ' ανάγκη μέρος αυτής της *praefectura* ή να χαράζουμε το ακριβές περίγραμμά της.⁴⁰⁸

Ο Α. Ριζάκης υποστηρίζει ότι η μικρή συγκέντρωση λατινικών επιγραφών δυτικά της πόλης των Σερρών, στην περιοχή μεταξύ των χωριών Οινούσσα και Νέο Σούλι στα βόρεια και Νέος Σκοπός στα νότια -γεγονός το οποίο δεν είναι εφικτό να συναντάται σε ένα ελληνόφωνο περιβάλλον- πρέπει να θεωρηθεί ως στοιχείο υπέρ της ύπαρξης μιας *praefectura* της αποικίας των Φιλίππων στην περιοχή.⁴⁰⁹ Ο ίδιος μάλιστα τοποθετεί την ίδρυση της *praefectura* στην εποχή της επανίδρυσης της αποικίας από

⁴⁰⁴ Rizakis 2006, 126.

⁴⁰⁵ Rizakis 2006, 128. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁴⁰⁶ Brélaz 2014, 579.

⁴⁰⁷ Η *pertica* ήταν γη που αποτελούσε μέρος της αποικίας στο σύνολό της και φέρει είτε τη μορφή ιδιωτικής ιδιοκτησίας που παραχωρείται στους αποίκους της είτε τη μορφή δημόσιας γης που αποδίδεται στο πρόσωπο της αποικίας. Βλ. περισσότερα Rizakis 2006, 123-130.

⁴⁰⁸ Brélaz και Tirolagos 2016, 148.

⁴⁰⁹ Brélaz 2014, 579.

τον Αύγουστο, τότε που η αποικία κατείχε εδάφη, τα οποία αφαιρέθηκαν από γειτονικές πόλεις ώστε να εγκατασταθούν οι νέοι άποικοι.⁴¹⁰

Σύμφωνα με αυτή την άποψη γίνεται η υπόθεση ότι το *territorium* ήταν ασυνεχές, διότι η περιοχή δυτικά της Αλιστράτης και η περιοχή γύρω από την Σίρρα, η οποία θεωρείται ότι είναι η *praefectura*, καταλαμβάνονταν από διάφορες κοινότητες. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τη χρήση της χρονολόγησης της Μακεδονικής επαρχιακής εποχής και εκείνης της εποχής του Ακτίου, όπως αποτυπώνονται στις ελληνικές επιγραφές που έχουν βρεθεί σε ολόκληρη την περιοχή — από τη Νέα Ζίχνη ως τον Νέο Σκοπό και από εκεί ως το Άγιο Πνεύμα — όπου περιλαμβάνεται και η περιοχή που εξετάζεται. Οι επιγραφές που βρέθηκαν σε αυτούς τους οικισμούς είναι γραμμένες στα ελληνικά - εκτός του συνόλου που αναφέρθηκε και είναι λατινικές- και υπερτερούν τα θρακικά ανθρωπωνύμια.

Ωστόσο, οι C. Brélaz και G. Tirolagos δεν συμφωνούν με τον Α. Ριζάκη για την ύπαρξη μιας *praefectura* στη συγκεκριμένη περιοχή. Οι δύο πρώτοι δεν δέχονται ως επιχείρημα την εύρεση ορισμένων λατινικών επιγραφών στη συγκεκριμένη περιοχή ώστε να συσταθεί μια *praefectura*. Οι ίδιοι πιθανολογούν τη μετατόπιση όλων των επιγραφών αυτών του τριγώνου από την αποικία των Φιλίππων και της τοποθέτησής τους στην περιοχή με το πέρασμα Ρωμαίων ή ακόμα και αποίκων των Φιλίππων.⁴¹¹ Μάλιστα, σύμφωνα με τον C. Brélaz, δεν είναι ξεκάθαρο το γεγονός εάν οι οικισμοί αυτής της περιοχής ανήκουν στο *territorium* των Φιλίππων ή στην περιοχή της Σίρρας ή σε κάποια από τις άλλες πόλεις όπως την Γάζωρο ή την αρχαία Βέργη.⁴¹²

Όπως ήδη έχει ειπωθεί, οι κάτοικοι της Γαζώρου, οι κάτοικοι της Βέργης, οι Σκιμβέρτιοι, οι Αδριανοπολίται και οι κάτοικοι μιας ακόμα αστικής κοινότητας που δεν έχει διευκρινιστεί μέχρι στιγμής αποτελούσαν την *Πεντάπολη* στα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια. Οι πέντε αυτές αστικές κοινότητες χωρίζονταν σε *κῶμαι*. Στο *territorium* της *Πεντάπολης* που περιλαμβάνεται από τις πέντε αστικές κοινότητες με τις *κώμες* τους ο θρακικός πληθυσμός υπερτερούσε έναντι του ελληνικού και του ρωμαϊκού στοιχείου. Στις κοινότητες αυτές, και τις *κώμες* τους (*vici*), οι γηγενείς ελληνικοί ή θρακικοί πληθυσμοί (*vicani*) διατηρούσαν τα δικά τους εδάφη και τη δική

⁴¹⁰ Rizakis 2006, 128.

⁴¹¹ Brélaz και Tirolagos 2016, 155-156.

⁴¹² Brélaz 2014, 381.

τους αυτοδιοίκηση.⁴¹³ Είχαν δηλαδή τη δυνατότητα να αυτοδιοικούνται αλλά, σύμφωνα με τους C. Brélaz και G. Tirolagos, δεν μπορεί να γίνει η εικασία ότι ήταν φορολογικά εξαρτημένες από την αποικία των Φιλίππων (*adtributio*). Το *territorium* των *Πενταπολιτών* βρισκόταν στο κέντρο του *territorium* της ρωμαϊκής αποικίας⁴¹⁴ αλλά το γεγονός ότι οι πέντε κοινότητες-μέλη της *Πεντάπολης* επέλεξαν το αστικό κέντρο της αποικίας για να ανεγείρουν βωμό στην αυτοκρατορική οικογένεια δεν συνεπάγεται ότι η τελευταία αποτελούσε τμήμα του *territorium* της (Εικ. 51).⁴¹⁵

Η ελληνική πόλη των Φιλίππων ιδρύεται από τον Φίλιππο Β΄ το 356 π.Χ. αποτελώντας θεωρητικά αυτόνομη πόλη του Μακεδονικού βασιλείου. Έτσι η πόλη είχε διαφορετικούς θεσμούς σε σχέση με τις μακεδονικές πόλεις καθώς και τοπικό ημερολόγιο. Το σπουδαιότερο τμήμα του διοικητικού έργου του Φιλίππου Β΄ ήταν ο *συνοικισμός* που δημιουργήθηκε για την ίδρυση της πόλης που αποτελούταν από πολυάριθμους διάσπαρτους προϋπάρχοντες οικισμούς, είτε μεγαλύτερες ή μικρότερες πόλεις είτε χωριά (*κῶμαι*) της παραλιακής ζώνης του Παγγαίου και της ενδοχώρας σε μια εκτεταμένη περιοχή έχοντας τους Φιλίππους ως πολιτικό και διοικητικό κέντρο.⁴¹⁶

Η αρχική επικράτεια των Φιλίππων, όπως καθορίστηκε από τον Φίλιππο Β', επιβεβαιώθηκε και επεκτάθηκε από τον Μέγα Αλέξανδρο το 335 ή 330 π.Χ. Η περίφημη επιγραφή, η οποία περιέχει την επιστολή που στάλθηκε στην πόλη των Φιλίππων από τους πρεσβευτές των Φιλίππων προς τον Μέγα Αλέξανδρο διασώζει ορισμένες αποφάσεις του Φιλίππου Β΄ για τη χώρα των Φιλίππων.⁴¹⁷ Η διευθέτηση των ορίων της χώρας περιλάμβανε την εκμετάλλευση ακαλλιέργητων εδαφών, την αποκατάσταση της εδαφικής ακεραιότητας και τη διανομή νέων εδαφών. Η χώρα των Φιλίππων περιλάμβανε τμήμα της περιοχής γύρω από τη Σίρρα και τη Δαίνηρο, ενώ έφτανε ως τα έλη κοντά σε κάποια γέφυρα, ίσως στη Γέφυρα της Συμβολής Σερρών.⁴¹⁸ Ορισμένα εδάφη απομακρυσμένα από το αστικό κέντρο είχαν παραχωρηθεί σε κατοίκους των Φιλίππων. Σε αυτά τα εδάφη περιλαμβάνονταν και εκτάσεις που προσδιορίζονται στην επιγραφή ως Σειραϊκή γη, δηλαδή εντοπίζονταν στην περιοχή της Σείρας, (της Σίρρας). Από τις γαίες αυτές από τις οποίες οι Φίλιπποι λάμβαναν

⁴¹³ Brélaz και Tirolagos 2016, 127-128.

⁴¹⁴ Rizakis 2006, 128.

⁴¹⁵ Brélaz και Tirolagos 2016, 165. Περισσότερα για τον βωμό βλ. Brélaz 2014, αρ. 24, σ. 119-124.

⁴¹⁶ Zannis 2014, 476-477. Περισσότερα βλ. Η εσωτερική διοίκηση της Γαζώρου.

⁴¹⁷ Για την επιγραφή αυτή βλ. Pilhofer II², αρ. 160a σ. 185.

⁴¹⁸ Loukouroulou 2004, 866.

εισόδημα από την εκμετάλλευσή τους εκμισθώνοντάς τες, δηλαδή την εκμετάλλευσή τους είχαν αναλάβει ενοικιαστές, των οποίων η ταυτότητα μας είναι άγνωστη, όμως πιθανώς ήταν οι κάτοικοι της περιοχής όπου βρίσκονταν οι εν λόγω γαίες.⁴¹⁹

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η θέση της Γαζώρου στη διοικητική οργάνωση της περιοχής (Παιονία-Οδομαντική) κατά τον 6^ο και 5^ο αι. π.Χ.

Η περιοχή της αρχαίας Γαζώρου μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ανήκε στο κράτος των Παιόνων και των Οδομάντων. Από τις πηγές που έχουμε στη διάθεσή μας μαθαίνουμε για την ύπαρξη γηγενών ομάδων (*ἔθνη*) και πολιτικών σχηματισμών ή κοινωνικών οντοτήτων στην Παιονία. Ωστόσο, δεν έχουμε πολλά στοιχεία για την πολιτική τους οργάνωση.⁴²⁰ Παρά ταύτα, μπορούμε να εντοπίσουμε δύο κύριους τύπους πολιτικών σχηματισμών των ιθαγενών: ο πρώτος τύπος περιλαμβάνει πολλά *ἔθνη*. Κατά την Αρχαϊκή και την Κλασική περίοδο η Παιονία αποτελούταν από διάφορες εθνοτικές ομάδες από τις οποίες ορισμένες διατήρησαν τη φυλετική τους ατομικότητα.⁴²¹

Η Παιονία μπορεί να θεωρηθεί ως ένα αυτόχθον «ομοσπονδιακό» σύνολο που αποτελούσε πρωτίστως κρατική μονάδα λόγω των πολλών εθνοτήτων (από τον όρο *ἔθνη*) που ζούσαν εκεί. Ωστόσο, η οργάνωση και οι θεσμοί της είναι άγνωστοι σε μεγάλο βαθμό. Έχουμε πενιχρές πληροφορίες για το αρχαίο βασίλειο της Φρυγίας, που αποτελεί πρόγονο της Παιονίας⁴²² είναι όμως εύλογο οι πληθυσμοί του βασιλείου της Φρυγίας να συνδέονται με την Παιονία των ιστορικών χρόνων κι αυτό υποστηρίζεται από το ότι η Παιονία αποτελούσε βασίλειο κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Φιλίππου Β΄. Η ύπαρξη των βασιλείων στην χώρα αυτή μας είναι γνωστή και από τον

⁴¹⁹ Hatzopoulos 1996, I, 71. Zannis 2014, 480.

⁴²⁰ Ο Στέφανος Βυζάντιος (6^{ος} αι. μ.Χ.), που χρησιμοποιεί ως πηγή τον Εκαταίο και το έργο του *Περίοδος Γ΄*ς (τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.), αναφέρει ότι ο Εκαταίος μιλάει στο έργο του για πολλές κοινότητες στη Θράκη τις οποίες χαρακτηρίζει ως πόλεις και έδειξε ενδιαφέρον για τους κοινωνικούς θεσμούς αυτών των κοινοτήτων. Βλ. Zannis 2014, 499 με υποσημ. 220.

⁴²¹ Plinius, IV. 35. Ο Πλίνιος περιγράφει τις περιοχές της Ιλλυρίας και της Παιονίας, αναφέροντας τις διάφορες φυλές και πόλεις τους. Αποκαλεί τους λαούς που ζούσαν στην Παιονία *Paeoniae gentes* και όχι *gens Paeones*.

⁴²² Βλ. Έθνη, Φρύγες και Παίονες.

Ηρόδοτο κατά την Αρχαϊκή περίοδο (γύρω στο 513 π.Χ.)⁴²³ αλλά και στον 5^ο αι. π.Χ.⁴²⁴ Το ίδιο πληροφορούμαστε και από τον Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.).⁴²⁵

Δύο αποσπάσματα του Ηροδότου που αναφέρονται στην Αρχαϊκή περίοδο μαρτυρούν την ύπαρξη πόλεων στην Παιονία.⁴²⁶ Η μαρτυρία του Ηροδότου είναι σημαντική, διότι δείχνει ότι το σύστημα αστικής οργάνωσης των παιονικών κοινοτήτων στο οποίο αναφέρεται ο ίδιος εφαρμόστηκε κατά την Αρχαϊκή περίοδο, δηλαδή στο πλαίσιο του ελληνικού αποικισμού της Θράκης. Ίσως οι Έλληνες άποικοι στη χώρα αυτή να επηρέασαν τους γηγενείς πληθυσμούς που απαρτίζουν τα *έθνη* και να τους ενέπνευσαν εισάγοντας ελληνικούς θεσμούς ή άλλους παρόμοιους με αυτούς. Υπάρχει το ενδεχόμενο η χρήση του όρου *πόλις* από τον Ηρόδοτο να αναφέρεται σε έναν τεχνικό όρο. Αυτές οι πόλεις, που περιλάμβαναν τα εδάφη των διαφόρων *εθνών* πιθανώς να μην διοικούνταν σύμφωνα με το ελληνικό μοντέλο της *πόλεως* -να μην ήταν δηλαδή όλα αστικά κέντρα- αλλά να απολάμβαναν ένα ορισμένο επίπεδο πολιτικής αυτονομίας.⁴²⁷

Ο όρος Παιονία αναφέρεται σε μια οντότητα που δεν ήταν ούτε εδαφικά ούτε εθνοτικά ομοιογενής. Όταν οι Σιριοπαίονες εκδιώχθηκαν από τον Μεγάβαζο τη θέση τους στην περιοχή πήραν οι Ήδωνες, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην κοιλάδα του Αγγίτη, βόρεια του Παγγαίου, ενώ οι Βισάλτες πήραν τον έλεγχο των παιονικών εδαφών μεταξύ Βέργης και μέσου Στρυμόνα, φτάνοντας μέχρι τον μέσο Νέστο (συμπεριλαμβανομένου του όρους Δύσωρον).⁴²⁸ Στην ίδια περιοχή κατοικούσαν και οι Οδόμαντες από την Αρχαϊκή περίοδο αλλά είναι δύσκολο να καθοριστούν τα όρια μεταξύ αυτών και των Παιόνων.⁴²⁹ Οι Οδόμαντες ίσως, όπως έχουμε ήδη πει παραπάνω, να ευνοήθηκαν από την αποδυνάμωση των Παιόνων της περιοχής.⁴³⁰ Οι ίδιοι διέφυγαν την περσική κυριαρχία, όπως πληροφορούμαστε από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.).⁴³¹ Πιθανώς να ξέφυγαν από την κατάκτηση του Μαρδόνιου και μετέπειτα του Ξέρξη, διότι ο πρώτος ασχολήθηκε μόνο με τις ελληνικές πόλεις στα παράλια και ο δεύτερος απέφυγε την

⁴²³ Ηρόδοτος, VIII. 116.1: *ἔνθα καὶ ὁ τῶν Βισαλτέων βασιλεὺς γῆς τε τῆς Κρηστωνικῆς Θρηῆς ἔργον ὑπερφυές ἐργάσατο*.

⁴²⁴ Zannis 2014, 500 με υποσημ. 224.

⁴²⁵ Στράβων, VII. απόσπασμα 36.

⁴²⁶ Ηρόδοτος, V 13 & 15.

⁴²⁷ Zannis 2014, 500.

⁴²⁸ Zannis 2014, 344 & 501.

⁴²⁹ Zannis 2014, 126.

⁴³⁰ Βλ. Έθνη, Παίονες.

⁴³¹ Ηρόδοτος, V. 16.

επικράτεια των Δοβήρων και των Παιόπλων, οι οποίοι συνόρευαν με τους Οδόμαντες.⁴³²

Ο δεύτερος κύριος τύπος πολιτικού σχηματισμού των αυτοχθόνων είναι ο σχηματισμός ενός ενιαίου έθνους. Σε αυτόν τον τύπο ανήκουν οι Οδόμαντες. Το βασίλειο του έθνους των Οδομάντων και ο βασιλιάς τους Πολλής αναφέρονται κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου από τον Θουκυδίδη (5^{ος} αι. π.Χ.).⁴³³ Τίποτα άλλο δεν είναι γνωστό για το έθνος αυτό εκτός από μια ακόμα μαρτυρία από τον Στράβωνα (1^{ος} αι. π.Χ.). Ο γεωγράφος αναφέρει ότι ο Ρήσος ήταν βασιλιάς «των Οδομάντων, των Ηδωνών και των Βισαλτών»,⁴³⁴ κάτι το οποίο μας θυμίζει την τριπλή κοινότητα που αποτελούσε τους Ηδωνούς.⁴³⁵ Θα μπορούσε δηλαδή να θεωρηθεί ως απόδειξη της ύπαρξης μιας τεράστιας συνομοσπονδίας αποτελούμενης από διαφορετικά αυτόχθονα έθνη που υπάγονταν στην εξουσία ενός μόνο βασιλιά. Ο Ρήσος θα μπορούσε να επικαλεστεί στο πλαίσιο της πολιτικής προπαγάνδας που αποσκοπούσε στην ενίσχυση των δεσμών μεταξύ αυτών των εθνών.⁴³⁶

Αυτοί οι δύο διαφορετικοί τύποι αυτόχθονων κρατών θα μπορούσαν, επομένως, λογικά, να συμπεριλάβουν στα διοικητικά τους πλαίσια όχι μόνο έθνη αλλά και αυτόχθονα αστικά κέντρα, όπως είναι πολύ πιθανό ένα από αυτά να ήταν η Γάζωρος.⁴³⁷

Ο Μακεδονικός έλεγχος στην Κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα προ Φιλίππου Β΄

Οι Παίονες, οι Οδόμαντες και τα υπόλοιπα έθνη (Ηδωνες, Βισάλτες κλπ.) παρέμεναν αυτόνομα κατά την περίοδο μεταξύ του τέλους του 6^{ου} αι. π.Χ. και της κατάκτησης από τον Φίλιππο Β'. Ωστόσο, παρόλο που η κοιλάδα του Στρυμόνα μέχρι το όρος Δύσωρον αποτελούσε το ανατολικό όριο του βασιλείου από την εποχή του Αλεξάνδρου Α΄ και

⁴³² Ηρόδοτος, VII. 113.

⁴³³ Θουκυδίδης, V. 6.2: *καὶ πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις, ὅπως παραγένοιτο στρατιᾷ κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, καὶ ἐς τὴν Θράκην ἄλλους παρὰ Πολλῆν τὸν Ὀδομάντων βασιλέα, ἄγοντας μισθοῦ Θράκας ὡς πλείστους, αὐτὸς ἡσύχαζε περιμένων ἐν τῇ Ἡϊόνι.*

⁴³⁴ Στράβων, VII. απόσπασμα 36.

⁴³⁵ Στράβων, VII. απόσπασμα 11.

⁴³⁶ Zannis 2014, 502 με υποσημ. 240.

⁴³⁷ Zannis 2014, 277 & 503.

επί Περδίκκα Β΄, η μακεδονική σφαίρα πολιτικής επιρροής εκτεινόταν πέρα από αυτή την περιοχή.⁴³⁸

Όπως πληροφορούμαστε από τον Ηρόδοτο (5^{ος} αι. π.Χ.), ο Αμύντας Α΄ αναγνώρισε την εξουσία του Μεγάλου Βασιλιά. Αν και τόσο ο ίδιος όσο και ο γιος του, Αλέξανδρος Α΄, αρνήθηκαν το αίτημα πλήρους υποταγής στους Πέρσες πρέσβεις, κατέληξαν να γίνουν υποτελείς βασιλείς — υποτελείς και ταυτόχρονα σύμμαχοι στην Αχαιμενιδική Αυτοκρατορία του Δαρείου.⁴³⁹ Η σύναψη της συμμαχίας μεταξύ Περσών και Αμύντα Α΄ επισφραγίστηκε με τον γάμο του γιου του Δαρείου, Βουβάρη και της κόρης του Αμύντα Α΄, Γυγαία, λίγο πριν το 498 π.Χ.⁴⁴⁰

Κατά τα γεγονότα μετά την κατάκτηση της Θράκης και της Παιονίας από τον Μεγάβαζο, ο βασιλιάς Αμύντας Α΄ περιγράφεται ήδη ως ύπαρχος, ιδιότητα που του ανατέθηκε από τον Δαρείο, ο οποίος προφανώς ήθελε να εξασφαλίσει τα δικά του συμφέροντα σε αυτή την περιοχή. Η αποδυνάμωση των Παιόνων στην περιοχή της κάτω κοιλάδας του Στρυμόνα⁴⁴¹ αλλά και στην ευρύτερη περιοχή που προέκυψε από την περσική κυριαρχία έδωσε στους Μακεδόνες ελευθερία κινήσεων για να επιβληθούν στην περιοχή. Από το 510 π.Χ, ο Αμύντας Α΄ απολάμβανε ένα προνομιακό καθεστώς υποτελείας στον Μεγάλο Βασιλιά. Το βασίλειο της Μακεδονίας διατήρησε την ημι-αυτονομία του για δύο δεκαετίες, μέχρι το 492 π.Χ. Το καθεστώς αυτό επέτρεψε στον γιο του, Αλέξανδρο Α' να διατηρεί τον έλεγχο των νέων εξαγορών της και επηρεάζει αποφασιστικά την πολιτική και οικονομική θέση των λαών που προσαρτήθηκαν στο βασίλειο. Οι Μακεδόνες φρόντισαν να φανεί ότι ευνοούν τους Πέρσες. Στην πραγματικότητα, η στάση τους αυτή είχε στόχο να κάνουν τις κατακτήσεις τους κάτω από το βλέμμα των Περσών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι μακεδονικές κτήσεις να αναγνωριστούν από τους Αθηναίους μετά την υποχώρηση των κατακτητών.⁴⁴²

Την ίδια περίοδο το Μακεδονικό Βασίλειο κατέκτησε τη Βισαλτία, όπως γνωρίζουμε από τον Θουκυδίδη (5^{ος} αι. π.Χ.).⁴⁴³ Όπως έχουμε ήδη πει, δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε χρονολογικά αυτήν την επέκταση.⁴⁴⁴ Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (5^{ος}

⁴³⁸ Zannis 2014, 474.

⁴³⁹ Ηρόδοτος, V. 17-18.

⁴⁴⁰ Ηρόδοτος, V. 21.

⁴⁴¹ Βλ. Έθνη, Παίονες.

⁴⁴² Zannis 2014, 347.

⁴⁴³ Θουκυδίδης, II. 99.3-6.

⁴⁴⁴ Για τις διάφορες απόψεις αυτού του ζητήματος βλ. Zannis 2014, 369-377.

αι. π.Χ.) -ο οποίος περιγράφει τη διαδρομή που ακολούθησαν οι πρέσβεις του Δαρείου το 513 π.Χ. τους οποίους έστειλε ο Μεγάβαζος στον Αμύντα Α΄ να απαιτήσουν να δώσει *γῆν τε καὶ ὕδωρ* στον βασιλιά Δαρείο.⁴⁴⁵ Έχει διαπιστωθεί ότι, για ορισμένες περιόδους του 5^{ου} αι. π.Χ., αυτά τα μεταλλεία, που βρίσκονταν ανατολικά του Στρυμόνα έως και τον Μέσο Νέστο, ανήκαν στη σφαίρα πολιτικής επιρροής της Μακεδονίας, περιλαμβάνοντας εδάφη των Παιόνων, αλλά και των αυτόνομων Θρακών.⁴⁴⁶

Οι Μακεδόνες βασιλείς, Αμύντας Α΄ και κυρίως Αλέξανδρος Α΄, έπαιξαν σημαντικό ρόλο κατά την Αχαιμενιδική κατοχή, ασκώντας διαρκή επιρροή στην περιοχή του Στρυμόνα. Οι πιο πρόσφατες επιτυχίες του Αλεξάνδρου στόχευαν στην ενίσχυση της μακεδονικής επιρροής στην περιοχή. Ωστόσο, μόνο μια αρκετά ισχυρή μακεδονική εξουσία, που διατηρούσε καλές σχέσεις με τις διάφορες ελληνικές και αυτόχθονες πληθυσμιακές ομάδες, μπορούσε να επιβληθεί και να διασφαλίσει τη λειτουργία του φορολογικού συστήματος που είχαν επιβάλει οι Πέρσες.⁴⁴⁷

Όπως ήδη έχουμε δει, η Βισαλτία προσαρτήθηκε από τους Μακεδόνες, διατηρώντας όμως την αυτονομία της. Οι Μακεδόνες βασιλείς ακολουθούσαν συστηματικά την πολιτική της παραχώρησης τοπικής αυτονομίας. Είναι πιθανό να πρόκειται για τοπικούς ηγεμόνες, δυνάστες που ασκούσαν απόλυτη εξουσία, των οποίων η ηγεμονία αναγνωριζόταν προσωπικά και ατομικά από τους συμμάχους και τους γείτονές τους. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι δεν είχαν συμφέρον να ακολουθούν την πολιτική του Μακεδόνα βασιλιά, από τον οποίο προερχόταν η εξουσία τους. Δεν αποκλείεται η μακεδονική εξουσία στη Βισαλτία και στους αυτόνομους Θράκες και Παίονες να είχε όφελος από την ενίσχυση των τοπικών ηγεμόνων, ώστε να ελέγχει καλύτερα, μαζί τους, τα έθνη που θα μπορούσαν να απειλήσουν τα κοινά τους συμφέροντα. Οι δυνάστες αυτοί απολάμβαναν σημαντικά πολιτικά και οικονομικά πλεονεκτήματα, και ήταν προς το συμφέρον τους να μην ενεργούν ενάντια στα συμφέροντα του βασιλιά της Μακεδονίας. Τα εδάφη αυτών των τοπικών ηγεμόνων λειτούργησαν ως «κράτος εν κράτει» μέσα στο Μακεδονικό Βασίλειο.⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Ηρόδοτος, V. 17.

⁴⁴⁶ Zannis 2014, 411.

⁴⁴⁷ Zannis 2014, 379-380.

⁴⁴⁸ Zannis 2014, 409-410.

Όσον αφορά τη μάχη της Δραβήσκου (465-464 π.Χ.), η συντονισμένη δράση των Θρακών στην Δραβήσκο δείχνει ότι υπήρχε μια «ανώτερη δύναμη» που ενοποιούσε τις διπλωματικές και στρατιωτικές ενέργειές τους και αυτή ήταν ο Αλέξανδρος Α΄. Από κάποιους ερευνητές υποστηρίχτηκε ότι η ήττα των Αθηναίων στον Δραβήσκο οφειλόταν στην πολιτική του βασιλιά Αλέξανδρου Α΄ και ίσως ακόμη και στη συμμετοχή του στη μάχη.⁴⁴⁹ Βέβαια, παρά την έμμεση συμμετοχή του Μακεδόνα βασιλιά στη μάχη της Δραβήσκου, οι προηγούμενες επιτυχίες των Αθηναίων οφείλονταν στη συμμαχία μεταξύ Μακεδονικού βασιλείου και Αθηνών, η οποία ήταν σε ισχύ ήδη από την περίοδο των Περσικών πολέμων.⁴⁵⁰

Η Μακεδονία του Περδίκκα Β΄ ακολούθησε μια ευέλικτη πολιτική, εναλλάσσοντας συμμαχίες με την Αθήνα και τη Σπάρτη, ανάλογα με τις περιστάσεις. Κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. η Μακεδονία διατηρούσε εμπορικές συναλλαγές με την Αθήνα, κάτι που φαίνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα.⁴⁵¹ Στο πλαίσιο αυτό, τα αθηναϊκά συμφέροντα στην περιοχή του Στρυμόνα εξυπηρετούνταν καλά και μάλιστα διευκολύνονταν από τους Μακεδόνες.⁴⁵² Όπως γνωρίζουμε από τον Θουκυδίδη (5ος αι. π.Χ.), αυτή η μακεδονική πολιτική συνεχίστηκε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Περδίκκα Β΄ μέχρι το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού πολέμου, όταν ο τελευταίος τους εναντιώθηκε ευνοώντας τους Σπαρτιάτες υπό του Βρασίδα, επειδή οι Αθηναίοι συμμάχησαν με δυο αντιπάλους του, τον αδερφό του Φίλιππο και τον Δέρδα.⁴⁵³

Η πολιτική επιρροή του Περδίκκα Β΄ στους γηγενείς, θρακικούς και αυτόνομους ελληνικούς πληθυσμούς, η πλειονότητα των οποίων κατείχε εδάφη εκτός των ορίων του βασιλείου του αντανakλάται στον μεγάλο αριθμό των πόλεων που δεν περιλαμβάνονται στον αττικό κατάλογο φόρου του 432/1 π.Χ. καθώς και από τη συμμαχία του Μακεδόνα βασιλιά με τους Χαλκιδείς, τους Μύγδονες, τους Σίθωνες και τους Ηδωνούς εναντίον των Αθηναίων και των συμμάχων τους. Επίσης, πολλοί Θράκες (Οδόμαντες, Παναίοι, Δρώοι και Δερσαίοι) διατήρησαν την αυτονομία τους παρά την

⁴⁴⁹ Zannis 2014, 424 με βιβλιογραφία στην υποσημ. 106.

⁴⁵⁰ Κατά τα έτη 475-450 π.Χ. οι Αθηναίοι πέτυχαν να προσεταιρισθούν σημαντικές ελληνικές και ελληνοβαρβαρικές (μεικτές) πόλεις της περιοχής και να τις καταστήσουν μέλη της Αθηναϊκής Συμμαχίας (π.χ. Άργιλος, Βέργη), ενώ δεν άργησαν να δημιουργήσουν κληρουχίες στην μακεδονική Βισαλτία. Βλ. Zannis 2014, 436-438.

⁴⁵¹ Βλ. Αρχαιολογικά ευρήματα.

⁴⁵² Zannis 2014, 437.

⁴⁵³ Θουκυδίδης, Ι. 57.2-3: οἷ τε γὰρ Κορίνθιοι φανερώς ἤδη διάφοροι ἦσαν, Περδίκκας τε ὁ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνων βασιλεὺς ἐπεπολέμωτο ξύμμαχος πρότερον καὶ φίλος ὢν. ἐπολεμώθη δὲ ὅτι Φιλίππῳ τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ καὶ Δέρδῃ κοινῇ πρὸς αὐτὸν ἐναντιούμενοις οἱ Ἀθηναῖοι ξυμμαχίαν ἐποίησαντο.

τρομοκρατία της εκστρατείας του βασιλιά των Οδρυσών, Σιτάλκη, το 429 π.Χ., ο οποίος τότε εξυπηρετούσε τα αθηναϊκά συμφέροντα. Η ομόφωνη αντίδραση αυτών των τεσσάρων *εθνών* υποδηλώνει ότι υπήρχαν πολιτικοί και οικονομικοί δεσμοί μεταξύ τους που συνέβαλαν στη διατήρηση της ισορροπίας στην περιοχή. Αν κάνουμε έναν παραλληλισμό με τα γεγονότα του 465 π.Χ., θα μπορούσαμε να σκεφτούμε ότι είναι πιθανό οι αυτόνομοι Θράκες να εξακολουθούσαν να είναι υπέρ της Μακεδονίας εκείνη την εποχή, η οποία κατά κάποιον τρόπο εγγυόταν την αυτονομία τους.⁴⁵⁴

Η σχέση Αθήνας-Μακεδονίας καθ' όλη τη διάρκεια του 5^{ου} αι. π.Χ. χαρακτηρίστηκε από εναλλασσόμενες φάσεις συμμαχιών και συγκρούσεων, που είχαν ως στόχο τον έλεγχο της στρατηγικής περιοχής του Στρυμόνα. Η κοιλάδα του Στρυμόνα υπήρξε πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των Αθηναίων, των Μακεδόνων, των Θρακών και των Περσών λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης και του πλούτου της σε φυσικούς πόρους. Η περιοχή παρέμεινε ζώνη συγκρούσεων μέχρι την άνοδο του Φιλίππου Β', ο οποίος επέβαλε την πλήρη μακεδονική κυριαρχία στον Στρυμόνα.⁴⁵⁵

Η θέση της Γαζώρου στη διοικητική οργάνωση της περιοχής κατά τον 4^ο έως και τον 2^ο αι. π.Χ.

Ύστερα από την αποδυνάμωση της αθηναϊκής δύναμης στην περιοχή, οι Παίονες, οι Οδόμαντες και πιθανώς και οι Ήδωνες είδαν την αυτονομία τους να ενισχύεται και την ευημερία τους να αυξάνεται. Έχοντας αποτινάξει τον αθηναϊκό ζυγό, αυτοί οι αυτόνομοι αυτόχθονες πληθυσμοί ήρθαν φυσικά πιο κοντά στις τοπικές δυνάμεις, τους Θάσιους, τους Χαλκιδικείς και τους Μακεδόνες. Όσον αφορά τη Γάζωρο, κατά την Κλασική περίοδο δεν έκοψε αργυρά νομίσματα. Ωστόσο, η ανακάλυψη νομισμάτων από τη Θάσο, τη Βέργη, τη Νεάπολη και την «Ηιόνα» σε δύο θησαυρούς που βρέθηκαν στη νεκρόπολη της Γαζώρου δείχνει ότι η Γάζωρος συνδεόταν με τη Βέργη και άλλες παράκτιες πόλεις, οι οποίες ήταν εξαρτημένες από τη Θάσο μέσω τοπικών συμμαχιών.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Zannis 2014, 450 & 452.

⁴⁵⁵ Zannis 2014, 417-419.

⁴⁵⁶ Zannis 2014, 464. Βλ. Γάζωρος, Αρχαιολογικά ευρήματα.

Όπως είδαμε, πολύ πριν από την επέμβαση του Φιλίππου Β', οι αυτόνομοι Θράκες και Παίονες είχαν αναμιχθεί με τους Έλληνες των αυτόνομων πόλεων στα ανατολικά του βασιλείου της Μακεδονίας.⁴⁵⁷ Παρόλο που η κοιλάδα του Στρυμόνα μέχρι το όρος Δύσωρον αποτελούσε το ανατολικό όριο του βασιλείου από την εποχή του Αλεξάνδρου Α' και επί Περδίκκα Β', η μακεδονική σφαίρα πολιτικής επιρροής εκτεινόταν πέρα από αυτή την περιοχή. Τα σύνορα της περιοχής περιλάμβαναν αυτόνομους παιονικούς και θρακικούς λαούς, ελληνικές πόλεις και ελληνοβαρβαρικούς οικισμούς. Η παρουσία αυτών των μικτών ελληνικών, παιονικών και θρακικών πληθυσμών καθόρισε τις αποφάσεις του Φιλίππου Β' για το τι έπρεπε να κάνει για να διοικήσει διατηρώντας την τάξη και την ενότητα.

Το 356 π.Χ. ο Φίλιππος Β' κυριαρχεί στη Θράκη⁴⁵⁸ χωρίζοντας την -μαζί με την υπόλοιπη Μακεδονία (Άνω και Κάτω Μακεδονία)- σε περιφέρειες ώστε να ελέγχει καλύτερα το βασίλειό του και να ενισχύσει την κεντρική του εξουσία. Η Γάζωρος ανήκε στην περιφέρεια της Οδομαντικής. Νίκησε και υπέταξε τους Θράκες, τους ανάγκασε να πληρώνουν φόρο υποτέλειας (*δεκάτη*) και τους έβαλε φρένο ιδρύοντας ισχυρές πόλεις σε στρατηγικά σημεία. Γηγενείς κάτοικοι και Έλληνες μεταφέρθηκαν από άλλες περιοχές και εγκαταστάθηκαν στις πόλεις και τους οχυρωμένους οικισμούς που ίδρυσε στο εσωτερικό της Θράκης, όπου ζούσαν αυτόνομοι Θράκες, Παίονες και Έλληνες. Οι νεοϊδρυθείσες πόλεις χρησίμευαν επίσης ως τόποι καταφυγής για ανεπιθύμητους, εξόριστους και ανθρώπους των οποίων το νομικό καθεστώς ήταν αβέβαιο ή οι οποίοι βρίσκονταν υπό κάθε είδους κατηγορίες. Έτσι, θέλησε να εξασφαλίσει τα νέα εδάφη που περιείχαν αυτούς τους μικτούς πληθυσμούς.⁴⁵⁹

Δεν διαθέτουμε επαρκείς πληροφορίες για το διοικητικό έργο του Φιλίππου στην περιοχή που μας αφορά. Ωστόσο το σπουδαιότερο κομμάτι της διοίκησης του Φιλίππου Β' ήταν η συνομοσπονδία που πραγματοποιήθηκε για την ίδρυση της πόλης των Φιλίππων (356 π.Χ.).⁴⁶⁰

Η *χώρα* των Φιλίππων οριοθετήθηκε κατά την ίδρυσή της από τον Φίλιππο Β'. Ωστόσο, τα όρια αυτής της περιοχής κατά τη διάρκεια της βασιλείας του ιδρυτή της και των

⁴⁵⁷ Βλ. Η σύσταση του πληθυσμού.

⁴⁵⁸ Ο Μ. Β. Χατζόπουλος έχει δείξει ότι στις πηγές που χρονολογούνται μετά την κατάκτηση και τη βασιλεία του Φιλίππου Β', η χώρα μεταξύ Στρυμόνα και Νέστου αναφέρεται ως *Θράκη*.

⁴⁵⁹ Zannis 2014, 475.

⁴⁶⁰ Zannis 2014, 477. Περισσότερα για τη συνομοσπονδία του Φιλίππου Β' βλ. Η εσωτερική διοίκηση της Γαζώρου.

διαδόχων του είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστα σε εμάς.⁴⁶¹ Παρά ταύτα, η αποσπασματική επιγραφή που περιέχει την επιστολή που έστειλαν στην πόλη των Φιλίππων οι πρεσβευτές σε αποστολή στον Μέγα Αλέξανδρο διασώζει ορισμένες από τις αποφάσεις του βασιλιά σχετικά με τη *χώρα* των Φιλίππων.⁴⁶² Το έργο της συνομοσπονδίας του Φιλίππου Β΄, παρά τις μεταλλάξεις που υπέστη, παρέμεινε καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου των Αντιγονιδών και στη συνέχεια ενέπνευσε τους Ρωμαίους διοικητές κατά την οργάνωση του *territorium* της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων.⁴⁶³

Η διοικητική οργάνωση της περιοχής της Γάζωρου μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση

Μετά τη μάχη της Πύδνας (168 π.Χ.) και την ολοκληρωτική καταστροφή του Περσέα από τον Αιμίλιο Παύλο, ο ίδιος κατέλαβε τη Μακεδονία ανακοινώνοντας τους όρους του στους Μακεδόνες απεσταλμένους. Η γη της Μακεδονίας θα διαιρούταν σε τέσσερις περιοχές (Μερίδες) και κάθε περιοχή θα ήταν μια αυτοκυβερνώμενη δημοκρατία. Οι τέσσερις περιοχές ήταν ως εξής: Η Πρώτη Μερίδα με πρωτεύουσα την Αμφίπολη εκτεινόταν από τον ποταμό Νέστο έως τον Στρυμόνα, συμπεριλαμβάνοντας και τις περιοχές της Βισαλτίας, οι οποίες βρίσκονταν δυτικά του Στρυμόνα, και την Ηράκλεια Σιντική. Η Δεύτερη Μερίδα έχοντας πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη περιλάμβανε τα μεταξύ του Στρυμόνα και του Αξιού εδάφη, ενώ προς βορρά, στο ύψος του μέσου ρου του Αξιού, προστέθηκε η Ανατολική Παιονία. Η Τρίτη Μερίδα με πρωτεύουσα την Πέλλα οριοθετούταν δυτικά του Αξιού, ανατολικά του Βερμίου και βόρεια του Πηνειού, με ασαφές το βόρειο όριό της, ενώ στα εδάφη της προστέθηκε ένα τμήμα της Δυτικής Παιονίας που εκτείνονταν κατά μήκος του Αξιού. Η Τέταρτη Μερίδα με πρωτεύουσα την Πελαγονία περιλάμβανε από νότο προς βορρά τα εδάφη της Εορδαίας, της Ελίμειας, της Λυγκηστίδος, της Δερριόπου, της Πελαγονίας και της Δυτικής Παιονίας που συνόρευε με τους Δαρδάνους. Η Γάζωρος ανήκε στην Πρώτη Μερίδα.⁴⁶⁴

Σκοπός της Συγκλήτου τεμαχίζοντας τη Μακεδονία, ήταν να εμποδίσει οποιαδήποτε αναβίωση της Μακεδονικής ισχύος. Η κάθε Μερίδα ήταν απομονωμένη από τις άλλες,

⁴⁶¹ Zannis 2014, 479.

⁴⁶² Pilhofer II², 160a σ. 185-192.

⁴⁶³ Zannis 2014, 480.

⁴⁶⁴ Hammond και Walbank 1995, 588-589. Papazoglou 1988, 67-72, 345.

σύμφωνα τους όρους που ανακοίνωσε ο Αιμίλιος Παύλος.⁴⁶⁵ Σύμφωνα με τον Λίβιο (1^{ος} αι. π.Χ.) και τον Διόδωρο (1^{ος} αι. π.Χ.), οι οποίοι έχουν ως πηγή τον Πολύβιο (2^{ος} αι. π.Χ.), τέσσερις αξιωματικοί θα φρόντιζαν για τη συλλογή των φόρων.⁴⁶⁶ Κάποιοι Μακεδόνες που προσδιορίστηκαν από τον Λίβιο σαν «Εταίροι του Βασιλιά, Ενδεδυμένοι με την Πορφύρα», οι διοικητές του στρατού, των φρουρών, των πλοίων, οι διπλωματικοί αντιπρόσωποι, οι Βασιλικοί Παίδες και όλοι όσοι είχαν αξιώματα κατά τη βασιλεία του Περσέα καθώς και οι γιοι αυτών που ήταν άνω των δεκαπέντε ετών θα απελαύνονταν στην Ιταλία. Επίσης, απαγορεύτηκε η εξόρυξη χρυσού και αργύρου, η κοπή της ξυλείας για κατασκευή πλοίων από Μακεδόνες ή οποιονδήποτε άλλον, οι επιγαμίες μεταξύ των Μερίδων και το εμπόριο αγαθών που περιλάμβαναν γη καθώς και η εισαγωγή αλατιού. Τα ίδια αναφέρει και ο Διόδωρος.⁴⁶⁷

Μετά το επεισόδιο του Ανδρίσκου και την ήττα του από τον Quintus Caecilius Metellus στην Πύδνα το 148 π.Χ., η Ρώμη αρχίζει να στέλνει στη Μακεδονία τακτικό στρατό, που διοικείται από έναν Ρωμαίο επαρχιακό διοικητή συνήθως στρατηγικής τάξεως, ενώ στη στρατιωτική ασφάλεια της χώρας εξακολουθούν να συμβάλλουν και οι Μακεδόνες, διατηρώντας τις φρουρές που προέβλεπαν οι ρυθμίσεις του Αιμιλίου Παύλου. Οι ρυθμίσεις του 167 π.Χ. και ο διαχωρισμός της Μακεδονίας σε τέσσερις Μερίδες εξακολούθησαν να παραμένουν σε ισχύ έως και την Αυτοκρατορική Εποχή. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς η Μακεδονία μετατρέπεται σε επαρχία του ρωμαϊκού κράτους και αν υπήρξαν πρόσθετες ρυθμίσεις από τον Metellus. Αυτός είναι και ο λόγος που σύγχρονοι ερευνητές κάνουν λόγο για στρατιωτική διοίκηση και όχι για επαρχία, στηριζόμενοι στις κατεξοχήν στρατιωτικές δραστηριότητες των διοικητών της.⁴⁶⁸

Η τελευταία φάση της Ρεπουμπλικανικής Εποχής σηματοδοτείται από τη μάχη στους Φιλίππους το 42 π.Χ. μεταξύ του M. Brutus και των οπαδών του Καίσαρα, Marcus Antonius και Octavianus, με την επικράτηση των τελευταίων. Στη ρωμαϊκή αποικία εγκαταστάθηκαν Ρωμαίοι βετεράνοι στρατιώτες του Marcus Antonius και έτσι ενισχύθηκε ο ρωμαϊκός χαρακτήρας της πόλης, αποκτώντας προνόμια. Το 38 π.Χ., ο Octavianus ίδρυσε την αποικία των Φιλίππων ως *Colonia Augusta Julia Philippensis*. Η περιοχή ήταν υπό την δικαιοδοσία του Marcus Antonius έως τη Ναυμαχία του

⁴⁶⁵ Hammond και Walbank 1995, 590.

⁴⁶⁶ Διόδωρος, 31.8.8: *ἡγοῦντο δὲ πόλεις τέσσαρες*. Livius, 45.29.9: *capita regionum ubi concilia fierent*.

⁴⁶⁷ Διόδωρος, 31.8.6-9. Livius, 45.6.7-9, 17.7-18, 29.4-31.1, 32.1-7.

⁴⁶⁸ Nigdelis 2007, 52-53.

Ακτίου, τον Σεπτέμβριο του 31 π.Χ. στην οποία οι δυο πρώην σύμμαχοι (Marcus Antonius και Octavianus) έγιναν αντίπαλοι με τον Octavianus να επικρατεί.⁴⁶⁹

Η εσωτερική διοικητική οργάνωση της Γαζώρου

Η περιοχή της Γαζώρου μετά την προσάρτησή της στη Μακεδονία ήταν αυτόνομη κοινότητα εντός του βασιλείου των Τημενιδών και κατόπιν των Αντιγονιδών. Για τη Γάζωρο την περίοδο των Τημενιδών δεν διαθέτουμε στοιχεία. Υποθέτουμε όμως με βάση τα νομισματικά δεδομένα ότι οι Μακεδόνες βασιλείς της δυναστείας των Τημενιδών πριν από τον Φίλιππο Β΄ ακολούθησαν συστηματικά την πολιτική της παραχώρησης τοπικής αυτονομίας. Σε νομίσματα που τέθηκαν σε κυκλοφορία στην περιοχή της Μακεδονίας την περίοδο βασιλείας του Αλεξάνδρου Α΄ και του Περδίκκα Β΄ εμφανίζονται επιγραφές με ονόματα τα οποία θεωρείται ότι είναι τοπικών δυναστών. Επρόκειτο για τοπικούς ηγεμόνες, άρχοντες που ασκούσαν απόλυτη εξουσία, με την ηγεμονία τους να αναγνωρίζεται, όπως φαίνεται, ατομικά και καθαρά προσωπικά από τους συμμάχους και γείτονές τους. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είχαν συμφέρον να ακολουθούν την πολιτική του Μακεδόνα βασιλιά, από τον οποίο εκπήγαζε και στον οποίο βασιζόταν η εξουσία τους. Είναι συνεπώς πολύ πιθανό αυτή η αυτονομία να υπήρχε ήδη τον 5^ο αι. π.Χ.⁴⁷⁰

Δεν γνωρίζουμε τι συνέπειες είχε για το καθεστώς της Γαζώρου η κατάκτηση της περιοχής από τον Φίλιππο Β΄, εάν δηλαδή διατήρησε την αυτονομία της, ούτε ποια ήταν τα χαρακτηριστικά αυτής της αυτονομίας. Η μόνη μαρτυρία που διαθέτουμε και μας πληροφορεί έμμεσα για το καθεστώς της πόλης και τη διοικητική της σύνδεση/εξάρτηση από τον βασιλιά της Μακεδονίας, προέρχεται από την Ελληνιστική Εποχή. Πρόκειται για το ψήφισμα των κατοίκων της Γαζώρου και των γειτονικών κομών σχετικά με τη διανομή σιτηρών σε περίοδο έλλειψης επί Φιλίππου Ε΄.⁴⁷¹

Είναι δηλαδή πολύ πιθανό η Γάζωρος να ήταν μέλος της συνομοσπονδίας της *χώρας* των Φιλίππων την οποία δημιούργησε ο Φίλιππος Β΄ για την καλύτερη αναδιοργάνωση της περιοχής. Η ιδέα ήταν να συγκεντρωθούν διάφοροι κάτοικοι της περιοχής

⁴⁶⁹ Nigdelis 2007, 56 & 60-61. Για την ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων, βλ. επίσης Sève 2000, 194-198.

⁴⁷⁰ Zannis 2014, 410-411.

⁴⁷¹ Hatzopoulos 1996, II, 39. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

(ελληνικοί και θρακιικοί πληθυσμοί) και να σχηματίσουν μια συνομοσπονδία οικισμών διάσπαρτων σε μια εκτεταμένη περιοχή, με τους Φιλίππους να λειτουργούν ως πολιτικό και διοικητικό αστικό κέντρο. Η φύση αυτής της συνομοσπονδίας ήταν σύνθετη και ποικίλη. Τα μέλη της δεν προέρχονταν όλα από το ίδιο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο. Ορισμένα από τα μέλη της είχαν προηγουμένως σχηματίσει πόλεις (όπως η Βέργη και η Γάζωρος), ενώ άλλα είχαν προκύψει από αυτόχθονες μορφές πολιτικής οργάνωσης (*βασίλεια, έθνη*). Ωστόσο, η ομαδοποίησή τους στην ίδια συνομοσπονδία οδήγησε στην ομογενοποίηση του πολιτικού τους καθεστώτος έχοντας ίσα πολιτικά δικαιώματα και απολαμβάνοντας την ίδια τοπική αυτονομία.⁴⁷²

Σύμφωνα με τον Μ. Χατζόπουλο⁴⁷³ και τον Α. Ριζάκη,⁴⁷⁴ παρά τις διαφοροποιήσεις που υπέστη η συνομοσπονδία του Φιλίππου Β' το έργο της παρέμεινε και κατά την περίοδο των Αντιγονιδών. Μάλιστα, στη συνέχεια ενέπνευσε τους Ρωμαίους διοικητές κατά την οργάνωση του *territorium* της *colonia Iulia Augusta Philippensis*. Συνεπώς, το καθεστώς αυτό διατηρήθηκε και υπό ρωμαϊκή κυριαρχία.⁴⁷⁵ Στην Αυτοκρατορική περίοδο, αυτή η συνομοσπονδία, οργανωμένη με βάση το κλασικό και ελληνιστικό μοντέλο που επινόησε ο Φίλιππος Β', ήταν γνωστή ως *Τριπολίται* (2^{ος} αι. μ.Χ.) και *Πενταπολίται* (αρχές 3^{ου} αι. μ.Χ.) και εξαρτιόταν από τη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων. Αποτελούταν από τρεις (στην περίπτωση της Τρίπολης)⁴⁷⁶ και πέντε (στην περίπτωση της *Πεντάπολης*)⁴⁷⁷ αστικές κοινότητες, οι οποίες χωρίζονταν σε *κῶμαι*. Ο θρακικός πληθυσμός ανήκε σε αυτές τις νομικά και πολιτικά περιαστικές κοινότητες, οι οποίες διατηρούσαν τα δικά τους εδάφη και ένα βαθμό διοικητικής αυτονομίας, δηλαδή είχαν τη δυνατότητα να αυτοδιοικούνται, ενώ παρέμεναν φορολογικά εξαρτημένες από τη ρωμαϊκή αποικία.⁴⁷⁸ Οι κάτοικοι της Γαζώρου ήταν μέλη της συμπολιτείας της *Πεντάπολης*, γεγονός που αναφέρεται σε ένα ψήφισμα που βρέθηκε στη Γάζωρο (158-159 μ.Χ.).⁴⁷⁹

Η *Πεντάπολη* είναι μια πολιτική οντότητα, η οποία συγκροτείται από πέντε κοινότητες που βρίσκονται δυτικά των Φιλίππων. Η ταυτοποίηση και η ακριβής τοποθεσία αυτών

⁴⁷² Brélaz και Tirolagos 2016, 125-126. Zannis 2014, 475-477.

⁴⁷³ Hatzopoulos 1996, II, 51-75.

⁴⁷⁴ Rizakis 2006, 123-130.

⁴⁷⁵ Papazoglou 1988, 383.

⁴⁷⁶ Pilhofer II², αρ. 417, σ. 498-500.

⁴⁷⁷ Brélaz 2014, σ. 120-124 αρ. 24. Pilhofer II², αρ. 349, σ. 417-421

⁴⁷⁸ Zannis 2014, 480.

⁴⁷⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

των κοινοτήτων, που επηρεάζουν άμεσα την κατανόησή μας για τη γεωγραφία της περιοχής κατά την Αυτοκρατορική περίοδο, έχουν προκαλέσει πολλές συζητήσεις και εικασίες, ιδίως επειδή η ανάγνωση του ονόματος της μιας από αυτές τις κοινότητες, παραμένει αβέβαιη. Οι υπόλοιπες τέσσερις είναι βέβαιες: οι Αδριανοπολίτες, οι κάτοικοι της Βέργης, οι Σκιμβέρτιοι και οι κάτοικοι της Γαζώρου. Η Βέργη και η Γαζώρος είναι δύο πόλεις που βρίσκονται στην πεδιάδα του Στρυμόνα, στην αριστερή όχθη του ποταμού (η τοποθεσία της Γαζώρου αναφέρθηκε παραπάνω αναλυτικά, της Βέργης θα αναφερθεί παρακάτω). Οι Αδριανοπολίτες και οι Σκιμβέρτιοι δεν μαρτυρούνται από καμία άλλη πηγή. Ωστόσο, η συμμετοχή τους στην *Πεντάπολη* υποδηλώνει ότι κατά την εποχή των Σεβήρων ήταν πόλεις ή, τουλάχιστον, αυτόνομες αγροτικές κοινότητες και όχι εξαρτώμενα χωριά. Οι Αδριανοπολίτες πιθανότατα αποτελούσαν μια παλαιότερη αγροτική κοινότητα που αναβαθμίστηκε σε πόλη με απόφαση του Αδριανού. Ο Δ. Σαμσάρης πρότεινε να ταυτιστεί η εν λόγω πόλη με το σύγχρονο χωριό Αδριανή, ανατολικά της Δράμας. Ωστόσο, πέρα από το γεγονός ότι το κέντρο βάρους της *Πεντάπολης* φαίνεται να βρίσκεται πιο δυτικά, προς τις Σέρρες, το τμήμα αυτό της πεδιάδας της Δράμας ανήκε στην επικράτεια της ρωμαϊκής αποικίας. Το όνομα των Σκιμβερτίων δεν μπορεί, προς το παρόν, να συσχετιστεί με κανένα γνωστό τοπωνύμιο. Λαμβάνοντας υπόψη την τοποθεσία των υπόλοιπων μελών της *Πεντάπολης*, αυτές οι κοινότητες πρέπει να βρίσκονταν στην άμεση γειτονία τους, πιθανότατα και αυτές εντός της λεκάνης του Στρυμόνα. Αυτή η συμπολιτεία ήταν ανεξάρτητη από την αποικία των Φιλίππων και τα εδάφη τους δεν συνέπιπταν.⁴⁸⁰

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝΥΜΙΩΝ

Μέσω της ανάλυσης των ανθρωπωνυμίων μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα την εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της περιοχής που εξετάζεται. Από τις 50 επιγραφές στις 6 δεν διακρίνονται ανθρωπωνύμια, ονόματα γενικότερα (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος: αρ. 25,⁴⁸¹ 26,⁴⁸² 10,⁴⁸³ Δραβήσκος 2⁴⁸⁴, 5,⁴⁸⁵ και 7⁴⁸⁶). Στις 4 από

⁴⁸⁰ Brelaz 2014, αρ. 24, σ. 120-124.

⁴⁸¹ Pilhofer II², αρ. 536, σ. 645.

⁴⁸² Pilhofer II², αρ. 537, σ. 645.

⁴⁸³ Pilhofer II², αρ. 547, σ. 665.

⁴⁸⁴ Pilhofer II², αρ. 571, σ. 698.

⁴⁸⁵ Pilhofer II², αρ. 573, σ. 700.

⁴⁸⁶ Pilhofer II², αρ. 574, σ. 701.

τις 6 (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 25, 26, 10 και Δραβήσκος 5) είναι πιθανό να μην περιέχονται καθόλου ανθρωπωνύμια. Οι 2 (Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 2 και 7) είναι πολύ φθαρμένες, με αποτέλεσμα να μην γίνονται γνωστά τα όσα αναγράφονται αλλά διακρίνονται μόνο αποσπασματικά γράμματα.

Μπορεί να επιχειρηθεί ένας διαχωρισμός των ανθρωπωνυμίων της περιοχής που μας ενδιαφέρει σε τέσσερις ομάδες: λατινικά, ελληνικά, μακεδονικά, θρακικά. Τα θρακικά, σύμφωνα με τον Dana, μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις υποομάδες: θρακικά, δυτικοθρακικά, δακο-μοισικά, βιθυνικά. Ο διαχωρισμός αυτός έγινε, επειδή εντός της θρακικής περιοχής υπάρχει διαλεκτική ποικιλομορφία, δηλαδή συγγενείς γλώσσες συνυπάρχουν μέσα σε αυτήν την επικράτεια, οι οποίες ανήκουν σε ένα κοινό *πρωτοθρακικό* υπόστρωμα (Εικ. 52).⁴⁸⁷ Στην περιοχή που εξετάζεται εμφανίζονται μόνο δυτικοθρακικά ανθρωπωνύμια εκτός των τριών εκ των οποίων τα δύο είναι πανθρακικά και το ένα βιθυνικό. Δεν είναι απόλυτο ότι στις συγκεκριμένες περιοχές εμφανίζονται μόνο τα ονόματα της περιοχής αλλά στην προκειμένη περίπτωση η πλειοψηφία αποτελείται από δυτικοθρακικά ονόματα. Επομένως τα θρακικά μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις υποομάδες: δυτικοθρακικά, πανθρακικά, δακο-μοισικά.

Ο Δ. Σαμσάρης και η F. Parazoglou προσθέτουν άλλη μια ομάδα στον διαχωρισμό των ανθρωπωνυμίων της περιοχής, αυτήν των αυτοχθόνων στα οποία, όπως υποστηρίζουν, περιέχονται ονόματα που εμφανίζονται μόνο στη Μακεδονία και ονόματα που συναντώνται μόνο στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα. Από αυτά ορισμένα τα προσδιορίζουν θρακικά, άλλα ανατολικά και κάποια πελασγικά, αυτά δηλαδή που έχουν παιονική προέλευση. Στην κατηγορία των αυτοχθόνων εντάσσουν 7 ανθρωπωνύμια από τα οποία ορισμένα μαρτυρούνται περισσότερες φορές: Δουλης (5),⁴⁸⁸ Μεστος (3),⁴⁸⁹ Μωμω (1),⁴⁹⁰ Μαντα (1),⁴⁹¹ Τωρκος (2),⁴⁹² Γετουλας ή Πετουλας (1)⁴⁹³ και Μαντας (1).⁴⁹⁴ Από αυτά το Γετουλας ή Πετουλας συναντάται μόνο στη Νέα Ζίχνη.⁴⁹⁵

⁴⁸⁷ Dana 2014, LXV.

⁴⁸⁸ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 20, 24 & Δραβήσκος αρ. 1.

⁴⁸⁹ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 12 & 17.

⁴⁹⁰ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

⁴⁹¹ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6.

⁴⁹² Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4 & Γάζωρος αρ. 19.

⁴⁹³ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

⁴⁹⁴ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

⁴⁹⁵ Dana 2014, 270.

Οι ίδιοι αναφέρουν ότι παλαιότερα τα ανθρωπωνύμια αυτά θεωρούνταν θρακικά, ενώ ορισμένα χαρακτηρίζονταν ως ανατολικής προέλευσης. Υπάρχει, επίσης, η άποψη ότι όλα προέρχονται από ένα πελασγικό υπόβαθρο, ενδημικό στην Ανατολική Μακεδονία. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι τα συγκεκριμένα αυτόχθονα ονόματα απαντώνται και στη Θεσσαλία και στη Δαρδανία, ενώ παραλληλισμοί τους εντοπίζονται στη Μικρά Ασία, τη Βιθυνία, τη Μοισία και τη Φρυγία.⁴⁹⁶

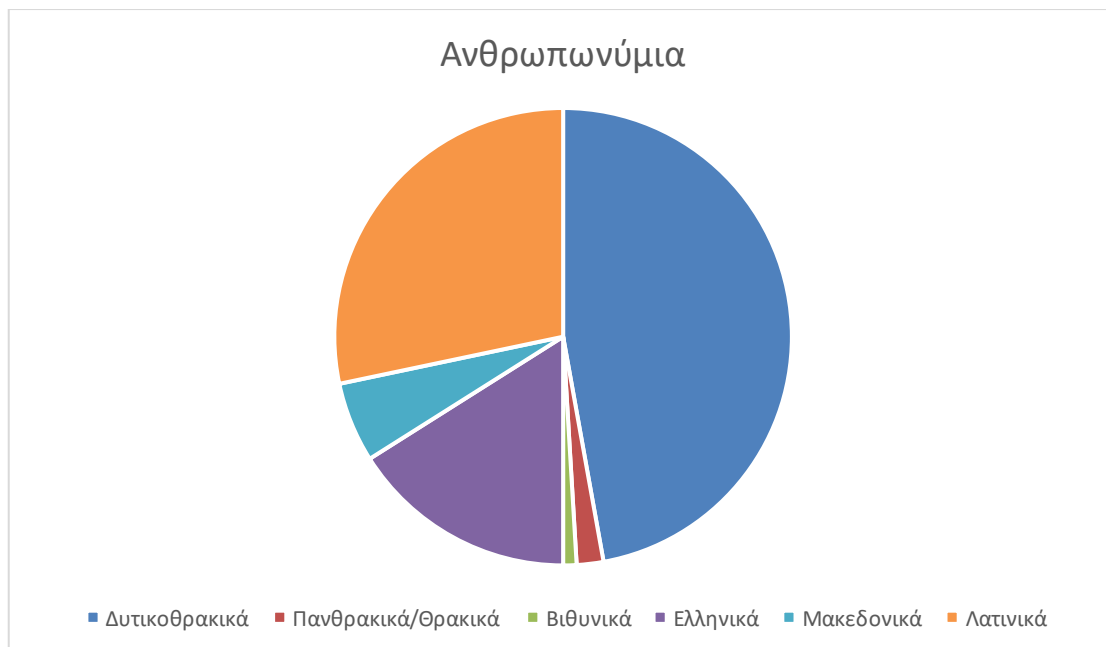
Είναι δύσκολο να αναγνωριστεί αν ένα ανθρωπωνύμιο είναι πράγματι αυτόχθονο στη Θράκη, διότι είναι πιθανό οι Θράκες που ζούσαν εκεί να επηρέασαν τον τοπικό πληθυσμό, μιώντας τον στα δικά τους ήθη και έθιμα. Παρ' όλα αυτά, είναι πιθανό να ευσταθεί η άποψη ότι τα αυτόχθονα ανθρωπωνύμια είναι θρακικά, καθώς, σύμφωνα με τη F. Parazoglou, οι αυτόχθονες ήταν Ήδωνες και Βιθύνιοι, οι οποίοι κατάγονταν από τους Θράκες. Έτσι, ουσιαστικά, η εθνοτική ταυτότητα των εν λόγω ανθρωπωνυμίων θεωρείται θρακική. Και τα επτά αυτά ανθρωπωνύμια περιλαμβάνονται στον κατάλογο θρακικών ονομάτων του Dana, μαζί με τις περιοχές στις οποίες απαντώνται.⁴⁹⁷

Τα 106 ανθρωπωνύμια που συναντώνται στις 50 επιγραφές και τα 8 ταφικά ανάγλυφα διαχωρίζονται ως εξής:

Δυτικοθρακικά: 50, Πανθρακικά/Θρακικά: 2, Βιθυνικά: 1, Ελληνικά: 17, Μακεδονικά: 6, Λατινικά: 30.

⁴⁹⁶ Samsaris 1989, 344.

⁴⁹⁷ Dana 2014, 166, 206, 211, 215, 219, 224-225, 270, 374.

Παρατηρείται πως τα περισσότερα ανθρωπωνύμια είναι τα θρακικά (με τις υποκατηγορίες τους), έπειτα έρχονται τα ρωμαϊκά και μετά τα ελληνικά μαζί με τα μακεδονικά. Στην καταμέτρηση αυτή δεν συμπεριλαμβάνονται τα διπλά, τριπλά και ούτω καθεξής ανθρωπωνύμια.⁴⁹⁸

Χαρακτηριστικά ονόματα της θρακικής ή πανθακικής ονοματολογίας είναι τα εξής: aulu-, bithu-,⁴⁹⁹ brinca-, dala-, derzi-, dia-, dini- , ditu-, diza-,⁵⁰⁰ dola-, dutu-, epta-, muca-, rescu-, roime-, -centhus, -por, -puius, -tocus, -tralis, -turme, -sucus, -zelmis, -zenus, -zeris τα οποία εμφανίζονται συχνά στην ίδια τη Θράκη, περίπου δηλαδή στη μελλοντική ρωμαϊκή επαρχία. Απλά πανθακικά ονόματα, όπως Bithus⁵⁰¹ εμφανίζονται με διαφορετική συχνότητα σε άλλες ονοματολογικές περιοχές, κυρίως στην Ανατολική Μακεδονία, και σε μικρότερο βαθμό στη Βιθυνία. Αυτά τα πανθακικά ονόματα δεν χαρακτηρίζουν τον δακο-μοισικό χώρο. Όσον αφορά τα ονοματολογικά στοιχεία η ρίζα -por απαντάται και στις τέσσερις υποομάδες, ενώ το στοιχείο -zenus/-zenis είναι παρόν στη θρακική και δακομοισική.⁵⁰²

Η δακο-μοισική ονοματολογία αφορά την περιοχή των μελλοντικών επαρχιών της Κάτω Μοισίας και της Δακίας, συμπεριλαμβανομένης της βορειοανατολικής γωνίας

⁴⁹⁸ Βλ. Κατάλογος επιγραφών.

⁴⁹⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2, 22 & 23.

⁵⁰⁰ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4 & Αρχαία Βέργη αρ. 5.

⁵⁰¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2, 22 & 23.

⁵⁰² Dana 2014, LXV-LXVI.

της Άνω Μοισίας. Επίσης, οι περιοχές πιο βόρεια, στο Barbaricum, οι οποίες δεν ελέγχονταν από τους Ρωμαίους και οι περιοχές των αρχαίων ελληνικών πόλεων Τύρας και Ολβίας στην παράκτια περιοχή του Εύξεινου Πόντου (Εικ. 53). Στην επαρχία της Δακίας, τα αυτόχθονα (δακικά) ονόματα είναι εξαιρετικά σπάνια (περίπου δέκα ονόματα συνολικά). Αντίθετα, περίπου πενήντα ονόματα θρακικής προέλευσης καταγράφονται στη ρωμαϊκή Δακία, τα οποία σχεδόν αποκλειστικά ανήκαν σε στρατιωτικούς με καταγωγή από τη νότια πλευρά του Δούναβη, και μερικές φορές από πολίτες (γυναίκες και παιδιά στρατιωτικών), γεγονός που συμφωνεί με την υπερεκπροσώπηση των στρατιωτικών στην επιγραφική αυτής της επαρχίας, ένα φαινόμενο που ενισχύεται από την πρόσφατη εύρεση στρατιωτικών διπλωμάτων (Εικ. 54).⁵⁰³

Η ονοματολογία της Βιθυνίας περιλαμβάνει τα βιθυνικά ονόματα, τα οποία τεκμηριώνονται στις βόρειες ακτές της Προποντίδας (Εικ. 55). Στη Βιθυνία υπάρχουν πανθρακικά ονόματα, όπως το Σευθης και το Μουκαπορις, όμως το Βιθυς, το πιο δημοφιλές θρακικό όνομα, δεν εμφανίζεται ποτέ εκεί. Πολύ συνηθισμένο στη Βιθυνία και άγνωστο στην ίδια τη Θράκη, το Μο(υ)καζις πρέπει να είναι το αντίστοιχο του Μο(υ)κασης,⁵⁰⁴ ονόματος της Δυτικής Θράκης.⁵⁰⁵

Ο συμβατικός όρος Δυτική Θράκη νοείται με τη γεωγραφική έννοια καλύπτοντας τεράστιες περιοχές: την Ανατολική Μακεδονία, τη Νότια Άνω Μοισία, το νησί της Θάσου και το δυτικό τμήμα της ρωμαϊκής επαρχίας της Θράκης (Εικ. 56). Εκτός από τη διαφοροποίηση από την ίδια τη Θράκη παρατηρείται εμπλουτισμός στα χαρακτηριστικά των ονομάτων της κάθε μικροπεριφέρειας καθώς η κάθε μία εξατομικεύεται: η βουλγαρική Μακεδονία, η περιοχή των Φιλίππων, η περιοχή της Σίρρας, η κοιλάδα του Νέστου, η Μυγδονία, η Χαλκιδική, η Πελαγονία. Η Ανατολική Μακεδονία προσφέρει τα πλουσιότερα ονοματολογικά δεδομένα, ιδίως η κοιλάδα του Κάτω Στρυμόνα, η περιοχή των Φιλίππων και η βουλγαρική Μακεδονία (κοιλάδα του Μέσου Στρυμόνα).⁵⁰⁶

⁵⁰³ Dana 2014, LXVII-LXX. Για περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά τη δακο-μοισική ονοματολογία βλ. Dana 2014, LXVII-LXXV

⁵⁰⁴ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19.

⁵⁰⁵ Dana 2014, LXXIX.

⁵⁰⁶ Dana 2014, LXXV-LXXVII.

Τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία και παραδείγματα της σύνθεσης και της συχνότητας των ονομάτων στα δυτικοθακικά ονόματα της τεράστιας περιοχής με επίκεντρο την Ανατολική Μακεδονία σε σχέση με τα πανθακικά ή θακικά είναι τα παρακάτω, σύμφωνα με το *OnomThrac* του Dana:

Τα χαρακτηριστικά ονοματολογικά πρώτα συνθετικά: *cerz*-⁵⁰⁷, *cetri*-⁵⁰⁸, *cozi*-⁵⁰⁹, *dent*-⁵¹⁰, *dul*-⁵¹¹, *mest*-⁵¹², *paib*-⁵¹³, *pyr*-⁵¹⁴, *sudi*-, *syr*-⁵¹⁵, *tore*-, *zee*-, *zipa*-⁵¹⁶, και τα χαρακτηριστικά δεύτερα συνθετικά: -βρης,⁵¹⁷ -δελθης,⁵¹⁸ τα οποία δεν συναντώνται ποτέ ή σχεδόν ποτέ στην ίδια τη Θράκη. Υπάρχουν στοιχεία που χρησιμοποιούνται κανονικά ως δεύτερα συνθετικά στη Θράκη, συναντώνται συχνά ως απλά ονόματα, γεγονός το οποίο δεν συμβαίνει ποτέ στη Θράκη: το σπάνιο Κενθος (ουσιαστικά σε -κενθος),⁵¹⁹ το πιο διαδεδομένο Πορις (ουσιαστικά σε -πορις), και το συχνό Τραλις (ουσιαστικά σε -τραλις).⁵²⁰

Η παρουσία ως πρώτου συνθετικού που στη Θράκη βρίσκεται πάντα στη δεύτερη θέση: Κιληβιθς, Κιληβυζης, *Tralicenthus*, Τραλικιλας,⁵²¹ Τραλιδονας, Τραλιπορις.

Αντίστροφα, η παρουσία ως δεύτερου συνθετικού που στη Θράκη βρίσκονται πάντοτε στην πρώτη θέση: Κιληβιθς, Σαντοβιθς, Συραβιθς, *Traibithus*.

Το ιδιαίτερα παραγωγικό επίθημα -la/-λας που συνδέεται με χαρακτηριστικά στοιχεία: *Aliula*, Κοζίλας,⁵²² *Mestyla*, Παιβιλας, *Pyrula*, *Sudila*, *Torcula*, Ζιπαλας,⁵²³

⁵⁰⁷ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

⁵⁰⁸ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7 & 9.

⁵⁰⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1,3 & 7.

⁵¹⁰ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 5.

⁵¹¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2, 5, 20, 23, & Δραβήσκος αρ. 1.

⁵¹² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 12 & 17.

⁵¹³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19.

⁵¹⁴ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2.

⁵¹⁵ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4 & Γάζωρος αρ. 2.

⁵¹⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7.

⁵¹⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6.

⁵¹⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7.

⁵¹⁹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7.

⁵²⁰ Dana 2014, LXXVIII.

⁵²¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 18.

⁵²² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3 & 7.

⁵²³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7.

Ένα χαρακτηριστικό επίθημα (ή δεύτερο μέλος) που συναντάται στα δυτικοθρακικά ονόματα είναι το -πης: π.χ. Καρσουπης, Κοζίπης, Dentupes, Διεσκουπης, Διζαπης,⁵²⁴ Τηρηπης.

Μια χαρακτηριστική θηλυκή κατάληξη είναι το -ζαις: Μωμωζαις, Πυρουζαις, Σκαρκεζαις και πολλά απλά ονόματα σε -ης.⁵²⁵

Μεταξύ των δυτικοθρακικών και των θρακικών ονομάτων εμφανίζονται οι εξής φωνητικές παραλλαγές: Σεδαλας αντί Σαδαλας, πιθανώς Δούλης⁵²⁶ αντί Δολης και μόκα- αντί μουκα-.⁵²⁷ Πολύ συχνά συναντώνται ονόματα που ομοιάζουν με αυτόχθονες ρίζες, στο ελληνικό ονοματολογικό ρεπερτόριο,⁵²⁸ όπως Μαντώ και Πύρρος (Μαντά⁵²⁹ / Μαντώ⁵³⁰ και Πύρος⁵³¹ στα δυτικοθρακικά) και περισσότερο στο λατινικό, όπως Dento, Mestrius και Mestrianus, Torquatus⁵³² (Τόρκος ή Τώρκος⁵³³ στα δυτικοθρακικά). Όσον αφορά τα γυναικεία τα πιο συχνά είναι το Μαντά⁵³⁴ με την παραλλαγή Μαντώ⁵³⁵ και το Μώμω.⁵³⁶

Δεκαεπτά θρακικά ανθρωπωνύμια εμφανίζονται μέχρι στιγμής μόνο στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα (Αΐουλας,⁵³⁷ Besideltus,⁵³⁸ Βραματις,⁵³⁹ Διουλας,⁵⁴⁰ Δουσκελhis,⁵⁴¹ Ινδας,⁵⁴² Cettrizis,⁵⁴³ Κοζειλας,⁵⁴⁴ Κοζειμασης,⁵⁴⁵ Κοζισιοτος,⁵⁴⁶

⁵²⁴ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4.

⁵²⁵ Dana 2014, LXXVIII- LXXIX.

⁵²⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2, 5, 20 & 23 & Δραβήσκος αρ. 1.

⁵²⁷ Dana 2014, LXXIX.

⁵²⁸ Dana 2014, LXXIX.

⁵²⁹ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4, Σίρρα 7 & Περιοχή Γάζωρος 1.

⁵³⁰ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁵³¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2.

⁵³² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 & Σίρρα αρ. 10.

⁵³³ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4 & Γάζωρος αρ. 19.

⁵³⁴ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7.

⁵³⁵ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁵³⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

⁵³⁷ Dana 2014, 2. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁵³⁸ Dana 2014, 33. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

⁵³⁹ Dana 2014, 65. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁴⁰ Dana 2014, 143. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 21.

⁵⁴¹ Dana 2014, 171. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2.

⁵⁴² Dana 2014, 197. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁴³ Dana 2014, 85. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7.

⁵⁴⁴ Dana 2014, 97. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7.

⁵⁴⁵ Dana 2014, 96. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁵⁴⁶ Dana 2014, 98. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

Λουσαλα,⁵⁴⁷ Πυρουβρες,⁵⁴⁸ Σανβος,⁵⁴⁹ Σινβρασος,⁵⁵⁰ Σκορος,⁵⁵¹ Ταραλας,⁵⁵² Τραλκεϊλας⁵⁵³).

Το γυναικείο όνομα Μαντα⁵⁵⁴ και τα παράγωγά του, συμπεριλαμβανομένου του συμπαγούς ελληνικού τύπου Μαντω⁵⁵⁵ σχετίζονται με την θεά Βενδίδα, τα ελληνικά παράγωγα και σύνθετα του ονόματός της Βενδιον, Βενδιωρα, Βενδιωρος, Βενδιφανης και τα θρακικά Βενδιζητα, Δεβαβενδισ, Ζηνιβενδισ.⁵⁵⁶

Τα ελληνικά ονόματα μπορούν να συμπεριλάβουν και την ομάδα των μακεδονικών. Στην υπό μελέτη περιοχή συναντώνται 6 μακεδονικά ανθρωπωνύμια (Φίλιππος,⁵⁵⁷ Λυσίμαχος,⁵⁵⁸ Σέλης,⁵⁵⁹ Πελκείας,⁵⁶⁰ Κρίσης,⁵⁶¹ Φάνων⁵⁶²). Μπορούν επίσης να διαχωριστούν σε υποομάδες με βάση την σημασία τους:⁵⁶³ *θεοφόρα* (Διονύσιος,⁵⁶⁴ Απολλόδορος,⁵⁶⁵ Διοσκουρίδης,⁵⁶⁶ Artemidorus,⁵⁶⁷ Κλεώ⁵⁶⁸), τα *μυθολογικά* (Πρωτέας,⁵⁶⁹ Άλκιμος⁵⁷⁰), *ονόματα που δείχνουν φυσικές ή ηθικές ιδιότητες* (Narcissus,⁵⁷¹ Εϋαλκος⁵⁷²), *ονόματα που έχουν σχέση με τον πόλεμο* (Πολύχαρμος⁵⁷³),

⁵⁴⁷ Dana 2014, 203. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 20.

⁵⁴⁸ Dana 2014, 283. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6.

⁵⁴⁹ Dana 2014, 303. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4.

⁵⁵⁰ Pilhofer II², αρ. 539a, σ. 648. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 6.

⁵⁵¹ Dana 2014, 308. Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 3.

⁵⁵² Dana 2014, 342. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁵⁵³ Dana 2014, 377. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 18.

⁵⁵⁴ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7.

⁵⁵⁵ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁵⁵⁶ Dana 2014, CVI.

⁵⁵⁷ Σαμσάρης 1982, 262. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1 & 4, Αρχαία Βέργη αρ. 1.

⁵⁵⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 15.

⁵⁵⁹ Καφταντζής 2009, αρ. 568, σ. 352-353. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁶⁰ Καφταντζής 2009, αρ. 568, σ. 352-353. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁶¹ Καφταντζής 2009, αρ. 568, σ. 352-353. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁶² Καφταντζής 2009, αρ. 568, σ. 352-353. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1.

⁵⁶³ Samsaris 1989, 347. Σαμσάρης 1982, 260-262.

⁵⁶⁴ Samsaris 1989, 314. Σαμσάρης 1982, 260. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 3, Γάζωρος 1 & 19.

⁵⁶⁵ Samsaris 1989, 308. Σαμσάρης 1982, 260. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1 & 19.

⁵⁶⁶ Samsaris 1989, 315. Σαμσάρης 1982, 260. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3, Αρχαίας Βέργη αρ. 4, Δραβήσκος αρ. 4, 6, Γάζωρος αρ. 16 & 19.

⁵⁶⁷ Samsaris 1989, 309. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁵⁶⁸ Samsaris 1989, 323. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 21.

⁵⁶⁹ Σαμσάρης 1982, 260. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 14 & 15.

⁵⁷⁰ Pilhofer II², 666. Samsaris 1989, 307. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁵⁷¹ Samsaris 1989, 330. Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁵⁷² Pilhofer II², 659-663. Samsaris 1989, 317. Σαμσάρης 1982, 261. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁵⁷³ Pilhofer II², 659-663. Samsaris 1989, 334. Σαμσάρης 1982, 261. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

ονόματα εμπνευσμένα από τη φύση (Αὔγη⁵⁷⁴), ηρωικά (Ἡρων⁵⁷⁵), ονόματα που συναντώνται πρώτη φορά και για μια φορά (Πύλης⁵⁷⁶) και ονόματα δούλων και απελευθέρων (Gamicus⁵⁷⁷).

Από τα ελληνικά υπάρχουν κάποια σύνθετα που αποτελούνται από δυο συνθετικά. Το ένα σύνθετο είναι ο Απολλόδωρος⁵⁷⁸ του οποίου το α' συνθετικό είναι το θεοφόρο Απολλό- και το β' είναι το -δωρος. Το ίδιο συμβαίνει και με το θεοφόρο Artemidorus,⁵⁷⁹ α' συνθετικό είναι το Artemi- και το β' -dorus. Σύνθετα είναι το Φίλιππος⁵⁸⁰ με α' συνθετικό το Φιλ- και β' το -ίππος, το Εὔαλκος⁵⁸¹ με α' συνθετικό το Εὔ - και β' το - αλκή και το Πολύχαρμος⁵⁸² με α' συνθετικό το Πολύ- και β' το -χαρμος που σημαίνει μάχη.⁵⁸³

Ο ρωμαϊκός κατάλογος ονομάτων αποτελείται από *praenomina*, *gentilicia* και *cognomina*. Τα 12 είναι *gentilicia*: Κλαύδιος (x1),⁵⁸⁴ Ἀρσένιος (x1),⁵⁸⁵ Cornelius (x1),⁵⁸⁶ Flavius (x1),⁵⁸⁷ Ulpius (x1),⁵⁸⁸ Domitia (x1),⁵⁸⁹ Pontius (x1),⁵⁹⁰ Sertorius (x1),⁵⁹¹ Αὐρήλιος (x2),⁵⁹² Ἰουλία/Ἰούλιος (x3)⁵⁹³, Οὐνέρια (x1), Volvia/us(x1),⁵⁹⁴ τα 4 είναι *praenomina*: Αὔλος (x1),⁵⁹⁵ Μάρκος (x4),⁵⁹⁶ Γάιος (x3),⁵⁹⁷ Lucius (x2),⁵⁹⁸ και τα

⁵⁷⁴ Pilhofer II², 698. Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 3.

⁵⁷⁵ Σαμσάρης 1982, 260. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ.1.

⁵⁷⁶ Pilhofer II², 686. Samsaris 1989, 335. Κατάλογος επιγραφών Σίρρα αρ. 3.

⁵⁷⁷ Brélaz 2014, 387. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁵⁷⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1 & 19.

⁵⁷⁹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρας αρ. 1.

⁵⁸⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1 & 4, Αρχαία Βέργη & 1.

⁵⁸¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁵⁸² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁵⁸³ Samsaris 1989, 348.

⁵⁸⁴ Samsaris 1989, 323. Σαμσάρης 1982, 263. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 11.

⁵⁸⁵ Samsaris 1989, 309. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 16.

⁵⁸⁶ Pilhofer II², αρ. 552a, σ. 671. Samsaris 1989, 324. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 13.

⁵⁸⁷ Samsaris 1989, 342. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁵⁸⁸ Pilhofer II², αρ. 561, σ. 686. Samsaris 1989, 332-333. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁵⁸⁹ Samsaris 1989, 315. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

⁵⁹⁰ Samsaris 1989, 334. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁵⁹¹ Pilhofer II², αρ. 563, σ. 688. Samsaris 1989, 337. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

⁵⁹² Samsaris 1989, 310. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10.

⁵⁹³ Tolia-Christakou 2022, 115-130. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23 & 24.

⁵⁹⁴ Pilhofer II², αρ. 566, σ. 691. Samsaris 1989, 311. Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁵⁹⁵ Samsaris 1989, 306-307. Σαμσάρης 1982, 263. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 13.

⁵⁹⁶ Samsaris 1989, 327. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 6 & 2.

⁵⁹⁷ Samsaris 1989, 312. Σαμσάρης 1982, 263. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 11, 12, Αρχαία Βέργη αρ. 2 & Σίρρα αρ. 9.

⁵⁹⁸ Samsaris 1989, 325. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 13 & Σίρρα αρ. 4.

υπόλοιπα 9 είναι *cognomina*: Claudianus (x1),⁵⁹⁹ Rufilla (x1),⁶⁰⁰ Rufinus (x1),⁶⁰¹ Firmina (x1),⁶⁰² Novus (x1),⁶⁰³ Traianus (x1),⁶⁰⁴ Proclus (x1),⁶⁰⁵ Quinta (x1),⁶⁰⁶ Torquatus (x2).⁶⁰⁷

Τα *gentilicia* θα μπορούσαν να χωριστούν σε ομάδες. Η πρώτη ομάδα θα μπορούσε να περιέχει τα αυτοκρατορικά *gentilicia*: Κλαύδιος, Claudianus, Ulpus, Φλάβιος, Αύρηλιος. Η δεύτερη ομάδα θα συμπεριλαμβάνει αυτά που είναι ήδη γνωστά από άλλες οικογένειες των Φιλίππων: Atiarius, Pontius. Η τρίτη ομάδα θα αποτελείται από τα υπόλοιπα: Άρσένιος, Cornelius, Ulpus, Domitia, Sertorius.⁶⁰⁸ Το Volvia ή Volvius είναι μοναδικό στη Μακεδονία και εμφανίζεται μόνο στην περιοχή των Σερρών.⁶⁰⁹

Τα *cognomina* μπορούν κι αυτά να χωριστούν σε κατηγορίες. Η πρώτη μπορεί να έχει εκείνα που προέρχονται από *gentilicia* αυτοκρατορικά και μη: Firmina, Rufilla. Η δεύτερη μπορεί να περιέχει αυτά που προέρχονται από τα *praenomina*: Μάρκος, Lucius. Η τρίτη κατηγορία μπορεί να περιλαμβάνει θεοφόρα *cognomina*: Ουενέρια (ή Veneria που προέρχεται από τον θεό Venus). Η τέταρτη κατηγορία μπορεί να έχει εκείνα που φέρουν φυσικά χαρακτηριστικά και τρόπους της ένδειξης της ελπίδας των γονέων: Novus. Η πέμπτη κατηγορία μπορεί να περιέχει *cognomina* που είναι παράγωγα αντικειμένων: Torquatus. Οι πιο συχνές καταλήξεις στα *cognomina* είναι: -a, -us, -illa.⁶¹⁰

⁵⁹⁹ Pilhofer II², αρ. 559, σ. 682. Samsaris 1989, 323. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁶⁰⁰ Samsaris 1989, 336. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

⁶⁰¹ Samsaris 1989, 336. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

⁶⁰² Samsaris 1989, 342. Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁶⁰³ Samsaris 1989, 331. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁶⁰⁴ Samsaris 1989, 341. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁶⁰⁵ Pilhofer II², αρ. 561, σ. 686. Samsaris 1989, 335. Σαμσάρης 1982, 264. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁶⁰⁶ Pilhofer II², αρ. 561, σ. 686. Samsaris 1989, 324. Σαμσάρης 1982, 263. Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁶⁰⁷ Pilhofer II², αρ. 552, σ. 670-671. Samsaris 1989, 340. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 Σίρρα αρ. 10.

⁶⁰⁸ Samsaris 1989, 348.

⁶⁰⁹ Brélaz 2014, 387-388.

⁶¹⁰ Samsaris 1989, 349.

Ονοματολογικοί τύποι

Από τις επιγραφικές μαρτυρίες προκύπτουν ορισμένοι ονοματολογικοί τύποι: δύο είναι ελληνικοί και ένας ρωμαϊκός. Στον πρώτο ελληνικό ονοματολογικό τύπο γινόταν χρήση του ονόματος στην ονομαστική χωρίς πατρώνυμο (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3 & 4 & Δραβήσκος αρ. 3.). Τύπος αρκετά διαδεδομένος σε επιτύμβια μνημεία, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε περισσότερο τον 3^ο αι. μ.Χ. αλλά κυριάρχησε τον επόμενο αιώνα.⁶¹¹

Στον δεύτερο ονοματολογικό τύπο υπήρχε το όνομα σε ονομαστική και το πατρώνυμο σε γενική. Ο τύπος αυτός αφορά κυρίως τις επιτύμβιες επιγραφές. Υπάρχει ένα μείγμα ονομάτων ελληνικών, θρακικών και ρωμαϊκών που απαντώνται μαζί σε ορισμένες επιγραφές. Συναντώνται δηλαδή επιγραφικές μαρτυρίες που συνδυάζουν ελληνικά με θρακικά ονόματα (Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4, Δραβήσκος αρ. 1, 4 & 6 & Γάζωρος αρ. 1, 2 & 20), ελληνικά με θρακικά και με ρωμαϊκά (Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3 & Γάζωρος αρ. 22), ελληνικά με ρωμαϊκά (Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2, Γάζωρος αρ. 16 & Σίρρα αρ. 1) και θρακικά με ρωμαϊκά (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 6, 12 & Σίρρα αρ. 10).⁶¹²

Ο τρίτος ονοματολογικός τύπος αφορά τα ρωμαϊκά ονόματα. Στη μια του παραλλαγή υπάρχουν δυο ονόματα στην ονομαστική (Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10). Στη δεύτερη παραλλαγή είναι δυο ονόματα, το ένα σε ονομαστική και το πατρώνυμο σε γενική, όπως και στον ελληνικό τύπο (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 11 & 13, Σίρρα αρ. 4 & 9). Συναντάται και μια τρίτη παραλλαγή με τρία ονόματα, συνήθως τα δυο είναι ρωμαϊκά και το ένα ελληνικό ή και τα τρία ρωμαϊκά (Κατάλογος επιγραφών: Περιοχή Αρχαία Βέργη αρ. 2 & Σίρρα αρ. 1).⁶¹³

Παρατηρείται επίσης ότι συνήθως στα ελληνικά ανθρωπωνύμια υπάρχουν οι εξής περιπτώσεις: Στην πρώτη πατέρας και γιος έχουν ελληνικό όνομα χωρίς να υπάρχει κάποια μίξη (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 14, 15 & 19). Στη δεύτερη πατέρας και γιος έχουν θρακικά ανθρωπωνύμια χωρίς μίξη (Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος

⁶¹¹ Samsaris 1989, 349.

⁶¹² Samsaris 1989, 350. Σαμσάρης 1982, 264-267.

⁶¹³ Samsaris 1989, 350. Σαμσάρης 1982, 266-267.

αρ. 3, 6, 8, 9, 17 & 18, Σίρρα αρ. 2, 6 & 7, Αρχαία Βέργη αρ. 3 & Δραβήσκος αρ. 4 & 5).⁶¹⁴

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΓΑΖΩΡΟΥ

Οι επιγραφικές μαρτυρίες που προέρχονται από ενεπίγραφα μνημεία δεν αποτυπώνουν πλήρως τη σύνθεση της κοινωνίας, καθώς το επιγραφικό υλικό δεν παρέχει αντιπροσωπευτικές πληροφορίες για το σύνολο του πληθυσμού. Η επιγραφική παραγωγή αφορά κατά κύριο λόγο άτομα που κατείχαν δημόσια αξιώματα ή διέθεταν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να προβούν σε μνημειακές αφιερώσεις. Αντίθετα, η καθημερινότητα και η κοινωνική δράση των εργατών, των τεχνιτών και των γεωργών παραμένουν, εν πολλοίς, αόρατες μέσα από τις επιγραφικές πηγές.⁶¹⁵

Από τους 130 ανθρώπους που αναφέρονται στις επιγραφές, οι 27 ήταν Ρωμαίοι πολίτες, οι 70 Θράκες και οι 33 Έλληνες. Όλοι τους ανήκαν στην ανώτερη τάξη.

Από τους Ρωμαίους, γνωρίζουμε για δυο γαιοκτήμονες, την Ίουλια Ίλαρα (gens Julia)⁶¹⁶ και τον Claudianus Artemidorus (gens Claudia).⁶¹⁷ Επίσης, μαθαίνουμε για

⁶¹⁴ Σαμσάρης 1982, 265-267.

⁶¹⁵ Samsaris 1989, 358.

⁶¹⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23.

⁶¹⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

δυο στρατιώτες, τον Rufinus, γιο του Lucius (tribus Voltinia),⁶¹⁸ και τον Caius Sertorius, ο οποίος ήταν θρακικής καταγωγής και ονομαζόταν Cettrizis προτού αποκτήσει τη ρωμαϊκή *civitas*.⁶¹⁹ Επιπλέον, μας είναι γνωστή η ύπαρξη μιας οικογένειας που διαχειριζόταν την τοπική οικονομία, η οικογένεια των Pontii, την οποία για δέκα χρόνια υπηρετούσε ο Gamicus ως *conductor* (διαχειριστής μισθωμένης κρατικής δραστηριότητας)· ο ίδιος αργότερα έγινε απελεύθερος από την οικογένεια αυτή.⁶²⁰ Τέλος, γνωρίζουμε για έναν Ρωμαίο πολίτη, τον Caius Volvius Narcissus (gens Volvia)· το όνομα Narcissus είναι ελληνικό και συνδέεται με απελεύθερους στη ρωμαϊκή κοινωνία, επομένως κι ο ίδιος ήταν πιθανώς απελεύθερος ελληνικής καταγωγής.⁶²¹

Όσον αφορά τους *peregrini* Θράκες και Έλληνες, οι οποίοι ήταν και οι περισσότεροι που αναφέρονται στις επιγραφικές μαρτυρίες, μαθαίνουμε ότι είτε κατείχαν αξιώματα είτε ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία. Συγκεκριμένα, γνωρίζουμε για τους Θράκες πρωτοκωμήτες, τον Βραση, τον Διζαλα, τον Παιβη, τον Βιθυ, τον Δουλη και τον Γαΐλα.⁶²² Από το *δόγμα* της Γάζωρου του 158 μ.Χ. μαθαίνουμε για τους Θράκες προέδρους των κοινοτήτων της *Πεντάπολης*, τον Συρο, τον Κοζειμαση, τον Δουλη, τον Βειθυ, τον Ταραλα και τον Άϊουλα. Στο ίδιο ψήφισμα αναφέρονται και οι Έλληνες πρόεδροι των κοινοτήτων της *Πεντάπολης*, ο Εϋαλκος, ο Πολύχαρμος, ο Άλκιμος και ο Ήρων.⁶²³ Γνωρίζουμε ακόμα και για τον Gamicus, Έλληνα απελεύθερο της οικογένειας των Pontii Novi,⁶²⁴ όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Είναι αξιόλογο το γεγονός ότι στην εθνολογική σύνθεση της αριστοκρατίας της ανώτερης τάξης συμμετέχουν Θράκες και Έλληνες και ιδιαίτερα το γεγονός ότι οι θεσμικοί όροι που παρουσιάζονται από τις επιγραφές είναι αμιγώς ελληνικοί.⁶²⁵ Επίσης, είναι σημαντικό το ότι οι Θράκες υπερτερούν αριθμητικά έναντι των Ελλήνων και των Ρωμαίων· ακολουθούν οι Έλληνες και τελευταίοι έρχονται οι Ρωμαίοι.

Για την κατώτερη κοινωνική τάξη, της οποίας η παρουσία δεν τεκμηριώνεται άμεσα στις επιγραφικές μαρτυρίες, είναι απαραίτητο να συνεκτιμηθούν τα οικονομικά και

⁶¹⁸ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

⁶¹⁹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

⁶²⁰ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁶²¹ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁶²² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23.

⁶²³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁶²⁴ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁶²⁵ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2 & 23.

γεωγραφικά δεδομένα της εκάστοτε περιοχής. Οι τοπικές παραγωγικές ανάγκες, ιδιαίτερα σε αγροτικές και μεταλλευτικές ζώνες, προϋπέθεταν την ύπαρξη πολυάριθμου εργατικού δυναμικού: γεωργών, εργατών, μεταλλωρύχων, σιδηρουργών, μαρμαροτεχνιτών, καθώς και δούλων. Παρότι τα συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα απουσιάζουν σχεδόν πλήρως από το επιγραφικό σώμα της περιοχής, η συμβολή τους ήταν κρίσιμη για τη διατήρηση και την ενίσχυση της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας.⁶²⁶

Η κοινωνική διάρθρωση της περιοχής που μας ενδιαφέρει, η οποία χαρακτηριζόταν από τη διακριτή παρουσία της ανώτερης τάξης, την εικασία μιας κατώτερης τάξης και την απουσία ενός μεσαίου κοινωνικού στρώματος, μπορεί να ενταχθεί στο ευρύτερο παραδοσιακό ρωμαϊκό σύστημα κοινωνικής ιεράρχησης. Από την εποχή του αυτοκράτορα Αδριανού (2^{ος} αι. μ.Χ.) και εξής, η κοινωνική πόλωση καθίσταται εντονότερη, με τον διαχωρισμό του πληθυσμού σε *honestiores* (εντιμότεροι/προνομιούχοι) και *humiliores* (ταπεινότεροι/μη προνομιούχοι), μια διάκριση που αποκτά θεσμικό και νομικό χαρακτήρα.⁶²⁷

ΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Οι ελεύθεροι

Ο πληθυσμός της περιοχής της Γαζώρου δύναται να ταξινομηθεί σε δύο βασικές νομικές κατηγορίες. Στην πρώτη εντάσσονται οι ελεύθεροι μη Ρωμαίοι πολίτες (*peregrini*), κυρίως ελληνικής και θρακικής καταγωγής. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τους *coloni* από τη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων που εγκαταστάθηκαν σε οικισμούς της Γαζώρου, τους Ρωμαίους *consistentes* καθώς και τους Ιταλούς *negotiatores*. Στην ίδια ομάδα συγκαταλέγονται και πρώην *peregrini* που είχαν αποκτήσει τη ρωμαϊκή πολιτεία. Τα πρόσωπα αυτά μπορούν να ταυτοποιηθούν μέσω των αυτοκρατορικών *nomina gentilia* ή μέσω των *cognomina* που φέρουν τη χαρακτηριστική κατάληξη -anus ή -ανος, τα οποία συνήθως προέρχονται από τέτοια *gentilia* και δηλώνουν ένταξη σε ρωμαϊκά γένη.⁶²⁸

⁶²⁶ Βλ. Οικονομία. Σαμσάρης 1999, 201.

⁶²⁷ Alföldy 2009, 179 & 255. Nigdelis 2007, 66.

⁶²⁸ Nigdelis 2007, 59-62.

Πρόκειται για τα ανθρωπωνύμια Κλαύδιος (x1),⁶²⁹ Claudianus (x1),⁶³⁰ Ulpus (x1),⁶³¹ Φλάβιος (x1).⁶³² Συνολικά δηλαδή τέσσερα πρόσωπα είχαν αποκτήσει τη ρωμαϊκή πολιτεία, το καθένα την περίοδο που βασίλευε ο συγκεκριμένος αυτοκράτορας του οποίου το όνομα πήραν.⁶³³ Από το 212 μ.Χ. κι έπειτα βάσει του διατάγματος του Καρακάλλα πραγματοποιήθηκαν μαζικές χορηγήσεις ρωμαϊκής πολιτείας.⁶³⁴ Έτσι, ακόμη δύο Ρωμαίοι πολίτες που φέρουν το *nomen* «Αυρήλιος» (Aurelius) έχουν εντοπιστεί στο χωριό Άγιο Πνεύμα..⁶³⁵

Οι *liberti* (απελεύθεροι)

Οι *liberti* ήταν μια κατηγορία πολιτών, των οποίων η νομική θέση ήταν ανάμεσα σε ελεύθερους και δούλους βάσει δημοσίου δικαίου.⁶³⁶ Κατά το ιδιωτικό δίκαιο είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους ελεύθερους πολίτες. Απελεύθερος πολίτης συναντάται σε μια επιγραφική μαρτυρία πάνω σε μια μαρμάρινη επιτύμβια στήλη από το Άγιο Πνεύμα.⁶³⁷

Οι δούλοι

Αναφορικά με τον θεσμό της δουλείας, οι επιγραφικές μαρτυρίες από την περιοχή της Γαζώρου δεν προσφέρουν σαφή τεκμήρια. Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τη λειτουργία του θεσμού αυτού στο συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο. Εντούτοις, η ύπαρξη δούλων κατά τη ρωμαϊκή περίοδο σε γειτονικές περιοχές, όπως η Αμφίπολη, είναι επιβεβαιωμένη, ενώ η πρακτική του δουλεμπορίου τεκμηριώνεται επιγραφικά από την ανεύρεση επιτύμβιας στήλης του 1^{ου} αι. π.Χ.⁶³⁸

⁶²⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 11.

⁶³⁰ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁶³¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁶³² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3.

⁶³³ Για το ζήτημα αυτό βλ. Σαμσάρης 1992, 156-196.

⁶³⁴ Σαμσάρης 1999, 187.

⁶³⁵ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10.

⁶³⁶ Nigdelis 2007, 61-62.

⁶³⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁶³⁸ Nigdelis 2007, 60.

ΛΑΤΡΕΙΕΣ

Λατρείες και θρησκεία στην αρχαία Γάζωρο

Από την πρόιμη ακόμα αρχαιότητα επικρατούσε η λατρεία του ποταμού Στρυμόνα (Εικ. 57) λόγω των αγαθών που παρείχε στην περιοχή. Η λατρεία αυτή επιβίωσε έως και τα ρωμαϊκά χρόνια.⁶³⁹ Οι Παίονες τιμούσαν τη λατρεία του Ήλιου, τον οποίο αναπαριστούσαν σε λατρευτικά σύμβολα που, σύμφωνα με τον σοφιστή Μάξιμο (2ος αι. μ.Χ.), αποτελούνταν από μικρούς δίσκους τοποθετημένους στην κορυφή μακρών δοράτων ή ξύλινων κονταριών. Στους δυτικούς πρόποδες του όρους Δύσωρος, κοντά στο χωριό Νέο Σούλι, έχουν εντοπιστεί βραχογραφίες, οι οποίες περιλαμβάνουν απεικονίσεις ηλιακού δίσκου, πιθανώς σχετιζόμενες με την παιονικής προέλευσης λατρεία του Ήλιου.⁶⁴⁰

Μεγάλη διάδοση στον λαό τους είχε η διονυσιακή λατρεία. Είναι γνωστό άλλωστε ότι στο όρος Νύσα, το οποίο μάλλον μπορεί να ταυτιστεί με το Φαλακρό⁶⁴¹, υπήρχαν διάφορα κέντρα λατρείας του Διονύσου (π.χ. στη Δράμα). Η λατρεία του Διονύσου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτήν του Θράκα ιππέα. Εάν ο ιππέας που απεικονίζεται στα νομίσματα των Παιόνων είναι ο βασιλιάς Ρήσος, ο οποίος θεωρείται πρόδρομος του μεταγενέστερου Θράκα ιππέα, όπως έχει υποστηριχτεί, τότε οι Θράκες ίσως είχαν δανειστεί τη λατρεία του ήρωα αυτού από τους Παίονες.⁶⁴² Ο Δίας πιθανώς είναι ακόμη ένας θεός που λατρευόταν από τους Σιριοπαίονες. Κι αυτό, επειδή ο Ξέρξης είχε αφήσει στην πόλη της Σίρρας το ιερό άρμα του Δία.⁶⁴³

Όσον αφορά τους Θράκες Οδόμαντες, σχηματίζονται ορισμένες πληροφορίες για τις θεότητές τους. Αρχικά, από τις επιγραφικές μαρτυρίες της περιοχής της Οδομαντικής των αυτοκρατορικών χρόνων διασώζονται θεοφόρα θρακικά ονόματα.⁶⁴⁴ Ο Ηρόδοτος (5^{ος} αι. π.Χ.) αναφέρει αρκετές πληροφορίες για τους θεούς που λάτρευαν οι Θράκες. Οι κυριότεροι από αυτούς ήταν ο Διόνυσος, η Άρτεμις, ο Άρης και ο Ερμής, τον οποίο

⁶³⁹ Παπακυριάκου 2013, 15.

⁶⁴⁰ Μάξιμος, Τύριος, 2.8 b : *Παίονες σέβουσιν μὲν Ἥλιον, ἄγαλμα δὲ Ἥλιου Παιονικὸν δίσκος βραχὺς ὑπὲρ μακροῦ ξύλου*. Zannis 2014, 281 υποσημ. 302 και 303.

⁶⁴¹ Zannis 2014, 147.

⁶⁴² Rizakis 2020, 114.

⁶⁴³ Σαμσάρης 1999, 91-94.

⁶⁴⁴ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3 & 7. Hatzopoulos 1996, I, 58-59.

θεωρούσαν πρόγονό τους.⁶⁴⁵ Οι λατρείες αυτές διαδραμάτιζαν καθοριστικό ρόλο στη θρησκευτική ζωή των Οδομάντων, καθώς εντός της επικράτειάς τους βρισκόταν η Γάζωρος, όπου τεκμηριώνεται η λατρεία της Άρτεμης Γαζωρίας, η οποία ταυτιζόταν με τη θρακική θεότητα Βενδίδα.⁶⁴⁶ Αναφορικά με τη λατρεία του θεού Άρη, ο Στρυμόνας θεωρείται γιος του, σύμφωνα με τη μυθολογία.⁶⁴⁷

Μετά την προσάρτηση της πόλης Σίρρας και της περιοχής της στο Μακεδονικό κράτος, κάνουν την εμφάνισή τους ελληνικές λατρείες, οι οποίες μαρτυρούνται και σε άλλες ελληνικές πόλεις. Αυτές είναι ο Ηρακλής, ο οποίος ήταν πατρώος θεός των Μακεδόνων, η Άρτεμις, θεά του κυνηγιού, ο Δίας και η Δήμητρα, η οποία ως θεά της γεωργίας δεν θα μπορούσε να λείπει από μια αγροτική περιοχή. Από μια επιγραφική μαρτυρία που βρέθηκε στην αρχαία Βέργη και χρονολογείται το διάστημα 221-179 π.Χ., μαρτυρείται η λατρεία του βασιλιά Φιλίππου Ε΄ από τα ελληνιστικά χρόνια, ο οποίος, σύμφωνα με την επιγραφή, εξισώνεται με τον Δία.⁶⁴⁸

Ο Ηρακλής εμφανίζεται μόνο στα νομίσματα της Ηράκλειας Σιντικής,⁶⁴⁹ παράλληλα λατρεύεται στην υπόλοιπη Μακεδονία. Δεν ταυτίζεται με τον Ηρακλή των ρωμαϊκών χρόνων, η λατρεία του οποίου απαντάται στους Φιλίππους.⁶⁵⁰ Η Άρτεμις εμφανίζεται με τον αδερφό της Απόλλωνα συνήθως, αν και τον 4^ο αι. π.Χ. ταυτίζεται με την τοπική θεά του κυνηγιού Βενδίδα και γι' αυτό εμφανίζεται μόνη της στη Γάζωρο.⁶⁵¹ Η Δήμητρα είναι πιθανό να εμφανίστηκε ως αθηναϊκή επιρροή, θεσμοφόριο της οποίας υπάρχει στην Αμφίπολη.⁶⁵²

⁶⁴⁵ Ηρόδοτος, V. 7: *Θεούς δὲ σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν· οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων ποληπέων, σέβονται Ἑρμῆν, μάλιστα θεῶν καὶ ὁμνύουσι μῦθον τοῦνον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς.*

⁶⁴⁶ Dana 2014, CVI.

⁶⁴⁷ Σαμσάρης 1999, 95.

⁶⁴⁸ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 1.

⁶⁴⁹ Samsaris 1989, 373-374.

⁶⁵⁰ Farrington 2008, 18.

⁶⁵¹ Hatzopoulos 1996, II, αρ. 39, σ. 57.

⁶⁵² Farrington 2008, 18.

Λατρείες και θρησκευτικές μεταβολές στην περιοχή της Γαζώρου κατά τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορική περίοδο

Η συνύπαρξη των λατρειών των Ελλήνων ή των Μακεδόνων αποίκων με τις ιθαγενείς λατρείες έφεραν ένα νέο ιερό τοπίο στο οποίο κυριαρχούσαν οι ελληνοθρακικοί και οι ελληνικοί θεοί. Το τοπίο αυτό ανατρέπεται με τη μαζική εγκατάσταση των Ρωμαίων αποίκων στους Φιλίππους μετά τη μάχη του 42 π.Χ. Τότε ο δημόσιος χώρος του αστικού αυτού κέντρου εμπλουτίστηκε από τους Ρωμαίους θεούς, ενώ οι αυτόχθονες θεοί αναγκάστηκαν να αναζητήσουν καταφύγιο στην ύπαιθρο.⁶⁵³

Οι Ρωμαίοι ήταν αρκετά ανεκτικοί απέναντι στις ξένες λατρείες, επομένως δεν έδειξαν καμία πρόθεση για θρησκευτικό έλεγχο ή επιβολή κάποιας θρησκευτικής λατρείας. Προσπάθησαν όμως μέσα από τη μεγάλη θρησκευτική παράδοση που υπήρχε στην Ελληνική Ανατολή να καταφέρουν την ενότητα, την οικουμενικότητα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και τη νομιμοφροσύνη των κατοίκων. Έτσι πέτυχαν τη διάδοση της λατρείας του αυτοκράτορα, η οποία βρήκε πρόσφορο έδαφος στα εδάφη της Ελληνικής Ανατολής λόγω της λατρείας του Μέγα Αλεξάνδρου που προϋπήρχε καθώς και της λατρείας διαφόρων ηγεμόνων.⁶⁵⁴ Η λατρεία του αυτοκράτορα στην κοιλάδα του Στρυμόνα εμφανίζεται αρχικά στη ρωμαϊκή αποικία των Φιλίππων⁶⁵⁵ και εξαπλώνεται στην Αμφίπολη, τη Σίρρα και τη γύρω περιοχή της. Μάλιστα συνοδευόταν και από αγώνες.⁶⁵⁶

Η λατρεία του Δία συνέχισε να υπάρχει τόσο στη ρωμαϊκή αποικία όσο και στην ύπαιθρο βρίσκοντας οπαδούς Ρωμαίους και Θράκες.⁶⁵⁷ Η λατρεία του Διονύσου εξακολουθεί να είναι αισθητή στην περιοχή που εξετάζεται με επίκεντρο τους Φιλίππους.⁶⁵⁸ Ο θεός Βάκχος συγχέεται με τον ρωμαϊκό Liber Pater, ο οποίος ήταν θεός της ευφορίας μαζί με την Libera.⁶⁵⁹ Η συνέχεια της λατρείας του Διονύσου φαίνεται από την παρουσία του ονόματός του σε επιγραφικές μαρτυρίες από την υπό μελέτη περιοχή⁶⁶⁰. Τη βακχική λατρεία πιστοποιεί μια ακόμα επιγραφή από την αρχαία Βέργη,

⁶⁵³ Rizakis 2020, 92-94.

⁶⁵⁴ Σαμσάρης 1999, 245.

⁶⁵⁵ Rizakis 2020, 100.

⁶⁵⁶ Samsaris 1989, αρ. 37 & 38, σ. 367.

⁶⁵⁷ Σαμσάρης 1999, 251.

⁶⁵⁸ Rizakis 2020, 100.

⁶⁵⁹ Farrington 2008, 18.

⁶⁶⁰ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 3, Γάζωρος αρ. 1 & 19.

στην οποία μνημονεύεται μια ετήσια γιορτή των Μαινάδων που ανήκαν στην ακολουθία του Διονύσου.⁶⁶¹ Ο Βάκχος μαζί με τον Ηρακλή θεωρούνται θεοί του πολιτισμού, η λατρεία των οποίων πρωταγωνιστεί στη ρωμαϊκή αποικία δίνοντας έμπνευση στο Βιργίλιο για τη σύνθεση της Αινειάδας.⁶⁶²

Μαζί με το θεό Διόνυσο συνεχίστηκε και η λατρεία του θεού Πάνα, ο οποίος ανήκε στην ακολουθία του.⁶⁶³ Σε ένα ενεπίγραφο επιτύμβιο ανάγλυφο από τη Γάζωρο, χρονολογημένο στον 2^ο/3^ο αι. μ.Χ. απεικονίζεται ο θεός Πάνας και το όνομά του αναγράφεται στην επιγραφή.⁶⁶⁴ Είναι γνωστό ότι ο θεός Πάνας προστέθηκε στην ακολουθία του Διονύσου που λατρευόταν στην περιοχή με επίκεντρο το Παγγαίο.⁶⁶⁵

Η θεά Άρτεμις με την τοπική θεά του κυνηγού Βενδίδα συγχωνεύεται με τη θεά των Ρωμαίων αποίκων, Diana, η οποία είναι η πιο δημοφιλής θεότητα στους Φιλίππους. Στην ύπαιθρο η ρωμαϊκή κυνηγός θεά λατρευόταν ως Diana Minervia στη Δράμα και ως Diana Gazoria στο Δοξάτο, της οποίας είναι γνωστή η αντίστοιχη αρχική λατρεία, αυτή της Αρτέμιδος Γαζωρίας που συνεχίστηκε και στα αυτοκρατορικά χρόνια στην περιοχή που μας ενδιαφέρει.⁶⁶⁶ Η λατρεία της μαρτυρείται και από τη χρήση του ονόματός της σε θεοφόρα ονόματα προσώπων. Σε μια επιγραφική μαρτυρία από το Νέο Σούλι, χρονολογημένη στα 97-101 μ.Χ. συναντάται το όνομα Αρτεμίδωρος, το οποίο επιβεβαιώνει τη λατρεία της.⁶⁶⁷

Ιδιαίτερα αγαπητή ήταν στην περιοχή η λατρεία των Διοσκούρων (Κάστορας και Πολυδεύκης). Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τη συχνότητα που συναντάται το όνομα Διοσκουρίδης (έξι στο σύνολο)⁶⁶⁸ στις επιγραφικές μαρτυρίες της υπό μελέτη περιοχής. Η παρουσία των Διοσκούρων στην περιοχή δικαιολογείται, διότι θεωρείται αποικία των Τρώων, οι οποίοι λάτρευαν τους Διοσκούρους.⁶⁶⁹ Η λατρεία του Απόλλωνα φαίνεται να επιβίωσε κατά την Αυτοκρατορική περίοδο,⁶⁷⁰ αφού σε μια επιγραφή από τον Άγιο Χριστόφορο της Γαζώρου που χρονολογείται στον 1^ο αι. π.Χ.

⁶⁶¹ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4.

⁶⁶² Rizakis 2020, 97.

⁶⁶³ Παπακυριάκου 2013, 37.

⁶⁶⁴ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3.

⁶⁶⁵ Παπακυριάκου 2013, 37.

⁶⁶⁶ Rizakis 2020, 104.

⁶⁶⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁶⁶⁸ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3, Αρχαία Βέργη αρ. 4, Δραβήσκος αρ. 4 & 6 & Γάζωρος αρ. 16 & 19.

⁶⁶⁹ Σαμσάρης 1999, 252.

⁶⁷⁰ Rizakis 2020, 105.

συναντάται το όνομα Απολλόδωρος,⁶⁷¹ το οποίο απαντάται και σε ακόμη μια επιγραφή από τη Γάζωρο χρονολογημένη στα ελληνιστικά χρόνια.⁶⁷²

Κατά τη διάρκεια του 2^{ου}-3^{ου} αι. μ.Χ. η ιεραρχία των λατρειών της περιοχής διαφοροποιείται με τη ρωμαϊκή θρησκεία να έχει διατηρήσει την υπεροχή της. Οι ρωμαϊκοί θεοί (Liber Pater, Diana, Δίας) συνυπάρχουν με τους ντόπιους και ξένους θεούς στην αποικία των Φιλίππων αλλά και στην ύπαιθρο, βρίσκοντας ανταπόκριση όχι μόνο στους αποίκους αλλά και στους γηγενείς θρακικούς λαούς. Ο χαρακτήρας της λατρείας στην ύπαιθρο διαμορφώθηκε βάσει μιας φυσικής εξέλιξης που πηγαίνει πολύ πίσω στο παρελθόν. Πρόκειται για περιοχές όπου οι ελληνικοί, θρακικοί και ξένοι θεοί βρήκαν καταφύγιο.⁶⁷³

Ορισμένες λατρείες και δοξασίες που ήταν δημοφιλείς εκείνη την εποχή προωθήθηκαν στην αυτοκρατορία. Αυτές ήταν χωρισμένες σε δυο κατηγορίες. Στην πρώτη ανήκαν οι θεραπευτές θεοί, αυτοί που ήταν έτοιμοι να ανταποκριθούν στα αιτήματα των πιστών. Η δεύτερη κατηγορία συνδεόταν με τη λατρεία του θανάτου. Ο Θράκας ήρωας-ιππίας ανήκε στην πρώτη κατηγορία, ήταν συνδεδεμένος με το θεό Διόνυσο και κατείχε ιδιαίτερη θέση στις θρακικές δοξασίες για το θάνατο και την αθανασία. Η ιδέα αυτή εμφανίζεται στις συμβολικές παραστάσεις του ήρωα-ιππία σε επιτύμβια μνημεία⁶⁷⁴ και από την περιοχή της Γαζώρου.⁶⁷⁵ Γεγονός από το οποίο γεννάται το ερώτημα εάν είναι ο ίδιος ο θεός που αναπαρίσταται στα ανάγλυφα ή εάν είναι ο νεκρός θεοποιημένος.⁶⁷⁶

Ο Θράκας ιππίας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες θρακικές λατρείες και είναι γνωστός ως *Ἡρων* ή *Ἡρως*. Στον 2^ο-3^ο αι. π.Χ. η λατρεία του φτάνει στην ακμή της μέχρι την τελευταία φάση της ελληνιστικής περιόδου.⁶⁷⁷ Κατά τη διάρκεια του 2^{ου}-3^{ου} αι. μ.Χ. με την αναβίωση των παλιών τοπικών λατρειών εμφανίζεται έντονα η λατρεία

⁶⁷¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρο αρ. 22.

⁶⁷² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

⁶⁷³ Rizakis 2020, 109-111.

⁶⁷⁴ Rizakis 2020, 113.

⁶⁷⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19, Σίρρα αρ. 9 & 10 & Αρχαίας Βέργη αρ. 5.

⁶⁷⁶ Rizakis 2020, 114-115. Σύμφωνα με τον Ριζάκη, για το ζήτημα αυτό έχουν εκφραστεί πολλές απόψεις. Κατά τον Holzmann έθιμο αυτό σήμαινε είτε ότι ο νεκρός τέθηκε υπό θεϊκή προστασία είτε ότι εξομοιώθηκε με τη θεότητα για να απαλύνει την ανηθικότητά του. Ο Perdizet πιστεύει ότι η ηρωοποίηση των νεκρών οφείλεται στην εξάπλωση της διονυσιακής λατρείας στην περιοχή, διότι ο Διόνυσος ταυτίζεται με τον Θράκα-ιππία και οι θίασοί του ήταν υπεύθυνοι για τη διενέργεια κηδειών, την ανέγερση επιτύμβιου μνημείου στον τάφο και τη διενέργεια ετήσιων τελετών για τη μνήμη του νεκρού. Ο Picard είδε τον Θράκα-ιππία ως ένα παντοδύναμο φυλαχτό κατά των δυνάμεων του θανάτου.

⁶⁷⁷ Rizakis 2020, 106.

του ξανά. Ο Θράκας ιππέας αποτέλεσε μια θεότητα που συγκέντρωνε στο πρόσωπό της τις ιδιότητες πολλών θεοτήτων.⁶⁷⁸ Η διάδοσή της ήταν πολύ μεγάλη σε όλη την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Πολλές φορές αναφέρεται στις επιγραφές με το ελληνικό όνομα *Ἡρώς*.⁶⁷⁹ Το όνομα αυτό μαρτυρείται και ως όνομα προσώπου στο *δόγμα* της Γαζώρου του 158 μ.Χ.⁶⁸⁰

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΦΕΣ

Από τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρείται η άμεση επικοινωνία της Γαζώρου και της περιοχής της με τους Θάσιους, τους Έλληνες της νότιας Ελλάδας αλλά και με τις γειτονικές πόλεις της περιοχής.⁶⁸¹ Η Γάζωρος ίσως να ήταν σημαντικός εμπορικός σταθμός, ο οποίος διαδραμάτιζε κυρίαρχο ρόλο στη διακίνηση των αγαθών από το Αιγαίο και τη Θάσο προς τη Θρακική ενδοχώρα. Η ελληνική επίδραση φαίνεται ότι ήταν έντονη στο εσωτερικό της Θράκης.⁶⁸²

Η Βέργη ήταν αναμφίβολα ένα από τα *ἐμπόρια* που δημιούργησαν οι Θάσιοι στον Στρυμόνα και στις όχθες της λίμνης Κερκινίτιδας από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. όπου διεξάγονταν οι εμπορικές τους συναλλαγές⁶⁸³ ακόμα και με τις γειτονικές της πόλεις. Στη νεκρόπολη της Γαζώρου βρέθηκαν δύο *θησαυροί* ασημένιων νομισμάτων Αμφίπολης και Θάσου που μπορούν να χρονολογηθούν στα τελευταία χρόνια του 5^{ου} αι. π.Χ. και στον 4^ο αι. π.Χ.⁶⁸⁴ Από την εύρεση των δύο αυτών θησαυρών στις ταφές της νεκρόπολης της Γαζώρου μαρτυρείται η επικοινωνία της Θάσου, της Βέργης αλλά και της Αμφίπολης-βραχύβιας αποικίας των Αθηναίων- με τη Γάζωρο. Αργότερα (475-450 π.Χ.), τη Βέργη διεκδίκησαν οι Αθηναίοι από τους Θάσιους.⁶⁸⁵

Από την αττική κεραμική στις ταφές των τελευταίων χρόνων του 5^{ου} και του 4^{ου} αι. π.Χ. της νεκρόπολης της Γαζώρου φανερώνεται η σχέση της Αθήνας με την Γάζωρο.⁶⁸⁶ Αττική κεραμική βρέθηκε επίσης στον αρχαίο οικισμό της Βέργης. Επιπλέον, η σχέση

⁶⁷⁸ Σαμσάρης 1999, 246.

⁶⁷⁹ Samsaris 1989, 320.

⁶⁸⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁶⁸¹ Βλ. Αρχαιολογικά ευρήματα.

⁶⁸² Πούλιος 1995, 419-420.

⁶⁸³ Περιστέρη 2008, 501. Περιστέρη 2005, 120-121.

⁶⁸⁴ Βλ. Γάζωρος, Αρχαιολογικά ευρήματα.

⁶⁸⁵ Zannis 2014, 440.

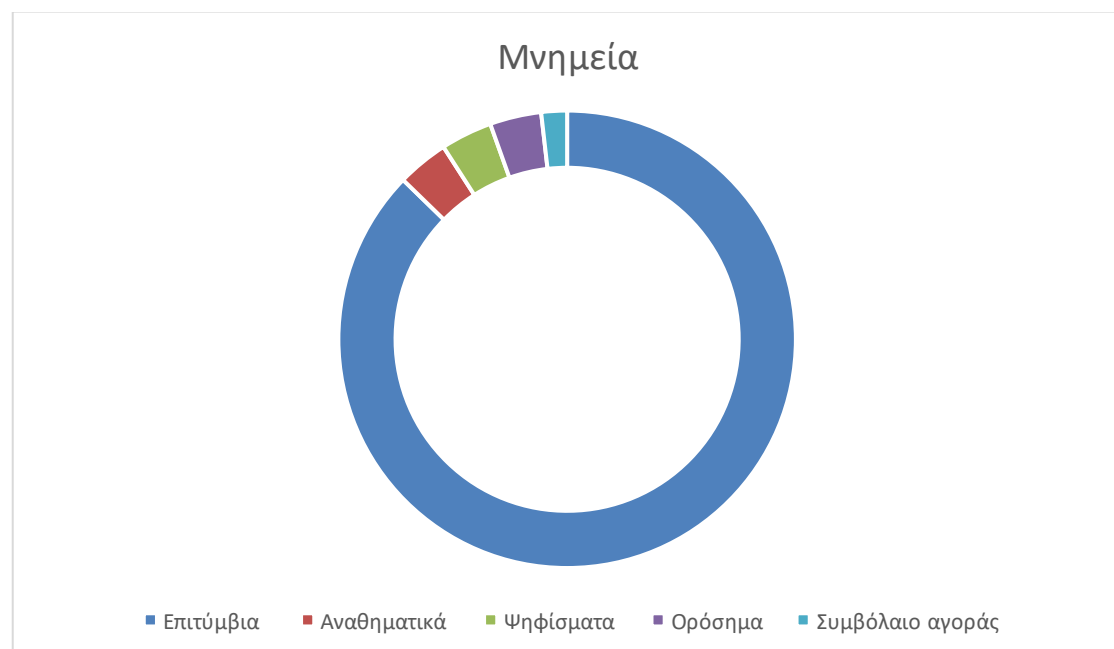
⁶⁸⁶ Βλ. Γάζωρος, Αρχαιολογικά ευρήματα.

Βεργαίων και Θασίων μαρτυρείται από την εύρεση ενός *θησαυρού* 80 ασημένιων θασιακών νομισμάτων στον χώρο του οικισμού, ο οποίος έχει χρονολογηθεί στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ.⁶⁸⁷

Αττική και θασιακή κεραμική βρέθηκε στον αρχαίο οικισμό του Πεθελινού.⁶⁸⁸ Ο αρχαίος οικισμός του Πεθελινού και ο αρχαίος οικισμός του Παραλιμνίου (3-4 χλμ. νοτιοανατολικά της θέσης του αρχαίου οικισμού του Πεθελινού) ήταν εξαρτημένοι από την αρχαία Βέργη.⁶⁸⁹

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Από τα 58 μνημεία συνολικά, ενεπίγραφα και μη, τα επιτύμβια είναι 48, τα αναθηματικά 2, τα ψηφίσματα 2, τα ορόσημα 2 και 1 συμβόλαιο αγοράς. Τα 3 είναι αδιευκρίνιστα. Τα 47 χρονολογούνται στην Αυτοκρατορική περίοδο και τα 8 στην Ελληνιστική. Από τα 48 επιτύμβια μνημεία, τα 31 συνίστανται σε απλές στήλες, ενώ τα υπόλοιπα 17 κοσμούνται με ανάγλυφες παραστάσεις· εξ αυτών, δύο παριστούν ήρωα ιππέα και δεκατέσσερα οικογενειακές σκηνές με πολυπρόσωπη σύνθεση.

⁶⁸⁷ Βλ. Βέργη, Αρχαιολογικά ευρήματα.

⁶⁸⁸ Βλ. Παραλίμνιο και Πεθελινός, Τοπογραφία και αρχαιολογικά ευρήματα.

⁶⁸⁹ Βλ. Βέργη, Αρχαιολογικά ευρήματα.

Ο χαιρετισμός του νεκρού

Η επίκληση *χαῖρε* προϋπήρχε στις επιτύμβιες εκφράσεις από την Ελληνιστική Εποχή σε διάφορα μέρη⁶⁹⁰ και εξακολουθεί να συναντάται στα ρωμαϊκά χρόνια. Αποδέκτης του χαιρετισμού αυτού είναι ο νεκρός, ασχέτως σε τι πτώση θα είναι το όνομά του.⁶⁹¹ Η χρήση της κλητικής είναι σπάνια στα μνημεία της Μακεδονίας στα οποία συναντάται περισσότερο η ονομαστική για το όνομα του νεκρού, όπως και στην περίπτωση της υπό μελέτη περιοχής στα αυτοκρατορικά χρόνια.⁶⁹² Έχει βρεθεί όμως μια επιγραφή στην οποία το όνομα βρίσκεται σε κλητική πτώση και ακολουθεί το *χαῖρε*⁶⁹³ και άλλη μια στην οποία το όνομα βρίσκεται σε δοτική πτώση και ακολουθεί το *χαῖρε*.⁶⁹⁴

Ιδιαίτερα στα αυτοκρατορικά χρόνια, η επίκληση *χαῖρε*, επιβιώνει είτε μόνη της είτε με την προσθήκη της επιφώνησης του νεκρού προς τον θεατή *χαῖρε καὶ σὺ παροδῖτα*⁶⁹⁵ ή *χαῖρε καὶ σὺ τίς ποτε εἶ*.⁶⁹⁶ Η παρουσία παρόμοιων επιφωνήσεων στο χώρο της Μακεδονίας είναι σπάνια, διότι μαρτυρούνται μόνο στην περιοχή του σημερινού νομού Σερρών και τη Βέροια. Αν και συναντώνται στη Θεσσαλονίκη σε μεγάλο βαθμό τόσο το *χαῖρε* όσο και η επιφώνηση αυτή εμπλουτίζεται με αναλυτικότερες πληροφορίες για το νεκρό και την οικογένειά του.⁶⁹⁷

Ο διάλογος μεταξύ νεκρών και ζωντανών⁶⁹⁸ είναι πιθανό να απηχεί είτε την αντίληψη για το ότι ο νεκρός δε χάνεται μετά το θάνατό του αλλά εξακολουθεί να υπάρχει ως οντότητα είτε την πεποίθηση πως ο νεκρός παρά την απουσία του διατηρεί σχέσεις με τους επιζώντες με ένα συμβολικό και περίεργο τρόπο.⁶⁹⁹

⁶⁹⁰ Papapostolou 1993, 112.

⁶⁹¹ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 247.

⁶⁹² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18 & 19, Σίρρα αρ. 2, 6 & 7, Δραβήσκος αρ. 6 (ελληνιστικά χρόνια). Συνήθως είναι το όνομα σε ονομαστική, το πατρώνυμο σε γενική και ακολουθεί το *χαῖρε*.

⁶⁹³ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2. Όνομα σε κλητική, πατρώνυμο σε γενική και ακολουθεί το *χαῖρε*.

⁶⁹⁴ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 16. Όνομα σε δοτική, πατρώνυμο σε γενική και ακολουθεί το *χαῖρε*.

⁶⁹⁵ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2, 6 & 7 & Γάζωρος αρ. 17 & 19.

⁶⁹⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 14 & 16.

⁶⁹⁷ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 249.

⁶⁹⁸ Το ζήτημα της συνομιλίας των νεκρών με τους επιζώντες προϋπήρχε ήδη από στην αρχαϊκή εποχή στην επιτύμβια τέχνη καθώς και στη φιλολογική παράδοση. Για το ζήτημα αυτό βλ. Kurtz και Boardman 1994, 262.

⁶⁹⁹ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 249.

Η λέξη *ἥρως*

Ο αφηρωισμός των νεκρών αποτελεί γνώρισμα που πηγάζει από τα ελληνιστικά χρόνια και αντικατοπτρίζει τις δοξασίες της κάθε χρονικής περιόδου για τη μετά θάνατον ζωή. Εξαίρεση στη διάδοση της προσφώνησης *ἥρως* στις επιτύμβιες στήλες αποτελούν η Πελοπόννησος και η Αττική. Αυτό ίσως συμβαίνει, διότι η δοξασία του αφηρωισμού συνάντησε πρόσφορο έδαφος σε περιοχές που ήταν κάτω υπό την επιρροή του Μέγα Αλεξάνδρου και των Επιγόνων του. Είναι γνωστή μάλιστα η βαθιά προσήλωση του Αλεξάνδρου στις δοξασίες της ομηρικής εποχής.⁷⁰⁰

Από τα ελληνιστικά χρόνια η δοξασία του αφηρωισμού συνεχίστηκε και στα ρωμαϊκά χρόνια με μεγάλη διάδοση στη Μακεδονία. Στις επιγραφικές μαρτυρίες των αυτοκρατορικών χρόνων της περιοχής που μας ενδιαφέρει μαρτυρούνται αρκετά παραδείγματα με τη λέξη *ἥρως* σε ονομαστική⁷⁰¹ κι ένα σε αιτιατική πτώση.⁷⁰² Ο αποχαιρετισμός προς τον ηρωοποιημένο νεκρό (*ἥρως χαῖρε*) απαντάται μόνο σε επιγραφές *peregrini* (μη-πολιτών) και ήταν ιδιαίτερα προσφιλής στους Θράκες *incolae* της αποικίας των Φιλίππων και ιδιαίτερα στη Γάζωρο και τη Σίρρα.⁷⁰³ Μεγάλος αριθμός επιτύμβιων μνημείων Αυτοκρατορικής περιόδου που περιέχουν αφηρωισμό του νεκρού μαρτυρούνται σε μνημεία της Άνω Μακεδονίας.⁷⁰⁴

Αναθηματικές επιτύμβιες στήλες

Η αναθηματική επιτύμβια στήλη είναι αρκετά συνηθισμένη στα αυτοκρατορικά χρόνια με πολλά διαφορετικά παραδείγματα, η οποία προϋπήρχε και στα ελληνιστικά χρόνια. Αναθηματικές επιτύμβιες στήλες αυτοκρατορικών χρόνων συναντώνται και στην υπό μελέτη περιοχή. Οι πιο κοινές είναι αυτές με το όνομα του νεκρού σε δοτική χωρίς να

⁷⁰⁰ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 250.

⁷⁰¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3, 10, 11, 14 & 15 & Δραβήσκος αρ. 6.

⁷⁰² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 22.

⁷⁰³ Brélaz 2014, 69.

⁷⁰⁴ Για επιτύμβιες επιγραφές από τις περιοχές της Άνω Μακεδονίας που περιέχουν τη λέξη *ἥρως* βλ. Ριζάκης και Τουράτσογλου 1985. Tataki 1988, 502-503.

συνοδεύεται από κάποια άλλη έκφραση.⁷⁰⁵ Η αμέσως επόμενη μορφή είναι εκείνη με το ρήμα *ἐγένετο* και το όνομα του νεκρού σε δοτική⁷⁰⁶ ή με το ρήμα *ἀνέθηκεν*.⁷⁰⁷

Συνήθως το επιτύμβιο κείμενο συνοδεύεται από την έκφραση *μνήμης χάριν*⁷⁰⁸ ή *μνεῖας χάριν*⁷⁰⁹ ή και *χαῖριν ἀνέθηκεν μνήμιν αὐτό*.⁷¹⁰ Στις περιπτώσεις αυτές μερικές φορές αναφέρεται και η κατάσταση του αναθέτη π.χ. *ζώσῃ μνήσῃ*⁷¹¹ ή *ζώσι κατασκεύασαν*⁷¹² ή *αἰαντοῖς ζώσιν*⁷¹³. Επίσης, σε κάποιες αναθηματικές επιτύμβιες αναφέρονται ορισμένα στοιχεία για το νεκρό, όπως η ηλικία που πέθανε.⁷¹⁴ Μια τέτοιου είδους επιτύμβια επιγραφική μαρτυρία των αυτοκρατορικών χρόνων από την υπό εξέταση περιοχή συναντάται και στα λατινικά, η οποία αναφέρει την ηλικία του θανάτου του νεκρού καθώς και ότι η στήλη φτιάχτηκε από τον πατέρα.⁷¹⁵

Αναθηματικές επιτύμβιες στήλες συναντώνται σε μεγάλο βαθμό και σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας, όπως είναι η Θεσσαλονίκη⁷¹⁶ και σε περιοχές της Ἀνω Μακεδονίας.⁷¹⁷ Οι ανεγέρσεις αυτών των στηλών φτιάχνονται είτε με δαπάνες των συγγενών είτε του ίδιου του νεκρού όσο ζούσε.⁷¹⁸ Γι' αυτό κάποιες φορές συναντώνται αναθηματικές επιτύμβιες στήλες που αναφέρουν το όνομα των γονιών, όπως σε μια επιγραφική μαρτυρία αναφέρει το όνομα του πατέρα και της μητέρας⁷¹⁹ και σε άλλη το όνομα της γυναίκας του νεκρού.⁷²⁰

Αναφορά στον νεκρό και στους ζωντανούς

Οι νεκροί αναφέρονται με το όνομά τους αλλά σε κάποιες περιπτώσεις αναγράφονται ορισμένες εκφράσεις προς τους νεκρούς. Στις επιτύμβιες επιγραφικές μαρτυρίες της

⁷⁰⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 5.

⁷⁰⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 6.

⁷⁰⁷ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19.

⁷⁰⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 & 20, Σίρρα αρ. 3 & Αρχαία Βέργη αρ. 5.

⁷⁰⁹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10.

⁷¹⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 21.

⁷¹¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

⁷¹² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρας αρ. 3.

⁷¹³ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10.

⁷¹⁴ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7 & 19 & Αρχαία Βέργη αρ. 4.

⁷¹⁵ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαίας Βέργη αρ. 2.

⁷¹⁶ Για αναθηματικές επιτύμβιες στήλες στη Θεσσαλονίκη βλ. Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000.

⁷¹⁷ Για αναθηματικές επιτύμβιες στήλες στην Ἀνω Μακεδονία βλ. Ριζάκης και Τουράτσογλου 1985.

⁷¹⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12, 19, 20 & 21 & Σίρρα αρ. 3.

⁷¹⁹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6.

⁷²⁰ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 7.

αυτοκρατορικής περιόδου από την υπό μελέτη περιοχή συναντώνται τέτοιες εκφράσεις, όπως *ἐπί τοῖς τέκνοις*⁷²¹ ή *τῷ τέκνῳ*,⁷²² *τῇ θυγατρὶ*,⁷²³ *εὐδαίμονι*⁷²⁴ ή *εὐδαίμων*,⁷²⁵ *συμβίῳ*.⁷²⁶ Σε μια λατινική επιγραφή της περιοχής που μας ενδιαφέρει αναφέρεται πως ο νεκρός κείτεται εδώ (*hic situs est*).⁷²⁷ Επίσης, σε μερικές επιγραφές υπάρχει η μετοχή *ζῶν*,⁷²⁸ η οποία φανερώνει ότι ο ίδιος ο νεκρός μερίμνησε όσο ήταν εν ζωή για την ανέγερση του ταφικού του μνημείου.⁷²⁹ Ιδιαίτερες εκφράσεις τέτοιου είδους παρουσιάζουν περισσότερο τα επιγράμματα.⁷³⁰ Υπάρχει ένα επίγραμμα στο οποίο αναφέρεται ο αναθέτης στη νεκρή του σύζυγο, χρονολογημένο όμως τον 4ο/3ο αι. π.Χ. και όχι στα αυτοκρατορικά χρόνια.⁷³¹

Σε αρκετές επιγραφές των αυτοκρατορικών χρόνων από την περιοχή που μας ενδιαφέρει συναντάται και η προσφώνηση προς τους ζωντανούς, οι οποίοι χαρακτηρίζονται *παροδῖται*⁷³² ή *τις ποτε εἶ*.⁷³³ Η αποστροφή του νεκρού προς τον ζωντανό περαστικό αποτελεί παλιό θέμα στην επιτύμβια πρακτική και φιλολογία.⁷³⁴

Η γνωστοποίηση της ηλικίας του νεκρού

Η αναγραφή της ηλικίας του νεκρού αποτελεί μια διαδεδομένη συνήθεια στη Ρώμη στην οποία μυήθηκαν οι επαρχίες υπό την υποτέλειά της, κυρίως κατά την αυτοκρατορική περίοδο. Ειδικότερα απαντάται για άτομα που πέθαναν σε νεαρή ηλικία αλλά και όχι. Από την υπό μελέτη περιοχή μαρτυρούνται τέσσερα παραδείγματα των αυτοκρατορικών χρόνων. Στα δύο οι νεκροί πέθαναν σε ηλικία 25,⁷³⁵ 20 και 5 ετών⁷³⁶ ενώ στο τρίτο ο νεκρός ήταν 60 ετών.⁷³⁷ Εμφανίζεται και σε μια λατινική επιγραφή, η

⁷²¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 6 & 20.

⁷²² Κατάλογος επιγραφών: Αρχαίας Βέργη αρ. 5.

⁷²³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12.

⁷²⁴ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 16.

⁷²⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 21.

⁷²⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19.

⁷²⁷ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9.

⁷²⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 & 19 & Σίρρα αρ. 3.

⁷²⁹ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 258 με υποσημ. 99.

⁷³⁰ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 257.

⁷³¹ Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 3.

⁷³² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 2, 6 & 7 & Γάζωρος αρ. 17 & 19.

⁷³³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 14 & 16.

⁷³⁴ Για το ζήτημα αυτό βλ. περισσότερα στο Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 258 υποσημ. 100.

⁷³⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7.

⁷³⁶ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19.

⁷³⁷ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαίας Βέργη αρ. 4.

οποία αναφέρει το θάνατο μια κοπέλας 19 ετών με τη λέξη *anporum* και δίπλα την ηλικία.⁷³⁸ Και στις τρεις ελληνικές επιγραφικές μαρτυρίες αναφέρεται η λέξη *ἐτῶν* κι έπειτα η ηλικία του κάθε νεκρού, ο πιο λιτός τρόπος προσδιορισμού που φανερώνει την ηλικία.⁷³⁹

Η χρονολογία της ανέγερσης του μνημείου (ἔτους)

Όταν αναγράφεται η χρονολογία ανέγερσης πάνω στο μνημείο, τότε συνήθως αναφέρεται στην Μακεδονική εποχή και συναντάται με τη λέξη *ἔτους* και δίπλα τη χρονολογία.⁷⁴⁰ Ορισμένες φορές όμως εμφανίζεται διπλή χρονολόγηση στην οποία αναφέρεται και η Μακεδονική εποχή και η εποχή του Ακτίου. Στην περιοχή που εξετάζεται τα αυτοκρατορικά χρόνια μαρτυρούνται 12 επιγραφές στις οποίες αναγράφεται η χρονολογία από τις οποίες οι 9 αναφέρουν μόνο τη Μακεδονική εποχή⁷⁴¹ και οι 3 τη Μακεδονική και την εποχή Ακτίου.⁷⁴²

Παραδείγματα χρονολογημένων ταφικών μνημείων στην Μακεδονία των αυτοκρατορικών χρόνων επίσης μαρτυρούνται σε περιοχές της Άνω Μακεδονίας.⁷⁴³

Η διαθήκη

Η πλειονότητα των επιτύμβιων ενεπίγραφων στηλών αναφέρεται συνήθως σε ατομικούς τάφους. Από τον 2^ο αι. μ.Χ. πληθαίνουν οι οικογενειακοί τάφοι, με αποτέλεσμα το μνημείο να καθίσταται οικογενειακό. Ο οικογενειακός τάφος αποτελούσε σύμβολο της οικογενειακής συνέχειας και ενότητας που περνούσε από γενιά σε γενιά. Αυτό όμως διαφοροποιήθηκε τα αυτοκρατορικά χρόνια με την παρακμή του θεσμού της οικογένειας. Έτσι δημιουργήθηκε κάποια ανάγκη μέσω διαθήκης, ώστε να φέρουν υποχρεώσεις οι κληρονόμοι προς την τιμή του νεκρού.⁷⁴⁴ Τα άτομα που είχε ορίσει ο θανών για να επιβλέψουν την ανέγερση του μνημείου του αναφέρονται

⁷³⁸ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 2.

⁷³⁹ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000. 261.

⁷⁴⁰ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000. 261.

⁷⁴¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 6, 7, 14, 16, 17 & 20, Σίρρα αρ. 2 & 7 & Δραβήσκος αρ. 5.

⁷⁴² Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12, 19 & 21.

⁷⁴³ Για τις περιοχές αυτές βλ. Ριζάκης και Τουράτσογλου 1985.

⁷⁴⁴ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 262.

συνήθως ρητά. Αυτά τα πρόσωπα μπορεί να είναι διαφορετικά από τους κληρονόμους του και αναλαμβάνουν την *cura*, δηλαδή την φροντίδα της εκπλήρωσης της επιθυμίας του, λειτουργώντας ως εκτελεστές της διαθήκης του. Οι δικαιούχοι αυτών των κληροδοτημάτων είναι συνήθως θρησκευτικές αδελφότητες και κάτοικοι αγροτικών κοινοτήτων (*vicani*) που βρίσκονταν εντός των ορίων της αποικίας.⁷⁴⁵

Ενδιαφέρον προκαλεί μια ενεπίγραφη επιτύμβια στήλη των αυτοκρατορικών χρόνων από την αρχαία Βέργη, η οποία θα μπορούσε να είναι μια διαθήκη. Στη στήλη αναγράφεται ότι ο νεκρός άφησε χρήματα στο χωριό για να γεμίζουν οι κάτοικοι από τους τόκους έναν κρατήρα με κρασί μπροστά από τον τάφο και να στεφανώνουν το μνημείο πιθανώς στη γιορτή των Μαινάδων μια φορά το χρόνο. Στην περίπτωση που αυτό δε γινόταν, τότε τα χρήματα θα τα έπαιρναν οι κληρονόμοι του νεκρού.⁷⁴⁶ Παρόμοιες διαθήκες συναντώνται σε ενεπίγραφα επιτύμβια μνημεία της Άνω Μακεδονίας.⁷⁴⁷

Ταφικές τελετές προς τιμήν του νεκρού

Σε μια επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την υπό μελέτη περιοχή με απόφαση τεσσάρων κωμών το χρηματικό ποσό πεντακοσίων δηναρίων προορίζεται για την εκτέλεση ταφικών τελετών στο πλαίσιο της ρωμαϊκής γιορτής Rosalia (τα Ροζάλια) προς την αποθανούσα. Σε περίπτωση που κάποια από τις τέσσερις κώμες δεν εκπλήρωνε τις δεσμεύσεις της θα είχε πρόστιμο το διπλάσιο του ποσού της δωρεάς με προσαύξηση πεντακοσίων δηναρίων, δηλαδή σύνολο χίλια πεντακόσια δηνάρια.⁷⁴⁸

Εικονογραφία

Κατά τα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια οι επιτύμβιες στήλες κατασκευάζονταν κυρίως για ένα νεκρό, ο οποίος ορισμένες φορές απεικονίζεται σε ανάγλυφο μαζί με κάποιο συγγενικό του πρόσωπο ή δούλο. Από την Αυτοκρατορική περίοδο κι έπειτα, κυρίως από τον 2^ο αι. μ.Χ., διαδίδονται οι επιτύμβιες στήλες με πολυπρόσωπες

⁷⁴⁵ Brélaz 2014, 69-70.

⁷⁴⁶ Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4.

⁷⁴⁷ Για τα επιτύμβια ενεπίγραφα μνημεία της Άνω Μακεδονίας βλ. Ριζάκης και Τουράτσογλου 1985.

⁷⁴⁸ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23. Για περισσότερα βλ. Tolia-Christakou 2022, 123-126.

παραστάσεις που προδίδουν ρωμαϊκή επίδραση. Οι στήλες αυτές πολλές φορές δεν ανεγείρονταν αποκλειστικά και μόνο όταν πέθαινε ένα μέλος της οικογένειας αλλά ήταν κοινό επιτύμβιο σήμα όλων των μελών της. Γι' αυτό ορισμένες φορές γίνεται η χρήση της μετοχής ζῶν σε κάποια από τα εικονιζόμενα πρόσωπα, ώστε να διακριθούν από το νεκρό.⁷⁴⁹

Από την περιοχή που μας ενδιαφέρει στα αυτοκρατορικά χρόνια μαρτυρούνται τρεις επιγραφικές μαρτυρίες στις οποίες αναφέρεται ότι έγιναν κατά τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων για τους οποίους είναι οι επιτύμβιες στήλες με αφορμή τον θάνατο ενός μέλους. Οι δυο είναι ελληνικές⁷⁵⁰ και η μια λατινική.⁷⁵¹ Επίσης συναντάται μια ακόμα επιγραφή, στην οποία εικονίζεται ο νεκρός μαζί με ζωντανούς συγγενείς του, κάτι το οποίο αναφέρεται στην επιγραφή ώστε να διακρίνεται ο νεκρός από τους ζωντανούς.⁷⁵²

Επιπλέον, τα πρόσωπα των ανάγλυφων παραστάσεων⁷⁵³ εικονίζονται μετωπικά με τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά να διακρίνονται. Η στάση αυτή υποδηλώνει μια πρόθεση και διάθεση συνομιλίας τόσο των νεκρών όσο και των ζώντων που απεικονίζονται μαζί. Αυτή η τάση της περιόδου εκφράζεται μέσω της προσπάθειας του ατόμου για κοινωνική καταξίωση ακόμη και μετά το θάνατό του.⁷⁵⁴

Η εικονογραφία της υπό μελέτη περιοχής εκτός από τους συγγενείς μαζί με τον νεκρό περιέχει και τον Θράκα ιππέα⁷⁵⁵ του οποίου η λατρεία διαδόθηκε κατά τον 2^ο-3^ο αι. μ.Χ., κυρίως στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, αποκτώντας έτσι εθνικό χαρακτήρα. Στα ανάγλυφα απεικονίζεται έφιππος. Η εξαιρετική άνθηση της λατρείας του μπορεί να εξηγηθεί εξαιτίας των επιδράσεων της αλεξανδρολατρείας και της αρχαίας ηρωολατρείας.⁷⁵⁶ Η απεικόνισή του στις επιτύμβιες στήλες και ανάγλυφα μπορεί να συνδεθεί με τον αφηρωισμό των νεκρών που γνώρισε μεγάλη διάδοση στα αυτοκρατορικά χρόνια.⁷⁵⁷

⁷⁴⁹ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 267-268.

⁷⁵⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 12 & Σίρρα αρ. 3.

⁷⁵¹ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 4.

⁷⁵² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10.

⁷⁵³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19, 20 & 22 & Σίρρα αρ. 38.

⁷⁵⁴ Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000, 269.

⁷⁵⁵ Brélaz 2014, 69. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19, Σίρρα αρ. 9 & 10 & Αρχαία Βέργη αρ. 5.

⁷⁵⁶ Σαμσάρης 1999, 247-248.

⁷⁵⁷ Σαμσάρης 1980, 219-220.

Η μορφή του ιππέα είναι ένας αγαπητός εικονογραφικός τύπος από τα πρώιμα χρόνια της ελληνικής τέχνης. Από τη Γεωμετρική Εποχή ακόμα συναντάται στην αγγειογραφία και στην μικροπλαστική. Στα αρχαϊκά χρόνια το θέμα αυτό επικρατεί σε ανάγλυφα από ελεφαντοστέινα, από πηλό και από πέτρα, εκτός της αγγειογραφίας. Στα κλασικά χρόνια μαρτυρείται στη ζωφόρο του Παρθενώνα. Στα ελληνιστικά υπάρχει ως θέμα στη σαρκοφάγο του Μέγα Αλεξάνδρου.⁷⁵⁸

Ένας ακόμα θεός που απεικονίζεται σε ένα ανάγλυφο αναθηματικής επιγραφής αυτοκρατορικών χρόνων που βρέθηκε είναι ο Πάνας. Επιβεβαιώνεται με αυτόν τον τρόπο η λατρεία του στην περιοχή.⁷⁵⁹

Σε πολλές επιτύμβιες στήλες της υπό μελέτη περιοχής στην αυτοκρατορική περίοδο απεικονίζεται ένα εγχάρακτο στεφάνι, το οποίο είτε είναι μαζί με άλλα μοτίβα είτε είναι μόνο του.⁷⁶⁰ Από τη συχνή απεικόνισή του γενικότερα στην τότε περιοχή του σημερινού Νομού Σερρών, προέκυψε το συμπέρασμα ότι στην πόλη της Σίρρας ή σε κάποιο αστικό κέντρο της περιοχής λειτουργούσε εξειδικευμένο εργαστήριο που κατασκεύαζε ενεπίγραφα επιτύμβια ανάγλυφα με το συγκεκριμένο μοτίβο.⁷⁶¹ Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι το λευκό μάρμαρο πιθανώς να προέρχεται από το λατομείο του αρχαίου Μονοίκου.⁷⁶²

Τα μοτίβα των φύλλων ελιάς, του σταφυλιού και των κληματόφυλλων ίσως να είναι αντιπροσωπευτικά της οικονομίας του τόπου καθώς και των λατρειών του. Κι αυτό, διότι καλλιεργούσαν αμπελώνες και ελαιώνες, κάτι το οποίο αποδεικνύεται και από ένα τιμητικό διάταγμα της Γαζώρου, χρονολογημένο το 158 μ.Χ.⁷⁶³ Ο Διόνυσος, η λατρεία του οποίου υπήρχε στην περιοχή, είναι ένας θεός που λατρεύει το κρασί, έτσι ίσως συνδέονται τα σταφύλια.⁷⁶⁴ Επιπλέον, εμφανίζεται το μοτίβο της ημισελήνου,⁷⁶⁵ το οποίο φέρει εσχατολογική σημασία, ίσως από τις ανατολικές λατρείες, στις οποίες ο ήλιος και το φεγγάρι συμβολίζουν την αιωνιότητα.⁷⁶⁶

⁷⁵⁸ Μαχαίρα 1993, 28-29.

⁷⁵⁹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3.

⁷⁶⁰ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 14, 15, 17 & 18 & Σίρρα αρ. 7.

⁷⁶¹ Σαμσάρης 1999, 235.

⁷⁶² Σαμσάρης 1978, 236-237.

⁷⁶³ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

⁷⁶⁴ Farrington 2008, 18.

⁷⁶⁵ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 17.

⁷⁶⁶ Pilhofer II², αρ. 553, σ. 672.

Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΠΠΩΝ ΣΤΗ ΓΑΖΩΡΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ

Η ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας των Φιλίππων δεν επηρέασε ιδιαίτερα τη διοικητική θέση της Γαζώρου ενώ το καθεστώς της διατηρήθηκε το ίδιο με κάποιες διαφοροποιήσεις. Η Γάζωρος εξακολουθούσε να είναι μια πόλη, η οποία είχε ισχύ και μάλιστα ανήκε σε μια συμπολιτεία (*Πεντάπολη*) μαζί με άλλες τέσσερις πόλεις, όπως γνωρίζουμε από το ψήφισμα του 158 μ.Χ. Από αυτό το ψήφισμα μαθαίνουμε ότι οι ελληνικοί θεσμοί των πόλεων της Κλασικής περιόδου παρέμειναν ίδιοι κατά τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια. Οι όροι δηλαδή που χρησιμοποιήθηκαν για να προσδιορίσουν τα αξιώματα που κατείχαν οι Θράκες και γίνονται γνωστοί από το κείμενο της επιγραφής ήταν περισσότερο εμπνευσμένοι από τις ελληνικές πόλεις παρά από τη ρωμαϊκή αποικία.⁷⁶⁷

Όσον αφορά τον πληθυσμό στην περιοχή της Γαζώρου, όπως ήδη έχει ειπωθεί, υπάρχει ένα μείγμα Παιόνων, Θρακών, Ελλήνων, Μακεδόνων και Ρωμαίων.⁷⁶⁸ Από τις επιγραφικές μαρτυρίες φαίνεται ότι οι Θράκες υπερτερούν έναντι των υπολοίπων.⁷⁶⁹ Ρωμαϊκά ονόματα εντοπίζονται στην περιοχή του τριγώνου μεταξύ των χωριών Νέο Σούλι, Οινούσσα, Άγιο Πνεύμα, Νέος Σκοπός (αρχαία Βέργη). Όπως ήδη είδαμε, τα ρωμαϊκά ονόματα ανήκουν σε ελεύθερους ή απελεύθερους δούλους της ρωμαϊκής πολιτείας, οι οποίοι δεν έχουν ρωμαϊκή καταγωγή. Κάποια από αυτά τα ονόματα σχετίζονται με γνωστές οικογένειες από τη ρωμαϊκή αποικία.⁷⁷⁰

Από το ψήφισμα της Γαζώρου του 158 μ.Χ. μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα πρόσωπα που αναφέρονται σε αυτό ανήκουν στην αριστοκρατική τάξη, διότι φέρουν αξιώματα. Βάσει των ονομάτων τους τα πρόσωπα αυτά είναι Θράκες και Έλληνες και καθόλου Ρωμαίοι παρά το γεγονός ότι η ρωμαϊκή αποικία βρίσκεται πολύ κοντά την περιοχή αυτή.⁷⁷¹ Επίσης, γνωρίζουμε από μια επιτύμβια επιγραφή για έναν απελεύθερο δούλο, τον Gamicus, ο οποίος φρόντιζε κρατική εκμετάλλευση του ρωμαϊκού κράτους σε μια περιοχή που περιέχει αυτοκρατορικές κτήσεις, ορυχεία, λατομεία ή γεωργικά κτήματα, τα οποία ήταν εξαρτημένα από την αποικία των Φιλίππων. Ο Gamicus εφόσον είχε

⁷⁶⁷ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2. Βλ. Τοπωνύμια, Γαζώριοι.

⁷⁶⁸ Βλ. Η σύσταση του πληθυσμού.

⁷⁶⁹ Βλ. Ανάλυση ανθρωπωνυμίων.

⁷⁷⁰ Βλ. Η εθνικότητα των κατοίκων της περιοχής των λατινικών επιγραφών.

⁷⁷¹ Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

τέτοια ιδιότητα, υποθέτουμε ότι θα ανήκε στην ανώτερη τάξη.⁷⁷² Από μία ακόμα επιγραφή μπορεί να προκύψει η ανώτερη κοινωνική θέση στην οποία ανήκει ο Claudianus Artemidorus, του οποίου η οικογένεια έλαβε την ρωμαϊκή υπηκοότητα υπό του Αυτοκράτορα Κλαύδιο κι έτσι εισχώρησε στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Ο ίδιος είχε στην κατοχή του κτήματα.⁷⁷³

Με την ίδρυση της ρωμαϊκής αποικίας οι ρωμαϊκές θεότητες εισέβαλαν στον ελληνικό κόσμο και λατρεύονταν μαζί με τις ελληνικές θεότητες. Κατά την Αυτοκρατορική περίοδο η ρωμαϊκή θρησκεία υπερέχει αλλά οι ρωμαϊκοί θεοί συνυπήρχαν με τους ντόπιους και ξένους θεούς στην περιοχή που μας ενδιαφέρει αλλά και στην αποικία ενώ βρήκαν ανταπόκριση εκτός από τους Ρωμαίους αποίκους και στους γηγενείς θρακικούς λαούς.⁷⁷⁴

Η αποικία εκτός των άλλων επηρέασε τον πολιτισμό της υπό μελέτη περιοχής εμπλουτίζοντας τα χαρακτηριστικά των επιτύμβιων μνημείων της. Διατηρήθηκαν πολλά στοιχεία από την κλασική και ελληνιστική εποχή αλλά εισήχθησαν νέα από τους Ρωμαίους. Παράδειγμα αυτού αποτελεί η εικονογραφία των επιτύμβιων μνημείων, τα οποία κατά τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά χρόνια έφεραν πολυπρόσωπες παραστάσεις σε αντίθεση με τα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια που κατασκευάζονταν για έναν νεκρό.⁷⁷⁵

⁷⁷² Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 8.

⁷⁷³ Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1.

⁷⁷⁴ Βλ. Λατρείες και θρησκευτικές μεταβολές στην περιοχή της Γαζώρου κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο.

⁷⁷⁵ Βλ. Τα μνημεία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία ανέλαβε να διερευνήσει εις βάθος τις πολιτισμικές, κοινωνικές και διοικητικές συνιστώσες της αρχαίας Γαζώρου και της γύρω περιοχής, σε μια γεωγραφική ενότητα με ισχυρή γεωπολιτική σημασία, η οποία αποτέλεσε σημείο συνάντησης και αλληλεπίδρασης ποικίλων εθνοτικών ομάδων κατά την ελληνορρωμαϊκή αρχαιότητα. Η διαχρονική παρατήρηση των μεταβολών που συντελέστηκαν από την Αρχαϊκή περίοδο έως και τους Αυτοκρατορικούς ρωμαϊκούς χρόνους, μέσω της αξιοποίησης επιγραφικών μαρτυριών, αρχαιολογικών ευρημάτων, ανθρωπωνυμικών στοιχείων και των ταφικών πρακτικών, κατέδειξε την πολυμορφία και τη δυναμική του κοινωνικού ιστού της περιοχής.

Η εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της περιοχής αποδεικνύεται εξαιρετικά σύνθετη. Η μαρτυρούμενη συνύπαρξη Παιόνων, Οδομάντων, Βισαλτών και Ηδωνών – όπως προκύπτει από αρχαίες πηγές και εντοπίζεται στα εθνικά ονόματα σε επιγραφικά κατάλοιπα – καταδεικνύει ότι η περιοχή συγκροτούσε ένα χώρο πολυπολιτισμικής ταυτότητας.⁷⁷⁶ Στην πορεία του χρόνου, οι γηγενείς αυτές πληθυσμιακές ομάδες υπέστησαν πολιτισμικές μεταμορφώσεις υπό την επίδραση της μακεδονικής κυριαρχίας και, μεταγενέστερα, της ρωμαϊκής διοίκησης.⁷⁷⁷ Τα ανθρωπωνύμια που διασώζονται σε επιτύμβιες και αναθηματικές επιγραφές καταδεικνύουν την επιβίωση αλλά και τη μετάλλαξη των εθνοτικών ταυτοτήτων, αντανακλώντας διαδικασίες πολιτισμικής ενσωμάτωσης, επιμιξίας και αφομοίωσης.⁷⁷⁸

Από πολιτική σκοπιά, η Γάζωρος εντάχθηκε ήδη από τα ελληνιστικά χρόνια σε ένα σχήμα διακυβέρνησης που χαρακτηρίζεται από την έννοια της αστικής ομοσπονδίας. Η *Πεντάπολη*, στην οποία συμμετείχε, συνιστά ένα υπόδειγμα πολιτικής συνεργασίας μεταξύ κοινοτήτων που διατηρούσαν τοπική αυτονομία αλλά και κοινό διοικητικό πλαίσιο.⁷⁷⁹ Το γεγονός ότι από το ψήφισμα της Γαζώρου του 158 μ.Χ. μαρτυρείται η λειτουργία δημοκρατικών θεσμών (*βουλή, δήμος*) υποδηλώνει τη διαχρονική επιμονή

⁷⁷⁶ Βλ. Η θέση της Γαζώρου στην διοικητική οργάνωση της περιοχής (Παιονία-Οδομαντική) κατά τον 6ο και 5ο αι. π.Χ.

⁷⁷⁷ Βλ. Ο Μακεδονικός έλεγχος στην Κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα προ Φιλίππου Β'.

⁷⁷⁸ Βλ. Ανάλυση Ανθρωπωνυμίων και η Κοινωνική δομή της περιοχής της Γαζώρου.

⁷⁷⁹ Βλ. Η θέση της Γαζώρου στην διοικητική οργάνωση της περιοχής κατά τον 4ο-2ο αι. π.Χ. & Η εσωτερική διοικητική οργάνωση της Γαζώρου.

σε παραδοσιακές μορφές συλλογικής εκπροσώπησης, παρά τη ρωμαϊκή πολιτική και στρατιωτική παρουσία.⁷⁸⁰

Η εσωτερική διοικητική δομή της Γαζώρου αποτυπώνεται και στη σχέση της με τις *συγκυροῦσαι κῶμαι*.⁷⁸¹ Η ύπαρξη αυτών των μικρότερων οικισμών, οι οποίοι υπάγονταν στην πολιτική επικράτεια της Γαζώρου, προσφέρει ένα πολύτιμο παράδειγμα αστικής διαστρωμάτωσης στον χώρο του Μακεδονικού βασιλείου και μετέπειτα της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας. Η εξάρτηση των κωμών αυτών υποδεικνύει την ύπαρξη πόλεων με περιφερειακό ρόλο.⁷⁸² Η διοικητική αυτή οργάνωση επέτρεψε τόσο τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής όσο και την ευκολότερη ένταξη της περιοχής στη διοικητική λογική της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.⁷⁸³

Η μελέτη των ταφικών πρακτικών της Γαζώρου, όπως και των μνημείων που τις συνοδεύουν, αναδεικνύει πτυχές της κοινωνικής ιεράρχησης, της οικονομικής κατάστασης των οικογενειών, αλλά και του τρόπου με τον οποίο επιθυμούσαν να διαμορφώσουν και να μεταδώσουν τη μνήμη των νεκρών.⁷⁸⁴ Η παρουσία πολύτιμων κτερισμάτων, όπως χρυσά επιστόμια, πολυτελή κοσμήματα, εξειδικευμένης τέχνης ειδώλια και νομισματικοί θησαυροί, δηλώνει υψηλό βιοτικό επίπεδο αλλά και μια μορφή «κοινωνικής επιτέλεσης» μέσω του θανάτου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η τυπολογία των ταφικών μνημείων που συνδυάζει παραδοσιακές τοπικές μορφές με υφολογικά δάνεια από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο.⁷⁸⁵

Η επιγραφή ως φορέας δημόσιας μνήμης εξετάστηκε όχι μόνο ως εργαλείο τεκμηρίωσης αλλά και ως πολιτισμικό προϊόν. Η επιμονή στη μνεία της ηλικίας, της κοινωνικής θέσης, των συγγενικών δεσμών, ακόμη και της εθνικής καταγωγής του νεκρού, αποκαλύπτει τη σημασία που απέδιδε η τοπική κοινωνία στη διατήρηση της κοινωνικής ταυτότητας. Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι αναθηματικές και επιτύμβιες επιγραφές που διατηρούν ελληνικά χαρακτηριστικά, γεγονός που καταδεικνύει την

⁷⁸⁰ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2.

⁷⁸¹ Βλ. Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1.

⁷⁸² Βλ. Η εσωτερική διοικητική οργάνωση της Γαζώρου.

⁷⁸³ Βλ. Η διοικητική οργάνωση της περιοχής της Γαζώρου μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

⁷⁸⁴ Βλ. Η κοινωνική δομή της περιοχής της Γαζώρου.

⁷⁸⁵ Βλ. Αρχαίες θέσεις.

ανθεκτικότητα παραδοσιακών μορφών έκφρασης μέσα σε ένα ρωμαιοκρατούμενο περιβάλλον.⁷⁸⁶

Η οικονομική ζωή της περιοχής φαίνεται να στηριζόταν σε ένα μίγμα γεωργίας, εμπορίου και μεταλλευτικής δραστηριότητας. Η εγγύτητα της Γαζώρου με τα μεταλλεία της περιοχής και η δράση της σε δίκτυα εμπορικής διακίνησης αγαθών προς τη Θάσο και το ευρύτερο Αιγαίο, τεκμηριώνουν τη συμμετοχή της στον οικονομικό χάρτη της Μακεδονίας.⁷⁸⁷ Η παρουσία νομισμάτων από διάφορες πόλεις (Θάσος, Αμφίπολη, Φίλιπποι, Νεάπολη, «Ηιόνα») αποτελεί απόδειξη των πολλαπλών οικονομικών διασυνδέσεων της περιοχής.⁷⁸⁸

Οι λατρευτικές πρακτικές και οι αλλαγές που υπέστησαν κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορικής περιόδου αναδεικνύουν τη θρησκεία ως δυναμικό πεδίο πολιτισμικής διαπραγμάτευσης. Η συνύπαρξη θρακικών λατρειών με ελληνικούς θεούς και η μεταγενέστερη εμφάνιση ρωμαϊκών θεοτήτων, τεκμηριώνουν την ποικιλομορφία του θρησκευτικού φάσματος. Παράλληλα, οι πρακτικές εναπόθεσης προσφορών, οι επιγραφικές αφιερώσεις και η συντήρηση ταφικών εθίμων φανερώνουν τη σημασία της θρησκείας ως μέσου κοινωνικής συνοχής αλλά και ατομικής ταυτότητας.⁷⁸⁹

Η εργασία αυτή δεν περιορίστηκε στην παρουσίαση επιμέρους ευρημάτων, αλλά επιδίωξε την κατανόηση της κοινωνίας της Γαζώρου στο πλαίσιο της διαχρονικής της εξέλιξης. Με τη διασταύρωση αρχαιολογικών, επιγραφικών και ιστορικών πηγών ανέδειξε μια κοινωνία η οποία, παρά τις πολιτικές και διοικητικές μεταβολές, διατήρησε βασικά της γνώρισμα, όπως η τοπική ταυτότητα, η αυτοδιοικητική οργάνωση και η κοινωνική διαστρωμάτωση.⁷⁹⁰ Ρωμαίοι, Έλληνες και Θράκες συνυπήρχαν αρμονικά, με τους τελευταίους να υπερτερούν αριθμητικά.⁷⁹¹

Η εστίαση σε μια σχετικά μικρή και ελάχιστα μελετημένη γεωγραφική περιοχή όπως η Γάζωρος καταδεικνύει τη σημασία των μικρών αστικών και αγροτικών κοινοτήτων στην ιστοριογραφική προσέγγιση της αρχαιότητας. Παρότι επισκιασμένες από τις γειτονικές μεγαλουπόλεις, όπως οι Φίλιπποι ή η Αμφίπολη, κοινότητες όπως η Γάζωρος

⁷⁸⁶ Βλ. Τα Μνημεία.

⁷⁸⁷ Βλ. Οικονομία.

⁷⁸⁸ Βλ. Αρχαίες θέσεις.

⁷⁸⁹ Βλ. Λατρείες.

⁷⁹⁰ Βλ. Πολιτισμικές επιρροές και επαφές.

⁷⁹¹ Βλ. Η κοινωνική δομή της περιοχής της Γαζώρου.

φέρουν στο ιστορικό προσκήνιο την καθημερινότητα, τις επιδιώξεις, τις προσαρμογές και την ανθεκτικότητα των τοπικών πληθυσμών. Η συμβολή τους στον ευρύτερο πολιτισμικό ιστό της ρωμαϊκής Μακεδονίας δεν πρέπει να υποτιμάται.

Τέλος, η εργασία αυτή επισημαίνει την ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσης της διεπιστημονικής προσέγγισης για την κατανόηση της αρχαίας κοινωνίας. Η σύζευξη επιγραφικής ανάλυσης με αρχαιολογικά δεδομένα, η ονοματολογική προσέγγιση με ανθρωπολογικές θεωρίες και η αξιοποίηση των ταφικών τελετουργιών ως φορέων ιδεολογικών νοημάτων, συνιστούν σύγχρονες ερευνητικές κατευθύνσεις που οφείλουν να εφαρμοστούν και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις της περιφέρειας του αρχαίου κόσμου.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔ: Αρχαιολογικό Δελτίο

ΑΕΜΘ: Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη

ZPE: Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik

Πρωτογενείς πηγές

Αισχύλος, *Ικέτιδες*: G. Murray, *Aeschyli tragoediae*, 2nd edn., Oxford: Clarendon Press, 1955 (repr. 1960): 3-48.

Αριστοτέλης, *Περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι* (*Historia Animalium*): P. Louis, Aristote. *Histoire des animaux*, vols. 1-3, Paris: Les Belles Lettres, 1:1964; 2:1968; 3:1969: 1:1-157; 2:1-155; 3:1-145, 156-175.

Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*.

Βυζάντιος, Στέφανος, *Ἐθνικά*.

Διόδωρος, *Ιστορική Βιβλιοθήκη*.

Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*: Ph.-E. Legrand, *Hérodote. Histoires*, 9 vols., Paris: Les Belles Lettres, 1:1932; 2:1930; 3:1939; 4 (3rd edn.): 1960; 5:1946; 6:1948; 7:1951; 8:1953; 9:1954 (repr. 1:1970; 2:1963; 3:1967; 5:1968; 6:1963; 7:1963; 8:1964; 9:1968): 1:13-204; 2:65-194; 3:37-185; 4:47-201; 5:18-147; 6:7-128; 7:24-235; 8:9-161; 9:9-109.

Θουκυδίδης, *Ιστορία*:. H.S. Jones and J.E. Powell, *Thucydidis historiae*, 2 vols., Oxford: Clarendon Press, 1:1942 (1st edn. rev.); 2:1942 (2nd edn. rev.) (repr. 1:1970; 2:1967).

Livius (Livy), Titus, *The History of Rome*.

Μάξιμος Τύριος, *Διαλέξεις*: H. Hobein, *Maximi Tyrrii philosophumena*, Leipzig: Teubner, 1910: 1-484.

Ξενοφών, *Κύρου Ανάβασις*: E.C. Marchant, *Xenophontis opera omnia*, vol. 3, Oxford: Clarendon Press, 1904 (repr. 1961).

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*.

Plinius, *Naturalis Historia*.

Παρθένιος, *Ερωτικά Παθήματα*: E. Martini, *Parthenii Nicaeni quae supersunt [Mythographi Graeci 2.1, suppl.]*. Leipzig: Teubner, 1902]: 41-92.

Πτολεμαίος, *Γεωγραφική Υφήγησις*: K. Müller, *Claudii Ptolemaei geographia*, vol. 1.1, Paris: Didot, 1883: 1-570. & C.F.A. Nobbe, *Claudii Ptolemaei geographia*, vols. 1-2, Leipzig: Teubner, 1:1843; 2:1845 (repr. Hildesheim: Olms, 1966): 1:222-284; 2:1-264.

Στράβων, *Γεωγραφικά*.

Ψευδο-Σκύμνος, *Περίοδος εις την Οικουμένην ή του Νικομήδη*.

Ξενόγλωσση

Alföldy 2009: Alföldy, G. 2009, *Ιστορία της ρωμαϊκής κοινωνίας*, Αθήνα.

Brélaz και Tirologos 2016: Brélaz, C. and Tirologos, G. 2016. Essai de reconstitution du territoire de la colonie de Philippes : sources, méthodes et interprétations, *Espaces et territoires des colonies romaines d'Orient. Journée d'étude de Besançon. 3 octobre 2013*, 119-189.

Brélaz 2016: Brélaz, C. 2016. Entre Philippe II, Auguste et Paul : la commémoration des origines dans la colonie romaine de Philippes, στο S. Benoist, A. Daguet-Gagey & C. Hoët-van Cauwenberghe (επιμ.), *Une mémoire en actes: espaces, figures et discours dans le monde romain*, 119-138.

Brélaz 2014: Brélaz, C. 2014. *Corpus des Inscriptions Grecques et Latines de Philippes*, τ. 1, p. 1, Αθήνα.

Dana 2024: Dana, D. 2024. La Macédoine orientale, espace de contacts linguistiques et culturels. Alcorac Alonso Déniz κ. ά. (επιμ.), *Contacts linguistiques en Grèce ancienne*, 19-38.

Dana 2014: Dana, D. 2014, *Onomasticon Thracicum* (OnomThrac), Répertoire des Noms Indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie, *Μελετήματα*, 70, Αθήνα.

Farrington 2008: Farrington, A. 2008. Η Ανατολική Μακεδονία κατά την Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Περίοδο, στο Γ. Κ. Παπάζογλου (επιμ.), *Ανατολική Μακεδονία*, 76-97.

Hammond και Walbank 1995: Hammond, N., G., L., and Walbank, F., W. 1995. *Ιστορία της Μακεδονίας*, τ. γ' (336-167 π.Χ.), Θεσσαλονίκη.

Hatzopoulos 2008: Hatzopoulos, M., B. 2008. Retour a la Vallee du Strymon, *Μελετήματα* 58, *Thrakika Zetemata I*, 9-54.

Hatzopoulos 1996 τ. I ή II: Hatzopoulos, M., B. 1996. Macedonian institutions under the kings, A historical and epigraphic study, *Μελετήματα* 22, τ. I-II (Appendix), Αθήνα.

Ketanis 2022: Ketanis, K. 2022. Roman Control and Management of the Rural Economy in Macedonia, στο M. Heizelmann και M. Bentz (επιμ.), *Sessions 2–3, Single Contributions, Heidelberg: Propylaeum, (Archaeology and Economy in the Ancient World: Proceedings of the 19th International Congress of Classical Archaeology, Cologne/Bonn 2018, Band 53)*, 347–359.

Koukouli-Chrysanthaki 2000: Koukouli-Chrysanthaki, Ch. 2000. Αρχαία Βέργη, *dans Μύρτος à la Mémoire de I. Vokotopoulou*, 351-375.

Kurtz και Boardman 1994: Kurtz, D., C. and Boardman, J. 1994, *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο (Greek burial customs)*, Αθήνα.

Lagogianni-Georgakarakos 1998: Lagogianni-Georgakarakos, M. 1998. *Corpus Signorum Imperii Romani. Corpus der Skulpturen der römischen Welt. Griechenland, III, Die Grabdenkmäler mit Porträts aus Makedonien*, Athen.

Loukopoulou 2004: Loukopoulou, L. 2004. Thrace from Strymon to Nestos, στο M. H. Hansen & T. H. Nielsen (eds.), *An inventory of Archaic and Classical poleis*, Athen.

Loukopoulou 1990: Loukopoulou, D., A. 1990. Sur la structure ethnique et sociale de Serres à l' époque impériale, *Ποικίλα*, 173-189.

Moutsopoulos 1986: Moutsopoulos, N., K. 1986. Το κάστρο της Ζίχνας. Συμβολή στη μελέτη ενός βυζαντινού οχυρού οικισμού στην περιοχή του Στρυμόνα, *ΕΕΠΣ* 10 (1986), 163-338.

Nigdelis 2007: Nigdelis, P. 2007. Roman Macedonia (168 BC - AD 284), στο I. Koliopoulos (επιμ.), *The History of Macedonia*, Thessaloniki, 51-87.

Papapostolou 1993: Papapostolou, A. 1993. *Archaean Grave Stelai with epigraphical notes by A. Rizakis*, Αθήνα.

Papazoglou 1988: Papazoglou, F. 1988. *Les villes de Macédoine à l' époque romaine*. Bulletin de Correspondance Hellénique Supplements (BCH) XVI, Αθήνα.

Papazoglou 1983: Papazoglou, F. 1983, Macedonia under the Romans, στο M. B. Sakellariou (επιμ.), *Macedonia: 4000 Years of Greek History and Civilization*, Αθήνα.

Pilhofer II²: Pilhofer, P. 2009. *Philippi Band II: Katalog der Inschriften von Philippi*, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage, Mohr Siebeck.

Psoma and Zannis 2011: Psoma, S. and Zannis, A., G. 2011. Ichnai et le monnayage des Ichnéens, *Tekmeria* 10, 23-46.

Rizakis 2020: Rizakis, A., D., 2020. «Symbiose», contacts et échanges transculturels à Philippi colonie romaine en Macédoine orientale, στο N. Belayche και S. Estienne (επιμ.), *Religion et pouvoir dans le monde romain: l'autel et la toge: de la deuxième guerre punique à la fin des Sévères*, Histoire, v. 1, 93-117.

Rizakis 2006: Rizakis, A. 2006. Le territoire de la colonie romaine de Philippi: ses limites au nord-ouest, *Autour des Libri Coloniarum. Colonisation et Colonies dans le Monde Romain. Actes du Colloque International (Besançon, 16–18 Octobre 2003)*, 123–130.

Samsaris 1989: Samsaris, D. 1989. La vallée du Bas-Strymon à l'époque impériale, *Dodone*, 18, 203-381.

Samsaris 1982: Samsaris, D. Les Péoniens dans la vallée du Bas-Strymon, *Klio* 64 (1982), 339-351.

Sève 2000: Sève, M. 2000. De la naissance à la mort d'une ville : Philippos en Macédoine (IVe siècle av. J.-C. – VIIe siècle ap. J.-C.), *Histoire urbaine*, no 1, 187–204.

Tataki 1988: Tataki, A., B. 1988. Ancient Beroea. Prosopography and Society. *Μελετήματα* 8, Αθήνα.

Talbert 2000: Talbert, J. A. (eds.) 2000. Barrington Atlas of the Greek and Roman world, Princeton University Press.

Tolia-Christakou 2022: Tolia-Christakou, M. 2022. Κώμαι in the rural territory of Gazoros and a new Ροδισμός-inscription, *ZPE*, 222, 115-130.

Zannis 2014: Zannis, A., G. 2014. *Le pays entre le Strymon et le Nestos: Géographie et Histoire (VIIe-IVe siècle avant J.-C.)*. *Μελετήματα* 71, Αθήνα.

Ελληνόγλωσση

Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016: Βάλλα, Μ. και Σταμπούλογλου, Μ. 2016. Διαχρονική κατοίκηση στην περιοχή του Μελενικιτσίου Σερρών. Από την προϊστορία έως την ύστερη αρχαιότητα, *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, τ. 3^{ος}, 175-198.

Βάλλα 2006: Βάλλα, Μ. 2006. *ΑΔ 54, Χρονικά, Β2* (1999), σ. 700 με εικ. 35.

Βάλλα 2005: Βάλλα, Μ. 2005. Νεότερα ευρήματα από το νεκροταφείο του Αγίου Χριστόφορου Σερρών, στο Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ 19*, Θεσσαλονίκη, 109-118.

Βάλλα 2003: Βάλλα, Μ. 2003. *ΑΔ 52, Χρονικά, Β3* (1997), σ. 847 με Πιν. 314 γ.

Βάλλα 2003: Βάλλα, Μ. 2003. Παρατηρήσεις για τη χρήση του χώρου στα όρια της αρχαίας πόλης του Νέου Σκοπού Σερρών, στο Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ 17*, Θεσσαλονίκη, 111-121.

Βάλλα 1997: Βάλλα, Μ. 1997, Σωστική έρευνα στον Γάζωρο Ν. Σερρών, στο Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *ΑΕΜΘ 11*, 557-566.

Γραμμένος και Φωτιάδης 1980: Γραμμένος, Δ. και Φωτιάδης, Μ. 1980 Από τους προϊστορικούς οικισμούς της ανατολικής Μακεδονίας, *Ανθρωπολογικά Ι*, 15-53.

Δαδάκη 1993: Δαδάκη, Σ. 1993. *ΑΔ 43, Χρονικά, Β2* (1988), σ. 447.

Δήμιτσας 1896: Δήμιτσας, Μ., Γ. 1896. *Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγόμενοις και μνημείοις σωζόμενοις*, τ. 2^{ος}, Εν Αθήναις.

Ιωακειμίδου 2018: Ιωακειμίδου, Χ. 2018. Επιτύμβια ανάγλυφα με πορτρέτα της αυτοκρατορικής εποχής από την περιοχή του Μελενικιτσίου Σερρών, στο Π. Καραναστάση, Θ. Στεφανίδου-Τιβερίου και Δ. Δαμάσκος (επιμ.), *Γλυπτική και κοινωνία στη ρωμαϊκή Ελλάδα: καλλιτεχνικά προϊόντα, κοινωνικές προβολές, Διεθνές Συνέδριο Ρέθυμνο, 26-28 Σεπτεμβρίου 2014*, 195-203.

Ιωακειμίδου 2009: Ιωακειμίδου, Χ. 2009. Ένα κυκλικό ταφικό ανάγλυφο της εποχής των Σεβήρων από την Πεντάπολη του Νομού Σερρών, *Εγνατία Ι3*, 133-143.

Καφταντζής 2009: Καφταντζής, Β., Γ. 2009. *Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Μύθοι-Επιγραφές-Νομίσματα*, τ. 1^{ος}, Θεσσαλονίκη.

Κουκούλη 1970: Κουκούλη, Χ. 1970. *ΑΔ 24, Χρονικά, Β2* (1969), 352 με πιν. 359 α & β.

Κουκούλη 1969 (ΑΔ22): Κουκούλη, Χ. 1969. *ΑΔ 22, Χρονικά, Β2* (1967), 427.

Κουκούλη 1969 (ΑΔ23): Κουκούλη Χ. 1969. *ΑΔ 23, Χρονικά* (1967), 360.

Λεβεντοπούλου-Γιούρη 1965: Λεβεντοπούλου-Γιούρη, Ε. 1968. *ΑΔ 20, Χρονικά, Β3* (1965), 468.

Μαχαίρα 1993: Μαχαίρα, Β. 1993. Ηρωικό ανάγλυφο με παράσταση ιππέως σε καλπασμό, *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, 27-35.

Μπακαλάκης 1936: Μπακαλάκης, Γ. 1936. Αρχαία ευρήματα εκ Νέον Σκοπού (Σερρών), *Αρχαιολογική Εφημερίς, Αρχαιολογικά Χρονικά*, 14-19.

Μπακιρτζής 1988: Μπακιρτζής, Χ. 1988. *ΑΔ 35, Χρονικά, Β2* (1982), 438.

Μπόνιας 1997: Μπόνιας, Ζ. 1997. *ΑΔ 47, Β2 Χρονικά, Β2* (1992), 479 με πιν. 132 α.

- Παπακυριάκου 2013: Παπακυριάκου, Κ. 2013. *Ιστορία του Νομού Σερρών από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της απελευθερώσεως του 1912-1913*, Θεσσαλονίκη.
- Παρασκευαΐδης 1963: Παρασκευαΐδης, Μ. 1963. Η αποκαλυπτική σημασία της επιγραφής Γαζώρου των Σερρών, *Σερραϊκά Χρονικά*, 301-304.
- Περιστέρη 2013: Περιστέρη, Κ. 2013. Αρχαία Βέργη, *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, τ. 2^{ος}, 13-19.
- Περιστέρη 2008: Περιστέρη, Κ. 2008. Αρχαία Βέργη. Ανασκαφική έρευνα 2006-2008 στον αρχαίο οικισμό, στο Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ* 22, 499-504.
- Περιστέρη 2005: Περιστέρη, Κ., Σαλονικιός, Α., Χαλκιοπούλου, Β. 2005. Ανασκαφική έρευνα 2005 στον αρχαίο οικισμό και στη νεκρόπολη της αρχαίας Βέργης και στον αρχαίο οικισμό της αρχαίας Γαζώρου (Ν. Σερρών), στο Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ* 19, Θεσσαλονίκη, 119-128.
- Πούλιος 1995: Πούλιος, Β. 1995. Σωστική ανασκαφή στο νεκροταφείο της αρχαίας Γαζώρου, στο Π. Αδάμ-Βελένη (επιμ.), *ΑΕΜΘ* 9, Θεσσαλονίκη, 411-420.
- Πούλιος 1990: Πούλιος, Β. 1990. Ταφικός θησαυρός χάλκινων νομισμάτων 4^{ου} αι. π.Χ. από τον Άγιο Χριστόφορο Νομού Σερρών, *ΑΔ* 37 (1982), 188-202.
- Ριζάκης και Τουράτσογλου 2000: Ριζάκης, Α. και Τουράτσογλου, Ι. 2000. *Mors Macedonica*, Ο θάνατος στα επιτύμβια μνημεία της Άνω Μακεδονίας, *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 237-277.
- Ριζάκης και Τουράτσογλου 1985: Ριζάκης, Α. και Τουράτσογλου, Ι. 1985. *Επιγραφές Άνω Μακεδονίας: Ελίμεια, Εορδαία, Νότια Λυγκηστίς, Ορεστίς*, τ. 1^{ος}, ΤΑΠ
- Ρωμιοπούλου 1967: Ρωμιοπούλου, Κ. 1967. *ΑΔ* 19, *Χρονικά*, Β3 (1964), 376-441.
- Σαμαρτζίδου 1989: Σαμαρτζίδου, Σ. 1989. *ΑΔ* 37, *Χρονικά* (1982), 327-328.
- Σαμσάρης 2000: Σαμσάρης, Π., Κ. 2000. Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των Αυτοκρατορικών χρόνων από την Αναστασιά Σερρών, *Ιστοριογεωγραφικά*, τ. 8^{ος}, 9-24.

Σαμσάρης 1999: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1999. *Ιστορία των Σερρών κατά την αρχαία και ρωμαϊκή εποχή*, Θεσσαλονίκη.

Σαμσάρης 1996: Σαμσάρης, Π., Κ. 1996. Ο παρόχθιος οικισμός του Πεθελινού και η ναυσιπλοΐα στην Κερκινίτιδα λίμνη, *Χρονικά Πεθελινού*, τ. 1^{ος} (1996), 17-31.

Σαμσάρης 1992: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1992. Ατομικές χορηγήσεις της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana) και η διάδοσή της στη Ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία: III Το ανατολικό τμήμα της επαρχίας, *Μακεδονικά*, τ. 28^{ος}, 156-196.

Σαμσάρης 1983: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1983. Ανέκδοτη ελληνική επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων από την περιοχή των Σερρών, *Μακεδονικά* 23, 366-371

Σαμσάρης 1980: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1980. *Ο εξελληνισμός της Θράκης κατά την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη.

Σαμσάρης 1978: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1978. Το λατομείο μαρμάρου του αρχαίου Μονοίκου (:) του Οδομαντικού, *Μακεδονικά*, τ. 18^{ος} (1), 226-240.

Σαμσάρης 1976: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1976. *Ιστορική γεωγραφία της Ανατολικής Μακεδονίας κατά την αρχαιότητα*, Θεσσαλονίκη.

Σαμσάρης 1974: Σαμσάρης, Δ., Κ. 1974. Το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας απ' τα αρχαϊκά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση, *Μακεδονικά*, τ. 14^{ος}, 123-138.

Σβέρκος 2001, Σβέρκος, Η. 2001. Ενεπίγραφο επιτύμβιο ανάγλυφο από την περιοχή των Σερρών, *Τεκμήρια* 6, 48-52.

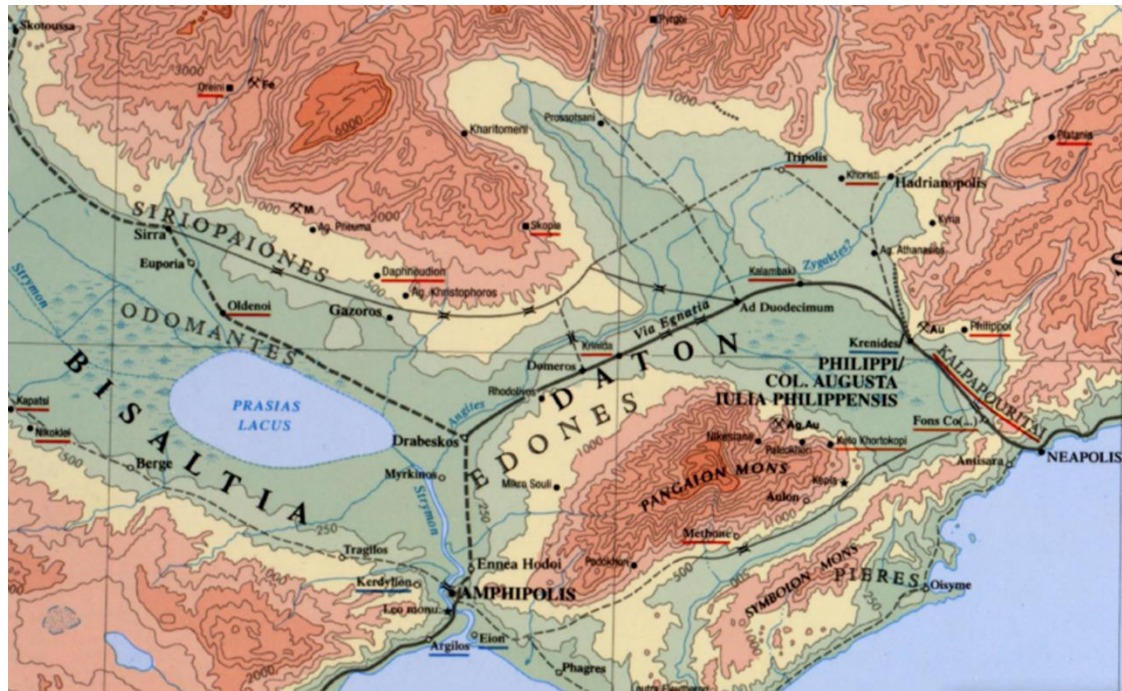
Τόλια-Χριστάκου 2009: Τόλια-Χριστάκου, Μ. 2009. Τούμπες εποχής χαλκού στην κάτω κοιλάδα του Στρυμόνα και πρώτες ειδήσεις από την ανασκαφή της τούμπας Σφελινού Νομού Σερρών, στο Π.-Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ* 23, Θεσσαλονίκη, 435-443.

Τόλια-Χριστάκου και Σιώπη 2008: Τόλια-Χριστάκου, Μ., και Σιώπη, Σ. 2008. Σωστική ανασκαφική έρευνα στον προϊστορικό οικισμό του Αγίου Πνεύματος νομού Σερρών, στο Π. Αδάμ-Βελένη και Κ. Τζαναβάρη (επιμ.), *ΑΕΜΘ* 22, 505-512.

Χιώτη 2012: Χιώτη, Ε. 2012. Επιδράσεις του έκτου εικονιστικού τύπου της Φαυστίνας της νεότερης στα ιδιωτικά πορτρέτα του ελλαδικού χώρου, στο Θ. Στεφανίδου-

Τιβερίου, Π. Καραναστάση, Δ. Δαμάσκος (επιμ.), *Κλασική παράδοση στα νεότερα στοιχεία στην πλαστική της ρωμαϊκής Ελλάδας, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Θεσσαλονίκη, 7-9 Μαΐου 2009*, 513-522.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1 Χάρτης της περιοχής των Σερρών. Talbert 2000, 772, Map 51.

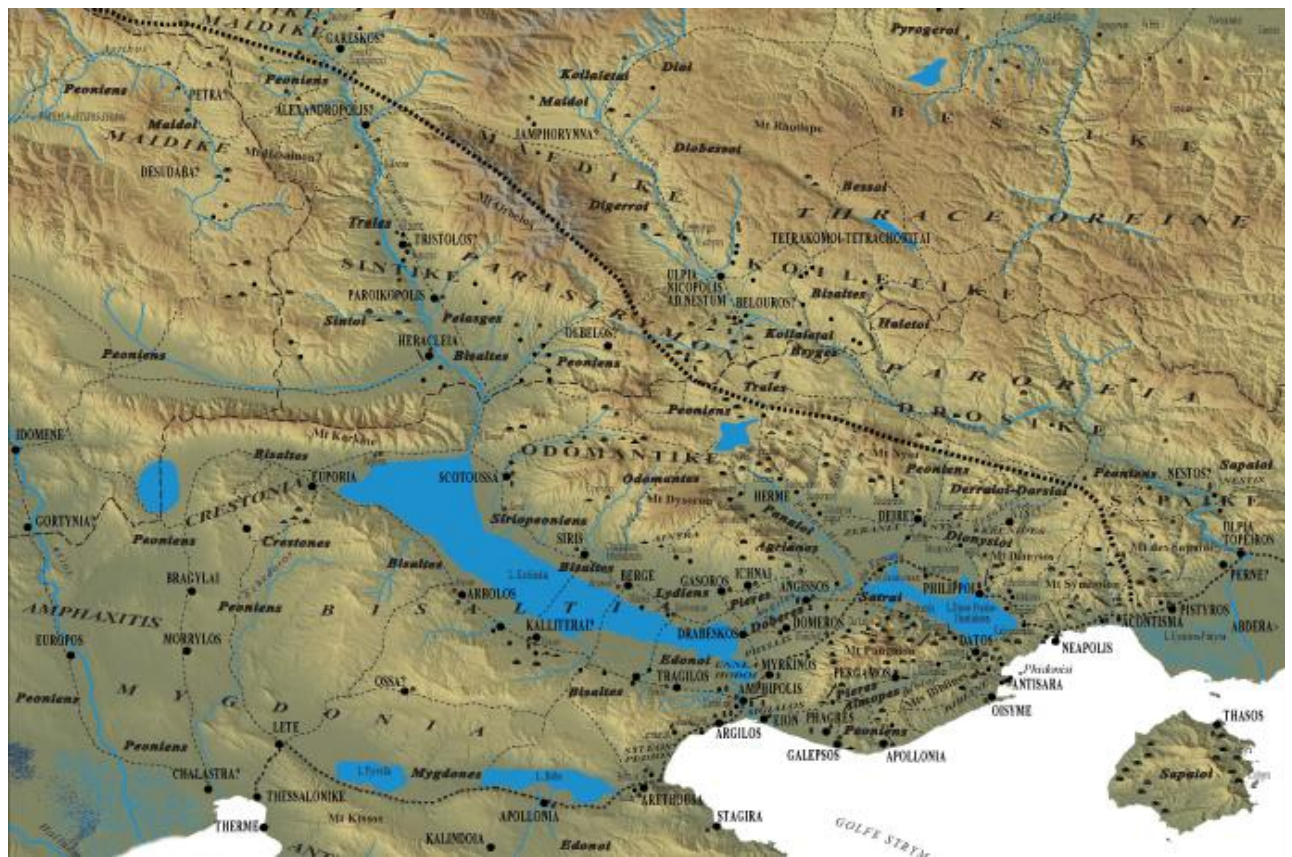
Εικ. 2 Χάρτης της Οδομαντικής. Παπαζογλου 1988, CARTE 17. L' Odomantique, 378.

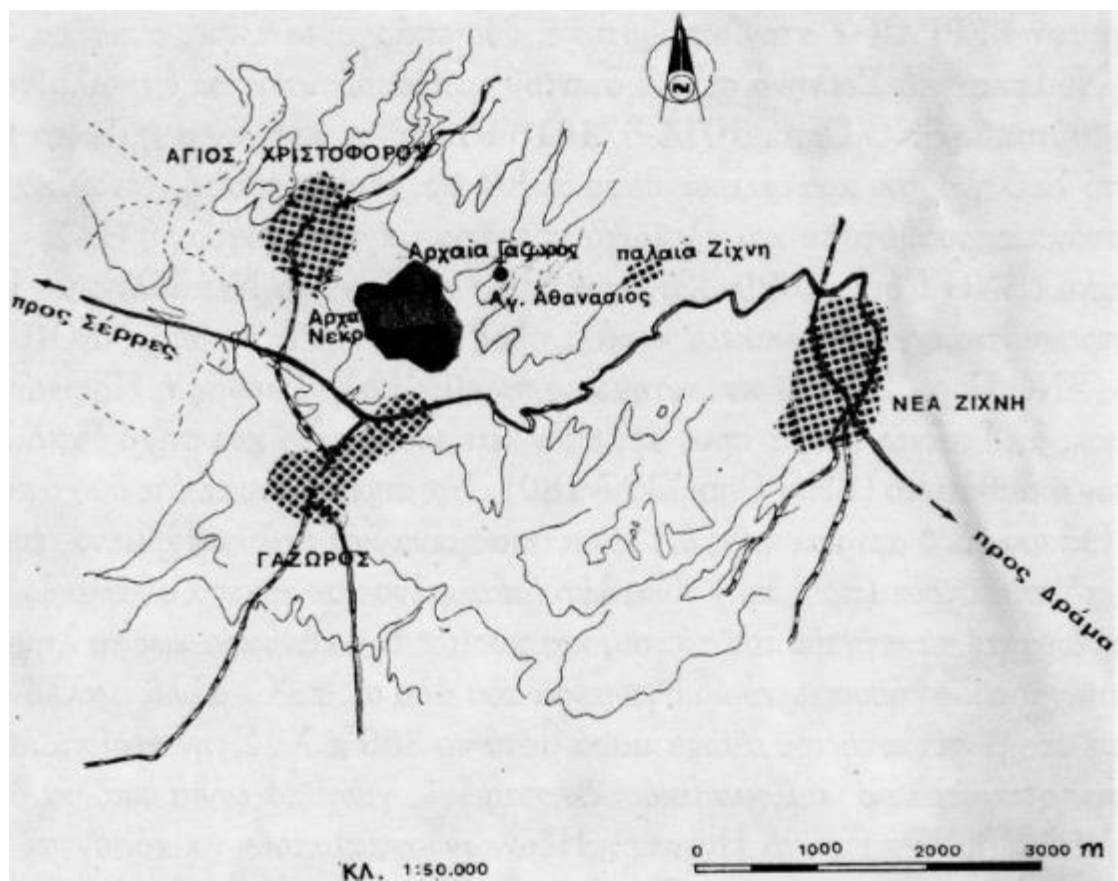
Εικ. 3 Χάρτης της Βισαλτίας. Papazoglou 1988, CARTE 15. La Bisaltie, 352.

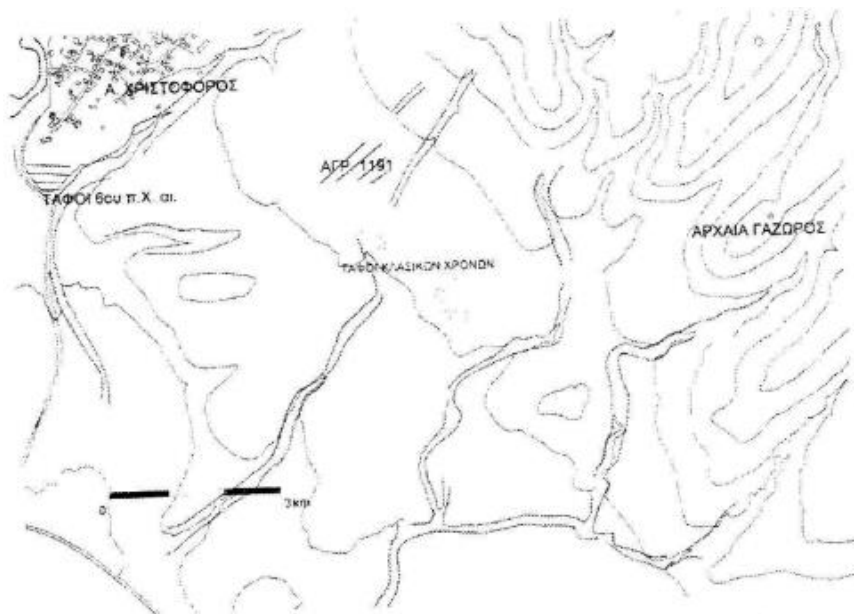
Εικ. 4 Χάρτης της Ηδωνίδας. Papazoglou 1988, CARTE 18. L'Èdonide et la Piérie du Pangée, 386

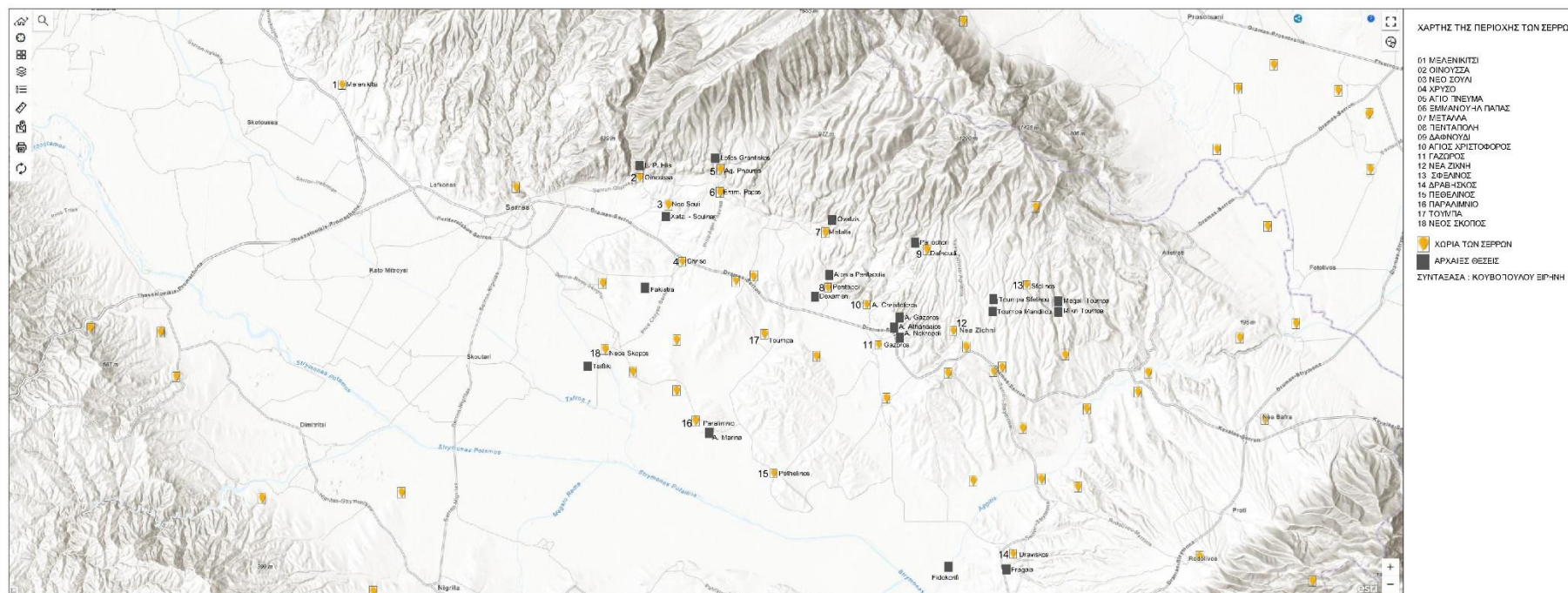
Εικ. 5 Χάρτης της περιοχής των Σερρών στην αρχαιότητα. Zannis 2014, II. CARTE ANCIENNE, 618.

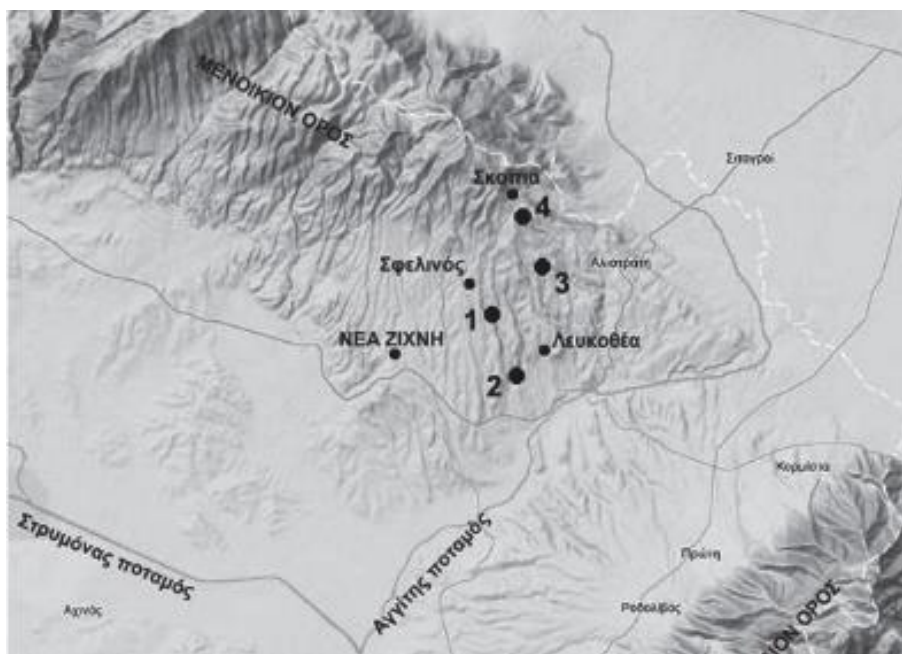
Εικ. 6 Η αρχαία Γάζωρος και το νεκροταφείο της με την ευρύτερη περιοχή. Πούλιος 1995, 413 Σχ. 1.

Εικ. 7 Τοπογραφικό διάγραμμα της ευρύτερης περιοχής μεταξύ Γαζώρου και Αγίου Χριστόφορου. Βάλλα 2005, 110, Σχ. 1.

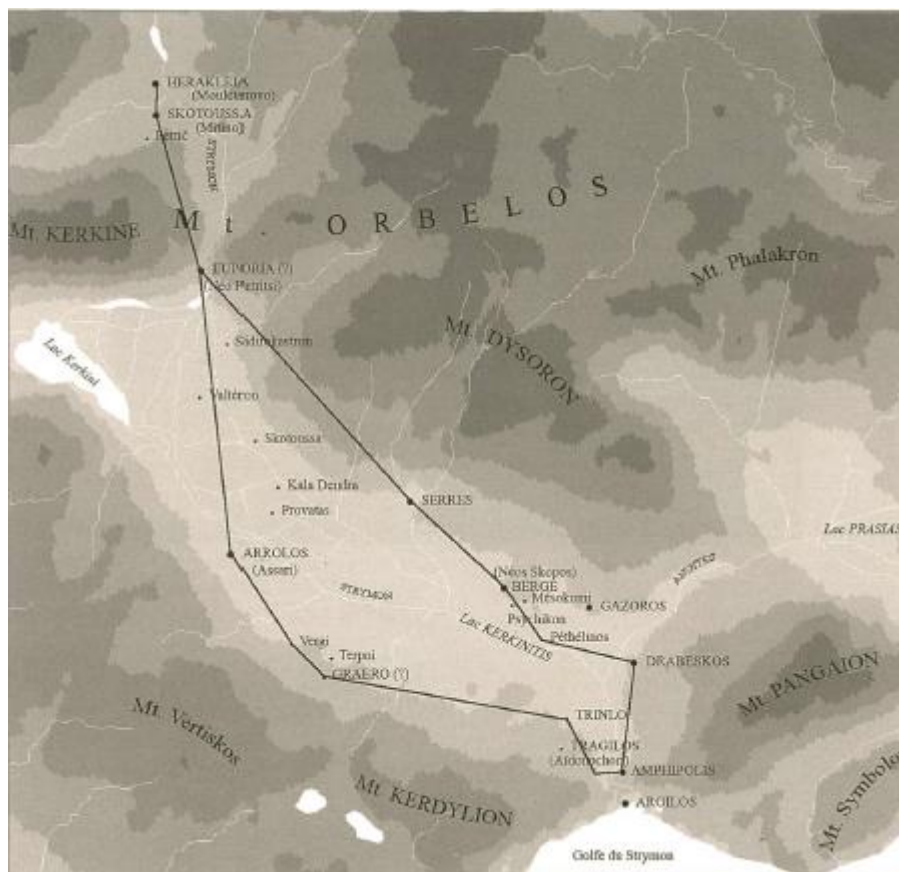
Εικ. 8 Χάρτης της περιοχής των Σερρών. Συντάξασα: Ειρήνη Κουβοπούλου.

Εικ. 9 Χάρτης με τις τέσσερις τούμπες της Εποχής του Χαλκού ανατολικά της Νέας Ζίχνης: 1.Τούμπα Σφελινού, 2.Τούμπα Μανδηλίου, 3.Μεγάλη Τούμπα Σκοπιάς, 4. Μικρή Τούμπα Σκοπιάς. Τόλια-Χριστάκου 2009, 435, Χαρτ. 1.

Εικ. 10 Χάρτης της περιοχής του Μελνικιτσίου με το σύνολο των θέσεων: 1. Λεγκίνιτσκο, 2. Μπακαρτζίκα, 3. Γκραντίστι, 4. Σπήλαιο, 5. Πισέικα. Βάλλα και Σταμπούλογλου 2016, 176.

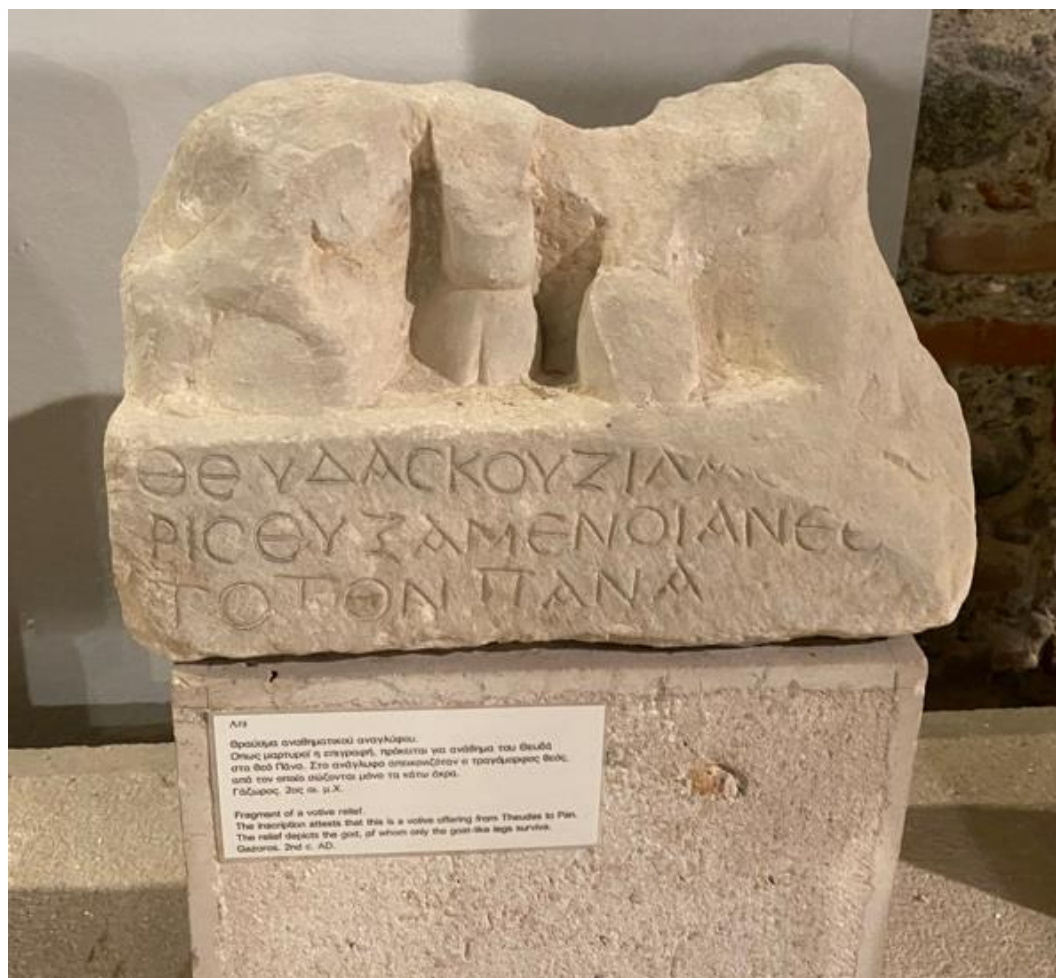
Εικ. 11 Πόλεις και αρχαίοι δρόμοι της κοιλάδας του Στρυμόνα. Hatzopoulos 2008, 49.

Εικ. 12 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 1. Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών.
Αριθμός Καταλόγου Λ 77.

Εικ. 13 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 2. Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών.

Εικ. 14 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 3. Αρχαιολογικό Μουσείο Σερρών.
 Αριθμός Καταλόγου Λ 73.

Εικ. 15 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 4. Καφταντζής 2009, αρ. 552.

Εικ. 16 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 7. Βάλλα 2003, 847 με Πιν. 314 δ.

Εικ. 17 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 8. Σαμσάρης 2000, 19 εικ. 1.

Εικ. 18 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 9. Καφταντζής 2009, αρ. 560.

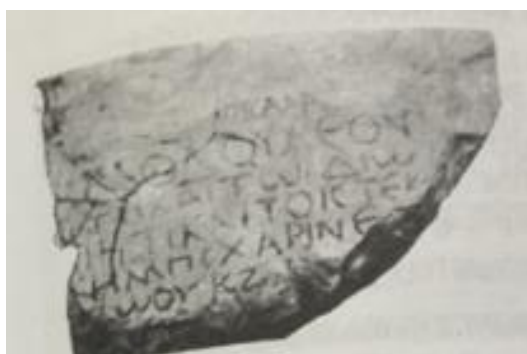
Εικ. 19 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 10. Καφταντζής 2009, αρ. 551.

Εικ. 20 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 11. Καφταντζής 2009, αρ. 495.

Εικ. 21 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 19. Καφταντζής 2009, αρ. 492.

Εικ. 22 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 20. Καφταντζής 2009, αρ. 487.

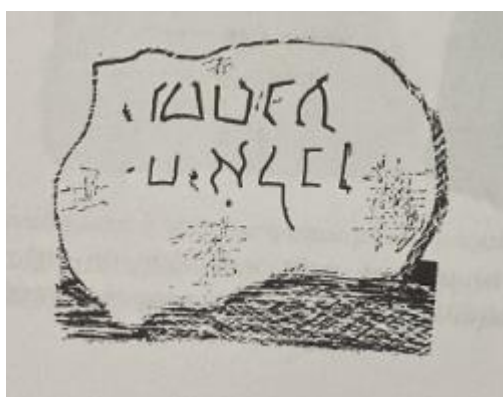
Εικ. 23 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 21. Die Inschriften von Philippi im Bild, Grabinschrift für Dioulas und Angehörige, Nr. 539/G530, στο: https://www.philippoi.de/zeige_inscription.php ημερομηνία πρόσβασης: 03.04.2025.

Εικ. 24 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 23. Tolia-Christakou 2022, Fig. 1, 116.

Εικ. 25 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 24. Tolia-Christakou 2022, Fig. 2, 124.

Εικ. 26 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 25. Καφταντζής 2009, αρ. 555.

Εικ. 27 Κατάλογος επιγραφών: Γάζωρος αρ. 26. Καφταντζής 2009, αρ. 554.

Εικ. 28 Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 1. Βάλλα 2003, 847 με Πιν. 314 γ.

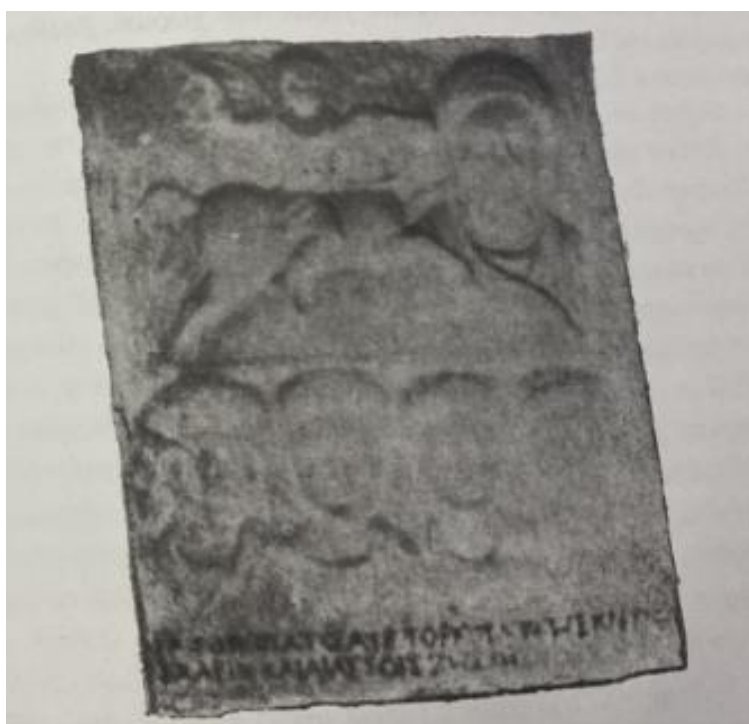
Εικ. 29 Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 3. Καφταντζής 2009, αρ. 668.

Εικ. 30 Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 6. Σαμσάρης 1983, 368.

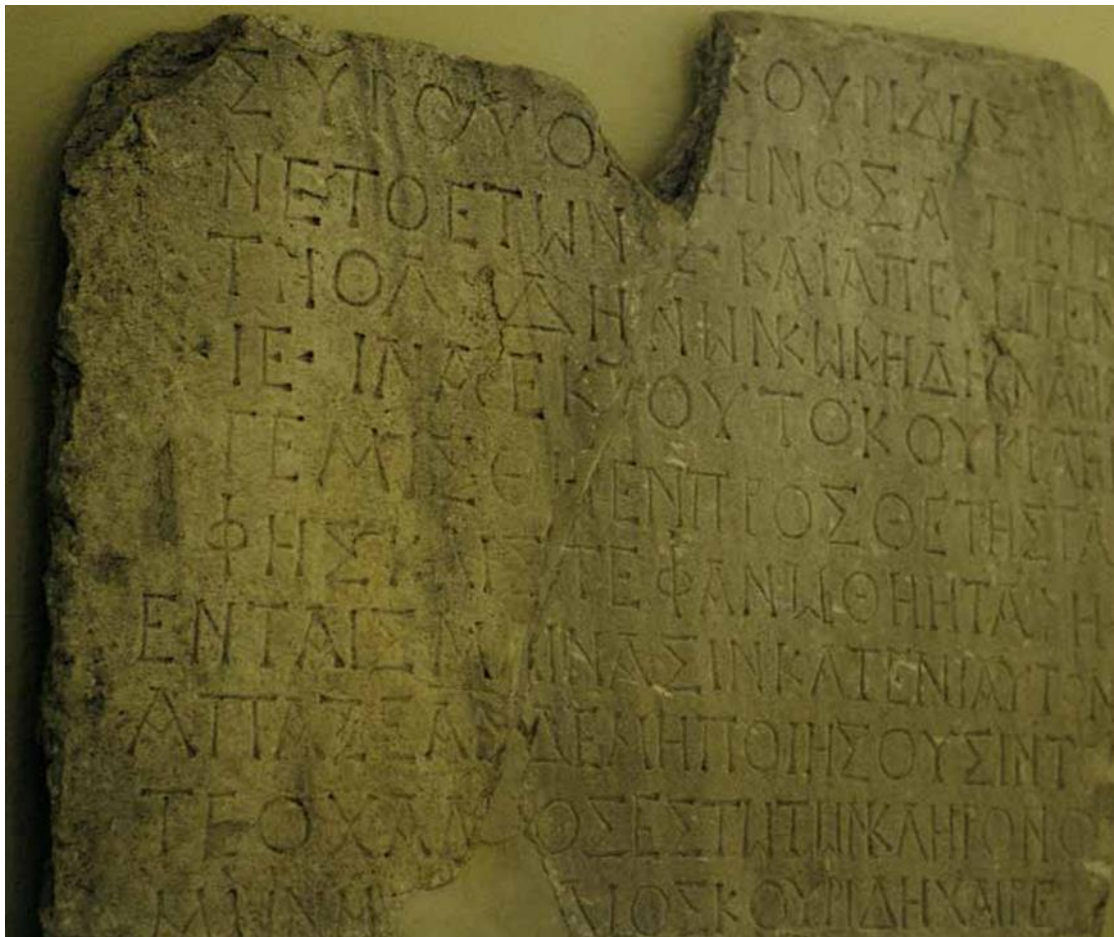
Εικ. 31 Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 9. Καφταντζής 2009, αρ. 481.

Εικ. 32 Κατάλογος επιγραφών: Σίρρα αρ. 10. Καφταντζής 2009, αρ. 493.

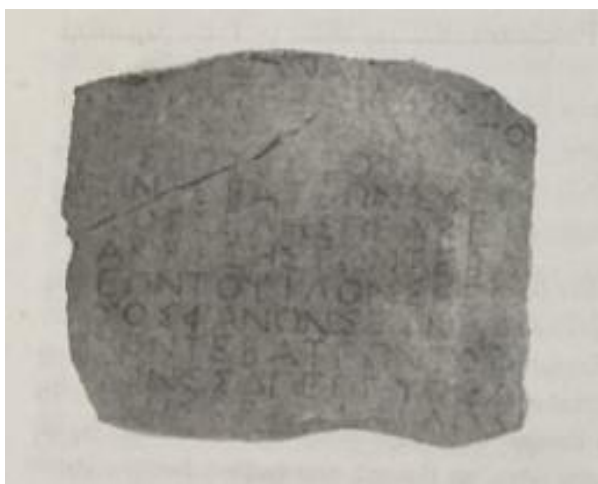
Εικ. 33 Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 1. Μπόνιας 1997, 497 με πιν. 132 α.

Εικ. 34 Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 4. Die Inschriften von Philippi im Bild, Das Testament des Dioskourides, Nr. 568/G477, στο: https://www.philippii.de/zeige_inschrift.php ημερομηνία πρόσβασης: 03.04.2025.

Εικ. 35 Κατάλογος επιγραφών: Αρχαία Βέργη αρ. 6. Βάλλα 2006, 700 εικ. 35.

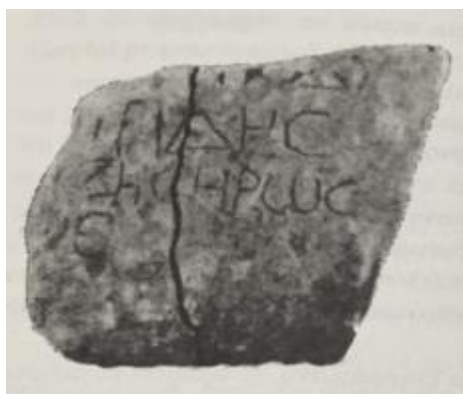
Εικ. 36 Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 1. Καφταντζής 2009, αρ. 568.

Εικ. 37 Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 2. Καφταντζής 2009, αρ. 573.

Εικ. 38 Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 4. Καφταντζής 2009, αρ. 572.

Εικ. 39 Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 6. Καφταντζής 2009, αρ. 569.

Εικ. 40 Κατάλογος επιγραφών: Δραβήσκος αρ. 7. Καφταντζής 2009, αρ. 571.

Εικ. 41 Κυκλικό ταφικό ανάγλυφο από την Πεντάπολη Σερρών, αρ. ευρ. Λ293. Ιωακειμίδου 2009, εικ. 2, 135.

Εικ. 42 Ταφικό ανάγλυφο από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ171. Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 1, 196.

Εικ. 43 Ταφικό ανάγλυφο από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ285. Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 2, 196.

Εικ. 44 Ταφικό ανάγλυφο από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ124 & 159. Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 4 & 5, 197-198.

Εκ. 45 Ταφικό ανάγλυφο από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ173. Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 6, 199.

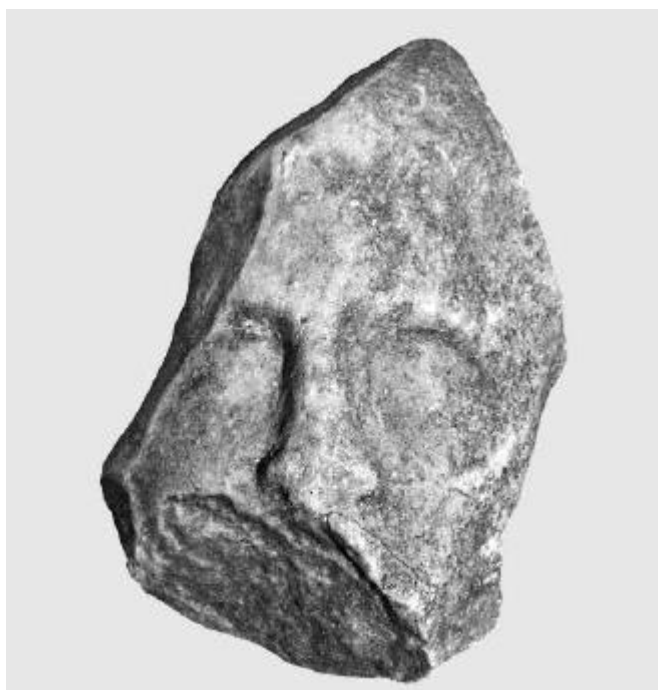
Εικ. 46 Ενεπίγραφο θραύσμα συνανήκον με το ταφικό ανάγλυφο της εικ. 44. Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 7, 199.

Εικ. 47 Ταφικό ανάγλυφο από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ80, Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 8, 199.

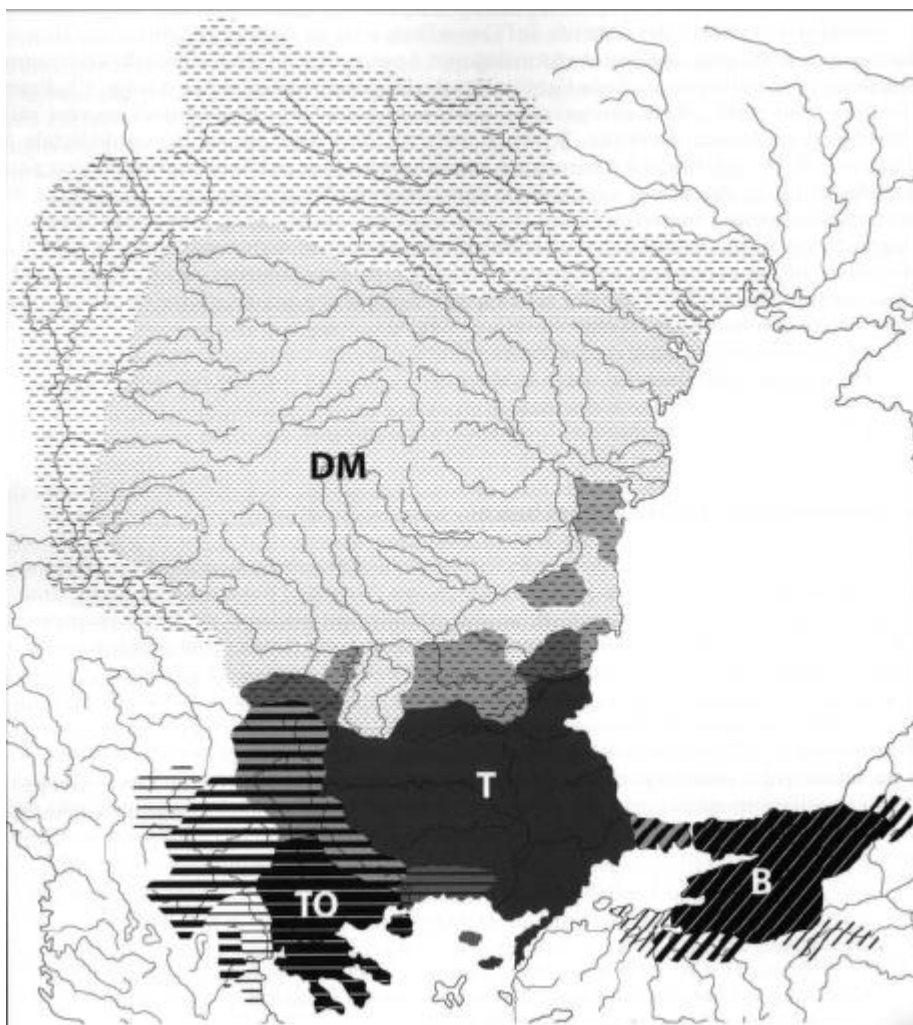
Εικ. 48 Θραύσμα ανάγλυφου από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ267, Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 9, 200.

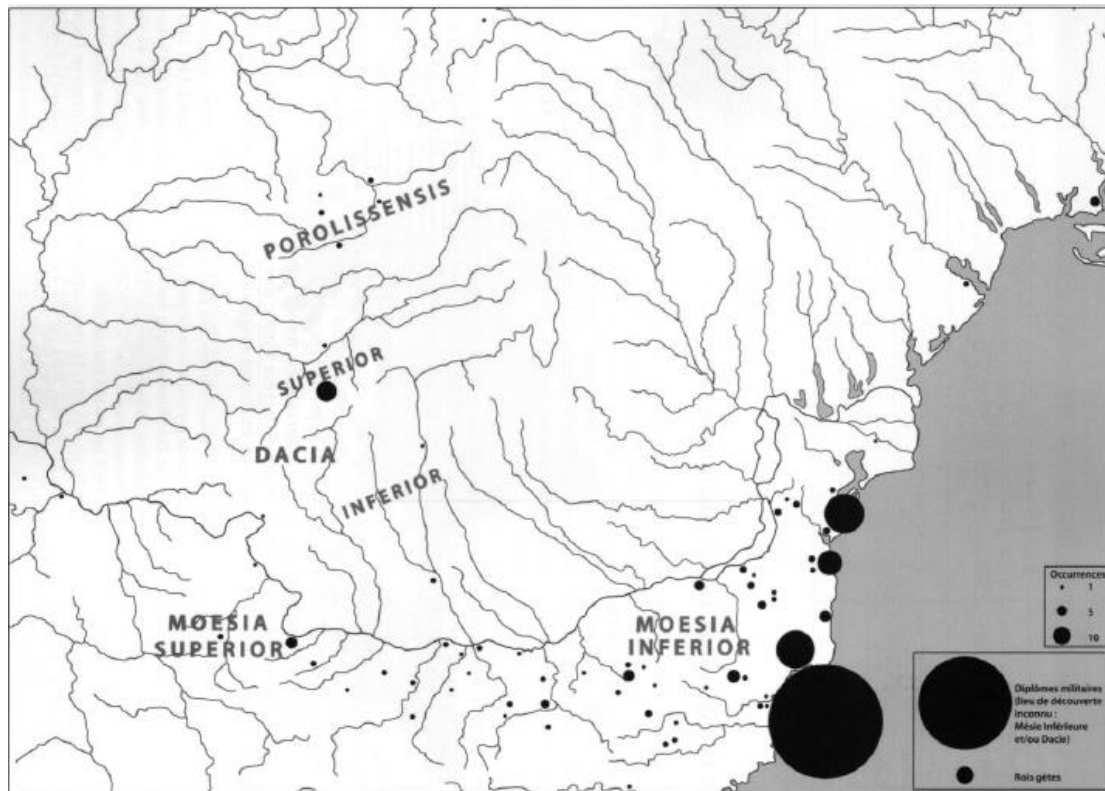
Εικ. 49 Θραύσμα ανάγλυφου από το Μελενικίτσι Σερρών, αρ. ευρ. Λ256, Ιωακειμίδου 2018, Εικ. 10, 200.

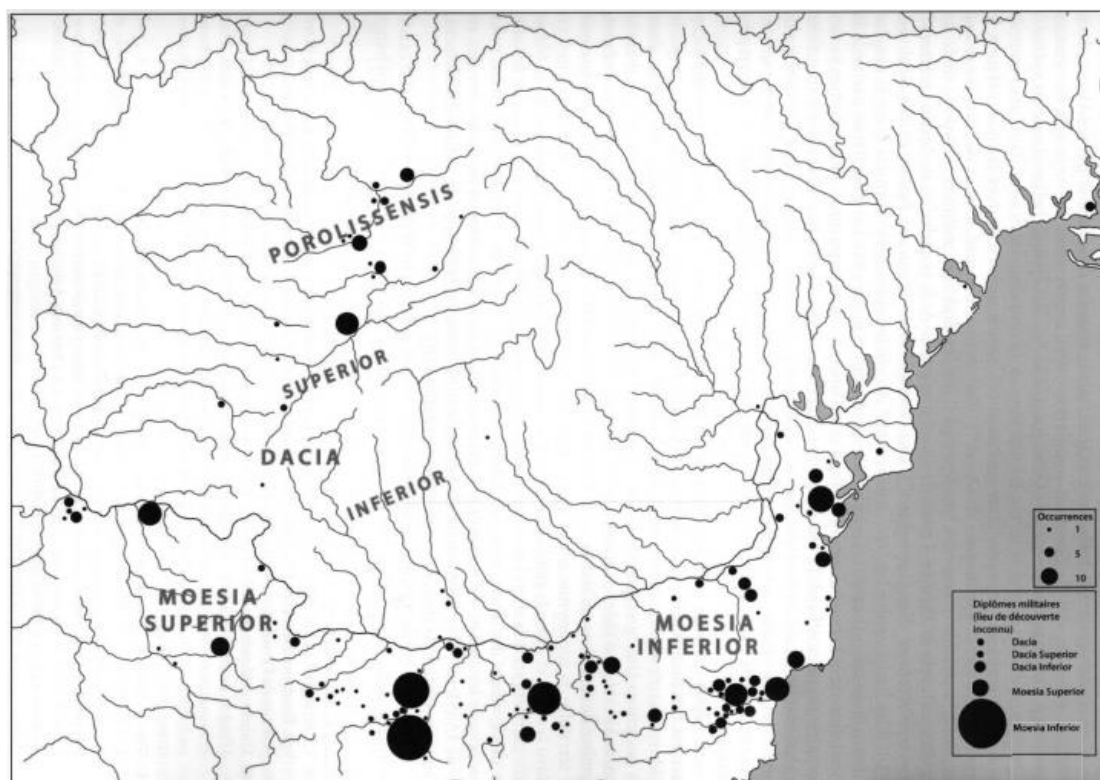
Εικ. 50 Η περιφέρεια των Φιλίππων. Rizakis 2020, Fig. 1, 94.

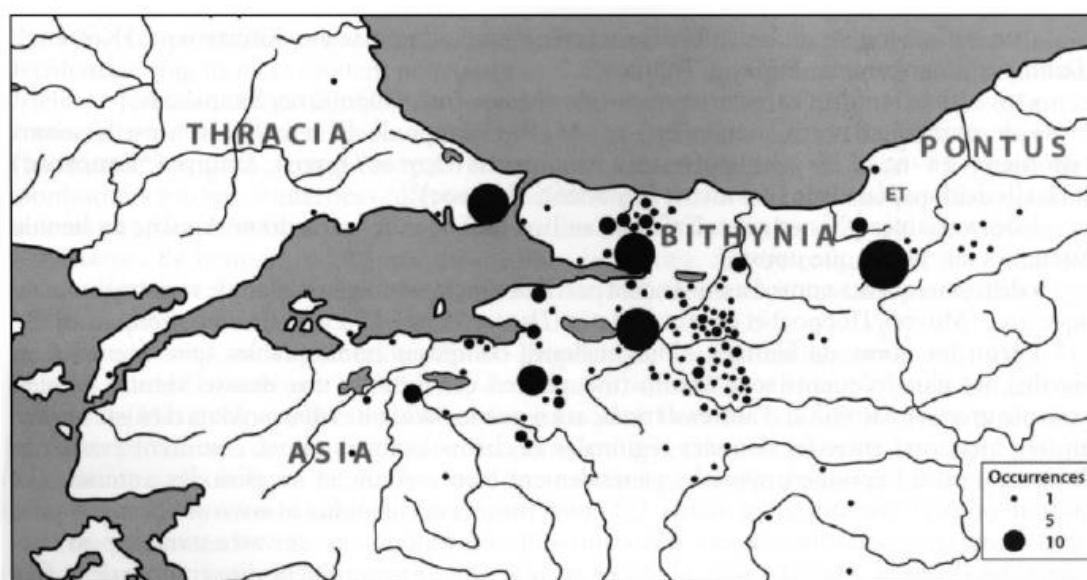
Εικ. 52 Οι τέσσερις θρακικές ονοματολογικές περιοχές: DM: Δακομοϊσικά, T: Θρακικά-Πανθρακιά, TO: Δυτικοθρακικά, B: Βιθυνικά. Dana 2014, LXV I.

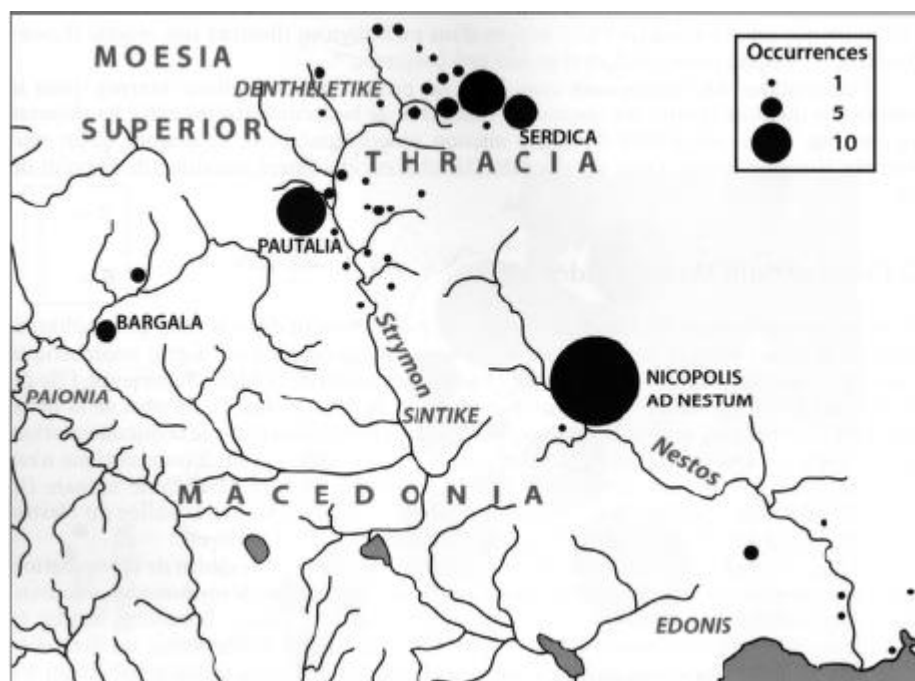
Εικ. 53 Εμφάνισεις δακικών ονομάτων. Dana 2014, LXVIII.

Εικ. 54 Εμφανίσεις θρακικών ονομάτων στο χώρο της Δακο-Μοισίας. Dana 2014, LXIX.

Εικ. 55 Εμφανίσεις βιθυνικών ονομάτων. Dana 2014, LXXX.

Εικ. 56 Περιοχή εμφάνισης δυτικοθρακικών ονομάτων. Dana 2014, LXXVI.

Εικ. 57 Ο θεός Στρυμόνας σε χάλκινο νόμισμα της Αμφίπολης. Καφταντζής 2009, 75.